

ISSN 2223-5752

Науковий вісник

ІНСТИТУТУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ.
ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІКА

№ 15'2018

Заснований

07 квітня 2011 року

Засновник

*Інститут професійно-технічної
освіти НАПН України*

Головний редактор

Валентина Радкевич

Видається 2 рази на рік

Зареєстровано Міністерством
юстиції України

**Свідоцтво про державну
реєстрацію друкованого засобу
масової інформації**

серія КВ № 17626-6476Р

Науковий збірник входить до переліку фахових наукових видань України (наказ МОН України № 1411 від 10.10.2013).

Включено до наукометричної бази даних Ulrich's Periodicals Directory (від 25.08.2014).

Статті реферуються у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, Державній бібліотеці імені В. О. Сухомлинського, Національній парламентській бібліотеці України, Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка, Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника, Одеській національній науковій бібліотеці, бібліотеці Падерборнського університету (Німеччина), бібліотеці Бременського університету (Німеччина), академічній бібліотеці Латвійського університету (м. Рига, Латвія).

© **Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2018**

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Інституту
професійно-технічної освіти
НАПН України (Протокол № 6 від
14 травня 2018 р.)*

Рецензування статей здійснено
членами редакційної колегії

Адреса редакції:

*03045, м. Київ,
пров. Віто-Литовський, 98-а
Інститут професійно-технічної
освіти НАПН України
тел/факс (044) 259-45-53,
252-71-75*

E-mail: info@ivet-ua.science

У збірнику обґрунтовано особливості науково-методичного супроводу модернізації вітчизняної професійної та фахової передвищої освіти в контексті євроінтеграційних процесів. Охарактеризовано напрями модернізації професійної підготовки фахівців харчової промисловості в закладах професійної освіти й теоретичні основи формування екологічної компетентності майбутніх викладачів аграрних закладів вищої освіти. Представлено моделі: дистанційного професійного навчання, розвитку здібностей студентів, професійного самовдосконалення керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури у процесі педагогічної практики. Акцентовано увагу на формуванні: професійної мобільності та іншомовної професійної комунікативної компетентності майбутніх економістів, дослідницької компетентності майбутніх екологів, міжкультурної компетентності у студентів ІТ спеціальностей, професійної етики майбутніх соціальних працівників. Розкрито особливості формування готовності: учнів до вибору й реалізації професійної кар'єри, майбутніх фахівців з туризму до екскурсійної діяльності, майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій. Представлено історико-педагогічний аналіз трансформації цінностей української економічної еліти у XIX – на початку XX століття та охарактеризовано зарубіжні аспекти розвитку професійної освіти і навчання, а саме: європейську стратегію у сфері інформатизації освіти (перехід до відкритої освіти), правове забезпечення розвитку систем професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи, вплив освітніх реформ на розвиток безперервної професійної освіти у Туреччині.

Для науковців, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, структурних навчальних підрозділів підприємств, інститутів післядипломної педагогічної освіти, навчально (науково)-методичних центрів професійно-технічної освіти, аспірантів, докторантів.

Голова редакційної колегії

Валентина Радкевич,
доктор педагогічних наук, професор, дійсний
член НАПН України,
директор Інституту професійно-технічної освіти
НАПН України

Редакційна колегія

Марина Артюшина (доктор пед. наук, професор, ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана»); **Людмила Базиль** (доктор пед. наук, доцент, учений секретар ІПТО НАПН України); **Андрій Гуржій** (доктор техн. наук, професор, дійсний член НАПН України); **Людмила Єршова** (доктор пед. наук, доцент, заступник директора ІПТО НАПН України; заступник голови редакційної колегії); **Андрій Каленський** (доктор пед. наук, доцент, зав. лабораторії ІПТО НАПН України); **Олена Коваленко** (доктор пед. наук, професор, ректор Української інженерно-педагогічної академії, м. Харків); **Петро Лузан** (доктор пед. наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії ІПТО НАПН України); **Нелля Ничкало** (доктор пед. наук, професор, академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, дійсний член НАПН України); **Валерій Орлов** (доктор пед. наук, професор, головний науковий співробітник ІПТО НАПН України); **Лариса Петренко** (доктор пед. наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник ІПТО НАПН України); **Микола Пригодій** (доктор пед. наук, професор, головний науковий співробітник ІПТО НАПН України); **Людмила Пуховська** (доктор пед. наук, професор, провідний науковий співробітник ІПТО НАПН України); **Ганна Романова** (доктор пед. наук, професор, заступник директора ІПТО НАПН України); заступник голови редакційної колегії); **Василь Ягупов** (доктор педагогічних наук, професор, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського)

Міжнародна редакційна колегія

Мартіна Лубіова (доктор юриспруденції, доктор у галузі статистики, заступник директора Інституту прогнозування Академії наук Словаччини); **Георгій Рудик** (доктор пед. наук, професор, директор Центру сучасної педагогіки «Навчання без кордонів», Канада); **Аркадій Шкляр** (доктор пед. наук, професор, віце-президент Білоруської Академії освіти); **Томас Дайсінгер** (професор, університет Констанц, Німеччина); **Томаш Кук** (професор, проректор з міжнародних відносин Вищої Лінгвістичної школи у м. Ченстохові, Республіка Польща); **Франтішек Шльосек** (доктор пед. наук, професор, директор Інституту педагогіки Академії спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської, Республіка Польща)

Відповідальний редактор – Сніжана Леу
Літературний редактор – Лідія Гуменна
Технічний редактор – Владислав Белан

Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Н 34 **Професійна педагогіка** : зб. наук. праць : Вип. 15 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол.: **В. О. Радкевич** (голова) та ін.]. – ЖKKГВ «Полісся» ЖОР., 2018. – 188 с. – Бібліогр. в кінці ст.

Усі права автори передають "Науковому віснику Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка"

Розділ I
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

Валентина Радкевич НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД МОДЕРНІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	5
Ірина Тарасюк НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	16
Світлана Кравець ПРОГНОСТИЧНА МОДЕЛЬ ДИСТАНЦІЙНОГО ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ	21
Валентин Чимшир, Василь Желясков МОДЕЛЬ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ.....	28
Тетяна Бугаєнко МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ...34	34
Вікторія Купрієвич МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ	41
Катерина Яблуновська ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	47

Розділ II
МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Наталя Кулалаєва SWOT-АНАЛІЗ УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ	54
Наталя Разенкова ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	61
Галина Багатирьова КОМУНІКАТИВНО-ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ ДО ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	67
Інна Скляренко УПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ	73
Інна Гриценюк ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ДО ВИБОРУ Й РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ	81
Мар'ян Сеньків ФОРМУВАННЯ ГЕОЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИСТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	88

Тетяна Пащенко КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОЕКТНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖІВ І ТЕХНІКУМІВ	95
Лідія Гуменна РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ	101
Тетяна Поліщук МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ.....	109
Людмила Висоцька СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ	116
Трина Галушак ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЕКОНОМІСТА	123
Олена Зеліковська ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ІТ-СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: СУЧАСНИЙ ВИМІР	129
Сергій Кравченко КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ	135
Роксоляна Зозуляк-Случик ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ	142
Леонід Романов ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ АВТОТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ВИРОБНИЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ	147
Розділ III	
ЗАРУБІЖНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ	
Людмила Єршова ВІД КУПЦЯ – ДО ПІДПРИЄМЦЯ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕЛІТИ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	154
Олександр Радкевич ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ	162
Владислав Белан ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ У СФЕРІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ: ПЕРЕХІД ДО ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ	169
Махира Малишева ВПЛИВ ОСВІТНІХ РЕФОРМ У ТУРЕЧЧИНІ НА РОЗВИТОК БЕЗПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	176
Інформація для авторів	181
Conten	185

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

УДК: 377/378-048.35:339.924(4-15)(477)

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД МОДЕРНІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ СВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Валентина Радкевич,
*доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
директор Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України.
ORCID: 0000-0002-9233-5718
ResearcherID: D-9148-2016*

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

професійна (професійно-технічна) освіта, технологічна освіта, фахова передвища освіта, модернізація професійної освіти, інформаційно-комунікаційний супровід, професійна кар'єра, дистанційна освіта, проектне навчання, інформаційно-освітнє середовище, європейські моделі професійної освіти і навчання

Реферат

Проаналізовано основні завдання і напрями реформування вітчизняної системи освіти в контексті інтеграції України до європейського економічного й освітнього простору. Визначено основні економічні та освітні тренди, що мають бути покладені в основу модернізаційних змін. Охарактеризовано роль наукових та науково-освітніх установ у визначенні й реалізації основних векторів науково-методичного супроводу модернізації вітчизняної технологічної, професійної та фахової передвищої освіти. Для прикладу, узагальнено діяльність Інституту професійно-технічної освіти НАПН України як наукової установи, покликаної здійснювати наукове обґрунтування і супроводження необхідних модернізаційних процесів. Охарактеризовано основні напрями науково-експериментальної діяльності Інституту, серед яких: удосконалення особистісно-розвивальних педагогічних технологій; управління розвитком професійної освіти в умовах ринкової економіки; методичні основи створення підручників нового покоління; дослідження особливостей навчання робітників в умовах високотехнологічного виробництва; проектування змісту професійної освіти на основі компетентнісного підходу; вивчення європейської освітньої політики і кращих освітніх практик у сфері професійної освіти і навчання; проектування інформаційно-освітнього середовища закладів професійної освіти; обґрунтування методичних підходів до стандартизації професійної та фахової передвищої освіти; створення сучасних технологій проектного професійного навчання; розроблення системи консультування учнів закладів професійної освіти з професійної кар'єри; створення системи дистанційного професійного навчання фахівців у закладах ПО.

Акцентовано увагу на необхідності забезпечення наступності в реалізації завдань модернізації технологічної, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Підкреслено важливість належного інформаційно-комунікаційного супроводу визначених модернізаційних змін.

Постановка проблеми. Серед пріоритетних напрямів освітніх реформ в Україні чільне місце відводиться модернізації професійної (професійно-технічної) освіти. Її мета – створити систему професійної освіти і навчання нової якості, здатну задовольнити запити сучасного українського суспільства й економічного сектора країни, забезпечити соціальну злагоду в суспільстві та економічну безпеку держави. Важлива роль у процесі модернізації професійної (професійно-технічної) освіти належить науковим установам, які повинні забезпечити якісний науково-методичний супровід започаткованих у країні реформ. Закон України «Про освіту» (2017) [5] законодавчо закріпив за Національною академією педагогічних наук України (Далі – НАПН України) статус

самоврядної наукової організації у сфері освіти, яка повинна здійснювати наукове й методичне забезпечення вітчизняної освіти. Інститут професійно-технічної освіти як одна з провідних наукових установ у системі Національної академії педагогічних наук України покликаний здійснювати науково-методичний супровід професійної та фахової передвищої освіти.

Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі наукових та науково-освітніх установ у визначенні й реалізації основних векторів науково-методичного супроводу модернізації вітчизняної професійної та фахової передвищої освіти у контексті інтеграції України до європейського економічного й освітнього простору

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботі використано аналітичні і статистичні матеріали комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, Міністерства освіти і науки України, Державного статистичного комітету України, Державної служби зайнятості, сайтів обласних відділів професійно-технічної освіти, присвячені висвітленню сучасного стану вітчизняної професійної (професійно-технічної) освіти. Проаналізовано також публікації, предметом дослідження яких були питання, тією чи іншою мірою пов'язані з визначенням напрямів і механізмів модернізації професійної (професійно-технічної) освіти: формування людського капіталу в системі професійної освіти (Д. Закатнов [4], Л. Єршова [9], В. Кремень [6], В. Орлов [10], В. Радкевич [2; 3; 11] та ін.); вивчення та адаптація європейського досвіду функціонування систем професійної освіти і навчання до вітчизняної системи професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти (О. Бородієнко [1], С. Леу [7], П. Лузан [8], О. Радкевич [12] та ін.

Підґрунтям модернізації вітчизняної професійної освіти є засадничі висновки міжнародних і вітчизняних документів, серед яких: «Ключові навички – 2020», озвучені на 48-му Всесвітньому економічному форумі в Давосі у 2018 р.; пріоритетні напрями технологічної і професійної освіти, проголошені в «Стратегії ЮНЕСКО НА 2016-2020 рр.»; завдання розвитку сфери професійної освіти і навчання в ЄС до 2020 р., вказані у Брюггському Комюніке 2010 р. Найголовніші аспекти розвитку професійної освіти окреслені в «Середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду до 2020 року». У «Стратегії сталого розвитку: Україна-2020» визначено основні орієнтири очікуваних інноваційних змін: сталий розвиток держави, економіки, суспільства; безпека країн, бізнесу, громадян; відповідальність і соціальна справедливість; гордість за Україну в Європі і світі. Саме ці документи визначають інноваційний контекст змін у системі професійної освіти, затребуваних українською економікою та суспільством.

Виклад основного матеріалу. Головними мотиваторами модернізації вітчизняної професійної освіти є глобалізаційні виклики, що позначилися й на

економіці та освіті України. Серед найбільш поширених – демографічний спад та рівень безробіття, що детермінував високий рівень трудової міграції; високий рівень технологізації та оплати праці в ЄС, що зумовив відтік висококваліфікованих кадрів за межі України, гальмуючи таким чином розвиток її високотехнологічного виробництва і консервуючи відсталу «модель сировинної економіки»; підвищення соціальних та екологічних стандартів у ЄС, що призвело до переміщення найбільш шкідливих підприємств за межі Союзу, зокрема, на територію України; доступність освіти за кордоном, яка спричинила трансформацію академічної мобільності українців на завуальовану «інтелектуальну еміграцію».

Таким чином, в основу модернізаційних змін сучасної вітчизняної професійної освіти мають бути покладені світові економічні тренди, серед яких: зміна енергетичної парадигми ЄС, що зумовить появу затребуваних ринком нових видів професійної діяльності; зміна технологічного укладу й перехід до цифрової економіки, що позитивно вплине на зростання попиту в усьому світі на високотехнологічну освіту; національна індустріалізація 4.0. у країнах ЄС, що повернула високотехнологічні виробництва на територію ЄС; зростання в ЄС впливу науково-промислових кластерів для концентрації ідей і компетенцій високого рівня в одній географічній зоні навколо академічного закладу, це зробило європейську освіту більш інвестованою, привабливою та ефективною; запровадження в країнах ЄС національної промислової стратегії, що сприяло захисту національного виробника й національних технологій, стимулювало розвиток національного інтелектуального капіталу; ухвалення в ЄС стратегії підвищення до 75% рівня зайнятості громадян, яка підсилила практичну орієнтацію європейської освіти [12].

У процесі модернізації вітчизняної освіти мають бути враховані й сучасні освітні тренди, серед яких: інтернаціоналізація навчання; навчання впродовж життя; персоналізована траєкторія освіти; соціальна справедливість та гендерна рівність; інклюзивна освіта; неформальна та інформальна освіта; мобільне та дистанційне

навчання; розподілена відповідальність у фінансуванні освіти.

Найголовнішим вектором модернізації професійної та фахової передвищої освіти в Україні є обґрунтування шляхів і механізмів *підвищення престижу робітничих професій* і професійної (професійно-технічної) освіти загалом [4]. Детермінантами цього вектора є: зростання запитів сучасних роботодавців до якості випускників системи професійної (професійно-технічної) освіти; зміни на ринку праці, де одні професії зникають із кола затребуваних, а інші стрімко з'являються; відсталість матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти, що не дає змоги формувати в учнів затребувані сучасним виробництвом навички; неготовність випускників до самозайнятості в умовах нестабільного розвитку економіки; високі запити української молоді до умов та оплати праці й викликаний цим сплеск трудової міграції до країн ЄС та ін. Усе це руйнує позитивний імідж професійної освіти. Як наслідок – зниження у 2017 р. кількості випускників загальноосвітніх шкіл, які вступають до закладів професійної (професійно-технічної) освіти, до 20 %, що робить озвучені проблеми ще глибшими.

У контексті модернізації професійної освіти особливого значення набуває заклад професійної освіти 3.0. Це потребує створення: багатопрофільних закладів освіти; високотехнологічних навчально-практичних центрів; сучасного освітнього середовища; освітніх програм на основі модульного, міждисциплінарного та компетентнісного підходів; умов для системного запровадження ІКТ й інноваційного управління закладами професійної освіти. З огляду на це, важливо також створити умови для здобуття повних і часткових кваліфікацій, а також практико-орієнтованої підготовки фахівців до нових професій.

Метою професійної (професійно-технічної) освіти є формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя.

Непересічна роль у процесі реалізації означеної мети відводиться децентралізації

управління закладами освіти, що потребуватиме: запровадження проектно-цільового підходу до управління; активізації діяльності Регіональних рад професійної освіти; підвищення ефективності освітньо-виробничих кластерів; створення в освітніх закладах маркетингових служб; введення змішаної системи фінансування професійної освіти тощо.

Одним із пріоритетних завдань модернізації вітчизняної професійної освіти є формування змісту професійної освіти за компетентнісним підходом: запровадження сучасних принципів педагогічного проектування змісту ПО; розроблення сучасних освітніх, професійних та оцінних стандартів на компетентнісній основі; створення нового Переліку професій і спеціальностей; розроблення нових кваліфікацій для високотехнологічного виробництва; забезпечення набуття майбутніми фахівцями повних і часткових кваліфікацій; створення центрів незалежного оцінювання та підтвердження кваліфікації; орієнтація змісту професійної освіти на гармонійне поєднання ключових і професійних компетентностей; забезпечення у змісті професійної освіти єдності професійних, соціальних і громадянських цінностей.

Важливим завданням модернізації вітчизняної професійної освіти є також запровадження інноваційних форм професійної освіти і навчання, зокрема: відкритого професійного навчання; дуального професійного навчання; віртуальних підприємств та організацій; навчальних бізнес-центрів, господарств, підприємств і організацій.

Модернізація професійної освіти і навчання має також бути забезпечена використанням інноваційних педагогічних методів і технологій, серед яких відзначимо: особистісно-розвивальні; імітаційно-ігрові; модульні; кейсові; проектні; контекстні; інформаційно-комунікаційні; коучингові.

До найбільш ефективних засобів модернізації професійної освіти варто віднести: електронні навчальні посібники і підручники; електронні бібліотеки; віртуальні лабораторії та методичні кабінети для учнів і педагогів; симуляції реального виробничого

середовища; інтернет речей, про що вже йшла мова вище.

Системна державна підтримка і забезпечення наступності технологічної та професійної освіти можуть створити в Україні умови для формування критичної маси фахівців інноваційного типу з високим рівнем готовності до особистісного та професійного успіху й чіткою громадянською позицією, здатних вивести країну на якісно новий рівень соціально-економічного розвитку.

За таких умов наукові установи покликані обґрунтувати змістові зміни в підготовці кваліфікованих робітників. Новий зміст професійної (професійно-технічної) освіти має забезпечити вітчизняну економіку конкурентоспроможними вмотивованими кваліфікованими кадрами, готовими до успішного особистісного та професійного розвитку. Ідеал нового випускника системи професійної (професійно-технічної) освіти має гармонійно поєднувати цінності цілісної особистості, кваліфікованого працівника та відповідального громадянина. У змісті освітніх програм професійної, а також фахової передвищої та вищої освіти, де гартуються педагогічні кадри для системи професійної (професійно-технічної) освіти, мають бути міцно вмонтовані ключові компетентності, покликані збагатити молодого фахівця особистісною самоповагою, високим рівнем готовності до успіху та соціальною відповідальністю за наслідки своєї професійної діяльності [11].

З метою сприяння модернізації професійної (професійно-технічної) освіти Інститут професійно-технічної освіти НАПН України здійснює фундаментальні і прикладні наукові дослідження, спрямовані на розв'язання актуальних теоретичних, методологічних і практичних проблем за напрямками: «Теорія і методика виховання», «Професійна педагогіка», «Освітнє середовище. Інформатизація освіти», «Якість освіти. Управління розвитком освіти», «Теоретико-методичні засади професійного навчання», «Професійне навчання на виробництві». Із 2018 року започатковано нові напрями наукових досліджень, а саме: з упровадження елементів дуальної форми навчання, розвитку проектного менеджменту, підготовки майбутніх кваліфікованих

робітників до підприємницької діяльності та розроблення смарт-комплексів.

До основних здобутих результатів виконаних досліджень, що можуть бути використані у процесі модернізації вітчизняної професійної освіти, можна віднести [3]:

- *концепції:* розвитку професійного навчання незайнятого населення на виробництві; професійної орієнтації молоді на робітничі професії [4]; формування професійної мобільності кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О); управління розвитком професійно-технічної освіти в умовах ринкової економіки [2]; формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів; формування в учнів ЗП(ПТ)О уявлень про професійний успіх; розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О; модульного професійного навчання кваліфікованих робітників на виробництві; проектування інформаційно-освітнього середовища ЗП(ПТ)О; стандартизації професійної освіти молодших спеціалістів у технікумах і коледжах;

- *моделі:* управління маркетингом системи професійно-технічної освіти; інформаційно-освітнього середовища ЗП(ПТ)О; проектування змісту професійно-технічної освіти на засадах модульно-компетентнісного підходу; забезпечення організаційно-педагогічних умов розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників ЗП(ПТ)О; соціального партнерства в управлінні розвитком ЗП(ПТ)О; модульного навчання кваліфікованих робітників на виробництві; системи консультування для вибору й реалізації професійної кар'єри [10]; дистанційного професійного навчання;

- *методики:* створення професійних стандартів на компетентнісній основі; підготовки викладачів ЗП(ПТ)О до запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій; розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О; розробки електронних підручників для ЗП(ПТ)О; формування професійної компетентності майбутніх фахівців машинобудівної,

будівельної галузей та ресторанного сервісу в ЗП(ПТ)О; управління конкурентоспроможністю ЗП(ПТ)О; розвитку культури безпеки професійної діяльності персоналу підприємств; розроблення проектних технологій професійного навчання для підготовки майбутніх кваліфікованих робітників;

- *технології*: формування в учнівської молоді уявлень про професійну кар'єру; підготовки учнів ЗП(ПТ)О до вибору й реалізації професійної кар'єри; формування кар'єрної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у закладі професійної (професійно-технічної) освіти [9]; особистісно-розвивальні (колективної розумової діяльності, розвитку критичного мислення, імітаційно-ігрового навчання, проблемно-розвивального навчання, проектного навчання, кейс-технологія та ін.); маркетингового дослідження стану і розвитку ЗП(ПТ)О; використання методу портфоліо в діяльності методистів ЗП(ПТ)О; інформаційно-аналітичної діяльності педагогів ЗП(ПТ)О; дистанційного професійного навчання кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів;

- *навчальні курси*: «Технологія планування і реалізації професійної кар'єри»; «Сходинки до професії»; «Культура екологічної безпеки професійної діяльності в будівельній галузі»; «Запровадження особистісно-розвивальних технологій навчання у професійно-технічну освіту», «Розроблення та застосування проектних технологій навчання», «Основи енергоефективності», «Енергоефективна компетентність науково-педагогічних та педагогічних працівників сучасної професійної та вищої освіти», «Еко-орієнтовані педагогічні технології професійного навчання», «Створення та використання електронних освітніх ресурсів», «Розвиток інформаційної культури науково-педагогічних та педагогічних працівників закладів професійної і вищої освіти».

Окремим напрямом науково-методичного супроводу, що реалізовується Інститутом професійно-технічної освіти, є розроблення електронних навчальних ресурсів для закладів професійної (професійно-технічної) освіти. З цією метою

створено контент-бібліотеку, що охоплює 20 електронних підручників для підготовки кваліфікованих робітників аграрної, машинобудівної і будівельної галузей та репозиторій, що містить понад 300 електронних ресурсів з комплексного методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Упровадження спроектованого інформаційно-освітнього середовища забезпечує індивідуалізацію та профілізацію навчального процесу в закладах професійної освіти.

Для допомоги педагогічним працівникам закладів професійної (професійно-технічної) освіти в оволодінні сучасними педагогічними технологіями та розробленні електронних навчальних ресурсів, на базі Інституту професійно-технічної освіти започатковано проведення навчальних тренінгів. Зокрема, за програмою «Запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій у професійно-технічній освіті» проведено 34 тренінги, тренінг-курси, майстер-класи, в яких взяла участь 25 методистів навчально(науково)-методичних центрів (кабінетів) професійної (професійно-технічної) освіти України, 16 методистів ПТНЗ, 94 викладачі загальноосвітніх дисциплін, 139 викладачів спеціальних дисциплін, 77 майстрів виробничого навчання.

Модернізація професійної (професійно-технічної) освіти потребує також належного інформаційно-комунікаційного супроводу науково-експериментальної діяльності закладів професійної освіти. Реалізації цієї мети сприяє активне використання електронних систем відкритого доступу, що є унікальними платформами для оприлюднення й розповсюдження наукової продукції, незамінним джерелом інформації для здійснення моніторингу ефективності її використання. Вони значно спрощують проведення експериментальної діяльності, сприяють налагодженню наукової комунікації, мотивують дослідників до професійного самовдосконалення, а наукові та освітні установи – до підвищення рейтингу й іміджу в науковому світі. За їх допомогою Інститут професійно-технічної освіти організовує безкоштовний і безперешкодний доступ педагогічних працівників закладів

професійної освіти (як користувачів глобальної інформаційної мережі) до розроблених науковими співробітниками Інституту повнотекстових наукових і навчальних матеріалів.

Важливе місце у процесі забезпечення інформаційно-комунікаційного супроводу науково-експериментальної діяльності відводиться офіційному сайту ІПТО (ivet-ua.science), у векторах діяльності якого неодмінно присутня корисна інформація для закладів професійної та фахової передвищої освіти. На сайті Інституту створено також окремий інформаційний блок «Новини з експериментальних майданчиків». Відповідальні представники експериментальних закладів отримують вільний доступ до самостійного завантаження новинної продукції, що спрощує процедуру інформування педагогічних працівників, науковців та громадськість про хід та результати співпраці Інституту із закладами професійної та фахової передвищої освіти. Сайт Інституту в інтеграції з хмарними сервісами активно використовується для полегшення доступу педагогів-практиків до реєстраційних форм, анкет, опитувань.

Модернізації професійної освіти, що відбувається в умовах гострого недофінансування освітніх закладів, значно сприяє організація системи дистанційного навчання (далі – СДН). Така система створена в Інституті професійно-технічної освіти НАПН України. Науково-педагогічним працівникам системи професійної та фахової передвищої освіти вона дає змогу: підвищувати науково-методичний рівень шляхом участі в дистанційних курсах, тренінгах, конференціях та семінарах, знайомитися з кінцевими результатами виконаних в Інституті науково-дослідних робіт, взаємодіяти з експериментальними майданчиками різного рівня, які функціонують під науковим керівництвом учених Інституту. СДН забезпечує систематичне проведення науково-практичних масових заходів у режимі «онлайн», серед яких: веб-конференції «Теорія і практика дистанційного навчання у професійній освіті», «Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання», «Сучасне інформаційно-освітнє середовище професійно-технічного навчального закладу».

У 2017 р. в СДН зареєстровано понад 1250 користувачів, майже півтисячі осіб пройшли дистанційне навчання, проведено понад 6 тисяч сеансів. Сторінки СДН загалом переглядалися майже 60 тисяч разів. Водночас, система постійно демонструє збільшення кількості її користувачів.

У рамках проекту ЄС в Інституті професійно-технічної освіти створено також інформаційно-аналітичну систему «Профтех», завдання якої – автоматизація процесів розрахунку індикаторів ефективної діяльності закладів професійної (професійно-технічної) освіти. З метою оприлюднення наукової продукції Інституту було також створено контент-бібліотеку підручників та депозитарій інформаційно-освітнього середовища закладів професійної освіти. Наукові співробітники Інституту проводять з педагогічними працівниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти систематичні семінари, тренінги, вебінари з користування контент-бібліотекою Інституту, створення власних електронних підручників та бібліотек.

Важливість значення єдності науки і практики в умовах епохи фронтальних реформ є фактом беззаперечним. Вітчизняна система професійної (професійно-технічної) освіти мусить реформуватися, щоб стати конкурентною, а значить – життєздатною [6]. Але система – це не просто мережа навчальних закладів, це, перш за все, люди – вчені, педагогічні працівники, майстри виробничого навчання, технічний персонал та ін. К. Д. Ушинський писав, що «дух навчального закладу живе не в стінах і не на папері, а в характері більшості педагогів, і звідти переходить у характери вихованців». Відтак, реформувати систему освіти шляхом перебудови її форми апіорі неможливо. Потрібна реформа самосвідомості кожного суб'єкта освітньої системи. Як показав досвід, цьому дуже сприяє організація експериментальної роботи на базі закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Наукові установи здійснюють науковий супровід експериментів, знайомлячи педагогів-практиків з методологією, методикою та організацією наукових досліджень, стимулюючи їх саморозвиток і професійне самовдосконалення.

Керівництво науково-експериментальною діяльністю у сфері професійної освіти і навчання, що здійснюється Інститутом професійно-технічної освіти, приносить реальні позитивні результати. Результати експериментальної роботи всеукраїнського рівня активно поширюються на інші заклади в системі професійної (професійно-технічної) освіти, доводячи ефективність даного виду співпраці наукових та освітніх установ. Яскравим свідченням тому є завершений у 2017 році експеримент «Створення інформаційно-освітнього середовища у професійно-технічному навчальному закладі торгівлі та технологій харчування», що здійснювався на базі ДНЗ «Одеське вище професійне училище торгівлі та технологій харчування» під науковим керівництвом завідувача лабораторії електронних навчальних ресурсів Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, кандидата педагогічних наук О.Д. Гуменного. Очолювала проект директор ДНЗ «Одеське вище професійне училище торгівлі та технологій харчування», кандидат педагогічних наук Л.Є. Висоцька. У ході обговорень результатів експериментальної діяльності було з'ясовано, що всі заклади вітчизняної професійної (професійно-технічної) освіти розуміють необхідність перебудовуватися на стандарти Європейського Союзу [1; 7; 12]. Однак дуже важливою проблемою організації навчального процесу виявилася застарілість і неуккомплектованість фонду навчальної літератури. З огляду на це, в ході експерименту Одеського вищого професійного училища торгівлі та технологій харчування було створено власне інформаційно-освітнє середовище й доведено його вплив на підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців. Учасниками проекту на основі сучасних інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій, інтеграції методів і комп'ютерно-орієнтованих засобів з інформаційно-ресурсним забезпеченням була сформована інноваційна педагогічна система, що дала змогу: підвищити кваліфікацію та інформаційну культуру педагогічних працівників закладу, покращити формування інформаційних навичок учнівської молоді, збільшити ефективність самоосвіти майбутніх

фахівців, прискорити адаптацію навчально-виховного процесу до умов інформаційного суспільства. Отримані результати керівники проекту поширили на 12 інших закладів професійної (професійно-технічної) освіти з різних регіонів України, довівши ефективність отриманих у ході проведення експерименту результатів.

У 2017 році збільшилася кількість експериментальних майданчиків всеукраїнського рівня. Під науковим керівництвом учених Інституту проводилося 13 експериментів у різних регіонах України, в т.ч. вісім – всеукраїнського рівня. Загалом, у 2013-2017 рр. було завершено 14 всеукраїнських експериментів, якими охоплено Волинську, Запорізьку, Київську, Одеську, Сумську, Хмельницьку, Херсонську області. Заклади, з якими Інститут співпрацює, переконані, що експериментальна діяльність згуртовує колектив, підвищує науково-методичний рівень педагогів, сприяє підвищенню їхнього авторитету в учнівському колективі та зміцненню іміджу закладу, на якісно новий рівень виводить реформування всієї системи професійної та фахової передвищої освіти.

Важливим вектором модернізації вітчизняної професійної (професійно-технічної) освіти є *забезпечення наступності професійної освіти* як ключового фактора досягнення охарактеризованого вище ідеалу випускника – фахівця, особистості та громадянина. Відтак, постає проблема обґрунтування логічного переходу від технологічної до професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти.

Модернізаційні зміни у вітчизняній технологічній освіті також мають враховувати вимоги глобальних трендів, серед яких найбільше про себе заявили креативність, мобільність та критичне споживання. Серед популярних в Україні технологічних освітніх трендів можна назвати: технології СТЕМ, що дадуть змогу переносити лабораторні класи з однієї школи до іншої, інтернет речей (комунікаційна мережа «розумних» об'єктів), цифрові книжки, дистанційне навчання, навчання за допомогою ігор, персоналізоване навчання, відео-орієнтоване навчання, навчання по частинах, оцінка однопітків, адаптивне навчання тощо.

Метою технологічної освіти має стати забезпечення цілісного фізичного, інтелектуального, соціального і духовного розвитку особистості школяра, формування його технологічної культури, виховання внутрішньої потреби й поважного ставлення до праці, підготовка до успішної предметно перетворюваної діяльності. Саме тому дуже важливо акцентувати увагу на забезпеченні персоналізації освіти, що передбачає: ранню професіоналізацію особистості, якісне професійне консультування, підвищення мотивації молоді до вибору та побудови професійної кар'єри, організацію кар'єрного коучингу та створення в закладах освіти мережі центрів розвитку кар'єри. Потрібно також створити умови для оволодіння старшокласниками методами творчої діяльності та інформаційно-комунікаційними технологіями. Є нагальна необхідність відійти від пасивного трудового навчання і репродуктивних видів трудової діяльності та створити розвивальну компетентісно орієнтовану систему технологічної освіти.

З огляду на це, для модернізації змісту вітчизняної технологічної освіти доцільно здійснити певні структурні зміни, наприклад, створити «Освітньо-виробничі комплекси», що передбачають тісну співпрацю закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) з підприємствами, закладами вищої освіти (ЗВО) та ЗП(ПТ)О. Важливо також забезпечити дієву співпрацю освіти і виробництва. Така співпраця передбачає теоретичне навчання учнів старших класів різних шкіл за обраними профілями технологічних напрямів на базі ресурсного навчального закладу, а практична – на виробництві, оскільки заклад загальної середньої освіти не в змозі самостійно забезпечити велику варіативність профільної трудової підготовки.

Для реалізації проектно-технологічної діяльності учнів важливо: у програмі з трудового навчання для учнів 5-9 класів акцентувати увагу на ключових компетентностях; до структури навчальної програми доцільно ввести розділ «Зміст навчального матеріалу», оскільки знанневий і діяльнісний компоненти не враховують особливостей вивчення визначених програмою технологій; ввести до змісту програми та переліку навчальних предметів

для учнів 8-9 класів «Основи креслення», без чого вони не можуть якісно виконувати проектно-технологічні роботи; збільшити кількість годин на трудове навчання у 5-9 класах до 2 год. на тиждень.

У загальноосвітній школі потрібно також активно запроваджувати: проектні технології; методики розвивального навчання; інтерактивні форми навчально-пізнавальної діяльності з елементами дослідництва високотехнологічного виробництва; предметно-розвивальне середовище, орієнтоване на ознайомлення учнів у навчальних умовах зі специфікою професійної діяльності в різних сферах життя людини. Наголосимо, що лише комплексна реалізація окреслених завдань дасть змогу максимально наблизитися до визначеної вище мети сучасної технологічної освіти.

Особливого значення у процесі модернізації професійної освіти набуває розроблення напряму фахової передвищої освіти, котра передбачає здобуття кваліфікацій, що відповідають п'ятому рівню Національної рамки кваліфікацій. Новий напрям потребує наукового обґрунтування своєї специфіки, змісту, форм і методів. З огляду на це, в Інституті професійно-технічної освіти створено лабораторію науково-методичного супроводу підготовки фахівців у коледжах і технікумах. Пріоритетним напрямом роботи лабораторії є виконання науково-дослідної роботи з теми «Методичні основи стандартизації професійної освіти молодших спеціалістів у коледжах і технікумах».

У контексті реалізації мети науково-дослідної роботи актуальними завданнями є: вивчення стану професійної підготовки молодших спеціалістів у технікумах і коледжах аграрної, будівельної та машинобудівної галузей; теоретичне обґрунтування концепції стандартизації професійної освіти молодших спеціалістів у коледжах і технікумах; розроблення та апробація методики стандартизації професійної освіти молодших спеціалістів аграрної, будівельної та машинобудівної галузей; створення та впровадження методичних рекомендацій для педагогічних працівників технікумів і коледжів щодо професійної підготовки молодших спеціалістів аграрної, будівельної та

машинобудівної галузей на компетентнісній основі.

Отримані результати сприятимуть підвищенню якості професійного навчання та рівня професійної компетентності випускників технікумів і коледжів для аграрної, будівельної та машинобудівної галузей.

Висновки. Аналіз завдань і напрямів реформування вітчизняної системи освіти у контексті інтеграції України до європейського економічного й освітнього простору доводить визначальну роль наукових та науково-освітніх установ у визначенні й реалізації основних векторів науково-методичного супроводу модернізації вітчизняної технологічної, професійної та фахової передвищої освіти. Для прикладу, узагальнено діяльність Інституту професійно-технічної освіти НАПН України як наукової установи, покликаної сприяти модернізації системи освіти в Україні й охарактеризовано основні напрями її науково-експериментальної діяльності, серед яких: удосконалення особистісно-розвивальних педагогічних технологій, що дало змогу підвищити мотивацію учнів до навчання, активізувати їхню пізнавальну діяльність, розвивати ключові компетентності особистості і злагоджено працювати в команді; управління розвитком професійної освіти в умовах ринкової економіки, завдяки чому досягнуто підвищення організаційної культури в закладах професійної освіти, налагоджено дієве соціальне партнерство, створено ефективні маркетингові служби; методичні основи створення підручників нового покоління, упровадження яких дало змогу покращити забезпечення закладів професійної освіти навчальною літературою та навчити педагогів самостійно розробляти

електронні підручники; дослідження особливостей навчання робітників в умовах високотехнологічного виробництва, що дало змогу підвищити рівень підготовки бізнес-тренерів для підприємств, покращити рівень корпоративного навчання, сприяло формуванню у персоналу додаткових трудових навичок; проектування змісту професійної освіти на основі компетентнісного підходу, що сприяло покращенню підготовки «гнучкого» фахівця, дало змогу здійснювати інтегрування (укрупнення) професій, створювати освітні стандарти на компетентнісній основі; вивчалася європейська освітня політика у сфері професійної освіти і навчання та кращі освітні практики, що отримало очікуваний соціально-педагогічний ефект; проектувалося інформаційно-освітнє середовища закладів професійної освіти, що забезпечило розвиток усіх компонентів інформаційної компетентності й культури майбутніх фахівців; обґрунтовувалися методичні підходи до стандартизації професійної та фахової передвищої освіти, що забезпечило зростання рівня готовності педагогів до упровадження освітніх стандартів на компетентнісній основі; створювалися сучасні технології проектного професійного навчання, що дали змогу підвищити рівень готовності педагогів та учнів до проектної діяльності; розроблялася система консультування учнів закладів професійної освіти з професійної кар'єри, що зумовило позитивну динаміку формування кар'єрної компетентності учнів закладів професійної освіти; створювалася система дистанційного професійного навчання фахівців у закладах ПО, ефективність упровадження якої підтверджується зростанням кількості користувачів з усіх регіонів України.

Література

1. Бородієнко О. Дорожня карта професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу / О. Бородієнко, Л. Пуховська, О. Радкевич, С. Леу // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка: зб. наук. праць. – 2017. – Вип.13. – С. 129-138.

2. Радкевич В. Market fundamentals of vocational education reforming in Ukraine / В. О. Радкевич // Edukacja dla przyszłości w perspektywie

orientacji na rynek pracy, Drukarnia Cyfrowa UKW, Bydgoszcz, 2017. – С. 144-154

3. Радкевич В. Професійна освіта і навчання: Європейський контекст розвитку / В. Радкевич // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць. – 2017. – Вип. 14. – С. 5-14

4. Закатнов Д. О. Організаційно-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до планування кар'єри / Д. О. Закатнов //

Теорет.-метод. проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 10. – Кн. 2. – С. 373-380.

5. Закон України «Про освіту» // Урядовий кур'єр. – № 186. – 4 жовт. 2017р. – С. 9-19.

6. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум. – Вид. переробл. / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2010. – 576 с.

7. Леу С.О. Учнітво в професійній освіті й навчанні країн ЄС / С. О. Леу // Науковий вісник Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб.наук.праць. – 2016. – Вип. 12. – С. 116-127.

8. Лузан П. Г. Основи науково-педагогічних досліджень : [навч. посіб.] / Лузан П. Г., Сопівник І. В., Виговська С. В. – К. : НАКККиМ, 2010. – 270 с.

9. Єршова Л. Соціально-психологічні фактори впливу на розвиток професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів /Л. Єршова // Науковий вісник Інституту професійно-

технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць. – 2017. – Вип. 14. – 165 с.

10. Орлов В. Ф. Проблеми проектування професійної кар'єри майбутніх фахівців із дизайну / В. Ф. Орлов, О. О. Фурса // Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент: зб. наукових праць. – 2015. – Вип. 10. – С. 5-17.

11. Радкевич В.О. Стандартизація професійної освіти в контексті євроінтеграційних процесів / В.О. Радкевич, П.Г. Лузан, С.Г. Кравець // Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України). Збірник наукових праць. – К. : Видавничий дім «Сам», 2017. – С. 259-267

12. Radkevych O. Legislative ensuring education and professional training in the Netherlands / O. Radkevych // Науковий вісник Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб.наук.праць. – 2016. – Вип. 12. – С. 127-135.

Реферат

Научно-методическое сопровождение модернизации отечественной системы профессионального и профессионального передвысшего образования в контексте евроинтеграционных процессов

Валентина Радкевич,

*доктор педагогических наук, профессор,
действительный член НАПН Украины,*

директор Института профессионально-технического образования НАПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

профессиональное (профессионально-техническое) образование, технологическое образование, профессиональное передвысшее образование, модернизация профессионального образования, информационно-коммуникационное сопровождение, профессиональная карьера, дистанционное образование, проектное обучение, информационно-образовательная среда, европейские модели профессионального образования и обучения

Проанализированы основные задачи и направления реформирования отечественной системы образования в контексте интеграции Украины в европейское экономическое и образовательное пространство. Определены основные экономические и образовательные тренды, которые должны быть положены в основу модернизационных изменений. Охарактеризована роль научных и научно-образовательных учреждений в определении и реализации основных векторов научно-методического сопровождения модернизации отечественной технологического, профессионального и профессионального передвысшего образования. В качестве примера обобщено деятельность Института профессионально-технического образования НАПН Украины как научного учреждения, призванного осуществлять научное обоснование и сопровождение необходимых модернизационных процессов. Охарактеризованы основные направления научно-экспериментальной деятельности Института, среди которых: совершенствование лично-развивающих педагогических технологий; управления развитием профессионального образования в условиях рыночной экономики; методические основы создания учебников нового поколения; исследования особенностей обучения рабочих в условиях высокотехнологичного производства; проектирования содержания профессионального образования на основе компетентностного подхода; изучение европейской образовательной политики и лучших образовательных практик в сфере профессионального образования и обучения; проектирование информационно-образовательной среды учреждений профессионального образования; обоснование методических подходов к стандартизации профессионального и профессионального передвысшего образования; создание современных технологий проектного профессионального образования; разработка системы консультирования учащихся учреждений профессионального образования по вопросам профессиональной карьеры; создание системы дистанционного профессионального обучения специалистов в учреждениях профессионального образования.

Акцентируется внимание на необходимости обеспечения приемственности в реализации задач модернизации технологического, профессионального (профессионально-технического) и профессионального передвысшего образования. Подчеркнута важность надлежащего информационно-коммуникационного сопровождения указанных модернизационных изменений

Abstract

Scientific and methodological support of national vet and professional pre-high education modernization within the framework of european integration processes

Valentyna Radkevych,

Director of the Institute of VET of NAES of Ukraine,

Doctor of Education, Professor,

Full Member (Academician) of NAES of Ukraine

KEY WORDS:

professional (vocational) education, technological education, professional pre-high (advanced) education, VET modernization, information-communication support, employment career, distance education, information-educational environment, European VET models

It analyses main tasks and directions of reforming the national education system within the framework of Ukraine's integration into the European economic and educational space. The main economic and educational trends are identified. They should be used as the basis for modernization changes. The role of scientific and educational institutions for defining and implementing main vectors of scientific and methodological support to update national technological, professional and professional pre-high education is described. As an example, the activity of the Institute of vocational education and training of the National academy of educational sciences of Ukraine as a scientific institution designed to carry out scientific justification and support of necessary modernization processes is summarized. It characterizes main directions of scientific and experimental activities of the Institute such as personal-development pedagogical technologies perfection, managing VET development in the market economy environment; methodical basis for designing manuals of new generation, studying specific features of skilled workers training under high-tech industry, competence-based VET content design, studying European educational agenda and best practices in the field of vocational education and training, designing VET schools' information-educational environment, support and validation of methodological approaches to Vet and pre-high education standardization, creating modern project-based VET technologies, development of students-counselling services' at VET schools, creating the system of distance professional training in VET schools.

The attention is focused on the need to ensure continuity in implementing tasks for modernization technological, professional (vocational) and professional pre-high (advanced) education. The importance of proper information and communication support within the framework of modernization processes is underlined.

References

1. Borodiienko O. Dorozhnia karta profesiinoi osvity i navchannia v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu / O. Borodiienko, L. Pukhovska, O. Radkevych, S. Leu // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika: zb. nauk. prats. – 2017. – Vyp. 13. – S. 129-138.
2. Radkevych V. Market fundamentals of vocational education reforming in Ukraine / V. O. Radkevych // Edukacja dla przyszłości w perspektywie orientacji na rynek pracy, Drukarnia Cyfrowa UKW, Bydgoszcz, 2017. – S. 144-154
3. Radkevych V. Profesiina osvita i navchannia: Yevropeyskiy kontekst rozvytku / V. Radkevych // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika : zb. nauk. prats. – 2017. – Vyp. 14. – S. 5-14
4. Zakatnov D. O. Orhanizatsiino-pedahohichne zabezpechennia pidhotovky uchnivskoi molodi do planuvannia kariery / D. O. Zakatnov // Teoret.-metod. problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi : zb. nauk. pr. – 2007. – Vyp. 10. – Kn. 2. – S. 373-380.
5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» // Uriadovyi kurier. – № 186. – 4 zhovt. 2017. – S. 9-19.
6. Kremen V. H. Filosofiia natsionalnoi idei: Liudyna. Osvita. Sotsium. – Vyd. pererobl. / V. H. Kremen. – K. : Hramota, 2010. – 576 s.
7. Leu S.O. Uchnivstvo v profesiinii osvity y navchanni krain YeS / S. O. Leu // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika : zb. nauk. prats. – 2016. – Vyp. 12. – S. 127-135.
8. Luzan P. H. Osnovy naukovo-pedahohichnykh doslidzhen : [navch. posib.] / Luzan P. H., Sopivnyk I. V., Vyhovska S. V. – K. : NAKKKiM, 2010. – 270 s.
9. Yershova L. Sotsialno-psykholohichni faktory vplyvu na rozvytok profesiinoi kariery uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv /L. Yershova // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika : zb. nauk. prats. – 2017. – Vyp. 14. – 165 s.
10. Orlov V. F. Problemy proektuvannia profesiinoi kar'ieri maibutnikh fakhivtsiv iz dyzainu / V. F. Orlov, O. O. Fursa // Mystetska osvita: zmist, tekhnolohii, menedzhment: zb. naukovykh prats. – 2015. – Vyp. 10. – S. 5-17.
11. Radkevych V.O. Standartyzatsiia profesiinoi osvity v konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv / V.O. Radkevych, P.H. Luzan, S.H. Kravets // Naukove zabezpechennia rozvytku osvity v Ukraini: aktualni problemy teorii i praktyky (do 25-ricchia NAPN Ukrainy). Zbirnyk naukovykh prats. – K. : Vydavnychi dim «Sam», 2017. – S. 259-267.
12. Radkevych O. Legislative ensuring education and professional training in the Netherlands / O. Radkevych // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika : zb. nauk. prats. – 2016. – Vyp. 12. – S. 127-135.

УДК: 377/378:664]-048.35

НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Ірина Тарасюк,
викладач вищої категорії
Львівського державного коледжу
харчової і переробної промисловості
Національного університету харчових технологій

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

система професійної освіти, заклад професійної освіти, професійне навчання, фахівець харчової промисловості, модернізація професійної підготовки

Реферат

У статті розглянуто проблеми розвитку професійної освіти в Україні, зумовлені зміною системи економічних відносин, істотним оновленням виробничого обладнання та появою нових тенденцій, пов'язаних з переходом до постіндустріального суспільства.

Створення в Україні сучасної високоефективної системи освіти є однією з найважливіших умов конкурентоздатності держави на європейському та світовому ринках. Ситуація, що склалася в Україні у зв'язку із трансформацією соціально-економічних відносин, призводить до суперечності між реальними потребами ринку праці й функціонуючою на дещо застарілих засадах системою професійної освіти. Підготовка в Україні фахівців у системі професійної освіти і навчання є не лише питанням якості трудових ресурсів для забезпечення інноваційного, постіндустріального розвитку держави, а стає досить значущим для забезпечення національної безпеки країни. Тому вона потребує особливої уваги та першочерговості вирішення.

Автором здійснено теоретичний аналіз педагогічних джерел щодо передумов та особливостей оновлення змісту професійної освіти, питань управління системою професійної освіти, відповідних змін у системі професійної підготовки фахівців харчової промисловості, приведення структури професійної освіти у відповідність до попиту на ринку праці та вимог роботодавців. Акцентовано увагу на формуванні в майбутніх фахівців харчової промисловості професійно важливих якостей, що проявляються у психологічній, теоретичній та практичній підготовленості до професійної діяльності. Визначено основні причини та недоліки сучасної системи професійної підготовки, обґрунтовано напрями модернізації професійної підготовки фахівців харчової промисловості в закладах професійної освіти. Для вирішення наявних проблем пропонуються засоби та заходи щодо покращення механізму взаємодії ринку праці й освітніх послуг.

Постановка проблеми. В умовах пошуку стратегій та алгоритмів виходу з глобальної економічної кризи особлива увага надається розвитку промисловості та промислової політики. Харчова промисловість завжди вважалася для України стратегічно важливою галуззю, здатною забезпечити не тільки потреби внутрішнього ринку, а й світового [9, с. 193]. Необхідність реформування професійної освіти, яка відповідала б сучасним соціокультурним викликам та вимогам до підготовки конкурентоздатних фахівців з високим рівнем професійної і загальнолюдської культури, сьогодні не викликає жодних сумнівів.

Усі недоліки професійної підготовки фахівців харчової промисловості сьогодні в Україні пов'язані з технічним переоснащенням виробництва та інноваційною працею, до чого не готова сучасна система професійної освіти.

Головним завданням сучасної системи підготовки кадрів є усунення диспропорцій на ринку праці за професіями та

кваліфікаціями та збалансування задоволення потреб конкретного підприємства з врахуванням його розвитку на глобальному ринку. На будь-якому підприємстві готують кадри відповідно до змін у вимогах до персоналу за визначеними нововведеннями, характерними для даної сфери, враховуючи загальнонаціональні норми і методи [8, с. 392].

Україна, базуючись на загальноєвропейських та світових підходах до розбудови освітнього сектора, надає важливого значення проблемі якості професійної освіти, проголошуючи її національним пріоритетом та передумовою національної безпеки держави, дотриманню міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на якісну освіту, яка розглядається сьогодні не лише як інструмент соціального, культурного та економічного зростання, але й як один із чинників добробуту населення [1, с. 231-232].

Процеси трансформації, що відбуваються, поставили питання про

необхідність відповідних змін в системі професійної підготовки фахівців, приведення структури професійної освіти у відповідність до попиту на ринку праці та вимог роботодавців.

Аналіз останніх досліджень.

Проблеми підготовки молодого фахівця на ринку праці розглянуті такими вченими: О. Грیشною, Н. Лук'янченко, Е. Лібановою та ін. Питаннями забезпечення кваліфікованими кадрами ринку праці та інноваційною працею в наш час займаються: О. Гончар, О. Герасименко, В. Петюх, В. Савченко та ін. Окремі проблеми підготовки майбутніх фахівців харчової промисловості отримали висвітлення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: І. Блажа, В. Бойка, П. Борщевського, Д. Гака, А. Гончара, С. Дусановського, А. Заїнчковського, В. Комарова, Д. Лисецького, М. Ліпатова, В. Лобаса, Ю. Лебединського, Т. Мостенської, О. Онищенко, Б. Панасюка, П. Саблука, І. Сингаївського, В. Слюсаря, В. Трегобчука, Л. Чернюк та ін. Ці наукові праці стали підґрунтям для проведення дослідження та визначення напрямів модернізації професійної підготовки фахівців харчової промисловості в Україні.

Метою статті є обґрунтування суті професійної підготовки фахівців харчової промисловості та визначення напрямів її модернізації.

Виклад основного матеріалу.

Здатність держави підтримувати на належному рівні підготовку виробничого персоналу, забезпечувати ефективне функціонування галузей виробництва та сфери послуг є чи не найголовнішим її стратегічним завданням. В умовах ринкової економіки, інформаційно-технологічного розвитку функції професійно-технічної освіти значно розширюються, відбувається її трансформація в професійну освіту, що відповідає світовим тенденціям безперервної професійної освіти впродовж життя. Перспективи цієї галузі визначаються пріоритетними напрямами соціально-економічного поступу України, утвердженням національної системи освіти як головного чинника економічного й духовного розвитку українського народу, необхідністю адаптації

до демократичних і ринкових перетворень у суспільстві, що зумовлено входженням у європейський і світовий освітній та інформаційний простір [4, с. 114].

Створення в Україні сучасної високоефективної системи освіти є однією з найважливіших умов конкурентоздатності держави на європейському та світовому ринках. Отже, велика роль має бути відведена саме професійній освіті, модернізація якої значною мірою визначається глобальними соціальними процесами, запитами суспільства і промислово-інноваційного розвитку економіки, інтеграцією в єдиний міжнародний економічний та освітній простір. Водночас, наявна система професійної освіти в Україні не є досконалою, вона не дає змоги повною мірою виконувати покладені на неї завдання з реалізації державної політики. Професійна освіта потребує системної стратегічної модернізації як щодо управління, так і щодо змісту, комплексного врегулювання з урахуванням параметрів доцільності, своєчасності, якості. Особливої актуальності набуває питання мобільності, конкурентоспроможності та рівня кваліфікації працівників [7].

Розвиток високотехнологічного виробництва, інтеграція України в європейський простір зумовлюють підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців харчової промисловості в закладах професійної освіти. Як зазначено в Брюггському Комюніке про зміцнення європейського співробітництва у сфері професійної освіти та навчання 2011–2020 рр., виникає потреба в наданні випускнику можливості набути знання, уміння й навички – компетентності, які є не тільки професійними. Вони важливі для його успішного життя, і повинні бути створені умови для засвоєння цих компетентностей у професійній освіті [1].

Структура підготовки майбутніх фахівців нині розглядається з позиції відповідності Державним стандартам освіти, побудованим на компетентнісній основі. Це стосується, насамперед, рівня професійно-орієнтованих знань, умінь і навичок, формування професійної компетентності, всебічного розвитку студентів як фахівців нової формації. Постійні зміни у змісті та

характері праці спеціалістів харчової промисловості, зумовлені інтенсивним розвитком інноваційних технологій, потребують перегляду усталених підходів до підготовки компетентних кваліфікованих працівників. В умовах постійного розширення харчової промисловості недостатньо сформувані у фахівців фіксований набір знань, умінь і навичок, потрібно постійно вдосконалювати базову підготовку.

Зміни умов праці потребують перегляду теоретичних та методичних засад освітнього процесу для підвищення професійної компетентності фахівців харчової промисловості. З цією метою необхідно сформувані в майбутніх фахівців професійно важливі якості, що проявляються у психологічній, теоретичній та практичній підготовленості до професійної діяльності. Сучасний стан та функціонування закладів професійної освіти обтяжений старим технологічним обладнанням, відсутністю прогнозування потреб професійної підготовки кадрів, невідповідністю професійних та освітніх стандартів новим фаховим вимогам не відповідає вимогам ринку праці.

Одним із головних завдань модернізації системи професійної освіти з підготовки фахівців харчової промисловості є якісна підготовка майбутніх фахівців, що володіють знаннями і навичками у поєднанні з прогресивними технологіями. Ринкова економіка ставить високі вимоги до якості підготовки. До основних умов прийому на роботу належить не лише наявність диплому про освіту, а, перш за все, практичні навички за фахом. У зв'язку з цим матеріально-технічна база закладу професійної освіти повинна відповідати сучасному рівню розвитку виробництва.

Невирішеними також залишаються питання управління системою професійної освіти, не визначено повноваження, не врегульовано механізми взаємин органів виконавчої влади та самоврядування щодо забезпечення функціонування як системи професійної освіти в цілому, так і конкретного навчального закладу в умовах децентралізації та суспільних змін [3, с. 187]. Розвиток ринкової економіки, загострення конкурентної боротьби на ринку харчової промисловості, зростаючі вимоги до якості

харчової продукції вимагають об'єднання зусиль роботодавців та закладів професійної освіти з підготовки фахівців харчової промисловості.

Міністерство освіти і науки України впродовж останніх років послідовно здійснює заходи щодо реформування професійної освіти, основним напрямом яких є адаптація системи освіти до потреб ринку. Недостатньо стійким залишається зв'язок роботодавців із закладами професійної освіти. Роботодавці не можуть сформулювати замовлення на тих фахівців, яких вони хотіли би працевлаштувати після закінчення навчання в закладі професійної освіти, проте навчальні заклади продовжують вести масову підготовку, що не завжди відповідає вимогам ринку праці. Значною мірою це зумовлено такими причинами:

- фактична відсутність нормативно-правової бази, яка б уможливила регулювати довгострокові відносини між закладами професійної освіти та роботодавцями, зокрема, щодо запровадження дуальної освіти;

- взаємодія роботодавців та закладів професійної освіти є несистемною;

- роботодавці беруть участь в процесі підготовки фахівців вже на завершальній стадії навчання (виробнича практика, виробнича переддипломна практика, дипломне проектування тощо);

- орієнтація змісту навчання на формування репродуктивних знань, умінь та навичок без залучення роботодавців до складання навчальних планів та програм;

- недостатній рівень відображення інформації у змісті навчання щодо новітнього технологічного обладнання харчової галузі;

- орієнтація на традиційні форми навчання та низький рівень упровадження новітніх технологій навчання.

Основним стимулом формування партнерських відносин роботодавців і закладів професійної освіти з підготовки фахівців харчової промисловості є зацікавленість сторін у взаємовигідній співпраці з підготовки висококваліфікованих кадрів, зміцненні матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, модернізації виробництва і продукції, що випускається.

Роботодавці зацікавлені вкладати ресурси в розвиток закладів професійної освіти і мають брати участь в оцінці якості підготовки фахівців за інноваційними навчальними програмами і планами, виробленні рекомендацій щодо розвитку нових форм професійної підготовки фахівців, відповідного підбору викладачів.

Висновок. Основними напрямками модернізації професійної підготовки фахівців харчової промисловості вважаємо: професійну підготовку майбутніх фахівців харчової промисловості необхідно будувати на засадах компетентісно-орієнтованого підходу для сталого розвитку; зміцнення зв'язку між закладами професійної освіти, підприємствами, центром зайнятості, іншими суб'єктами соціального партнерства; враховуючи незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення більшості закладів професійної освіти та обмеженість

бюджетних коштів на його оновлення, здійснювати виробниче навчання на базі підприємств харчової промисловості; упровадження нових та осучаснення наявних навчальних планів, програм і підручників відповідно до оновлених державних стандартів освіти; розроблення інтегрованих навчальних планів закладів професійної освіти та закладів вищої освіти; оновлення змісту підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів професійної освіти; запровадження міжнародного досвіду формування інноваційних підходів до організації освітнього процесу.

Таким чином, модернізація професійної підготовки фахівців харчової промисловості сприятиме підготовці висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців на сучасному ринку праці.

Література

1. The Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Education and Training for the period 2011–2020 (7 December 2010).
2. Васянович Г. П. Інформаційні технології для якісної та доступної освіти / Г. П. Васянович // Педагогічна і психологічна науки в Україні. Збірник наукових праць до 15-річчя АПН України у 5 томах. / Т. 5: Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – К. : Педагогічна думка, 2007. – С. 231-240.
3. Практика застосування Закону України «Про професійно-технічну освіту»: фінансове забезпечення навчальних закладів і установ : матеріали виїзного засідання Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти 12 лютого 2014 року / редкол. Л. М. Гриневич (голова), В. О. Дзоз, А. М. Дорохов, О. М. Сич, В. П. Головінов, Є. В. Красняков, Н. Г. Ничкало, В. В. Супрун, Б. Г. Чижевський. – Київ : Парл. вид-во, 2015. – 552 с.
4. Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення : матеріали парлам. слухань у Верховній Раді України 1 червня 2016 року // Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти. – Київ : Парлам. вид-во, 2016. – 320 с. – (Серія «Парламентські слухання»).
5. Радкевич В. О. Професійна освіта і навчання для сталого розвитку суспільства / В. Радкевич // Проф.-техн. освіта, 2015. – № 4 (69). – С. 7–11.
6. Сергеева Л. М. Праксеологічні засади розвитку професійної освіти і навчання / Л. М. Сергеева // Проблеми та перспективи розвитку робітничих професій у Чернівецькій області: застосування новітніх технологій у навчанні: Зб. статей обласної наук.-практ. конф. – Чернівці : ЧВКУ КНТЕУ, 2016. – 160 с.
7. Супрун В. В. Модернізація професійної освіти як управлінська умова підготовки компетентних фахівців нової формації / В. В. Супрун // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. ; НАПН України ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти» . – 2017. – Вип. 3(32). – С. 104-124. – (Серія «Управління та адміністрування»).
8. Фіненко О. Ю. Інновації в системі підготовки кадрів для харчової промисловості в Україні / О. Ю. Фіненко // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. – 2014. – № 2. – С. 392-395. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_2_59
9. Шерман Є. М. Організаційно-економічний механізм розвитку підприємств харчової промисловості: дис. канд. ек. наук : 08.00.04 / Шерман Євген Михайлович; М-во освіти і науки України, Херсонський національний технічний Університет – Херсон, 2015. – 247 с.

Реферат

Направления модернизации профессиональной подготовки специалистов пищевой промышленности в учреждениях профессионального образования

Ірина Тарасюк,
*преподаватель высшей категории
Львовского государственного колледжа
пищевой и перерабатывающей промышленности
Национального университета пищевых технологий*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

система профессионального образования, учреждение профессионального образования, профессиональное обучение, специалист пищевой промышленности, модернизация профессиональной подготовки специалиста

В статье рассмотрены проблемы развития профессионального образования в Украине, обусловленные изменением системы экономических отношений, существенным обновлением производственного оборудования и появлением новых тенденций, связанных с переходом к постиндустриальному обществу.

Создание в Украине современной высокоэффективной системы образования является одним из важнейших условий конкурентоспособности государства на европейском и мировом рынках. Ситуация, которая сложилась в Украине в связи с трансформацией социально-экономических отношений, приводит к противоречию между реальными потребностями рынка труда и функционирующей на несколько устаревших принципах системой профессионального образования. Вопрос подготовки в Украине специалистов в системе профессионального образования и обучения является не только вопросом качества трудовых ресурсов для обеспечения инновационного, постиндустриального развития государства, а становится весьма значимым для обеспечения национальной безопасности страны. Поэтому он требует особого внимания и первоочередности решения.

Автором осуществлен теоретический анализ педагогических источников условий и особенностей обновления содержания профессионального образования, вопросы управления системой профессионального образования, соответствующих изменений в системе профессиональной подготовки специалистов пищевой промышленности, приведение структуры профессионального образования в соответствие спросу на рынке труда и требований работодателей. Акцентируется внимание на формировании у будущих специалистов пищевой промышленности профессионально важных качеств, проявляющихся в психологической, теоретической и практической подготовленности к профессиональной деятельности. Определены основные причины и недостатки современной системы профессиональной подготовки, обоснованы направления модернизации профессиональной подготовки специалистов пищевой промышленности в учреждениях профессионального образования. Для решения существующих проблем предлагаются средства и меры по улучшению механизма взаимодействия рынка труда и образовательных услуг.

Abstract

Modernization ways for food industry specialists training at vet schools

Iryna Tarasiuk,
*Master-level teacher
Lviv State food and processing industry college
National university of food technologies*

KEY WORDS:

VET system, VET schools, professional training, food industry specialist, VET modernization

The article discusses VET development problems in Ukraine, due to the change of economic relations system, substantial renovation of industrial equipment and emergence of new trends within the framework of moving to a postindustrial society.

Creation of a modern highly efficient education system in Ukraine is one of the most important conditions for the country's competitiveness in the European and world markets. The state-of-arts in Ukraine due to transforming socio-economic relations leads to a contradiction between real LM needs and outdated-based principles of VET system. The issue of training specialists in Ukraine in VET sector is not only a matter of labour force quality to ensure innovative, post-industrial development of the state, but it's getting very important for ensuring national security protection of the country. Therefore, it requires special attention and first top priority solution.

The author carried out a theoretical analysis of pedagogical sources of conditions and peculiarities for VET content updating, VET system management issues, appropriate changes within the professional training system of food industry specialists, bringing the structure of vocational education in line with LM demand and employers' requirements. The attention is focused on formatting professionally important qualities for future food industry specialists, manifested in psychological, theoretical and practical equipment for professional activity. The main causes and shortcomings of modern VET system are determined, the directions of professional training modernization for food industry specialists in VET schools are justified. To solve the existing problems, the tools and measures are proposed to improve LM and education worlds interaction mechanism

References

1. The Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Education and Training for the period 2011–2020 (7 December 2010).
2. Vasianovych H. P. Informatsiini tekhnologii dlia yakisnoi ta dostupnoi osvity / H. P. Vasianovych // Pedagogichna i psikhologichna nauka v Ukraini. Zbirnyk naukovykh prats do 15-richchia APN Ukrainy u 5 tomakh. – T. 5: Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. – K. : Pedagogichna dumka, 2007. – S. 31-240.
3. Praktyka zastosuvannya Zakonu Ukrainy «Pro profesiino-tekhnichnu osvitu»: finansove zabezpechennia navchalnykh zakladiv i ustanov : materialy vyiznoho zasidannia Komitetu Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan nauky i osvity 12 liutoho 2014 roku / redkol. L. M. Hrynevych (holova), V. O. Dzoj, A. M. Dorokhov, O. M. Sych, V. P. Holovinov, Ye. V. Krasniakov, N. H. Nychkalo, V. V. Suprun, B. H. Chyzhevskiy. – K. : Parl. vyd-vo, 2015. – 552 s.
4. Profesiina osvita yak skladova zabezpechennia kvalifikovanoho kadrovoho potentsialu Ukrainy: problemy ta shliakhy vyrishennia : materialy parlam. slukhan u Verkhovni Radi Ukrainy 1 chervnia 2016 roku // Verkhovna Rada Ukrainy, Komitet z pytan nauky i osvity. – K. : Parlam. vyd-vo, 2016. – 320 s. – (Seriiia «Parlamentski slukhannia»).
5. Radkevych V. O. Profesiina osvita i navchannia dlia staloho rozvytku suspilstva / Valentyna Radkevych // Prof.-tekhn. osvita, 2015. – № 4 (69). – S. 7–11.
6. Serheieva L.M. Prakseolohichni zasady rozvytku profesiinoi osvity i navchannia / L. M. Sierheieva // Problemy ta perspektyvy rozvytku robitnychkykh profesii u Chernivetskii oblasti: zastosuvannia novitnykh tekhnologii u navchanni: Zb. statei oblasnoi nauk.-prakt. konf. – Chernivtsi :ChVKU KNTEU, 2016. – 160 s.
7. Suprun V. V. Modernizatsiia profesiinoi osvity yak upravlinska umova pidhotovky kompetentnykh fakhivtsiv novoi formatsii / V. V. Suprun // Visnyk pisljadiplomnoi osvity : zb. nauk. pr. ; NAPN Ukrainy DVNZ «Un-t menedzh. osvity». – 2017. – Vyp. 3(32). – S. 104-124. – (Seriiia «Upravlinnia ta administruvannia»).
8. Finenko O. Yu. Innovatsii v systemi pidhotovky kadriv dlia kharchovoi promyslovosti v Ukraini / O. Yu. Finenko // Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka. – 2014. – № 2. – S. 392-395. – [Elektronnyi rezhym]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvtpp_2014_2_59
9. Sherman Ye. M. Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy rozvytku pidpriemstv kharchovoi promyslovosti: dys. kand. ek. nauk : 08.00.04 / Sherman Yevhen Mykhailovych; M-vo osvity i nauky Ukrainy, Khersonskiy natsionalnyi tekhnichnyi Universytet – Kherson, 2015. – 247 s.

УДК: 377/378.018.43:004]:167.7

ПРОГНОСТИЧНА МОДЕЛЬ ДИСТАНЦІЙНОГО ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Світлана Кравець,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник лабораторії дистанційного професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

ORCID: 0000-0001-6259-0067

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

дистанційна освіта, дистанційне професійне навчання, прогностична модель дистанційного професійного навчання, заклади професійної (професійно-технічної) освіти.

Реферат

На основі аналізу законодавчих актів та нормативно-правових документів з'ясовано, що актуальність впровадження дистанційної освіти посилюється соціальними, політичними, культурними викликами суспільства, що зумовлює потребу в оновленні нормативно-правового супроводу дистанційного навчання, окресленні нових можливостей щодо його впровадження й фінансування.

Схарактеризовано діяльність науковців та практиків щодо поступового впровадження дистанційного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та забезпечення функціонування організаційної структури дистанційної професійної освіти у співвідношенні з явищами, об'єктами, процесами, які є визначальними у системі професійної (професійно-технічної) освіти.

Обґрунтовано прогностичну модель дистанційного професійного навчання, котра містить такі блоки: цільовий – мета, концептуальні підходи та принципи, зовнішні та внутрішні чинники; суб'єктний, що передбачає партнерську взаємодію суб'єктів навчання

(педагогів, тьюторів, адміністраторів СДН, учнів/слухачів) в електронному середовищі; змістово-функціональний, що містить компонентну структуру готовності педагогів до впровадження дистанційного навчання кваліфікованих робітників та функції, які має реалізовувати педагог у дистанційному професійному навчанні; організаційно-методичний – представлений організаційно-педагогічними умовами та методичним супроводом їх реалізації; результативний блок – механізми оцінювання динаміки рівнів розвитку готовності педагогів до впровадження дистанційного професійного навчання та ефективність застосування дистанційного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Узагальнено, що запровадження прогностичної моделі дистанційного професійного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти з чіткою орієнтацією на специфіку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників відносно обраної професії забезпечить досягнення соціального ефекту, а саме: урізноманітнення форм професійної освіти і навчання; задоволення індивідуальних освітньо-професійних потреб особистості; підвищення якості професійної підготовки учнів/слухачів; зменшення фінансових витрат у системі професійної (професійно-технічної) освіти.

Постановка проблеми. Актуальність розвитку дистанційної освіти в Україні нині посилюється соціальними, політичними, культурними викликами суспільства: видозміна характеру праці, інформатизація виробничих процесів, економічна та політична нестабільність, трансформація внутрішніх потреб громадян та ін. Наразі перед системою професійної (професійно-технічної) освіти постають завдання щодо поєднання традиційних підходів до навчання із дистанційно організованими формами, моделями освіти, які оптимально задовольняють потреби громадян у підвищенні кваліфікації, підтвердженні досвіду неформальної освіти тощо, вводячи, надаючи можливість особистості не полишати робочого місця, зберігати матеріальну стабільність, дотримуватися вигідної особистісної траєкторії професійного розвитку

Заявлена актуальність розвитку дистанційної форми здобуття освіти та сучасний стан нормативно-правового супроводу й готовності педагогів до впровадження дистанційного професійного навчання окреслюють **мету статті** – розробити й обґрунтувати прогностичну модель дистанційного професійного навчання з визначенням організаційно-педагогічних умов оптимального його впровадження в закладах професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О).

Аналіз останніх досліджень. Теоретичне та методичне вирішення питань, пов'язаних з упровадженням дистанційного навчання в закладах освіти, не є новим завданням для науковців та практиків. Адже про створення необхідних умов та моделі забезпечення громадян і суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання

інформаційних технологій, зокрема й у сфері освіти і науки, було заявлено в Національній програмі інформатизації ще в 1998 році. На виконання завдань цієї програми в 2000 р. було прийнято Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні [1]. На початку XXI ст. про актуальність створення проектів нормативно-правових документів щодо функціонування системи дистанційної освіти та розроблення технологій дистанційного навчання заявлено в Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI ст. (2002), на виконання завдань якої в 2004 р. було затверджено перше Положення про дистанційне навчання.

З часом, з метою забезпечення організації освітнього процесу за дистанційною формою, у 2013 р. наказом МОН України затверджено нове Положення про дистанційне навчання зі змінами, внесеними в 2015 р. [5].

Щодо системи професійної (професійно-технічної) освіти, то з'ясовуємо, що в Законі України «Про професійно-технічну освіту» (1998) однією з форм професійно-технічної освіти є дистанційна. Водночас, у проекті Закону України «Про професійну освіту» читаємо, що формами здобуття професійної освіти є «денна, вечірня (змінна), дистанційна».

Прогностично можна передбачити, що сучасні реформи в освітньому законодавстві приведуть до оновлення Положення про дистанційне навчання та інших нормативно-правових документів; окреслення нових можливостей щодо впровадження й фінансування дистанційного навчання.

Паралельно з оновленням законодавчих актів та нормативно-правових документів щодо дистанційної форми здобуття освіти у системі професійної (професійно-технічної) освіти поступово здійснюється впровадження

дистанційного професійного навчання. Спільними зусиллями науковців Інституту професійно-технічної освіти НАПН України і практиків створено Систему дистанційного навчання на базі платформи Moodle (e-learning.org.ua); на базі ДНЗ «Дніпропетровський центр професійно-технічної освіти туристичного сервісу» проводиться дослідно-експериментальна робота за темою «Підготовка кваліфікованих робітників із професій «Квітникар», «Декоратор вітрин», «Флорист» з використанням технології дистанційного навчання» (науковий керівник Базелюк О. В.); систематично відбуваються науково-практичні заходи, орієнтовані на підвищення рівня готовності педагогів до впровадження дистанційного навчання в ЗП(ПТ)О. Безумовно, що функціонування в них організаційної структури дистанційної освіти мають забезпечувати педагоги, беручи активну участь в реалізації організаційно-управлінського, нормативно-правового, навчально-методичного, інформаційно-телекомунікаційного, економічно-фінансового компонентів [1].

Більшість педагогів-практиків переконані, що вони є впевненими користувачами всіх мережевих технологій. Однак результати досліджень, проведених в Інституті професійно-технічної освіти НАПН України співробітниками лабораторії дистанційного професійного навчання в 2017 році щодо стану використання дистанційного професійного навчання у практиці роботи ЗП(ПТ)О засвідчують, що тільки 6,6 % педагогів роблять це систематично й результативно.

Виклад основного матеріалу. Майже кожна наука має свій арсенал методів моделювання, результатом яких є створення різних моделей. У контексті педагогічних процесів та явищ, моделювання передбачає створення специфічного об'єкта – моделі, що відображає інформацію про процеси чи явища, їх властивості та характеристики, внутрішньопроцесуальні взаємозв'язки та зв'язок педагогічної науки з практикою. Дослідження взаємозв'язку структури і функцій процесу дистанційного професійного навчання дає змогу змоделювати прогностичну за часовою характеристикою модель (система, що відображає нинішнє та

майбутнє буття процесу) [7, с. 138-139], яка за структурою та функціями співвідноситься із явищами, об'єктами, процесами, що є визначальними у системі професійної (професійно-технічної) освіти.

Надаючи чітке пояснення елементам моделі, ми представляємо прогностичну модель дистанційного професійного навчання як систему з основними її параметрами і характеристиками, що відображає сукупність взаємопов'язаних між собою елементів і відзначається структурною організацією та функціональним призначенням (рис. 1).

Основним детермінатором розробки й реалізації моделей є мета, в якій закладено прогнозований результат. Досягнення мети базується на дотриманні та продуктивному використанні концептуальних підходів та принципів із врахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на реалізацію мети.

Таким чином, визначальні елементи моделі формують її *цільовий блок*, у якому метою є забезпечення високого рівня професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Очевидно, що мета прогностичної моделі дистанційного професійного навчання є співзвучною із загальною метою професійної (професійно-технічної) освіти, адже застосування дистанційного навчання чи окремих технологій відбувається у площині здійснення освітніх процесів у ЗП(ПТ)О, не порушуючи процедурності реалізації стандартів професійної (професійно-технічної) освіти, орієнтуючись на досягнення якісного рівня професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на основі впровадження різноманітних педагогічних традиційних та сучасних інформаційних технологій.

Методологічними підходами до організації дистанційного професійного навчання є реалізація системного, аксіологічного, суб'єктно-діяльнісного, компетентнісного, соціально-реконструкціоністського підходів до професійної підготовки фахівців [3, с. 7-8]. Керуючись принципами освітньої діяльності, визначеними ст. 6 Закону України «Про освіту» [6], у цільовому блоці моделі дистанційного професійного навчання виокремлюємо ті, реалізація яких

уможливує оптимальність взаємозв'язків між цілями професійної підготовки, специфікою дистанційного навчання та особистісними особливостями суб'єктів навчання. Актуальність використання принципів організації дистанційного професійного навчання посилюється впливом соціально-економічних, політичних та культурних перетворень в суспільстві, які, в свою чергу, видозмінюють позиції суб'єктів навчання щодо пошуку способів задоволення внутрішніх потреб, пов'язаних із потребою реалізацією індивідуальної освітньої траєкторії та професійного розвитку.

Суб'єктний блок моделі передбачає партнерську взаємодію суб'єктів навчання в електронному середовищі. Як зазначає В. Ягупов, педагог є і буде головною постаттю в навчальному процесі, в тому числі й дистанційній формі навчання, бо він організовує цей процес, визначає цілі, завдання, зміст, основні форми, засоби, методи, технології навчальної діяльності учнів, організовує їх на пізнавально-практичну діяльність і керує нею, а основним суб'єктом у дистанційній формі набуття професійної освіти є учень та основна форма його навчальної діяльності – цілеспрямована і контрольована самостійна робота [9, с. 32-33]. Процес організації дистанційного навчання зумовлює переосмислення ролі викладача (тьютор, підтримувач процесу, консультант, наставник, дослідник, експерт, менеджер та ін.), що приводить до суттєвої трансформації його особистісних й професійних навичок, якими, на ряду із загальновідомими для педагога, є: інноваційність і креативність, технологічний ентузіазм, відкритість до питань, здатність до рефлексії, якісно новий характер комунікації, відповідальності й автономності [1, с. 81-82].

Змістово-функціональний блок моделі містить структуру готовності педагогів до впровадження дистанційного навчання майбутніх кваліфікованих робітників, компонентами якої є: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний [1, с. 78]. Рівень сформованості означених компонентів проявляється через реалізацією функцій дистанційного навчання в електронному середовищі (організаційна,

навчально-пізнавальна, комунікаційна, діагностична) [2, с. 23].

Для досягнення практичної ефективності професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників засобами дистанційного навчання необхідна наявність та правильне використання ресурсів *організаційно-методичного блоку*, що представлений у моделі організаційно-педагогічними умовами та методичним супроводом дистанційного професійного навчання.

У контексті опису моделі зазначимо, що організаційно-педагогічні умови дистанційного професійного навчання представлені трьома блоками, а саме: організаційно-технічний (наявність нормативно-правового супроводу дистанційної освіти; наявність спеціалізованої системи дистанційного навчання), змістово-процесуальний (розробка та розміщення в електронному середовищі сучасних педагогічних програмних комплексів (дистанційних курсів); застосування змішаного навчання у професійній підготовці кваліфікованих робітників), особистісно-професійний (рівень володіння учнями (слухачами) ІТ-технологіями; безперервний розвиток готовності педагогів до впровадження технологій дистанційного навчання).

Важливою умовою якісного застосування методик дистанційного навчання в освітньому процесі (методика організації самостійної роботи засобами дистанційного навчання; методика використання елементів дистанційного навчання у професійній підготовці, методика моніторингу та контроль успішності дистанційного професійного навчання) є підготовка педагогів ЗППО до здійснення таких педагогічних дій. Саме тому методика підготовки педагогічних працівників до застосування дистанційного навчання передбачає теоретичну підготовку (ознайомлення з особливостями дистанційного освітнього процесу) та практичну роботу щодо набуття досвіду створення дистанційних курсів на основі технології проектування дистанційних курсів, що органічно поєднує методику ADDIE, модульну методику МОП і принципи змішаного навчання (blended learning).

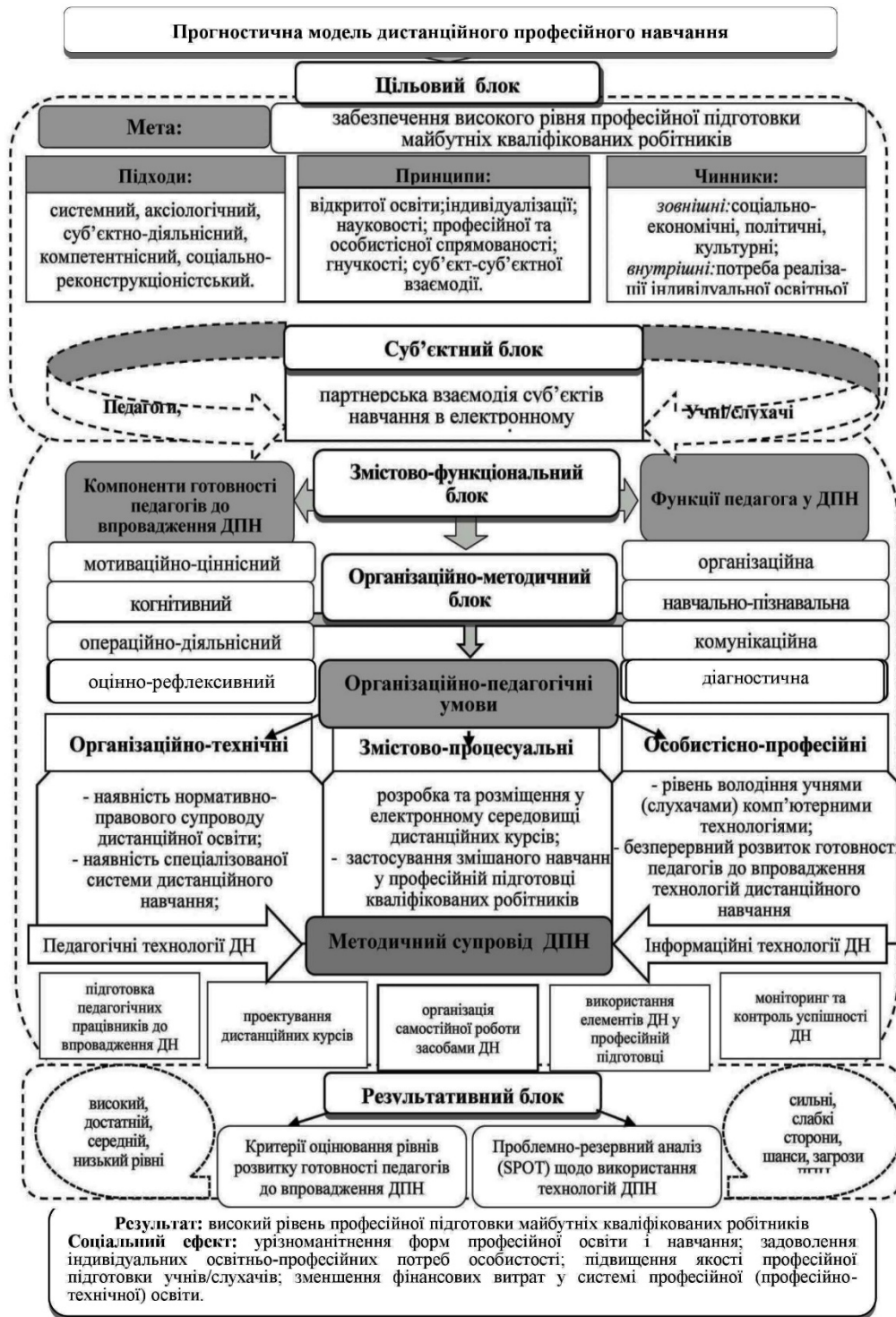

Рис. 1. Прогностична модель дистанційного професійного навчання

Результативний блок моделі впровадження дистанційного професійного навчання за критеріями, що співвідносяться із визначеними компонентами, та ефективність відображає механізми оцінювання рівнів розвитку готовності педагогів до навчання

застосування дистанційного навчання у ЗП(ПТ)О, яка визначається використанням SPOT-проблемно-резервного аналізу.

Висновок. Запровадження прогностичної моделі дистанційного професійного навчання у ЗП(ПТ)О із чіткою орієнтацією на специфіку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників відносно обраної професії забезпечить досягнення соціального ефекту, а саме: урізноманітнення форм професійної освіти і навчання; задоволення індивідуальних освітньо-професійних потреб

особистості; підвищення якості професійної підготовки учнів/слухачів; зменшення фінансових витрат у системі професійної (професійно-технічної) освіти тощо.

Перспективи подальших досліджень будуть присвячені аналізу результатів формувального етапу експерименту щодо перевірки ефективності прогностичної моделі дистанційного професійного навчання та організаційно-педагогічних умов його впровадження у процес професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах освіти.

Література:

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. Постанова МОН України 20. 12. 2000 р. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
2. Кравець С. Г. Суть і компоненти готовності педагогів до впровадження дистанційного навчання кваліфікованих робітників / С. Г. Кравець // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць: Вип. 12 / Ін-т проф.-тех. освіти НАПН України; [Ред. кол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Міленіум, 2016. – С. 88-97.
3. Кравець С. Г. Функції дистанційного навчання у системі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників / С. Г. Кравець // Матеріали науково-практичного семінару [«Використання платформи дистанційного навчання e-learning.org.ua в освітньому процесі професійно-технічного навчального закладу»], (26 квіт. 2016 р.). – С. 21-24. – Режим доступу: http://ivet-ua.science/images/Journals_IPTO/Arhive/Seminar-20160426-proceedings.pdf.
4. Підготовка педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів до дистанційного навчання кваліфікованих робітників / [О. В. Базелюк, А. А. Каленський, С. Г. Кравець та ін.]. – Київ : ШТО НАПН України, 2017. – 76 с.
5. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. Постанова Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>.
6. Про затвердження Положення про дистанційне навчання. Наказ Міністерства освіти і науки від 25.04.2013 № 466. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.
7. Про освіту. – [Електронний ресурс] : Закон України від 05 вер. 2017 р. № 2145-VIII // Законодавство України / ВР України : [офіц. веб-портал]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page/>.
8. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: Підручник для науковця / Ю. П. Сурмін. – К. : Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с.
9. Ягупов В. В. Суб'єктність учнів як основна детермінанта дистанційного навчання в системі професійно-технічної освіти / В. В. Ягупов // Наук. вісник Ін-ту проф.-тех. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 11 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України; [Ред. кол. В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Міленіум, 2016. – С. 29-37.

Реферат

Прогностическая модель дистанционного профессионального обучения

Светлана Кравець,

кандидат педагогических наук,

старший научный сотрудник лаборатории дистанционного профессионального обучения
Института профессионально-технического образования НАПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

дистанционное образование,
дистанционное профессиональное обучение,
прогностическая

На основе анализа законодательных актов и нормативно-правовых документов установлено, что актуальность внедрения дистанционного образования усиливается социальными, политическими, культурными вызовами общества, что обуславливает потребность в обновлении нормативно-правового сопровождения дистанционного обучения, очерчивании новых возможностей по его внедрению и финансированию.

Охарактеризована деятельность ученых и практиков относительно постепенного внедрения дистанционного обучения в учреждениях профессионального (профессионально-технического) образования и обеспечения функционирования организационной структуры дистанционного профессионального образования, которая

модель
дистанційного
професійного
навчання,
установи
професійного
(професійно-
технічного)
навчання

соотносятся с явлениями, объектами, процессами, которые являются определяющими в системе профессиональной (профессионально-технического) образования.

Обосновано прогностическую модель дистанционного профессионального обучения, которая содержит следующие блоки: целевой – цель, концептуальные подходы и принципы, внешние и внутренние факторы; субъектный, что предполагает партнерское взаимодействие субъектов обучения (педагогов, тьюторов, администраторов СДО, учеников / слушателей) в электронной среде; содержательно-функциональный, содержащий компонентную структуру готовности педагогов к внедрению дистанционного обучения квалифицированных рабочих и функции, которые должен реализовывать педагог в дистанционном профессиональном обучении; организационно-методический – представлен организационно-педагогическими условиями и методическим сопровождением их реализации; результативный блок – механизмы оценки динамики уровней развития готовности педагогов к внедрению дистанционного профессионального обучения и эффективность дистанционного обучения в учреждениях профессионального (профессионально-технического) образования.

Обобщено, что внедрение прогностической модели дистанционного профессионального обучения в учреждениях профессионального (профессионально-технического) образования с четкой ориентацией на специфику профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих относительно выбранной профессии обеспечит достижение социального эффекта, а именно: разнообразие форм профессионального образования и обучения; удовлетворение индивидуальных образовательных-профессиональных потребностей личности; повышение качества профессиональной подготовки учащихся / слушателей; уменьшение финансовых затрат в системе профессиональной (профессионально-технического) образования.

Abstract

Relevant prognostic model of distance professional learning

Svitlana Kravets,

PhD in Pedagogical Sciences,

*Senior Research Fellow of the Laboratory of Distance Professional Learning
at the Institute for Vocational Education
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*

KEY WORDS:

distance education,
distance professional
learning, relevant
prognostic model of
distance professional
learning, professional
(vocational) education
institutions

Based on the analysis of legislative acts and regulatory documents, it was found that the relevance of introducing distance education is enhanced by social, political and cultural challenges of society, which necessitates updating legal support of distance learning, outlining new possibilities for its implementation and financing.

The activities of scholars and practitioners related to gradual introducing distance learning in professional (vocational) education institutions and ensuring organizational functioning of distance professional education that correlates with those phenomena, objects, processes, which are decisive in the system of professional (vocational) education, were described.

The relevant prognostic model of distance professional learning was justified. It contains the following blocks: target block includes the aim, conceptual approaches and principles, external and internal factors; subject block provides for partnership interaction between the subjects of education (teachers, tutors, distance learning managers, students/listeners) within the electronic environment; content and function block contains the component type structure of teachers' readiness to implement distance learning for qualified specialists, as well as the functions, which should be implemented by the teacher in distance professional learning; organization and methodology block involves organizational and pedagogical conditions and methodical support of their implementation; efficiency block encompasses the mechanisms for assessing dynamics in development levels of teachers' readiness to implement distance professional learning and effectiveness of using distance learning in professional (vocational) education institutions.

It was concluded that the process of introducing the relevant prognostic model of distance professional learning in professional (vocational) education institutions with clear orientation towards the specifics of training future qualified specialists within the chosen profession would promote the social effect, namely, diversified forms of vocational education and training; satisfied personal educational and professional needs of the individual; improved quality of vocational training; reduced financial expenses in the system of professional (vocational) education.

References

1. The Concept of Distance Education Development in Ukraine. The Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine as of December 20, 2000. – Mode of access : <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
2. Kravets S. H. The Essence and Components of Teachers' Readiness to Implement Distance Learning

for Qualified Specialists / S. H. Kravets // Scientific Bulletin of the Institute for Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Professional Pedagogy: the Collection of Scientific Works: Issue 12 / the Institute for Vocational Education of the NAPS of Ukraine; [Editorial board : V. O. Radkevych (editor-in-chief) et al.]. – K. : Millennium, 2016. – P. 88-97.

3. Kravets S. H. Functions of Distance Learning in the System of Future Qualified Specialists' Professional Training / S. H. Kravets // Proceedings of the Scientific Practical Seminar [Using e-learning.org.ua Distance Learning Platform in the Education Process of Vocational Education Institution"] (April 26, 2016). – P. 21-24. Mode of access : http://ivet.ua.science/images/Journals_IPTO/Arhive/Seminar-20160426-proceedings.pdf.

4. Training Vocational Education Teachers to Provide Distance Learning for Qualified Specialists / [O. V. Bazeliuk, A. A. Kalenskyi, S. H. Kravets et al.]. – K. : IVE NAPS of Ukraine, 2017. – 76 p.

5. On Approval of the National Qualifications Framework. The Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No 1341 as of November 23, 2011 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

6. On Approval of the Provision on Distance Learning. The Order of the Ministry of Education and Science as of 04/25/2013 No 466. – Mode of access : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.

7. On Education [Electronic resource]: the Law of Ukraine as of September 5, 2017 No 2145-VIII // The Legislation of Ukraine / The Verkhovna Rada of Ukraine: [Official web-portal]. – Mode of access : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page/>.

8. Surmin Yu. P. The Scholar's Workshop: Textbook for Scholar. – K. : The Educational Center "Consortium for Improving Management Education in Ukraine", 2006. – 302 p.

9. Yahupov V. V. The Subjectivity of Students as the Main Determinant of Distance Learning in the System of Vocational Education / V. V. Yahupov // Scientific Bulletin of the Institute for Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Professional Pedagogy: the Collection of Scientific Works: Issue 11 / the Institute for Vocational Education of the NAPS of Ukraine; [Editorial board : V. O. Radkevych (editor-in-chief) et al.]. – K. : Millennium, 2016. – P. 29-37.

УДК: 37.015.31

МОДЕЛЬ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

Валентин Чимшир,

доктор технічних наук, доцент,

директор Дунайського інституту Національного університету

«Одеська морська академія».

ORCID: 0000-0003-3621-2702

Василь Желясков,

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін

Дунайського інституту Національного університету

«Одеська морська академія»

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

педагогічна система,
здібності студента,
розвиток обдарованості,
виховання,
самовиховання,
самоосвіта, освітній
процес

Реферат

Стаття спрямована на розробку моделі виявлення та розвитку обдарованості студентів шляхом контролю, моніторингу та коригування освітніх процесів. У сучасному світі високій рівень інтелекту стає запорукою нових можливостей, досягнень, перспектив статусу в соціальному середовищі. Крім того, багатьма вченими, які вивчають педагогічні системи в різних умовах розвитку, визначається така класифікація обдарованості, яка фактично вказує, що кожний індивідуум обдарований, тільки потрібно визначити категорію та напрям, де він може це продемонструвати. Для досягнення мети дослідження визначаються п'ять умов розвитку обдарованості, які включають зовнішні і внутрішні якості студентів: загальні здібності; спеціальні здібності в конкретній області; спеціальні здібності неінтелектуального характеру; стимулююче оточення; випадкові фактори. Наводиться приклад виявлення обдарованості та етапи її розвитку. В основі розробленої двоетапної моделі лежить ступенева система виявлення, моніторингу та корекції педагогічної системи, спрямованої на зростання творчого потенціалу, пізнавальної діяльності та мотивації студентів до самовдосконалення.

Модель першого етапу виявлення та розвитку обдарованості розкриває особливості роботи шкільної педагогічної системи. Традиційне визначення рівня інтелектуальної зрілості, первинної сформованості пізнавальних процесів, які забезпечують шкільну успішність, починається зі співбесіди, що дає змогу виявити сфери, в яких учень найбільш комфортно себе почуває. У подальшому застосування програмних засобів, методів спостереження та коригування освітніх процесів дає змогу на час вступу до вищого навчального закладу сформулювати систему розуміння свого рівня обдарованості.

Модель другого етапу зосереджена на специфіці вищого навчального закладу та вимагає від студента емоційної зрілості, готовності до серйозного навантаження. У процесі навчання для кожного студента куратор або психолог заводить персональну картку, до якої упродовж усього навчання заносяться всі дані його інтелектуального розвитку, а потім разом з методичною радою вибудовується індивідуальний профіль його розвитку та обираються прийоми і способи подальшої роботи.

Постановка проблеми. З часу появи педагогічної системи як форми взаємодії вчителя та учня в свідомості соціальних груп почала виникати необхідність визначення суті поняття «обдарованість» та її вимірювання: акумулювалися наукові пошуки видатних учених і повсякденні спостереження пересічних осіб.

У сучасному світі високий рівень інтелекту стає запорукою нових можливостей, досягнень, перспектив статусу в соціальному середовищі. Крім того, багатьма вченими, які вивчають педагогічні системи в різних умовах розвитку, визначається така класифікація обдарованості, яка фактично вказує, що кожний індивідуум обдарований, потрібно лише визначити категорію та напрям реалізації обдарованості.

Відтак, більшість педагогів визнають, що рівень обдарованості завжди є результатом взаємодії факторів, які включають: своєрідність; характер розвитку; рівень соціального середовища; спадковість; повсякденну діяльність. При цьому особливе значення має власна активність індивідуума, його психофізіологічний стан, ті механізми саморозвитку, які потрібно запустити. Усе це входить в основу єдиного механізму формування та розвитку обдарованості.

Практично, кожна людина може досягти успіху в різних видах діяльності, оскільки на всіх етапах вікового розвитку її психічні можливості надзвичайно пластичні, що, в свою чергу, створює умови для формування різних видів обдарованості [1]. У зв'язку з цим, дослідження умов виявлення обдарованості є актуальною проблемою сучасної педагогічної наук.

Метою дослідження є розроблення моделі виявлення та розвитку обдарованості студентів шляхом контролю, моніторингу і коригування освітніх процесів.

Аналіз останніх досліджень. У сучасній педагогіці проблема обдарованості вивчається багатьма зарубіжними й вітчизняними вченими та характеризується наявністю багатьох, іноді суперечливих, результатів. Корінь слова «обдарованість» – дар. Вимовляючи його, ми підкреслюємо, що

в психіці людини є щось, не набуто власною працею, а дароване. За визначенням [2], обдарованість – генетично зумовлений компонент здатностей, що розвивається у відповідній діяльності або деградує за її відсутності. Цей генетичний «дарунок» значною мірою визначається і як кінцевий підсумок, і як темп розвитку.

Серед зарубіжних концепцій найбільш популярна теорія американського фахівця Джозефа Рензуллі [3, с. 238], який вважає, що поведінка обдарованої людини розкриває взаємодію між трьома основними групами якостей: *це загальні (спеціальні) здатності*, вищі за середній рівень, *високий рівень* включеності у завдання й *високий рівень* креативності. Д. Рензуллі пропонує вважати обдарованим не тільки того, хто за всіма трьома параметрами перевершує однолітків, але й того, хто демонструє високий рівень хоча би в одному з них.

Останнім часом набула поширення точка зору, що акцентує увагу на динамічних характеристиках обдарованості. Один із прикладів такого підходу – концепція американського вченого А. Танненбаума [4]. Він відзначає, що сама по собі наявність видатних особистісних, інтелектуальних, творчих здібностей не може гарантувати реалізації особистості у творчій діяльності.

Подібний підхід представлений у «динамічній концепції обдарованості», розробленій психологом Ю. Д. Бабаєвою [5]. Ця теорія не випадково популярна в середовищі сучасних педагогів-дослідників, оскільки, по суті, змінює парадигму педагогічної підтримки обдарованості, здійснюючи перехід від «діагностики відбору до діагностики розвитку». Ґрунтуючись на класифікації Н. С. Лейтеса [6] і з огляду на ще одну категорію – академічну обдарованість, обдарованими найчастіше називають студентів: з високими показниками спеціальних тестів інтелекту; з високим рівнем творчих здібностей; які досягли успіхів у яких-небудь сферах діяльності (музиканти, художники, математики, шахісти тощо); котрі добре навчаються в закладах освіти (академічна обдарованість).

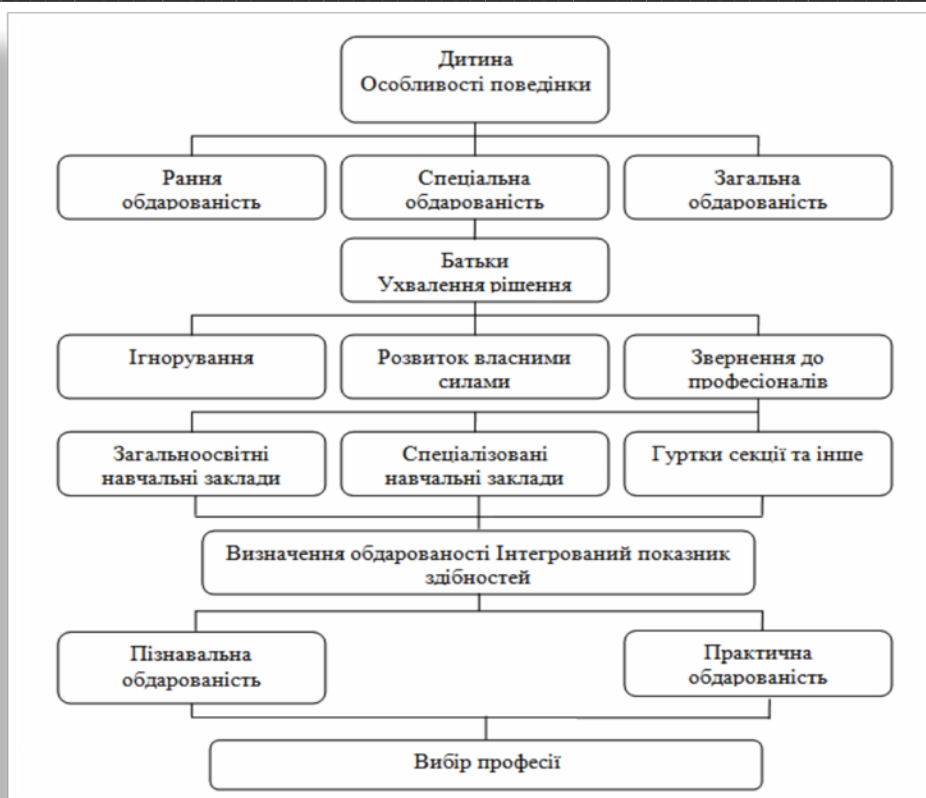

Рис. 1.

Модель першого етапу виявлення та розвитку обдарованості

Виклад основного матеріалу. Як показали дослідження, для розвитку обдарованості потрібна взаємодія п'яти умов, що включають зовнішні й внутрішні якості: наявність загальних здібностей; наявність спеціальних здібностей в конкретній області; наявність спеціальних здібностей неінтелектуального характеру; стимулююче оточення, що відповідає розвитку цих здібностей, як правило, це родина, освітній заклад тощо; випадкові фактори (опинитися в потрібному місці і в потрібний час).

На відміну від одноступінців, обдаровані студенти на момент аналізу мають значно вищу інтелектуальну межу сприйняття зовнішнього оточення. Незалежно від змісту, вкладеного в поняття «обдарованість», існує група студентів, яка визначається статистично. Інший аспект проблеми виявляється при використанні словосполучення «обдарований студент». Дарунок наявний у кожного, але проявляється різною мірою. Тому в педагогічній теорії і практиці виникли два глобальних взаємодоповнюючих завдання: створення системи виховання й навчання обдарованих і талановитих студентів; розроблення

теоретичних основ і практичних заходів, спрямованих на розвиток потенціалу кожного студента.

У Дунайському інституті Національного університету «Одеська морська академія» використовується концепція обдарованості не тільки як фундамент для вирішення проблеми навчання обдарованих студентів, але й як підстава для побудови дидактичної системи, орієнтованої на розвиток людського потенціалу в цілому.

Відзначимо, що виявлення ознак обдарованості студента починається ще задовго до його вступу до вищого навчального закладу. При вступі до школи кожен майбутній першокласник проходить співбесіду зі шкільними психологами. Крім традиційного визначення рівня інтелектуальної зрілості, первинної сформованості пізнавальних процесів, що забезпечують шкільну успішність, ця співбесіда дає змогу виявити сфери, в яких він найбільш комфортно себе почуває. Таким чином, здебільшого на момент вступу до вищого навчального закладу, підліток вже має достатньо сформовану систему розуміння свого рівня обдарованості.

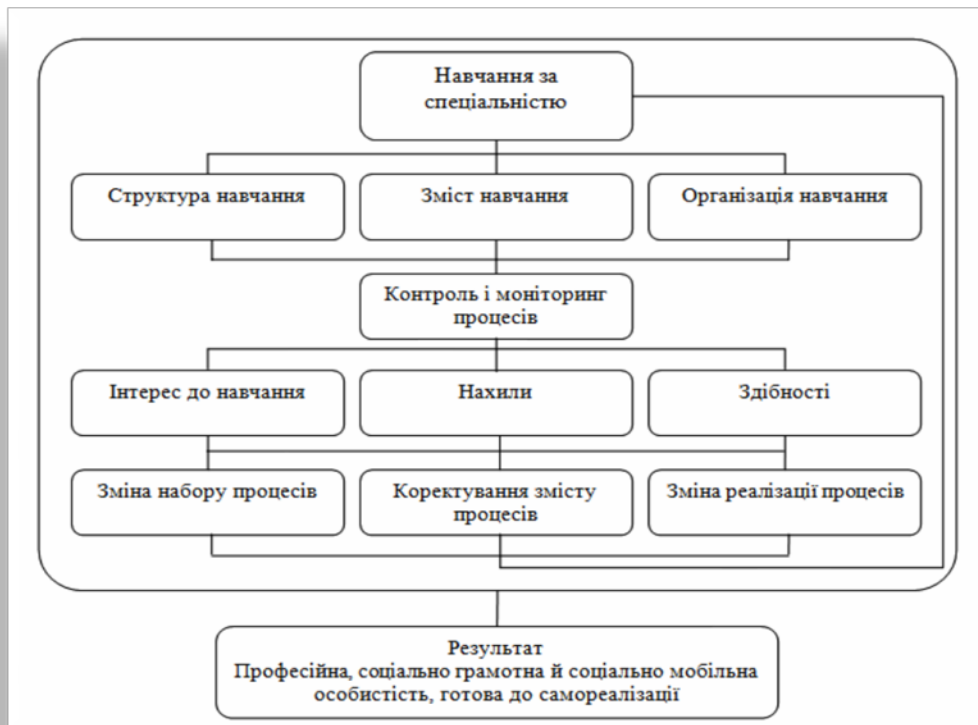

Рис.2.

Модель другого етапу виявлення та розвитку обдарованості

Після школи кожен випускник, який успішно пройшов випробування незалежної системи якості, має можливість вступити до вищого навчального закладу. Як демонструє практика, більшість батьків майбутніх студентів, глибоко переконані у високій мірі обдарованості своєї дитини. Навіть якщо у випускника школи достатньо низькі результати незалежної системи оцінювання, батьки впевнені, що в цьому винні обставини, система, або щось інше. На цьому етапі важливо об'єктивно визначити ступінь обдарованості випускника, дати рекомендації щодо вибору профілю, за яким буде здійснюватися навчання. Саме тому так важливо у процесі навчання в школі пропонувати проводити перші етапи виявлення та розвитку обдарованості (рис.1). У безпосередній взаємодії батьків і вчителів стане можливим об'єктивно визначити обдарованість дитини та напрям її подальшого розвитку.

Після зарахування студентів особлива увага приділяється формуванню груп та підгруп – специфіка вищого психічного і фізичного навантаження. На цьому етапі науково-викладацький склад інституту

проводить формування мотиваційної освітньої сфери. За розробленими в інституті підходами, методами та прийомами проводиться дослідження рівня мотивації до отримання певної кваліфікації.

Основна мета цієї діяльності – формування у студентів глибокого пізнавального інтересу. Найбільш творчі й зацікавлені студенти поповнюють наукове товариство інституту.

Висновок. В основі розробленої двоетапної моделі лежить ступенева система виявлення, моніторингу та корекції педагогічної системи, спрямованої на освітню і виховну діяльність. Вона передбачає різноманітність організаційних форм з урахуванням індивідуальних особливостей кожного студента, що забезпечує зростання його творчого потенціалу, пізнавальної діяльності та мотивації до самовдосконалення. Ведення обліку індивідуальних особливостей кожного студента дає можливість виявлену на першому етапі обдарованість розвинути до рівня, котрий передбачає здатність до самовдосконалення. Студент має усвідомлювати себе в ролі суб'єкта освітньої

діяльності, а його життєва позиція Викладач її тільки зміцнює, наповнюючи цілеспрямовується на досягнення результату. позитивним сенсом

Література

1. Ильясов Д.Ф. Особенности развития одаренности учащихся / Д.Ф. Ильясов, Н. Ю. Андреева // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 3. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.science-education.ru/103-6277>. – (Дата звернення: 21.04.2018).
2. Психология одаренности: от теории к практике/ Под ред. Д. В. Ушакова. – М. : ПЕР СЭ, 2000. – 80 с.
3. Renzulli J.S. Scale for rating behavioural characteristic of superior students. *Exceptional Children* / J.S. Renzulli, R.K. Hartman. – 1971. – С. 243-248.
4. Савенков А. И. Одаренный ребенок в массовой школе» / А. И. Савенкова. – М. : Сентябрь, 2001. – 208 с.
5. Бабаева Ю. Д. Смысловая теория мышления] / Ю. Д. Бабаева [и др.]. // Вестник Московского ун-та. – Серия 14: Психология. – 2008. – № 2. – С. 26-58.
6. Лейтес Н.С. О признаках детской одаренности / Н. С. Лейтес // Вопросы психологии, 2003. – № 4. – С. 16-31.

Реферат

Модель выявления и развития способностей студентов

Валентин Чимшир,

доктор технических наук, доцент, директор

Дунайского института Национального университета «Одесская морская академия»

Василий Желясков,

кандидат педагогических наук, доцент,

заведующий кафедрой гуманитарных дисциплин

Дунайского института Национального университета «Одесская морская академия»

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

педагогическая система, способности студента, развитие одаренности, воспитание, самовоспитание, самообразование, образовательный процесс

Статья направлена на разработку модели выявления и развития одаренности студентов путем контроля, мониторинга и корректировки образовательных процессов. В современном мире высокий уровень интеллекта становится залогом новых возможностей, достижений, перспектив и статуса в социальной среде. Кроме того, многими учеными, которые изучают педагогические системы в различных условиях развития, определяется такая классификация одаренности, которая фактически указывает, что каждый индивидуум одарен, только нужно определить категорию и направление, в каком он может это продемонстрировать. Для достижения цели исследования определяются пять условий развития одаренности, включающие внешние и внутренние качества студентов: общие способности; специальные способности в конкретной области; специальные способности неинтеллектуального характера; стимулирующее окружение; случайные факторы.

Приводится пример выявления одаренности и этапы ее развития. В основе разработанной двухэтапной модели лежит ступенчатая система обнаружения, мониторинга и коррекции педагогической системы, направленной на рост творческого потенциала, познавательной деятельности и мотивации к самосовершенствованию студентов.

Модель первого этапа выявления и развития одаренности раскрывает особенности работы школьной педагогической системы. Традиционное определение уровня интеллектуальной зрелости, первичной сформированности познавательных процессов, обеспечивающих школьную успеваемость, начинается с собеседования, которое позволяет выявить сферы, в которых ученик наиболее комфортно себя чувствует. В дальнейшем, с помощью программных средств, методов наблюдения и корректировки образовательных процессов, возможно на момент вступления в высшее учебное заведение сформировать систему понимания своего уровня одаренности.

Модель второго этапа сосредоточена на специфике вуза и требует от студента эмоциональной зрелости, готовности к достаточно серьезной нагрузке. В процессе обучения для каждого студента куратор или психолог заводит персональную карточку, в которую в течение всего обучения заносятся все данные, а затем вместе с методическим советом выстраивается индивидуальный профиль развития студентов и выбираются приемы и способы дальнейшей работы.

Abstract

Students' abilities recognition and development model

Valentyn Chymshyr,

*Doctor of Technical Sciences, associate professor, director
the Danube Institute of the National University
«Odessa Maritime Academy»*

Vasyl Zheliaskov,

*Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor,
Head of the Department of Humanities of the
Danube Institute of the National University
«Odessa Maritime Academy»*

KEY WORDS:

pedagogical system,
student abilities,
development,
upbringing,
educational process

The article is aimed at construction of the model for recognition and developing the students' giftedness by controlling, monitoring and adjusting educational process. A high level of intelligence becomes the key to new opportunities, achievements and prospects for status in the social environment of the modern world. In addition, many scientists who study pedagogical systems under different development conditions define such a classification of giftedness that actually indicates that each individual is gifted, only it is necessary to determine the category and direction where he/she can demonstrate this. Five conditions for the development of giftedness were defined to achieve the goal of the study. They include the external and internal qualities of students: general abilities; special abilities in a particular area; special non-intellectual abilities; stimulating environment; random factors.

An example of the giftedness recognition and the stages of its development are given. The developed two-stage model is based on a step-by-step system for detection, monitoring and correction of the pedagogical system which is aimed at increasing the creative potential, cognitive activity and motivation for self-improvement of students.

The first stage model of recognition and development of giftedness reveals the features of the school educational system performance. The traditional determination of the level of intellectual maturity, the primary formation of cognitive processes that ensure school achievements begins with an interview that allows you to identify areas in which the student feels the most comfortable. In future it would be possible to form a system of giftedness appreciation with the help of software tools, methods of monitoring and correcting educational processes by the time of entering a higher educational institution.

The second stage model is focused on the specifics of the higher education institutions and requires the student to be emotionally mature, to be ready for serious stress. In the process of training the tutors or psychologists makes a personal card for each student. There they put all the information during the whole training. Then together with the methodological council they create an individual profile of students' development and select the methods of further activities.

References

1. Ilyasov D.F. Osobennosti razvitiya odarennosti uchaschihsya / D.F. Ilyasov, N. Yu. Andreeva // *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya*. – 2012. – № 3. – [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: URL: <http://www.science-education.ru/103-6277>. – (data zvernennya: 21.04.2018).
2. Psihologiya odarennosti: ot teorii k praktike/ Pod red. D. V. Ushakova. – M. : PER SE, 2000. – 80 s.
3. Renzulli J.S. Scale for rating behavioural characteristic of superior students. *Exceptional Children* / J.S. Renzulli, R.K. Hartman. – 1971. – S. 243-248.
4. Savenkov A. I. Odarennyiy rebenok v massovoy shkole» / A. I. Savenkova. – M. : Sentyabr, 2001. – 208 s.
5. Babaeva Yu. D. Smyislovaya teoriya myishleniya] / Yu. D. Babaeva [i dr.]. // *Vestnik Moskovskogo un-ta. – Seriya 14: Psihologiya*. – 2008. – N 2. – S. 26-58
6. Leytes N.S. O priznakah detskoj odarennosti / N. S. Leytes // *Voprosyi psihologii*, 2003. – № 4. – S. 16-31.

УДК: 78:796/799-052]:37.014.13

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Тетяна Бугаєнко,

викладач кафедри здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

модель, учитель фізичної культури, педагогічна практика, індивідуальний стиль професійної діяльності

Реферат

У даній статті розглядається зміст моделі формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури у процесі педагогічної практики. Визначено та обгрунтовано педагогічні умови, що безпосередньо впливають на ефективність цього процесу. Спроектвану модель деталізовано складовими методологічно-цільового, організаційно-змістовного і діагностичного блоків, у яких відображено мету освітнього процесу, сформульованих з урахуванням цивілізаційних запитів і соціального замовлення. Методологічно-цільовий блок містить основну ідею, якій підпорядковані всі складові елементи моделі, визначає здатність бачити загальний хід процесу і випереджувально коригувати його хід. Він визначає стратегію реалізації моделі і включає в себе мету, методологічні принципи й універсальні підходи становлення стилю. Організаційно-змістовний блок розкриває компонентний склад індивідуального стилю професійної діяльності; комплекс умов, форм, методів і засобів роботи, що забезпечують результативність реалізації моделі. Також охарактеризовано сукупність зовнішніх і внутрішніх причин, рушійних сил і явищ, окремі риси процесу становлення індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя. Розкрито зміст етапів його формування у майбутніх учителів фізичної культури у процесі педагогічної практики, сконструйовані таким чином, щоб кожний з наступних етапів містив елементи констатації стану стилю. Часові межі кожного етапу окреслені, з одного боку, індивідуально-психологічними властивостями *студентів-практикантів*, а з іншого, – специфікою конкретних умов життєдіяльності у процесі здобуття фахової освіти. Діагностичний блок спрямований на визначення ефекту від реалізації моделі та порівняння отриманих результатів. Він відображає інтеграцію таких інструментальних систем, як: структура стилю, критерії та рівні його сформованості, дає уявлення про механізм реалізації розробленої моделі через взаємозв'язок діагностичних процедур, визначення етапів становлення стилю і критеріально спрямований вплив організаційно-педагогічних умов на компоненти індивідуального стилю.

Постановка проблеми. В умовах сучасних суспільно-економічних та соціокультурних трансформацій, що відбуваються в Україні, актуалізується проблема реалізації творчого потенціалу людини у різних сферах буття, прогнозування очікуваних результатів розвитку індивідуально-особистісних властивостей майбутніх фахівців у межах професійної діяльності. Відтак, у царині філософії, психології, педагогіки, соціології та субдисциплін означених наук посилюється увага до обгрунтування істотних характеристик індивідуальності людини, розгляду механізмів і алгоритмів формування та подальшого розвитку індивідуального стилю професійної діяльності (далі – ІСПД) як провідного чинника успішного адаптування індивіда в різних ситуаціях самореалізації.

Аналіз останніх досліджень. Це посилює вимоги до якості професійної підготовки майбутніх педагогів у цілому й учителів фізичної культури зокрема, і концептуалізується в Конституції та Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу

освіту» (2014), «Про фізичну культуру і спорт» (1993), «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки дитячо-юнацького спорту та фізичного виховання дітей» (2015), в листі Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України «Про підвищення рівня навчально-виховної роботи з фізичного виховання в навчальних закладах» (2015), Указі Президента «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016), Державному соціальному стандарті у сфері фізичної культури і спорту (2013), Державній цільовій програмі розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 (2017), Концепції Нової української школи (2017) та інших чинних документах.

Отже, проблема формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури є актуальною і недостатньо висвітленою в суспільно-гуманітарній і нормативно-законодавчій площині.

Метою даної статті є обґрунтування змісту і структури теоретичної моделі формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури у процесі педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу. Моделювання – це найпоширеніший метод дослідження об'єктів різної природи, в тому числі й об'єктів складної соціальної системи. Саме тому цей метод широко використовується при проведенні наукових досліджень. У психології модель розглядається як ідеальна копія реального об'єкта, яка відтворює не всі явища в цілому, а лише найбільш істотні його риси і властивості [4, с. 11]. С. Гончаренко у педагогічних міркуваннях пропонує під моделлю розуміти еталон, стандарт, зразок, примірник чогось; схему для пояснення якогось явища або процесу [1, с. 195]. У межах нашого дослідження, найбільш прийнятним є філософське тлумачення поняття «модель» як «речової, знакової або уявної (мисленнєвої) системи, що відтворює, імітує чи відображає принципи внутрішньої організації або функціонування певних властивостей, ознак і характеристик об'єкта дослідження (оригіналу), безпосереднє вивчення якого неможливе, ускладнене або недоцільне і може замінити цей об'єкт у пізнавальному процесі з метою одержання нових знань про нього» [5, с. 394].

Окремої уваги заслуговує традиційна для педагогічних досліджень модель дидактичної системи особистісно-орієнтованої підготовки студентів у педагогічному ВНЗ, запропонована В. Мішагінім. Вона, як і більшість наявних у науковій літературі, включає в себе п'ять компонентів: цільовий, мотиваційний, змістовий, організаційний та оцінний [3, с. 15-23].

Цільовий компонент моделі педагогічного процесу включає цілі і завдання педагогічної діяльності; мотиваційним передбачено активізацію майбутніх учителів фізичної культури у процесі професійної підготовки; організаційний спрямований на керування освітнім процесом та презентацію студентам трансформованих прикладів активності й самоврядування професійної підготовки; оцінний дає можливість викладачу оцінити

рівень особистісної та професійної підготовленості майбутніх учителів фізичної культури, а студентам – визначити свої навчальні можливості та провести експертну оцінку ефективності особистісно-орієнтованого навчання.

Дана модель урахує значну кількість факторів професійної підготовки майбутніх учителів, але вони складно піддаються систематизації, і відповідно, роблять модель занадто громіздкою й ставлять під сумнів можливість її впровадження у повсякденну педагогічну практику.

В аналізованих нами моделях недостатньо висвітлено психолого-педагогічні механізми актуалізації й активізації формування ІСПД. Найчастіше основні цілі освітньо-професійної підготовки *майбутніх учителів* фізичної культури автори пов'язують із запитамі суспільства, а також визначають можливості їх досягнення у доцільній організації професійної підготовки фахівців.

Запропонована нами модель формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури має чітко визначену мету й завдання, ґрунтується на актуальних методологічних підходах, передбачає створення відповідних педагогічних умов, визначає етапи формування ІСПД, критерії і рівні, за якими здійснюється контроль за позитивним розгортанням процесу, спрямовується на кінцевий результат.

Під моделлю формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури у процесі педагогічної практики ми розуміємо опис і теоретичне обґрунтування структурних компонентів даного процесу.

Упровадження розробленої педагогічної моделі ґрунтується на таких педагогічних умовах:

– реалізація ідей індивідуального підходу в навчально-пізнавальній діяльності майбутніх учителів фізичної культури у процесі педагогічної практики, та педагогічний моніторинг формування індивідуального стилю педагогічної діяльності;

– надання студентам-практикантам педагогічної підтримки, у ситуаціях суб'єкт-суб'єктної психолого-діалогічної взаємодії

зорієнтованої на формування індивідуального стилю педагогічної діяльності та з метою подолання ускладненої комунікації з суб'єктами педагогічного процесу;

– забезпечення майбутніх учителів фізичної культури системою пошуково-ситуативних завдань з можливим поетапним зростанням рівня їх складності у процесі педагогічної практики;

– наскрізний характер педагогічної практики із залученням студентів у професійну, навчальну, навчально-спортивну діяльність упродовж усього навчання, діагностика і корекція стану сформованості індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури, методичне забезпечення експериментально практичної реалізації моніторингу якості формування індивідуального стилю професійної діяльності.

Важливою є позиція про неприпустимість отождолення педагогічного процесу, спрямованого на формування ІСПД, із здобуттям освіти. Тому в моделюванні ґрунтувалися на ідеях зарубіжного досвіду стосовно підготовки вчителів фізичної культури, де надаються пріоритети творчій діяльності викладачів і студентів як суб'єктів освітнього процесу.

Розроблену модель презентовано на рис. 1. у вигляді складної граф-схеми, яка схематично відтворює педагогічний процес, що здійснюється відповідно до соціального замовлення держави на підготовку кваліфікованих учителів фізичної культури зі сформованим індивідуальним стилем професійної педагогічної діяльності та ґрунтується на пріоритетних цінностях суспільства сталого розвитку.

Спроектвану модель деталізовано складовими *методологічно-цільового, організаційно-змістового і діагностичного блоків*, в яких відображено мету освітнього процесу, сформульовану з урахуванням цивілізаційних запитів і соціального замовлення.

Методологічно-цільовий блок містить основну ідею, якій підпорядковані всі складові елементи моделі, визначає здатність бачити загальний хід процесу і випереджувально коригувати його хід, включає мету, методологічні принципи і

універсальні підходи становлення стилю; охоплює мету, методологічні підходи, систему дидактичних принципів, що сприяють розвитку кар'єрної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

Організаційно-змістовий блок охоплює весь компонентний склад ІСПД, комплекс організаційно-педагогічних умов, форм, методів і засобів роботи, що забезпечують результативність реалізації моделі, сукупність зовнішніх і внутрішніх причин, рушійних сил і явищ, окремі риси процесу становлення індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя – фактори і етапи стилеутворення, суб'єкт-суб'єктну позицію андрагогії майбутнього вчителя; етапи та інтегративну складову теорії і практики ІСПД.

До складу організаційно-змістового блоку моделі входять чинники формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури, що охоплюють: знання суті професійного розвитку і саморозвитку вчителя фізичної культури; уміння і навички з організації й методики формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури; наявність індивідуально-особистісних і професійно значущих якостей; практичний досвід формування власного ІСПД; позитивну емоційно-мотиваційну спрямованість на формування ІСПД. Відповідно до цих чинників визначено педагогічні умови формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури. До складу блоку також включено форми і методи навчання, що зумовлюють формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури. До форм навчання віднесено: аудиторні, позааудиторні заняття, самостійну роботу студентів, педагогічну практику. До методів – міні-лекції, бесіди, тренінги, рольові ігри, педагогічну рефлексію, проектування, проблемні завдання, портфоліо (конкретні ситуації).

Модель процесу формування індивідуального стилю діяльності вчителя фізичної культури будуємо на основі виявлених факторів (самопізнання, самооцінка, самосвідомість, професійна рефлексія, педагогічна майстерність як складова професійно-педагогічної культури), що проявляють себе на трьох послідовних

етапах: *орієнтовному, пошуковому, рефлексивному*. У нашому дослідженні йдеться про етапи формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури в процесі педагогічної практики, формування здатності віднаходити й застосовувати оптимальні способи, методи і техніки розв'язання традиційних і суперечливих ситуацій у межах різних видів наскрізної педагогічної практики.

Модель сконструйовано таким чином, щоб кожний із наступних етапів формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури містив у собі елементи констатації стану ІСПД на початку етапу, певний «інкубаційний» період з описом механізмів формування ІСПД в межах даного етапу й характеристик, що свідчать про готовність переходу індивіда на новий етап, відповідно до умов, що виникають. У представленій моделі формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури враховано, що важливим завданням досліджуваного процесу є самоактуалізація й мотивація, які забезпечують професійну спрямованість, сприяють формуванню і розвитку професійної компетентності, рефлексії, самооцінці та корекції власних дій.

Часові межі кожного етапу формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури окреслюємо, з одного боку, індивідуально-психологічними властивостями *студентів-практикантів*, а з іншого, – специфікою конкретних умов життєдіяльності у процесі здобуття фахової освіти. Умови життєдіяльності визначають форму соціально значущих досягнень студента у зростанні його рівня готовності до формування ІСПД. На кожному з етапів динамічний інтегративний процес формування ІСПД має свої особливості, що пов'язані зі змінами особистісних і професійних характеристик, а тому спрямовуємо його на забезпечення нового рівня формування ІСПД і потреб у самореалізації студента в умовах сучасного вищого навчального закладу і в педагогічній практиці.

Завданням першого – *орієнтовного етапу* – є ознайомлення студентів із суттю поняття «індивідуальний стиль професійної діяльності» та розкриття його значення у

педагогічній діяльності вчителя фізичної культури; осмислення значення ІСПД у цілісній системі фізкультурно-педагогічної діяльності і у професійній кар'єрі даного конкретного студента; самовизначення та мотивація потреби у виробленні індивідуального стилю професійної педагогічної діяльності вчителя фізичної культури.

На *пошуковому етапі* актуалізується розвиток когнітивно-процесуального, суб'єктно-діяльнісного компонентів. На *формуальному* етапі передбачено безпосереднє залучення майбутніх учителів фізичної культури до формування власного ІСПД. Студентам пропонується з великого переліку завдань обрати ті, виконання яких вони вважають корисними для власного професійного самовдосконалення і формування індивідуального стилю власної педагогічної діяльності.

Діагностичний блок відображає інтеграцію декількох інструментальних систем (структура стилю, критерії та рівні його сформованості), що дає змогу визначити ефект від реалізації моделі та порівняти отримані результати. Він охоплює критерії сформованості ІСПД (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивно-ціннісний), показники та рівні (активний, адаптивний, пасивний). Серед критеріїв і показників ефективності педагогічної практики особливої уваги заслуговують такі, що засвідчують сформованість у студентів ІСПД, а саме:

– здатність прогнозувати наслідки застосування власного індивідуального стилю у педагогічній діяльності, розвиток індивідуально-особистісних якостей у вихованців з урахуванням перспектив їхнього становлення;

– спроможність розподіляти увагу одночасно між декількома видами діяльності, щоб тримати в полі зору всіх учнів; реагувати на прояви у них ознак стомлюваності, неухважності, нерозуміння; відзначати порушення дисципліни, стежити за власною поведінкою, змістом і формою викладу навчального матеріалу;

уміння вправно виконувати фізичні вправи, зважаючи на те, що рухові уміння, правильне демонстрування конкретної дії чи фізичної вправи визначає ефективність навчальної діяльності учнів.

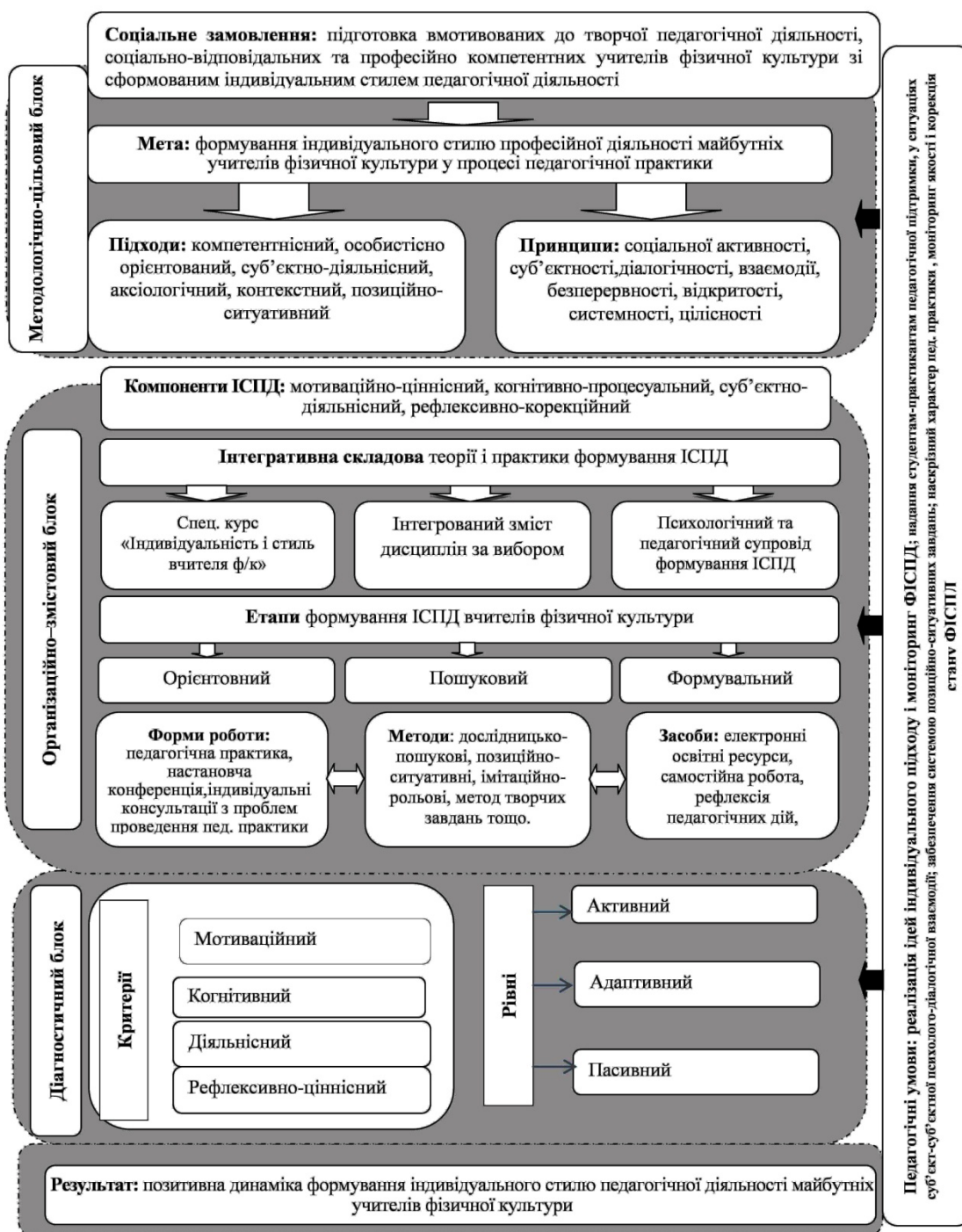

Рис. 1.
Модель формування ІСПД майбутніх учителів фізичної культури

Висновок. Теоретичний аналіз праць з питань професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури та виконання психолого-педагогічних досліджень засвідчує, що в педагогічній теорії відсутні критерії, котрі дають змогу цілісно проаналізувати зміни у формуванні ІСПД

майбутніх учителів фізичної культури, а також визначити ступінь впливу педагогічних умов, спрямованих на гуманізацію та індивідуалізацію їхньої професійної підготовки.

Модель формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх

учителів фізичної культури у процесі педагогічної практики представлена як структурно-діяльнісна, динамічна модель, яка, по-перше, містить у собі взаємопов'язані: мету, методологічні підходи, принципи, компоненти, етапи формування ІСПД; по-друге, передбачає діяльнісний розвиток процесу, динамічність його моделі ілюструється через рівень розвитку процесу формування; по-третє, свідчить про керуваність процесу через наявність в її структурі діагностичного інструментарію та критеріїв оцінки ефективності функціонування, які доводять доцільність упровадження методичних рекомендацій,

моделі, результативність технології, виправдану послідовність етапів формування ІСПД, відображених у презентованій моделі.

Рівні сформованості компонентів ІСПД, стильова спрямованість майбутнього вчителя на результативність педагогічної практики визначає продуктивність його майбутньої педагогічної діяльності. При цьому стиль професійної діяльності вчителя фізичної культури зумовлений індивідуальними особливостями особистості, рівнем розвитку компетентностей і специфікою уроку фізичної культури. У цьому аспекті професійні компетентності є основоположними у формуванні стилю професійної діяльності.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с освіти» / Г.В.Беленька. – Київ, 2012. – 38 с.

2. Кондратова Л. Г. Модель підготовки вчителів до організації проектної діяльності учнів в умовах післядипломної педагогічної освіти / Л. Г. Кондратова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – Запоріжжя. – 2007. – № 46. – С. 56-62.

3. Мишагин В. Н. Личностно-ориентированный подход к организации

профессиональной подготовки будущего учителя физической культуры : автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / В. Н. Мишагин. – Саратов, 2001. – 24 с.

4. Психологический словарь / Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – М. : Педагогика-Пресс, 1999. – 440 с.

5. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.

Реферат

Модель формирования индивидуального стиля профессиональной деятельности будущих учителей физической культуры в процессе педагогической практики

Татьяна Бугаенко,

преподаватель кафедры здоровья, физической терапии, реабилитации и эрготерапии

Сумского государственного педагогического университета им. А. С. Макаренко

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

профессиональные компетентности, педагогический работник, методист, научно-методическая работа, непрерывное образование, межкурсовой период, совершенствование профессионального мастерства, повышение квалификации

В данной статье рассматривается содержание модели формирования индивидуального стиля профессиональной деятельности будущих учителей физической культуры в процессе педагогической практики. Определены и обоснованы педагогические условия, которые непосредственно влияют на эффективность этого процесса. Спроектированную модель детализировано составными методологически-целевого, организационно-содержательного и диагностического блоков, сформированных с учетом цивилизационных запросов и социального заказа. Методологически-целевой блок содержит основную идею, которой подчинены все составные элементы модели, определяет способность видеть общий ход процесса и опережающе корректировать его. Он определяет стратегию реализации модели и включает в себя: цель, методологические принципы и универсальные подходы становления стиля. Организационно-содержательный блок раскрывает компонентный состав индивидуального стиля профессиональной деятельности; комплекс условий, форм, методов и средств работы, которые

обеспечивают результативность реализации модели. Также в данном блоке характеризуется совокупность внешних и внутренних причин, двигательных сил и явлений, отдельные черты процесса становления индивидуального стиля деятельности будущего учителя. Раскрыто содержание этапов формирования индивидуального стиля профессиональной деятельности будущих учителей физической культуры в процессе педагогической практики, которые построены таким образом, чтобы каждый из последующих этапов содержал элементы констатации состояния стиля. Временные границы каждого этапа очерчены, с одной стороны, индивидуально-психологическими свойствами студента-практиканта, а с другой, – спецификой конкретных условий жизнедеятельности в процессе получения профессионального образования. Диагностический блок направлен на определение эффекта от реализации модели и сравнение полученных результатов. Он отображает интеграцию таких инструментальных систем, как: структура стиля, критерии и уровни его сформированности, дает представление о механизмах реализации разработанной модели через взаимосвязь диагностических процедур, определение этапов становления стиля и критериально направленное влияние организационно-педагогических условий на компоненты индивидуального стиля.

Abstract

Formation model for future physical education teachers' professional activity of individual style under teaching internship course

Tetyana Bugaenko,

*a teacher of the health, physical therapy,
rehabilitation and ergotherapy
department of Sumy State Pedagogical
University named after A.S. Makarenko*

KEYWORDS:

model,
teacher of physical training,
teaching practice,
individual style of
professional activity

This article deals with the content of the model of formation of the individual style of professional activity of future physical training teachers in the process of teaching practice. The pedagogical conditions that directly influence the effectiveness of this process are determined and substantiated. The designed model is specified by the components of the methodology and target, organization and content and diagnostic blocks, which reflect the purpose of the educational process, defined by taking into account civilization needs and social order. The block of methodology and target contains the basic idea, which subordinates all the constituent elements of the model and determines the ability to observe the overall progress and adjust it in advance. It defines the strategy for the model implementation and includes the purpose, methodological principles and universal approaches to the style formation. The block of organization and content reveals the component composition of the individual style of professional activity; a complex of the conditions, forms, methods and means of work that ensure the effectiveness of the model implementation. A set of external and internal causes, driving forces and phenomena, some features of the process of establishment an individual style of the future teacher are described in this block. The content of the stages of the formation of the individual style of professional activity of future teachers of physical culture in the process of pedagogical practice is revealed. Time limits of each stage are outlined, on the one hand, by the individual psychological features of each trainee, and on the other hand, the specifics of specific living conditions in the process of obtaining professional education.

The diagnostic block is aimed at determining the effect of the implementation of the model and comparison of the results. It reflects the integration of such instrumental systems as the structure of style, the criteria and levels of its maturity, gives an idea of the mechanism of implementation of the developed model through the interconnection of diagnostic procedures, determines the steps of the style formation and the criterion directed influence of organizational and pedagogical conditions on the components of the individual style.

References

1. Goncharenko S. U. Ukrainian Pedagogical Dictionary / S. V. Goncharenko. – K. : Lybid, 1997. – 376 p.
  2. Kondratova L. G. The model of teacher training for the organization of project activity of students in postgraduate pedagogical education /
-

L. G. Kondratova // Pedagogics and psychology of the formation of a creative person: problems and searches: sb. sciences works. – Zaporizhzhia. – 2007. – № 46. – P. 56-62.

3. Mishagin V. N. Personality-oriented approach to the organization of vocational training of the future teacher of physical culture: author's abstract. dis ... candidate ped. sciences 13.00.01 –

general pedagogy, history of pedagogy and education / V. N. Mishagin. – Saratov, 2001. – 24 p.

4. Psychological Dictionary / Ed. V.P. Zinchenko, B. G. Meshcheryakova. – M. : Pedagogics-Press, 1999. – 440 p.

5. Philosophical Encyclopedic Dictionary: Encyclopedia / NAS of Ukraine, Institute of Philosophy after G. S. Skovoroda; chief ed. V. I. Shynkaruk. – Kyiv : Abris, 2002. – 742 p.

УДК: 377.091.113-051:005.963

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Вікторія Купрієвич,

старший викладач кафедри публічного адміністрування та менеджменту освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

ORCID: 0000-0002-8196-8309

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

модель, післядипломна освіта, професійне самовдосконалення, підвищення кваліфікації, керівник професійного (професійно-технічного) навчального закладу

Реферат

У статті розглядається модель професійного самовдосконалення керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти у процесі підвищення кваліфікації, яка суттєво змінює характеристики процесу та результату їх навчання у системі післядипломної освіти. Результатом упровадження розробленої моделі має стати суттєве підвищення рівневих показників кваліфікації керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти як менеджерів і управлінців. Акцентовано увагу на створенні педагогічних умов для безперервного професійного самовдосконалення керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти на курсах підвищення кваліфікації; визначено ціннісні пріоритети процесу підвищення кваліфікації для даної категорії слухачів. Здійснено теоретичний аналіз педагогічних джерел з питань теорії та методології процесу підвищення кваліфікації керівників закладів освіти за останні роки, зокрема закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Автором статті розкрито важливу роль післядипломної освіти, як однієї з ланок неперервної освіти, що доповнює та розширює базу професійну освіту, створює креативне середовище для саморозвитку та самовдосконалення. Система підвищення кваліфікації керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти має бути суттєво вдосконала на основі андрагогічної складової організації навчального процесу, що найбільшою мірою сприяє реалізації концепції «освіта впродовж життя».

Постановка проблеми. Характерною ознакою сьогодення стали зміни – неперервні та стрімкі. Вони докорінно змінюють життя людини, умови праці, потребують нових якостей, умінь, нової філософії життя: професійної і соціальної мобільності, безперервної освіти та постійного професійного самовдосконалення.

Процес модернізації системи освіти оновлює діяльність керівника закладу професійної (професійно-технічної) освіти (далі – керівник ЗП(ПТ)О). Для успішного управління закладом професійно (професійно-технічної) освіти в нинішніх соціально-економічних умовах потрібні якісні зміни і в мисленні керівника ЗП(ПТ)О. Він має чітко усвідомлювати необхідність безперервного

професійного зростання та підвищення управлінської кваліфікації. Керівник ЗП(ПТ)О як суб'єкт управлінської діяльності впродовж свого свідомого життя повинен прагнути самореалізуватися через самовиховання, саморозвиток, самовдосконалення та самоорганізацію.

Саме післядипломна освіта, яка є однією з найважливіших ланок безперервної освіти, зможе в цьому допомогти. Вона доповнює та розширює базу професійну освіту, створює креативне середовище для саморозвитку та самовдосконалення.

Нові тенденції в розвитку освіти зумовлюють необхідність розробки мобільної багатовимірної моделі професійного самовдосконалення керівників ЗП(ПТ)О в

процесі підвищення кваліфікації, в основу якої покладені дидактичні принципи навчання дорослих.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у науково-педагогічній літературі на сучасному етапі висвітлюються все інтенсивніше. Так, у працях В.І. Бондаря, В.П. Киркалова, М.Ю. Красовицького, С.В. Крисюка, Ю.М. Кулютіна, М.В. Кухарева, В.І. Маслова, В.В. Олійника, В.О. Онушкіна, Н.Г. Протасової, О.П. Тонконової, Т.І. Шамової висвітлені теоретичні основи розвитку системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, розроблені окремі аспекти технології навчання фахівців у післядипломний період. Питання організації навчального процесу в навчанні дорослих привертають увагу таких науковців, як: А.М. Алексюк, В.І. Бондар, Н.М. Верзілін, І.Я. Лернер, М.І. Махмутов, Т.М. Сорочан, А.Г. Зінкевич, М.М. Скаткін, Т.І. Шаповалов.

Концептуальні основи педагогічного моделювання ґрунтовно описані в наукових працях Г.А. Дмитренка, Г.В. Єльнікової, О.М. Пехоти, В.П. Безпалько та ін. Аналіз літератури з питань теорії та методології процесу підвищення кваліфікації керівників закладів освіти показав, що науковці, які досліджують проблему професійного самовдосконалення керівників закладів освіти в системі післядипломної освіти, обстоюють думку, що має бути створена «система підготовки нової генерації управлінців», яка б враховувала соціальний запит до них, оновлені завдання управління у зв'язку з модернізацією освіти, особистісні потреби професійного розвитку самих керівників і була зорієнтована не на теперішній стан освіти, а на перспективи майбутнього розвитку.

Обговорення даної проблеми висвітлює різні погляди щодо форм організації, методів, змісту навчання на курсах підвищення кваліфікації. Н.І. Клокар провідну роль у процесі навчання відводить самоосвіті; на її погляд, у процесі навчання необхідно врахувати психофізіологічні особливості дорослого, його професійний статус; спиратися на власний досвід слухача; орієнтуватися на його індивідуальні потреби; надавати освітньому процесу практичну спрямованість; додержуватися в навчанні

принципів наступності, системності та безперервності [2].

Л.Д. Покроєва основну увагу в пошуку ефективних моделей навчання педагогічних, у тому числі керівних кадрів, віддає принципу безперервності, котрий «принципово змінює характер дидактичної взаємодії» між суб'єктами навчання [5]. Тобто взаємодія між викладачем і слухачем має відбуватися не один раз на 5 років, а тривати безперервно й ґрунтуватися на усвідомленні значущості процесу самостійного й цілеспрямованого здобуття сучасної інформації педагогічного призначення.

Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників закладів освіти в системі підвищення кваліфікації, на думку, Т.М. Сорочан, має здійснюватися на засадах андрагогіки (теорії навчання дорослих), і його ефективність визначатиметься випереджувальною спрямованістю, безперервністю, варіативністю змісту та форм, спеціальною підготовкою андрагогів, інтерактивністю, врахуванням педагогічного досвіду [6].

Ми поділяємо ці думки і згодні з тим, що система підвищення кваліфікації керівників ЗП(ПТ)О має бути істотно вдосконала на основі андрагогічної складової організації навчального процесу, що найбільшою мірою сприяє реалізації концепції «освіта впродовж життя».

Метою статті є визначення та обґрунтування ефективної моделі професійного самовдосконалення керівників ЗП(ПТ)О в процесі підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Система післядипломної педагогічної освіти за сучасних викликів має надавати якісні освітні послуги. При цьому особлива увага зосереджується на формуванні у фахівців позитивної мотивації до безперервної освіти; створення нових педагогічних умов, можливостей для вибору і забезпечення їхніх фахових потреб та інтересів.

Успішний керівник ЗП(ПТ)О має бути конкурентоздатним. Це можливо, якщо залучити його до безперервного освітнього процесу, що складається зі спеціально організованих етапів. Моделювання процесу підвищення кваліфікації для них потрібно базувати на їхніх запитих. Необхідно побудувати таку структуру, в якій можна було б реалізовувати проблемний підхід, що має на

меті поступовий розвиток особистості на основі самовдосконалення її професійної діяльності.

Нами було визначено такі *педагогічні умови*, що сприятимуть професійному самовдосконаленню керівників ЗП(ПТ)О у процесі підвищення кваліфікації: наявність освітнього середовища як чинника та засобу формування професійного самовдосконалення керівника ЗП(ПТ)О; спрямованість навчального процесу на професійне самовдосконалення керівника ЗП(ПТ)О; готовність керівника ЗП(ПТ)О до професійного самовдосконалення; організація спеціального методичного супроводу професійного самовдосконалення керівника ЗП(ПТ)О у процесі підвищення кваліфікації.

Організація навчання керівників ЗП(ПТ)О у процесі підвищення кваліфікації – це досить складне завдання за багатьма факторами впливу: циклічність навчання, неоднорідний склад слухачів за віковими, фізіологічними та психологічними характеристиками, стаж роботи на посаді керівника закладу професійної (професійно-технічної) освіти, загальна культура, рівень професійної підготовки тощо. Традиційно це завдання виконувалося через модель навчання, зорієнтованою на формування знань, умінь та навичок.

Потребує істотного вдосконалення аудиторна система занять на курсах підвищення кваліфікації, що передбачає скорочення лекційних форм навчання в очний період, запровадження активних та інтерактивних методів (дискусій, полілогів, тренінгів, спецкурсів тощо). Перехід до безперервної системи самовдосконалення дасть змогу кожному розробити власну освітньо-професійну траєкторію, за якою він отримає можливість послідовно вдосконалюватися як професіонал, задовольняючи свої інтереси, запити, розвиваючись як компетентний фахівець.

Післядипломна педагогічна освіта не просто доповнює базову професійну освіту, а й підтримує та вдосконалює керівника ЗП(ПТ)О як фахівця, створює творче середовище для його самоактуалізації, саморозвитку та самовдосконалення.

Нові концептуальні засади підвищення кваліфікації керівників ЗП(ПТ)О базуються на цілому комплексі компетентностей: інтелектуальній, соціальній, нормативній, управлінській, професійній. Це знаходить

своє відображення в оновлених робочих навчальних програмах Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, які мають модульну структурованість, зорієнтовані на індивідуальну та самостійну роботу слухачів курсів підвищення кваліфікації з урахуванням їхніх особистісних потреб.

Технологія моделювання як метод вивчення різних об'єктів природи і суспільства широко використовується в науці, а поняття «модель» набуло загальнонаукового значення. Моделювання в довідниковій літературі визначається як «метод дослідження об'єктів та явищ за допомогою їх умовних образів, аналогів» [7]. У педагогіці це поняття введено у зв'язку з ускладненням тих процесів, що відбуваються в цілому в системі освіти й неможливістю охарактеризувати їх засобами традиційної наукової термінології. Е.Н. Гусинський [1] відзначає, що вірогідність здобуття точного й повністю формалізованого знання, в принципі, неможлива, тому поняття істини в ХХ столітті поступово замінюється поняттям моделі.

У науці, як і в педагогіці, зокрема, можливі різні моделі й схеми однієї і тієї ж системи, кожна з яких походить з різних концепцій і парадигм. Серед сучасних моделей навчання розрізняють: пасивну модель (суб'єкт-об'єкт навчання), активну модель (суб'єкт-суб'єкт навчання), інтерактивну модель – залежності від обраного підходу до організації навчання (когнітивного, поведінкового, емпіричного) та ролі викладача в цьому процесі. Кожна модель являє собою систему компонентів, які містять об'єктивну й достатньо повну інформацію про об'єкт або процес, що вивчається. Моделювання, таким чином, дає можливість вивчати загальні закономірності об'єкта дослідження, обґрунтовувати нову теорію, бути засобом її побудови, переходити від емпіричного, описового пізнання до теоретичного, враховуючи найскладніші теоретичні положення, формувати найкращу стратегію в подальшій діяльності.

Модель професійного самовдосконалення керівників ЗП(ПТ)О у процесі підвищення кваліфікації розглядається нами як єдина система структурних складових у їх взаємозв'язку й постійному розвитку з можливістю корекцій

цілей і завдань, з урахуванням особливостей, професійних потреб і очікувань слухачів.

Реалізація моделі спрямована на розв'язання таких завдань: розроблення та впровадження в практику підвищення кваліфікації керівників ЗП(ПТ)О програм професійного розвитку через систему тематичних спецкурсів з урахуванням потреб даної категорії; організацію дистанційного навчання, що дає ширші можливості для

самостійності; орієнтує навчальний процес не на знання взагалі, а на розв'язання значущої для слухача проблеми; добір методів і прийомів взаємодії між слухачем і викладачем, які сприяють ефективній роботі щодо досягнення цілей самовдосконалення; відстеження результативності навчання слухачів даної категорії в ході підвищення кваліфікації.

Рис. 1.

Модель професійного самовдосконалення керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти у процесі підвищення кваліфікації

Організація навчання в процесі підвищення кваліфікації на засадах андрагогіки (пріоритетності самостійного навчання, спільній діяльності, залученні життєвого та професійного досвіду, індивідуалізації навчання, його рефлексивності та практичної спрямованості) формує у керівників ЗП(ПТ)О мотивацію особистісного й професійного самовдосконалення й дає змогу будувати навчальний процес, виходячи з результатів діагностики професійних потреб керівників ЗП(ПТ)О.

За таких умов ціннісними пріоритетами процесу підвищення кваліфікації стають: орієнтація навчання на психологічну перебудову особистості керівника, його психологічних настанов; розвиток професійно значущих якостей особистості керівника навчального закладу; формування в нього стійкої мотивації до професійного самовдосконалення та саморозвитку; удосконалення професійної управлінської компетентності як інтегрованої

характеристики особистості керівника навчального закладу.

Висновок. Отже, модель професійного самовдосконалення керівників ЗП(ПТ)О в процесі підвищення кваліфікації відображає індивідуальний простір самовдосконалення, що відображає глибинні форми суб'єктивного, неповторного, нелінійного процесу саморозвитку та самоздійснення.

Педагогічна модель професійного самовдосконалення керівників ЗП(ПТ)О в процесі підвищення кваліфікації відображає мету, концептуальні підходи, закономірності, принципи, функції, етапи, чинники, компоненти, педагогічні умови, педагогічну технологію, критерії, показники, рівні професійного самовдосконалення та демонструє нерозривний взаємозв'язок з індивідуальним простором їхнього самовдосконалення.

Результатом упровадження розробленої моделі має стати суттєве підвищення рівневих показників кваліфікації керівників ЗП(ПТ)О як менеджерів і управлінців.

Література

1. Гусинский Э. Н. Введение в философию образования / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинова. – М. : Логос, 2001. – 224 с.
2. Клокар Н. І. Управління обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти: теорія і практика : [наук.-метод. посіб.] / Н. І. Клокар. – К. : Міленіум, 2004. – 218 с.
3. Купрієвич В.О. Технологія самовдосконалення керівників професійно-технічних навчальних закладів у процесі підвищення кваліфікації / В.О. Купрієвич // Збірник наукових праць «Педагогічні науки» Випуск LXX. Том 2. Херсонський державний університет, 2016. – С. 70-74.
4. Ніколаєнко С.М. Керівник навчального закладу: навч. посібн. / С.М. Ніколаєнко. – К. : НУБіП, 2016. – 172 с.
5. Покроєва Л. Д. Програмно-цільовий пілотний проект Харківського обласного науково-методичного інституту безперервної освіти «Створення системи безперервного підвищення кваліфікації педагогічних працівників» / Л. Д. Покроєва // Післядипломна освіта в Україні. – Червень 2008 року. – С. 89-90.
6. Сорочан Т. М. Методичні рекомендації щодо розвитку професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти / Т.М. Сорочан; Луган. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Луганськ : Знання, 2005. – 66 с.
7. Степанов П. В. Словарь-справочник по теории воспитательных систем / П. В. Степанов // Научно-методический журнал зам. директора школы. – 2003. – № 1. – С. 89.

Реферат

Модель профессионального самосовершенствования руководителей учреждений профессионального (профессионально-технического) образования в процессе повышения квалификации

Виктория Куприевич,

старший преподаватель

*кафедры публичного администрирования и менеджмента образования
ГВУЗ «Университет менеджмента образования» НАПН Украины*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

модель, последипломное образование, профессиональное самосовершенствование, повышение квалификации, руководитель профессионального (профессионально-технического) учебного заведения

В статье рассматривается модель профессионального самосовершенствования руководителей учреждений профессионального (профессионально-технического) образования в процессе повышения квалификации, которая существенно меняет характеристики процесса и результата их обучения в системе последипломного образования. Результатом внедрения разработанной модели должно стать существенное повышение уровня показателей квалификации руководителей учреждений профессионального (профессионально-технического) образования как менеджеров и управленцев. Акцентируется внимание на создании педагогических условий для непрерывного профессионального самосовершенствования руководителей учреждений профессионального (профессионально-технического) образования на курсах повышения квалификации; определены ценностные приоритеты процесса повышения квалификации для данной категории слушателей. Осуществлен теоретический анализ педагогических источников по вопросам теории и методологии процесса повышения квалификации руководителей учебных заведений за последние годы, в частности учреждений профессионального (профессионально-технического) образования. Автор статьи раскрыто важную роль последипломного образования, как одного из звеньев непрерывной образования, которое дополняет и расширяет базовое профессиональное образование, создает креативную среду для саморазвития и самосовершенствования. Система повышения квалификации руководителей учреждений профессионального (профессионально-технического) образования должна быть существенно усовершенствована на основе андрагогической составляющей организации учебного процесса, что в наибольшей степени способствует реализации концепции «образование в течение жизни».

Abstract

Model of VET institutions leaders' professional self-improvement in the process of in-service training

Viktoriia Kuprievych,

*Senior Lecturer of the Department of Public Service
and Educational Management of the State Higher
Educational Institution "University of Educational
Management" of NAES of Ukraine*

KEY WORDS:

model, postgraduate training, professional self-improvement, in-service training, vocational education and training institution leader

The model of VET institutions leaders' professional self-improvement in the process of in-service training is considered in the article; it significantly changes the characteristics of the process and results of their training in the system of postgraduate education. The result of implementing the designed model should be significant increase of level indicators of VET institutions leaders' qualification as managers and administrators. It is emphasized on creating the pedagogical conditions for continuous professional self-improvement of VET institutions leaders during in-service training courses; the value priorities for in-service training process of the mentioned category of learners are determined. The theoretical analysis of pedagogical sources in the theory and methods of education institutions leaders' in-service training in recent years, in particular vocational education and training institutions leaders is made. The author discloses the important role of postgraduate education, as the component of continuous education, which complements and broadens the basic professional education, forms creative environment for self-development and self-improvement. The system of VET institutions leaders' in-service training should be substantially improved based on educational process organization andragogic component, which contributes most to the implementation of the concept "lifelong learning".

References

1. Husynskiy E. N. Vvedenye v fylosofiyu obrazovaniya / E. N. Husynskiy, Yu. Y. Turchanynova. – M. : Lohos, 2001. – 224 s.
2. Klokar N. I. Upravlinnia oblasnym instytutom pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity: teoriia i praktyka : [nauk.-metod. posib.] / N. I. Klokar. – K. : Milenium, 2004. – 218 s.
3. Kuprievych V.O. Tekhnolohiia samovdoskonalennia kerivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv u protsesi pidvyshchennia kvalifikatsii / V.O. Kuprievych // Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky» Vypusk LXX. Tom 2. Khersonskiy derzhavnyi universytet, 2016. – S. 70-74.
4. Nikolaienko S.M. Kerivnyk navchalnoho zakladu: navchalnyi posibnyk / S.M. Nikolaienko. – Kyiv : NUBiP, 2016. – 172 s.
5. Pokroieva L. D. Prohramno-tsilovyi pilotnyi proekt Kharkivskoho oblasnoho naukovometodychnoho instytutu bezperervnoi osvity «Stvorennia systemy bezperervnoho pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv» / L. D. Pokroieva // Pisliadyplomna osvita v Ukraini. – Cherven 2008 roku. – S. 89-90.
6. Sorochan T. M. Metodichni rekomendatsii shchodo rozvytku profesionalizmu upravlinskoj diialnosti kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity / T.M. Sorochan. – Luhansk : Znannia, 2005. – 66 s.
7. Stepanov P. V. Slovar-spravochnyk po teoryi vospytatelnykh system / P. V. Stepanov // Nauchno-metodycheskyi zhurnal zam. dyrektora shkoly. – 2003. – № 1. – S. 89.

УДК: 378.091.12.011.3-051:63]:502/504

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Катерина Яблуновська,

аспірант Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

професійна освіта, екологічна освіта, екологічна компетентність, аграрні заклади вищої освіти, майбутні викладачі-аграрники, принципи формування екологічної компетентності

Реферат

У статті представлено сучасні суперечності формування екологічної компетентності майбутніх викладачів аграрного профілю, що зумовлені соціальними, демографічними, економічними й духовними чинниками розвитку особистості. Актуальність обраної теми обґрунтовується наявністю в Україні ознак екологічної кризи, що спонукає вітчизняну педагогічну науку до переосмислення відносин у системі «природа – людина – суспільство» й зумовлює потребу формування екологічної компетентності майбутніх викладачів-аграрників.

Доведено, що процес формування екологічної компетентності у студентів аграрних закладів повинен мати системний характер. Визначено та обґрунтовано сукупність принципів (дидактичних, специфічних та принципів екологічної освіти), що мають бути покладені в основу формування екологічної компетентності майбутніх викладачів-аграрників. Кожному з наведених принципів відведено певне місце в системі екологічної підготовки майбутніх викладачів аграрного профілю. Всі принципи тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені, жоден із них не може бути використаний без урахування вимог інших. Охарактеризовано найбільш ефективні методи формування екологічної компетентності

Увагу акцентовано на важливості формування в аграрних закладах вищої освіти усвідомлення студентами важливості власної причетності до виникнення й вирішення екологічних проблем. Це є основою для формування у них стійкої екологічної позиції і стимулом для подальшої екологічної діяльності.

Постановка проблеми. На етапі сучасних складних і динамічних зв'язків суспільства і навколишнього середовища все більше загострюються екологічні проблеми, що виявляються у соціальній, демографічній, економічній і духовній сферах розвитку як суспільства, так і окремої особистості. Це можна пояснити тим, що всі природні ресурси

є вичерпними, а вплив людини на природу контролювати важко. Сільське господарство – це галузь, що забезпечує людство продуктами харчування. Однак інтенсивний розвиток цієї галузі негативно впливає на ґрунти: мінеральні добрива змінюють їх структуру; вирубування лісу призводить до утворення ярів і розломів; перенасичення вологою розмиває його й заболочує; неконтрольований

випас худоби призводить до витоупування; забруднення середовища отрутохімікатами викликає нові хвороби у тварин, рослин і людей. Людина своєю діяльністю в сільському господарстві трансформує природну екологічну систему. У зв'язку з цим виникає необхідність екологізації сільського господарства. Тому в пошуку шляхів вирішення екологічних проблем відбулося усвідомлення взаємозв'язку між станом природного середовища, розвитком суспільства та змістом освіти. При цьому велику роль відіграє удосконалення системи загальної екологічної освіти та професійної підготовки спеціалістів для роботи в галузі сільського господарства. Нинішня екологічна ситуація істотно змінює роль і значення педагога, зміст його діяльності у подоланні екологічної кризи, підвищуючи міру відповідальності за результати екологічної освіти молодих спеціалістів. Таким чином, постає потреба у формуванні екологічної компетентності майбутніх викладачів аграрних закладів.

Аналіз останніх досліджень. Праці В. Байденко, В. Бологова, Н. Бібик, А. Вербицького, І. Єрмакова, І. Зимньої, О. Овчарук, Дж. Равена, Ю. Татура, А. Хуторського присвячені проблемі компетентності фахівців. У своїх дослідженнях вони наголошували на тому, що компетентнісний підхід передбачає формування досвіду вирішення різнопланових проблем. При цьому, в якості результату освіти розглядається не сума засвоєних знань, а здатність особистості діяти в конкретних ситуаціях.

Сутність екологічної культури були предметом дослідження М. Дробнохода, Н. Адаменко, А. Дудаш, Л. Кириленко, С. Іващенко, В. Крисаченко, Н. Негруци, М. Хилько. Принципи екологічної освіти, завдання та мету вивчали Н. Авраменко, П. Бачинський, І. Зверев, Л. Некос, М. Бауер, Г. Білявський, О. Мітрясова, С. Павлюченко. Проблему екологічного виховання досліджували О. Вишневський, Л. Вороніна, В. Комендар, Н. Назарова, О. Паньковець.

Особливості формування екологічної компетентності студентів технічних закладів освіти розглядали Н. Єфіменко, Н. Олійник, Л. Лук'янова. Екологічний світогляд

студентів-аграрників досліджувала Н. Негруца. Екологічна компетентність особистості та її розвиток були також предметом наукової уваги українських науковців (О. Гуренкова, О. Колонькова, О. Максимович, О. Пруцакова, Н. Пустовіт, Л. Руденко, Л. Титаренко, А. Хрипунова, С. Шмалей) та російських (А. Макоєдова, А. Нестерова, О. Рогова). Водночас відкритими залишаються питання формування екологічної компетентності майбутніх викладачів аграрних закладів.

Мета статті – визначити сутність і структуру екологічної компетентності майбутніх викладачів аграрної галузі та охарактеризувати основоположні принципи її формування у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз стану формування екологічної компетентності майбутніх викладачів аграрного профілю свідчить про наявність деяких суперечностей між: соціальним запитом на підготовку викладачів-аграрників, здатних гуманно освоювати природне середовище, й реальним рівнем сформованості їх екологічної компетентності; високими темпами зростання екологічної інформації та недостатньою ефективністю форм і методів навчання, які застосовуються викладачами та студентами для засвоєння знань; усвідомленням суспільством необхідності формування у майбутніх викладачів-аграріїв екологічних знань і вмінь вирішувати природоохоронні завдання та відсутністю науково педагогічного супроводу цього процесу.

На основі аналізу теорії та практики формування екологічної компетентності викладачів-аграрників можна встановити, що процес формування екологічної компетентності у студентів аграрних закладів вищої освіти повинен здійснюватися системно, враховуючи: соціальне замовлення на підготовку екологічно свідомих та активних педагогів аграрної сфери, мету, завдання, принципи (міждисциплінарності та екологізації знань), зміст, методи й форми екологічної підготовки студентів-аграріїв; етапи та умови формування їх екологічної компетентності; управління процесом формування екологічної компетентності в аграрних закладах освіти.

Соціальний запит на підготовку у закладах вищої освіти аграрного профілю педагогів з високим рівнем екологічної компетентності передбачає формування у студентів-аграріїв професійної компетентності та соціальної відповідальності за наслідки своєї господарської діяльності. До основних складових ефективного формування екологічної компетентності майбутніх викладачів-аграрників можна віднести: екологічну освіту, екологічне виховання, екологічну культуру, еколого-практичну діяльність. Дієвість їх як елементів цілісної системи забезпечується комплексом педагогічних умов, а саме: реалізацією неперервності екологічної освіти в процесі підготовки викладачів аграрної галузі з урахуванням специфіки та вимог спеціальності; відображенням у змісті еколого-освітньої роботи регіональних екологічних проблем, застосуванням відповідного медичного забезпечення всіх циклів підготовки викладачів-аграрників; екологізацією виховної роботи навчального закладу на морально-етичних традиціях для збереження довкілля; спонуканням до формування екологічних знань, поглядів, переконань і норм поведінки студентів.

На основі аналізу широкого кола наукових джерел з'ясовано, що найбільш ефективними методами формування екологічної компетентності студентів є: словесні (лекція, пояснення, розповідь, бесіда, дискусія); наочні (демонстрація, ілюстрація, самостійне спостереження); практичні (вправи, розв'язання екологічних ситуацій виробничого характеру, гра, екологічне проектування). При цьому, провідне місце в освітній підготовці педагогів-аграрників відводиться методу моделювання, що широко застосовується в педагогічних дослідженнях й супроводжується описом різноманітних функцій. До найбільш ефективних форм організації навчання в аграрних закладах освіти можна віднести послідовне залучення студентів до різних видів навчальної та навчально-професійної діяльності, при поступовій заміні виконавчих дій продуктивними, творчими.

Особливе значення для формування екологічної компетентності має саме екоцентрична екологічна свідомість, що

забезпечує розуміння особистістю суті екологічних проблем, їх природи й джерел розвитку, розуміння ролі й можливостей екологічної освіти у розв'язанні екологічних проблем; потреба особисто брати участь у природоохоронних заходах, моральна відповідальність у стосунках із природою; вміння проводити просвітницьку роботу [1]. На протигагу екоцентричній, антропоцентрична екологічна свідомість характеризується протиставленням людини, як найвищої цінності, і природи, як її власності. У цьому випадку природа розглядається як об'єкт односторонньої дії людини, а характер її мотивів і цілей щодо природи носить прагматичний характер [1; 6-7].

Важливим у процесі формування екологічної компетентності є усвідомлення особистістю власної причетності до виникнення й вирішення екологічних проблем. Це є підґрунтям для формування екологічної позиції особистості [2] і стимулює її діяльність із збереження довкілля. Для формування екологічної компетентності майбутнього викладача-аграрника певне значення має також визначення сукупності підходів до навчання, спрямованих на здобуття студентами екологічних знань, умінь та навичок, а також на розвиток особистості студента як майбутнього учасника професійної аграрної діяльності.

З'ясовано, що у формуванні екологічної компетентності майбутнього викладача-аграрія розрізняють три можливі моделі: багатопредметну, однопредметну та змішану. Багатопредметна модель, передбачає глибоку екологізацію змісту в логічній побудові традиційних навчальних предметів як природничо-наукового, так і суспільно-гуманітарного циклів. У різноманітні предмети викладаються знання, які пов'язані з розкриттям поняття «середовище», осмисленням цього поняття як інтегрованого за допомогою специфічних для кожного предмету методів навчання; забезпеченням засвоєння цього поняття за допомогою різноманітних прийомів і форм навчання. Однопредметна модель передбачає вивчення екології в межах самостійного предмета. Виокремлення самостійного курсу екології має позитивні та негативні аспекти. Останні

пов'язані з небажаною локалізацією та фрагментарністю екологічних знань у свідомості студентів. У такому предметі найбільш необхідним є пошук оптимального обсягу будови всього змісту навчального матеріалу. У змішаній моделі зміст екологічних знань добирається з урахуванням особливостей традиційних навчальних предметів, які передбачаються для кожного етапу навчання.

З огляду на нашу мету, постає необхідність визначення й обґрунтування певного набору принципів, що мають бути покладені в основу формування екологічної компетентності майбутніх викладачів-аграріїв. В.О. Сластьонін стверджує, що принципи педагогічного процесу «відображають основні вимоги до організації педагогічної діяльності, вказують на її напрям, а в решті-решт допомагають творчо підійти до побудови педагогічного процесу», можна застосовувати систему принципів, враховуючи принципи організації педагогічного процесу [3, с. 78]. В.В. Краєвський наголошує на тому, що необхідно враховувати разом із закономірностями цілі педагогічної діяльності, конкретні умови, в яких відбувається педагогічний процес, вікові та інші особливості студентів, способи створення навчальних та виховних ситуацій [5, с. 95].

У процесі формування екологічної компетентності у майбутніх викладачів аграрної галузі варто зосередити увагу на загально дидактичних принципах (науковості, систематизації, неперервності, індивідуалізації та диференціації, проблемності, свідомості й активності студентів, взаємозв'язку теоретичних знань і практичної діяльності) та специфічних (інтегративності, зворотного зв'язку, професійної спрямованості майбутнього спеціаліста аграрної галузі), а також принципах екологічної освіти (взаємозв'язаного розкриття глобальних, регіональних та локальних екологічних проблем та правових аспектів екологічної взаємодії).

У процесі обґрунтування змістового компоненту формування екологічної компетентності дуже важливим є дотримання

принципу науковості. Даний принцип вимагає, щоб зміст аграрної освіти у вищій школі відповідав сучасним надбанням науки у певній галузі знань, у тому числі екологічних. Необхідно формулювати пізнавальні інтереси у студентів, навчити їх володіти сучасними методами досліджень, систематично залучати до різних форм наукових пошуків, стимулювати інтерес до таких видів діяльності [6, с. 222].

Не менш важливим є також принцип систематизації знань. Системність – невід'ємна властивість теоретичних знань, яка надає їх сукупності цілісного характеру, що забезпечує наявність у свідомості тих, хто навчається, структурно-функціональних зв'язків між елементами наукових знань [7, с. 128]. Цей принцип стосується системної організації мислення, він слугує відкриттю нових способів організації екологічної перетворювальної діяльності щодо засобів захисту організму від екологічної небезпеки. Системність у формуванні екологічної компетентності вимагає синтезу знань з різних наук із подільним глибоким аналізом наукових досягнень. Складовими системи формування екологічної компетентності є суб'єкт пізнання, процес, продукт і мета пізнання, умови в яких пізнавальна діяльність відбувається, розвивається і формується. В системі екологічних знань існує ієрархія понять, без розуміння якої не можуть формуватись системні й цілісні знання [7, с. 128].

Варто також враховувати принцип безперервності. Формування екологічної компетентності охоплює формальну й неформальну екологічну освіту, форми й методи яких різні, а мета одна: підготовка фахівця, здатного визначати, розуміти й оптимально вирішувати екологічні та соціально-екологічні проблеми певного регіону на основі наукових знань, загальнолюдських цінностей і досвіду.

Принцип проблемності передбачає залучення студентів до вирішення проблемної екологічної ситуації, самостійного пошуку знань у процесі навчання, передбачає процес пошуку і розв'язання науково-практичних задач. Гармонійне поєднання науково-дослідної та навчально-пізнавальної діяльності студента в організації навчального

процесу значно підвищує ефективність формування спеціаліста, здатного до творчої праці в певній галузі.

Принцип свідомості й активності передбачає використання у процесі професійної підготовки проблемних методів навчання, які активізують пізнавальну діяльність студента, і тим самим дає позитивний результат у формуванні екологічної компетентності фахівця.

Непересічне значення для формування екологічної компетентності майбутніх викладачів-аграрників має принцип взаємозв'язку теоретичних знань із практичною діяльністю. Мета і зміст навчання у закладі вищої освіти повинні передбачати не лише виклад науково-теоретичних положень, понять і законів, а й розкривати їх місце та значення в навколишньому світі. Саме тому майбутній викладач аграрної галузі повинен розуміти необхідність засвоєння екологічних знань, умінь і навичок і бачити подальшу перспективу їх застосування в майбутній професійній діяльності.

Необхідно врахувати, що для ефективного формування екологічної компетентності у майбутніх викладачів аграрної галузі використання лише загальнодидактичних принципів недостатньо, тому необхідно використовувати також специфічні принципи навчання. Зокрема, принцип інтерактивності усіх ланок освітнього процесу передбачає те, що екологічна компетентність є багатоаспектним й інтегрованим явищем. Застосування такого принципу суттєво покращує процес формування екологічної компетентності майбутніх викладачів аграрної галузі. На даний момент основний акцент з екологічної освіти переноситься на фундаментальні дисципліни науково-природничого спрямування та незначну частину спеціальних дисциплін. Крім того, екологічні знання здебільшого подаються відокремлено від інших, що підтверджує недостатню реалізацію міжпредметних зв'язків. Інтеграція ж розглядається як процес, результатом якого є досягнення єдності й цілісності, погодженості в середині системи, засвоєної на взаємозалежності окремих спеціалізованих елементів.

Принцип зворотного зв'язку полягає у взаємодії суб'єктів освітньої діяльності. Без зворотного зв'язку неможливими є визначення доцільності функціонування системи та її адаптація до нових умов існування. Проте принцип зворотного зв'язку виражається не лише у виконанні й систематичному контролі рішень, але й передбачає ініціативність, активне розуміння та співтворчість. Зворотна ініціатива передбачає наявність у суб'єктів освітньої діяльності почуття громадської відповідальності та відповідальності за свою справу, а також єднання волі й дій викладача та студента.

Принцип професійної спрямованості екологічних знань дає підставу стверджувати, що кожен метод чи прийом навчання, кожне навчальне заняття мають бути спрямовані на майбутню екологічно свідому професійну діяльність шляхом створення навчально-професійних проблемних ситуацій. Реалізація цього принципу може бути здійснена шляхом встановлення міжпредметних зв'язків між фундаментальними природнич-науковими, загальнотехнічними та професійно спрямованими дисциплінами, а також практичною виробничою діяльністю.

Ефективне формування екологічної компетентності майбутніх викладачів аграрної галузі можливе також за умови дотримання принципів екологічної освіти. Наприклад, дотримання принципу взаємозв'язаного розкриття глобальних, регіональних та локальних екологічних проблем дає змогу розвивати почуттєву сферу студентів, їх здатність мислити глобально й водночас діяти локально. Цей принцип може сприяти визначенню причин виникнення екологічних проблем, а отже, й неадекватних дій людей, що нехтують екологічними законами. Важливість цього принципу пов'язана з особливостями сприйняття інформації, що ґрунтується на конкретних явищах про факти впливу на навколишнє середовище в певній місцевості, що викликають емоційний відгук і тому краще осмислюються та сприяють усвідомленню місцевих, локальних, регіональних та глобальних проблем, наслідків своєї поведінки й діяльності у довкіллі,

необхідності власної участі у вирішенні цих проблем

Висновок. До основних складових ефективного формування екологічної компетентності майбутніх викладачів-аграрників можна віднести: екологічну освіту, екологічне виховання, екологічну культуру, еколого-практичну діяльність. Дієвість цих компонентів забезпечується комплексом охарактеризованих у статті педагогічних умов. Для формування екологічної компетентності майбутніх викладачів-аграрників важливою є інтеграція

природничо-наукових, соціально-економічних і правових аспектів взаємодії усіх суб'єктів освітнього процесу. Врахування окреслених у статті принципів у процесі професійної підготовки студентів аграрних закладів освіти створює умови для інтеграції екологічних знань у всі сфери людської діяльності й формування екологічної компетентності майбутніх викладачів аграрної галузі за рахунок конструювання змісту навчальних програм, включення екологічних відомостей у відповідні навчальні курси та спецкурси.

Література

1. Дерябло С.Д. Экологическая психология и педагогика / С.Д. Дерябло, В.А. Ясвин. – Ростов н/Д.: Феникс, 1996. – 476 с.
2. Логвінова Я.О. Формування екологічної компетентності майбутнього викладача в процесі вивчення природничих дисциплін: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Я.О. Логвінова. – Кіровоград – 2014. – 20 с.
3. Слостенин В.А. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Слостенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.
4. Теоретические основы содержания общего среднего образования / под ред. В.В. Краевского, И.Я. Лернера. – М. : Педагогика, 1983. – 352 с.
5. Краевский В.В. Методология педагогики: новый этап: учеб. пособие для студентов высших учебных заведений / В.В. Краевский, Е.В. Бережнова. – М. : Изд. центр «Академия», 2006. – 95 с.
6. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2011. – 486 с.
7. Зорина Л.Я. Дидактические ориентиры в практике обучения естественно – научным дисциплинам / Л.Я. Зорина // Современная дидактика: теория – практике / [под науч. ред. И.Я. Лернера, И.К. Журавлева]. – М. : Изд. ИТП и МИО РАО, 1993. – 288 с.

Реферат

Теоретические основы формирования экологической компетентности у будущих преподавателей аграрных заведений высшего образования

Екатерина Яблуновская,
аспирант Института профессионально-технического образования
НАПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

профессиональное образование, экологическое образование, экологическая компетентность, аграрные заведения высшего образования, будущие преподаватели-аграрии, принципы формирования экологической компетентности

В статье представлены современные противоречия формирования экологической компетентности будущих преподавателей аграрного профиля, которые предопределены социальными, демографическими, экономическими и духовными факторами развития личности. Актуальность избранной темы обосновывается наличием в Украине признаков экологического кризиса, который побуждает отечественную педагогическую науку к переосмыслению отношений в системе «природа–человек–общество» и предопределяет потребность формирования экологической компетентности будущих преподавателей-аграриев.

Доказано, что процесс формирования экологической компетентности у студентов аграрных заведений должен иметь системный характер. Определена и обоснована совокупность принципов (дидактических, специфических и принципов экологического образования), которые должны быть положены в основу формирования экологической компетентности будущих преподавателей-аграриев. Каждому из названных принципов отведено определенное место в системе экологической подготовки будущих преподавателей аграрного профиля. Все принципы тесно взаимосвязаны и взаимообусловлены, ни один из них не может быть использован без учета требований других. Охарактеризованы наиболее эффективные методы формирования экологической компетентности.

Внимание акцентировано на важности формирования в аграрных заведениях высшего образования осознания студентами важности собственной причастности к возникновению и решению экологических проблем. Это является основой для формирования у них стойкой экологической позиции и стимулом для дальнейшей экологической деятельности.

Abstract

Theoretical bases of forming the ecological competence of the agrarian higher education institutions' future academic staff

Kateryna Yablunovska,

PhD Student of the Institute of Vocational Education and Training of NAES of Ukraine

---

KEY WORDS:

professional education, ecological education, ecological competence, agrarian higher education institutions, future teachers-agrarians, principles of forming the ecological competence

The current contradictions in forming the ecological competence of future academic staff of agrarian profile, which are conditioned by social, demographic, economic and spiritual factors of personality development, are enlightened in the article. The relevance of the chosen topic is grounded by the presence in Ukraine of the signs of ecological crisis, prompts domestic pedagogical science to rethink the relations in the system "nature – person – society" and predetermines the need for forming the teachers-agrarians' ecological competence.

It proves that the process of forming the ecological competence among students of agrarian institutions should have system character. The set of principles (didactic, specific and principles of ecological education) are determined and grounded; they should be the basis for forming the ecological competence of future teachers-agrarians. Each of the above principles has a certain place in the system of ecological training of future academic staff of agrarian profile. All the principles are closely interconnected and interdependent; none of them can be used without taking into account the others' requirements. The most efficient methods of forming ecological competence are characterized.

It is emphasized on the importance of forming in the agrarian higher education institutions the awareness of students about the importance of their own involvement in the environmental problems emergence and solution. This is the basis for forming their stable ecological position and stimulus for further environmental activity

---

References

1. Deryablo S.D. Ekologicheskaya psihologiya i pedagogika / S.D. Deryablo, V.A. Yasvin. – Rostov n/D. : Feniks, 1996. – 476 s.
2. Lohvinova Ya.O. Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha v protsesi vyvchennia pryrodnychkh dystsyplin: avtoref. dys. kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoi osvity» / Ya.O. Lohvinova. – Kirovohrad – 2014. – 20 s.
3. Slastenyn V.A. Pedahohyka: Ucheb. posobyе dlia stud. vьssh. ped. ucheb. zavedeniy / V. A. Slastenyn, Y. F. Ysaev, E. N. Shyianov; Pod red. V.A. Slastenyna. – M. : Yzdatelskiy tsentr «Akademyia», 2002. – 576 s.
4. Teoreticheskie osnovyi sodержaniya obshego srednego obrazovaniya / pod red. V.V. Kraevskogo, I.Ya. Lerner. – M. : Pedagogika, 1983. – 352 s.
5. Kraevskiy V.V. Metodologiya pedagogiki: noviy etap: ucheb. posobie dlya studentov vysshih uchebnykh zavedeniy / V.V. Kraevskiy, E.V. Berezhnova. – M. : Izd. tsentr «Akademyia», 2006. – 95 s.
6. Kuzminskiy A. I. Pedahohika vyshchoi shkoly: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakladiv. – 2-he vyd., ster. – K. : Znannia, 2011. – 486 s.
7. Zorina L.Ya. Didakticheskie orientiry v praktike obucheniya estestvenno – nauchnyim distsiplinam / L.Ya. Zorina // Sovremennaya didaktika: teoriya – praktike / [pod nauch. red. I.Ya. Lerner, I.K. Zhuravleva]. – M. : Izd. ITP i MIO RAO, 1993. – 288 s.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ

ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

УДК: 377.3-022.215:[37.014.6:005.642.4

SWOT-АНАЛІЗ УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Наталія Кулаласва,

кандидат хімічних наук, доцент,

завідувач лабораторії технологій професійного навчання

Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

КЛЮЧОВІ СЛОВА :

елементи дуальної форми навчання, впровадження елементи дуальної форми навчання, заклади професійної (професійно-технічної) освіти, професійна підготовка, майбутні кваліфіковані робітники

Реферат

У статті наведено здійснений автором SWOT-аналіз упровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників. Означений аналіз ґрунтується на узагальненні чисельних пілотних досліджень, які реалізуються в багатьох закладах професійної (професійно-технічної) освіти України. До сильних сторін упровадження віднесено: регулювання професійного навчання принципами ринкової економіки; зростання попиту на ринку праці на випусників, які навчалися за дуальною формою; відповідність якості професійної підготовки вимогам роботодавців; тісна співпраця між урядом та бізнес-спільнотою з питань професійної освіти і навчання; взаємовигода для держави, підприємств, закладів професійної (професійно-технічної) освіти та учнів; посилення мотивації учнів до навчання; підвищення престижу професійної освіти. Охарактеризовано елементи дуальної форми навчання, котрі доцільно впроваджувати у професійну підготовку майбутніх фахівців. Зазначено соціально-економічні чинники, наявність яких вимагає застосування професійною освітою України дуальної форми навчання. Розкрито сутність дуальної системи навчання. Показано, що за межами Німеччини доцільно впроваджувати її окремі елементи. Підкреслено, що їхнє відповідне поєднання у складі педагогічної системи дасть змогу забезпечити позитивний результат упровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників. На основі проведеного SWOT-аналізу визначено основні складові організації навчально-виробничого процесу за дуальною формою навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти: нормативно-правова база забезпечення дуальної форми навчання; система консультування з професійної кар'єри (професійна орієнтація та ідентифікація); стандарти професійної (професійно-технічної) освіти з професій на компетентнісній основі, структуровані за модульним принципом; система підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти з урахуванням вимог підприємств – замовників робітничих кадрів; інститут наставників для представників підприємств; інноваційні багатопрофільні центри професійної (професійно-технічної).

Постановка проблеми. Економічна ситуація, що склалася в Україні, спричинила певні умови, в яких опинилася система професійної (професійно-технічної) освіти (далі – П(ПТ)О) країни. Йдеться про високу плінність робітничих кадрів, зокрема суттєвий відтік кваліфікованих робітників (заробітчани, мігрантів) за кордон у пошуках роботи та більшої заробітної платні. Означене вимагає швидкого реагування, тобто поповнення ринку праці кваліфікованими робітниками. Відбувається масовий від'їзд української молоді до інших країн світу задля отримання «кращої освіти» та можливості до гідного працевлаштування. Поєднавши це з

демографічними проблемами держави маємо на виході різке зменшення учнівського контингенту в закладах професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О). Наявні проблеми з фінансуванням і застаріла матеріально-технічна база більшості ЗП(ПТ)О вповільнюють оновлення та модернізацію цієї системи. Стереотипи, котрі склалися впродовж багатьох років у пострадянському суспільстві щодо ставлення до ЗП(ПТ)О зумовлюють низьку престижність робітничих професій. Існує суттєвий розрив між теоретичним і виробничим навчанням у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих

робітників у ЗП(ПТ)О. До цього треба додати ще й необхідність своєчасного оновлення змісту професійної освіти і навчання, періодичного стажування педагогічних працівників ЗП(ПТ)О на сучасних виробництвах, модернізації технологічного парку ЗП(ПТ)О тощо.

Водночас, відповідно до Стратегії розвитку національної освіти [1] та Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року [2] «Завданнями Уряду у сфері освіти у середньостроковій перспективі є [...] трансформація змісту освіти на основі компетентнісного підходу, модернізація професійно-технічної освіти, що сприятиме підготовці на високому рівні конкурентоспроможних робітничих кадрів, які здатні задовольнити вимоги сучасного ринку праці, та забезпеченню рівного доступу до професійно-технічної освіти».

Подолати означені проблеми та розв'язати наведені завдання, на думку вітчизняних і міжнародних експертів [3], можливо за умови впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників. Така перспективна та, водночас, стратегічно важлива форма організації навчально-виробничого процесу як дуальна форма навчання, за Законом України «Про освіту» є способом здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти (в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях, на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору [4].

Аналіз останніх досліджень. Науковим дослідженням у галузі системної організації професійної освіти на основі методологічного принципу дуальності присвячені праці таких німецьких учених, як: Г. Бауман, В. Грайнерт, Г. Кершенштейнер, А. Ліпсмаєр, Г. Пецольд, А. Шелтен, К. Штратман, Х. Штегман та ін. Уперше нову систему фабрично-заводського навчання, що поєднувала практичну роботу на виробництві з теоретичним навчанням, заклав німецький педагог Г. Кершенштейнер [5]. Безпосередньо поняття «дуальна система» у педагогіці вперше було використане у Німеччині у

середині 60-х років минулого століття для позначення нової форми організації професійного навчання. Пізніше вона поширилась і на інші німецькомовні країни (Австрію, Швейцарію). Функціональними критеріями дуальної системи професійної підготовки згідно тверджень В. Грайнерта, є такі положення: регулювання ринком праці кількості працівників і учнів; носієм професійного навчання є підприємство (професійна підготовка відповідає державним законодавчим нормам і підлягає прямому або непрямому державному контролю); якість професійних кваліфікацій співвідноситься з вимогами підприємства, держави та профспілок; фінансування професійної освіти за дуальною системою здійснюється переважно підприємствами, а також можливе з боку різних фондів і часткове держави; рівень систематизації професійної підготовки зумовлений потребами держави, суспільства і залежить від фінансування б].

Наведенні критерії пояснюють привабливість німецької дуальної системи навчання для країн-імпортерів. Питання, що стосуються дуальної системи навчання, на пострадянському просторі вивчали такі науковці, як Н. Абашкіна, І. Акімова, С. Амеліна, В. Аніщенко, І. Бойчевська, М. Дернова, Т. Козак, Н. Ничкало, Т. Постоян, В. Радкевич, С. Романов, Д. Торопов, Г. Федотова, К. Хюфнер та ін. Вони вважають, що структура дуальної системи надто тісно пов'язана із специфічним економічним і соціальним шляхом розвитку Німеччини, щоб її можна було повністю копіювати в інших країнах світу. До того ж дуальна система Німеччини ґрунтується на цеховій організації праці, котра має давні традиції. Отже, варто зауважити, що використання результатів зазначених досліджень в Україні без відповідної адаптації не є можливим та ефективним внаслідок соціокультурних, соціально-економічних та освітніх особливостей нашої країни. Тому, за Наказом МОН України № 916 від 23.06.2017 р., для забезпечення якісної підготовки спроможних до працевлаштування на ринку праці робітників, гнучкості та мобільності організації навчально-виробничого процесу та оновлення змісту

освіти, у професійну підготовку кваліфікованих робітничих кадрів упроваджуються елементи дуальної форми навчання [7].

Упровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників активно розпочалося в системі професійної (професійно-технічної) освіти України, але сьогодні ще бракує його належного теоретичного та методичного забезпечення. Вітчизняних теоретичних праць, присвячених проблематиці системного запровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників, нами не виявлено.

Метою статті є здійснення SWOT-аналізу впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників та їхнього виокремлення для її належного теоретичного та методичного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Провідним принципом, на якому ґрунтується дуальна форма навчання є взаємний зв'язок теорії з практикою. Це дає можливість учням не лише знайомитися з виробництвом, але й засвоювати прийоми та навички роботи на робочих місцях підприємств промисловості та сфери побуту. Слід зазначити, що така система є унікальним комплексом інтегрованого навчання. Оскільки модульно-блочне структурування навчально-виробничого процесу передбачає проведення інтегрованих уроків, у яких поєднується теорія з практикою. При цьому, основою модульної системи є модуль трудових навичок – характеристика вимог, які робота у вигляді модульних блоків ставить перед виконавцем. Модульний блок – це логічна та прийнятна частина діяльності в межах виробничого завдання, професії, яка має чітко визначені початок та кінець, логіку просування від початку до кінця і, як правило, в подальшому неподільна [8, с. 20]. До того ж, основна увага приділяється не викладачу та змісту дисциплін (модулів), а учневі, результатам його навчання та надбаним компетентностям. За таких умов навчання учнів відбувається через здобуття власного досвіду. Для цього навчальний час розподіляють таким чином: 30 відсотків теоретичного (у ЗП(ПТ)О) та 70 відсотків

практичного навчання (на виробництві). Така орієнтація навчально-виробничого процесу на виробництво ґрунтується на соціальному партнерстві. У даному контексті, розроблення навчальних планів і програм здійснюється спільно представниками ЗП(ПТ)О і підприємств. Варто також зазначити про необхідність суттєвого навчально-методичного забезпечення дуальної форми навчання в ЗП(ПТ)О.

З метою науково-методичного супроводу впровадження елементів дуальної форми навчання в ЗП(ПТ)О нашої країни лабораторія технологій професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України у 2019 році розпочинає тему НДР «Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування». У цьому зв'язку постала необхідність, по-перше, визначити які елементи дуальної форми навчання доцільно впроваджувати у професійну підготовку робітничих кадрів, а по-друге – провести SWOT-аналіз упровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників. Стосовно першого питання, на наш погляд, заслуговує на увагу праця професора Дітера Ейлера, голови дослідницької ради Федерального інституту професійної освіти і навчання Німеччини «Німецька система дуального професійного навчання: модель для інших країн». У цій роботі виокремлено елементи, котрі, на думку німецьких колег, доцільно експортувати іншим країнам: тривимірне призначення системи навчання: економічна продуктивність, соціальна інтеграція та індивідуальний розвиток; державно-приватне партнерство; багатоканальне фінансування професійної освіти і навчання; соціальне визнання професійної освіти і навчання; підготовка мобільних робітничих кадрів, які швидко адаптуються до змінних умов ринку праці; навчання на конкретних виробничих ситуаціях; систематичне підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗП(ПТ)О та наставників, інструкторів-виробничників; кодифікація стандартів ЗП(ПТ)О; універсальність та оптимальний

зміст стандартів; різноманітні додаткові програми для навчання за дуальною формою; обов'язкове здійснення науково-методичного супроводу професійної освіти і навчання [9].

На нашу думку, наведені елементи є взаємопов'язаними та взаємозумовленими. До того ж, створення на основі їхнього поєднання (комбінації) педагогічної системи дасть змогу забезпечити позитивний результат упровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників.

За даними МОН України у 2017-2018 навчальному році 52 ЗП(ПТ)О розпочали впровадження елементів дуальної форми навчання за 54 професіями в 25 регіонах [10]. На основі результатів узагальнення цих пілотних випробувань, нами було здійснено SWOT-аналіз упровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників. Також визначено сильні та слабкі сторони впровадження, можливості, що відкриваються та загрози, пов'язані з його реалізацією.

До сильних сторін відносять: регулювання професійного навчання принципами ринкової економіки; зростання попиту на ринку праці на випускників, які навчалися за дуальною формою; відповідність якості професійної підготовки вимогам роботодавців; тісна співпраця між урядом та бізнес-спільнотою з питань професійної освіти і навчання; взаємовигода для держави, підприємств, ЗП(ПТ)О та учнів; посилення мотивації учнів до навчання; підвищення престижу професійної освіти.

До слабких сторін належать: відсутність нормативно-правового забезпечення дуальної форми навчання; недосконалість і застарілість матеріально-технічної бази ЗП(ПТ)О; недостатня готовність педагогічних працівників до запровадження дуальної форми навчання; складність пошуку відповідних підприємств і укладання угод з роботодавцями; небажання роботодавців укладати угоди з учнями на початку їхнього навчання (1 курс); значні часові та фінансові витрати для оновлення технологічного парку ЗП(ПТ)О; необхідність спеціальної психолого-педагогічної підготовки

наставників, інструкторів-виробничників; недосконалість механізмів реалізації багатоканального фінансування професійної освіти.

До можливостей, що відкриваються внаслідок упровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників відносять: подолання розриву між теорією й практикою в навчально-виробничому процесі; удосконалення матеріально-технічної бази ЗП(ПТ)О; свідомий вибір учнями майбутньої професії; скорочення безробіття серед молоді; підвищення конкурентоспроможності ЗП(ПТ)О; використання дистанційного професійного навчання під час теоретичної підготовки; упровадження в навчально-виробничий процес інноваційних освітніх технологій, методів та прийомів (кейси, ділові ігри, проекти тощо).

Серед загроз, що пов'язані з реалізацією впровадження елементів дуальної форми навчання виокремлюють: скорочення обсягу учнівського контингенту в ЗП(ПТ)О; зникнення підготовки за певними професіями у зв'язку з економічною нестабільністю та відсутністю замовлень роботодавців на робітників цих професій; відмова підприємств фінансувати професійну підготовку робітничих кадрів; зменшення державного фінансування системи ЗП(ПТ)О України; низький рівень зацікавленості підприємств у співпраці з ЗП(ПТ)О щодо дуальної форми навчання; поступове зменшення часу на загальноосвітню підготовку.

Треба зазначити, що певна модель упровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку робітничих кадрів вже відпрацьована в Казахстані [11]. Казахстанські колеги констатують, що з впровадженням елементів дуальної форми навчання професійна підготовка робітничих кадрів суттєво покращилася. Адаптуючи їхній досвід, етапи означеної моделі можна представити таким чином:

• *підготовчий* (підготовка нормативних документів, мотивація роботодавців до співпраці з ЗП(ПТ)О щодо реалізації дуальної форми навчання, підписання контрактів та угод із підприємствами, розробка навчальних планів та модульних навчальних програм,

підготовка навчально-методичного забезпечення);

- *організаційний* (створення контингенту учнів, мотивація учнів до дуальної форми навчання, визначення форм, методів і способів навчання для учнів, які здобувають певні професії, підготовка та коригування графіків навчально-виробничого процесу);

процесуальний (пілотне випробування навчання учнів за дуальною формою, моніторинг результатів навчання, обробка даних, систематизація, узагальнення результатів навчання, поширення інформації про результати, введення результатів у практику).

Висновок. У підсумку доцільно підкреслити стратегічну значущість для нашої країни впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників. Крім

цього, на основі проведеного SWOT-аналізу необхідно зазначити, що основними складовими організації навчально-виробничого процесу за дуальною формою навчання в ЗП(ПТ)О є: нормативно-правова база забезпечення дуальної форми навчання; система консультування з професійної кар'єри (професійна орієнтація та ідентифікація); стандарти П(ПТ)О з професій на компетентнісній основі, структуровані за модульним принципом; система підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗП(ПТ)О з урахуванням вимог підприємств – замовників робітничих кадрів; інститут наставників для представників підприємств; інноваційні багатопрофільні центри П(ПТ)О (технопарки, ресурсні центри); незалежне оцінювання результатів навчання учнів. Перспективами подальших наукових розвідок у цьому напрямі вбачаємо розроблення означеної педагогічної системи.

Література

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. – Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf.

2. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плани пріоритетних дій Уряду. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/programa-diyalnosti-uryadu/serednostrokovij-plan-prioritetnih-dij-uryadu-do-2020-roku-ta-plan-prioritetnih-dij-uryadu-na-2017-rik>.

3. Формулювання допомоги ЄС у реформуванні системи професійної (професійно-технічної) освіти в Україні / Заключний звіт Проект № 2017/385997 / Арам Авагян, Катерина Фурманець, Сніжана Леу / AECOM International Development Europe SL (Іспанія) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-137/zvit_yevo.pdf.

4. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради України від 29.09.2017. – 2017 р., / 38-39 /, стор. 5, стаття 380. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/card6#Public>.

5. Бойчевська І. Б. Особливості професійного навчання в межах дуальної системи освіти в Німеччині. – [Електронний ресурс] / І. Б. Бойчевська. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/494/1/Особливості%20професійного%20навчання%20в%20межах%20дуальної%20системи%20освіти%20Німеччини.pdf>.

6. Козак Тетяна. Особливості організації та функціонування дуальної системи професійної освіти Німеччини / Тетяна Козак. – [Електронний ресурс] –

Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/12194/1/ОСОБЛИВОСТІ%20ОРГАНІЗАЦІЇ%20ТА%20ФУНКЦІОНУВАННЯ%20ДУАЛЬНОЇ.pdf>.

7. Наказ МОН України від 23.06.2017 № 916 «Про впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/7682->

8. Анищенко В. М. Технологія модульного професійного навчання кваліфікованих робітників: міжнародний досвід впровадження: навчально-методичний посібник / В. М. Анищенко; за ред. В. О. Радкевич. – К.: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2012. – 176 с.

9. Germany's dual vocational training system: a model for other countries? Prof. Dr. Dieter Euler 2013 Bertelsmann Stiftung Bertelsmann Stiftung. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Presse/imported/downloads/xcms_bst_dms_37644_37778_2.pdf.

10. Сайт МОН України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/dualna-osvita>.

11. Muhambetaliev S. Kh. The Introduction of Elements of Dual Education System: Experience, Problems, Prospects / S. Kh. Muhambetaliev and A. Kh. Kasymova // Indian Journal of Science and Technology, Vol 9(47), DOI: 10.17485/ijst/2016/v9i47/99711, December 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.indjst.org/-34.

Реферат

SWOT-анализ внедрения элементов дуальной формы обучения в профессиональную подготовку будущих квалифицированных рабочих

Наталья Кулалаева,

кандидат химических наук, доцент,

заведующая лабораторией технологий профессионального обучения

Института профессионально-технического образования НАПН

Украины образования НАПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

элементы дуальной формы обучения, внедрение элементов дуальной формы обучения, заведения профессионального (профессионально-технического) образования, профессиональная подготовка, будущие квалифицированные рабочие

В статье приводится авторский SWOT-анализ внедрения элементов дуальной формы обучения в профессиональную подготовку будущих квалифицированных рабочих. Указанный анализ основывается на обобщении многочисленных пилотных исследований, реализуемых во многих заведениях профессионального (профессионально-технического) образования Украины. К сильным сторонам внедрения отнесены: регулирование профессионального обучения принципами рыночной экономики; рост спроса на рынке труда на выпускников, обучавшихся по дуальной форме; соответствие качества профессиональной подготовки требованиям работодателей; тесное сотрудничество между правительством и бизнес-структурами по вопросам профессионального образования и обучения; взаимовыгодное для государства, предприятий, заведений профессионального (профессионально-технического) образования и учащихся; усиление мотивации учащихся к обучению; повышение престижа профессионального образования. Охарактеризованы элементы дуальной формы обучения, которые целесообразно внедрять в профессиональную подготовку будущих специалистов. Приведены социально-экономические факторы, наличие которых требует использования дуальной формы обучения в профессиональном образовании Украины. Раскрыта сущность дуальной системы обучения. Показано, что за пределами Германии целесообразно внедрять ее отдельные элементы. Подчеркнуто, что их соответствующее сочетание в составе педагогической системы позволит обеспечить положительный результат внедрения элементов дуальной формы обучения в профессиональную подготовку будущих квалифицированных рабочих. На основе проведенного SWOT-анализа определены основные составляющие организации учебно-производственного процесса по дуальной форме обучения в заведениях профессионального (профессионально-технического) образования: нормативно-правовая база обеспечения дуальной формы обучения; система консультирования по профессиональной карьере (профессиональная ориентация и идентификация); стандарты профессионального (профессионально-технического) образования по профессиям на компетентностный основе, структурированные по модульному принципу; система подготовки и повышения квалификации педагогических работников заведений профессионального (профессионально-технического) образования с учетом требований предприятий – заказчиков рабочих кадров; институт наставников для представителей предприятий; инновационные многопрофильные центры профессионального (профессионально-технического) образования (технопарки, ресурсные центры); независимое оценивание результатов обучения учащихся).

Abstract

SWOT-analysis on implementing dual education elements into future skilled workers training

Natalia Kulalaieva,

Ph.D. in Chemistry, associate professor,

Head of the Laboratory of professional training technologies

of the Institute of Vocational Education and Training

of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

KEY WORDS:

professional competence, diagnostics, development, operational-activity component, assesment-center, head of a

In article the author presents SWOT-analysis on implementing dual education elements into future skilled workers training. The analysis is based on generalizing data of numerous pilot studies implemented in lots of VET schools in Ukraine. Thus, strengths include market economy regulation of professional training, increasing LM demand for dual-graduates, meeting employers' requirements, close cooperation between the government and the business community on VET issues, mutual benefit for the government, companies, VET schools and students, increasing students' motivation for studying, raising the prestige of vocational education. Those elements of the dual form of training that should be implemented in professional training of future specialists are described. Socio-economic factors those require the use of dual form within VET system in Ukraine are mentioned. The essence of the dual system of education is represented. It is shown that outside of Germany it is expedient to implement just separated elements of dual approach. It is emphasized that their respective combination within the

department,
communication
company.

pedagogical system will enable to ensure a positive result of dual elements implementing into future skilled workers training. Based on the following SWOT analysis, the main educational and production process components according to the dual form of training in VET schools are determined, in particular: legislation framework for ensuring the dual form of education; career counselling system (professional guidance and identification); competence-based VET standards, modular-based structure; ToT system and professional upgrading for pedagogical workers of VET schools considering requirements of enterprises – work-givers for regular labour force; mentorship for representatives of enterprises; innovative multi-professional VET centres (technoparks, resource centres etc.); independent evaluation of student learning results.

References

1. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf.
  2. Serednostrokovyi plan priorytetnykh dii Uriadu do 2020 roku ta plany priorytetnykh dii Uriadu. Uriadovi portal. Yedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/programa-diyalnosti-uryadu/serednostrokovij-plan-prioritetnih-dij-uryadu-do-2020-roku-ta-plan-prioritetnih-dij-uryadu-na-2017-rik>.
  3. Formulivannia dopomohy YeS u reformuvanni systemy profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity v Ukraini / Zakliuchnyi zvit Proekt № 2017/385997 / Aram Avagian, Kateryna Furmanets, Snizhana Leu / AECOM International Development Europe SL (Ispaniia). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-137/zvit_yevo.pdf. – Nazva z ekranu.
  4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 29.09.2017. – 2017 r., / 38-39 /, stor. 5, stattia 380. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/card6#Public>.
  5. Boichevska I. B. Osoblyvosti profesiinoho navchannia v mezhakh dualnoi systemy osvity v Nimechchyni / I. B. Boichevska. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/494/1/Osoblyvosti%20profesiinoho%20navchannia%20v%20mezhakh%20dualnoi%20systemy%20osvity%20Nimechchyni.pdf>.
  6. Kozak Tetiana. Osoblyvosti orhanizatsii ta funktsionuvannia dualnoi systemy profesiinoi osvity Nimechchyni / Tetiana Kozak. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/12194/1/O_SOBLIVOSTI%20ORHANIZATsii%20TA%20FUNKTsIONUVANNIa%20DUALNOI.pdf.
  7. Nakaz MON Ukrainy vid 23.06.2017 № 916 «Pro vprovadzhennia elementiv dualnoi formy navchannia u profesiinu pidhotovku kvalifikovanykh robitnykiv». – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/7682>.
  8. Anyshchenko V. M. Tekhnolohiia modulnoho professyonalnoho obuchenya kvalyfytyrovanykh rabochykh: mezhdunarodnyi opyt vnedrennia: navchalno-metodychnyi posibnyk / V. M. Anishchenko; za red. V. O. Radkevych. – K. : Instytut profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy, 2012. – 176 s.
  9. Germany's dual vocational training system: a model for other countries? Prof. Dr. Dieter Euler 2013 Bertelsmann Stiftung Bertelsmann Stiftung. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Presse/imported/downloads/xcms_bst_dms_37644_37778_2.pdf.
  10. Sait MON Ukrainy. – Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnicna-osvita/dualna-osvita>.
- Muhambetaliev S. Kh. The Introduction of Elements of Dual Education System: Experience, Problems, Prospects / S. Kh. Muhambetaliev and A. Kh. Kasymova // Indian Journal of Science and Technology, Vol 9(47), DOI: 10.17485/ijst/2016/v9i47/99711, December 2016. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: – www.indjst.org/.

УДК 378:336-051]:167.23:[005.58:81'373.459

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Наталія Разенкова,
аспірант лабораторії технологій професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти
Національної академії педагогічних наук України

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

професійна комунікативна компетентність, іншомовна компетентність, форми і методи, проблемне навчання

Реферат

У статті висвітлено теоретичні проблеми методики експериментального дослідження з формування іншомовної професійної комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів фінансово-економічних спеціальностей.

Визначено, що проблема розвитку іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів фінансово-економічних вищих навчальних закладів зумовлена соціальним замовленням суспільства на професіоналів, здатних здійснювати свою діяльність на міжнародному рівні соціально-комунікативних технологій передових країн світу.

За допомогою запропонованої системи методів та форм був визначений ефективний підхід для засвоєння та подальшого вдосконалення студентами їхніх навичок у сфері професійного спілкування та підвищення культури мовлення.

Результати експериментального дослідження показали, що використання елементів проблемного підходу сформували у студентів самостійність мислення, відповідальність, дали їм змогу отримати навички пошуку, загартували волю, навчили дослідницькій роботі та покращили ініціативні навички потенційного лідера, що необхідно для майбутнього фахівця фінансово-економічної сфери міжнародного рівня.

Постановка проблеми. Сучасні пріоритети державної політики в галузі освіти, зокрема фінансово-економічної, зорієнтовані на підготовку майбутніх фахівців означеної сфери з високим інтелектуальним потенціалом, розвиненими фаховими компетенціями, здатними до самореалізації і саморозвитку, що задекларовано Законами України «Про освіту» (2017) і «Про вищу освіту» (2014). Забезпечити реалізацію поставлених стратегічних завдань може тільки спеціаліст, який має ґрунтовні професійні знання, володіє технологіями, розвинутими вміннями й навичками та іншомовною комунікативною компетентністю, знає норми та правила професійного спілкування на міжнародному рівні.

Проблема розвитку іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів фінансово-економічних вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації є актуальною, перспективною у світлі входження вищої фінансово-економічної освіти до Болонської співдружності: вона зумовлена соціальним замовленням суспільства на професіоналів, здатних вивести рівень фінансово-економічних відносин

країни на моделі зарубіжних прогресивних соціально-комунікативних технологій передових країн світу, та надає можливості повноцінної інтеграції і творчої реалізації майбутніх спеціалістів у міжнародному просторі.

Аналіз останніх досліджень засвідчив, що чимало дослідників розглядали питання форм та методів підвищення ефективності навчального процесу у вищих навчальних закладах різного профілювання. Необхідність підготовки майбутніх спеціалістів найбільш результативними підходами у навчанні досліджувались такими науковцями: А. Алексюк, М. Варій, А. Зільберштейн, В. Манько, М. Махмутов, І. Федоренко та ін.

Проте у застосуванні методів та форм, спрямованих на максимальний результат розвитку професійної компетентності, потрібно враховувати специфіку фінансово-економічної сфери та засоби іншомовної діяльності, що їх можна застосувати для досягнення готовності майбутніх спеціалістів вирішувати професійні завдання за допомогою іншомовної комунікації.

Метою статті є спроба на основі визначених педагогічних умов теоретично обґрунтувати та визначити форми й методи,

найбільш ефективні для досягнення цілей зазначеного експериментального дослідження щодо формування іншомовної професійної комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів фінансово-економічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Метою проведення експерименту була розробка, наукове обґрунтування й експериментальна апробація педагогічних умов формування іншомовної професійної комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів фінансово-економічних спеціальностей.

На початку проведення дослідження нами було визначено: однаковий рівень теоретичної і практичної підготовки студентів контрольних та експериментальних груп; пропорційну кількість студентів у контрольних та експериментальних групах; пропорційну кількість навчальних годин у контрольних і експериментальних групах; студенти обох груп одночасно приступили до занять, а тому мали однакові стартові можливості; однаковий рівень фахової підготовки викладачів.

За цими умовами передбачалося, що студенти контрольних груп навчатимуться традиційно, з використанням чинних програм, підручників і посібників, а студентам експериментальних груп було запропоновано реалізацію відповідних педагогічних умов шляхом їх залучення до студентського наукового гуртка «Оперування іншомовними професійними комунікативними компетенціями майбутнього бакалавра у фінансово-економічній діяльності». Необхідність його створення на спеціальностях фінансово-економічного факультету «Фінанси та кредит», «Облік та аудит», «Міжнародна економіка», «Міжнародна торгівля», «Менеджмент зовнішньо-економічної діяльності» фінансово-економічних спеціальностей зумовлена потребами й комунікативним спрямуванням сучасної освіти, основним пріоритетом якої є виховання комунікативних навичок в особистості та формування професійної компетентності майбутнього спеціаліста фінансово-економічної галузі засобами іноземної мови з орієнтиром його подальшої професійної самореалізації на міжнародній арені.

Гурток передбачав поглиблення знань з іншомовної професійної комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів фінансово-економічних спеціальностей, активізацію фахової іноземної термінології в мовленні студентів, більш детальне вивчення актуальних питань теорії і практики розвитку професійного мовлення, опрацювання іншомовної періодичної професійної літератури, орієнтування в іноземній професійній документації, оперування усним діловим мовленням з орієнтиром на фах. Основними формами роботи гуртка є лекційні (6 год.) заняття, де головною метою має бути непродуктивне й умовно-продуктивне ознайомлення слухачів з іншомовним професійним матеріалом. Основний акцент роботи на практичних, семінарських заняттях та тренінгах (14 год.) робився на умовно-продуктивній та продуктивній активності студентів для їхнього опанування комунікативною іншомовною інформацією фахового матеріалу, що забезпечило формування їхньої відповідної компетентності для активного застосування її в майбутній професійній діяльності.

Робоча програма гуртка складена за модульним принципом. Курс має два модулі – орієнтовно-змістовий і практико-технологічний (навчально-тематичний план студентського наукового гуртка «Оперування іншомовними професійними комунікативними компетенціями майбутнього бакалавра у фінансово-економічній діяльності»). Темі, які запропоновано включити до програми гуртка, і які мають узгоджуватися з навчальними програмами профільних кафедр фінансово-економічних спеціальностей, опрацьовуються більш глибоко й детально під час зазначеної факультативної форми діяльності.

Активізації знань фінансово-економічної діяльності у процесі фахового спілкування на даному етапі значною мірою сприяв такий вид роботи студентів як підготовка рефератів-доповідей. Тому великого значення надаємо самостійній дослідницькій роботі студентів. Презентація та захист рефератів-доповідей відбувається під час практичних і семінарських занять.

З метою підвищення ролі та значення результатів науково-дослідної роботи

студентів під час захисту підготовлених рефератів-доповідей на даному етапі експерименту варто активно застосовувати прийом «оживлення доповідей». Крім умови щодо дотримання плану грамотної підготовки інформативного матеріалу, одним з успішних елементів забезпечення зацікавленості слухачів є презентація наочності до основних інформативних етапів доповіді з обов'язковим усним коментарем. Це сприятиме активізації уваги студентської аудиторії, даючи змогу слухачам виявити інтерес до проблеми, ставити питання у процесі виступу, з'ясувати зміст незнайомих фахових понять чи термінів, порушувати суперечливі питання та висловлювати власну думку до презентованої інформації, що забезпечує реалізацію особистісного сприйняття навчального матеріалу.

Запропонуємо систему вправ, що задіюються для стимулювання розвитку як усного монологічного, так і діалогічного професійного мовлення.

Некомунікативні вправи передбачають сприймання, усвідомлення й запам'ятовування студентами найважливіших понять, явищ та операцій фінансово-економічної сфери, введення їх до активного фахового словника студентів, визначення заданих ознак фахових об'єктів, доповнення визначень. Вони містять завдання, що забезпечують активізацію когнітивних чинників у роботі з фаховою лексикою та сприяють активному сприйманню та глибокому усвідомленню студентами змісту й функціональних ознак фахових понять, формуванню вмінь визначати внутрішньо-предметні зв'язки між об'єктами та явищами фінансово-економічної сфери, використанню її термінології у професійному словнику майбутніх бакалаврів фінансово-економічних спеціальностей.

В *умовно-комунікативних вправах* передбачаються мовленнєві дії студентів у ситуативних умовах. Ці вправи спрямовані на формування у них вмінь пояснювати фахові об'єкти, явища та операції, визначати ознаки на основі придбаних знань даних об'єктів, доповнення й редагування визначень за допомогою засвоєного матеріалу, встановлення міжтематичних зв'язків за даними об'єктами, добирання та надання

прикладів професійних термінів. Зазначені вправи спираються на продуктивний рівень сприймання фінансово-економічних понять і явищ та вчать студентів виконувати дії за зразком.

Аналітичні вправи передбачають формування вмінь студентів зіставляти фахові поняття з їх визначеннями, виділяти спільні й відмінні риси запропонованих термінів, об'єктів та явищ фінансово-економічної сфери за їх функціональними характеристиками. Вони спрощують роботу з термінологією та фаховим матеріалом фінансово-економічної сфери, формують у студентів уміння аналізувати й зіставляти професійні терміни з їх визначеннями та з'ясувати характеристики, послідовність, вплив і зв'язок фінансово-економічних явищ.

Комунікативні вправи розглядаються як спеціально організована форма спілкування, коли студент реалізує акт мовленнєвої діяльності іноземною мовою, що вивчається. Створення проблемної ситуації має моделювати реальну ситуацію, наприклад, зустріч українських та зарубіжних партнерів. Завдання даного виду вправ є ефективним засобом практикування, закріплення та контролю знань, володіння студентами іншомовними професійними комунікативними компетенціями стосовно фінансово-економічного спрямування, й дають змогу проявити себе творчо, перевірити рівень засвоєння ними іншомовного професійного лексичного матеріалу, визначити кількісний та якісний склад їхньої іншомовної діяльності.

Рецептивні вправи як пасивний спосіб навчання іноземному матеріалу з відсутністю результативного продукування в методиці викладання іноземної мови краще комбінувати із вправами продуктивного напрямку, де основними видами діяльності є говоріння і письмо. Тут можна спостерігати комбіновану послідовність: рецептивно-непродуктивні вправи, рецептивно-продуктивні вправи, продуктивні вправи.

У *рецептивно-непродуктивних вправах* студент спочатку сприймає певну вербальну інформацію від викладача, диктора або з друкованого джерела, а потім відтворює повністю чи зі змінами сприйнятий ним

навчальний матеріал (звук, слово, речення, текст).

Якщо продукуванню усного/письмового мовлення передусе сприймання та розуміння тексту, то вправа вважається *рецептивно-продуктивною*. Ці типи вправ потребують більш активного опрацювання отриманого матеріалу із застосуванням заздалегідь отриманого багажу іншомовних та фахових знань.

У *продуктивних вправах* студент самостійно визначає висловлювання різних рівнів (від рівня речення – до рівня тексту) в усній або письмовій формі.

Спируючись на сьогоденну суперечність між вимогами сучасного суспільства та новими стандартами освіти, потрібно зазначити, що програма вищої школи має бути вдосконалена та реформована з урахуванням закономірностей взаємозв'язку навчання, розвитку і рівня шкільної підготовки студентів.

Спрямовуючись на мету та зміст вищої освіти, інтелектуальний і соціальний розвиток студента практично реалізується через навчальні технології. Однією з провідних навчальних технологій є технологія проблемного навчання, що базується на організації навчальної діяльності зі створення проблемних ситуацій, внаслідок чого студент оволодіває знаннями та розвиває розумові здібності. Технологія проблемного навчання забезпечує багаторівневу підготовку студентів, створює умови для їхнього саморозвитку, стимулює саморозвивальний аспект навчальної діяльності та актуалізує відповідальність студентів за результат навчання.

Методикою проблемного навчання є вироблення мети та визначення стратегії вивчення курсу; проблемне викладення знань з опорою на самостійну роботу студентів; аналіз та самоаналіз вивчення навчальної дисципліни.

Зазначимо, що з усіх технологій розвивального навчання саме проблемне навчання набуло найбільшого поширення та втілювалось у конкретні методики, проте не набуло глобального впровадження у загальну систему української освіти. Відомі наукові школи А. Алексюка, А. Зільберштейна, І. Федоренко та інших вчених, на жаль, не

знайшли гідного продовження у вищій школі (за винятком деяких навчальних програм (переважно авторських) і підручників нового покоління).

Посилаючись на вчених в галузі дидактики (А. Алексюк, М. Махмутов та ін.), зазначимо, що всі методи навчання можна розподілити на дві групи, залежно від способу засвоєння видів змісту освіти, – репродуктивну та продуктивну, що відносить проблемний виклад до проміжної групи методів, який передбачає як засвоєння готової інформації, так й елементи творчої діяльності [1; 3; 6; 7].

За допомогою проблемного викладання викладач створює проблемну ситуацію, що забезпечує таку форму навчальної діяльності, яка надає можливість студентові сприйняти проблемну інформацію у вигляді лекції або пояснення за допомогою активізації мисленої діяльності, спрямованої на задоволення пізнавального інтересу. Володіючи належним рівнем інформаційної культури, викладач ставить проблему, формулює пізнавальне завдання і потім, «розкриваючи систему доказів, порівнюючи погляди, різні підходи, показує спосіб розв'язання поставленого завдання» [2, с. 311].

Таким чином, основним призначенням методу проблемного викладання є не тільки спроможність студента до сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування фактів, теоретичних положень та явищ, а й стеження за логікою доказів, ходом думок викладача, аналізом та прогнозуванням наступних етапів пошуку шляхів розв'язання проблеми.

У процесі дослідження з'ясовуються основні ознаки охарактеризованого методу: створення викладачем проблемної ситуації відповідними засобами (проблемне запитання; проблемне пізнавальне завдання; проблемне явище; наочне демонстрування несподіваних, парадоксальних, незрозумілих явищ; приклад професійної ситуації пошукового характеру тощо); спрямовування студентів на шлях розв'язання проблеми та коригування їхніх дій; активне залучення їх до вирішення проблем з елементами інтерактивної діяльності (дискусії, обговорення); «оформлення кінцевих висновків на основі доказового аналізу різних

поглядів при вирішенні досліджуваних проблем» [5, с. 283].

Узагальнюючи використання методу проблемного навчання, зазначимо, що застосування його ґрунтується на послідовній і цілеспрямованій постановці перед студентами проблемних завдань, розв'язуючи які під керівництвом викладача, вони активно засвоюють нові знання. При цьому педагог має дотримуватися таких форм навчальної діяльності: формулювання пізнавальних завдань відповідно до змісту навчального матеріалу та іншомовних здібностей студентів; висування гіпотези щодо професійного напрямку засобами іноземного мовлення; мобілізація розумових резервів та задіяння різноманітних способів пізнання; активізація студентів у пізнавальній діяльності; аналіз та оцінювання результатів навчальної праці

Висновок. Запропонована система методів та форм безпосередньо спрямована на підвищення культури мовлення й удосконалення навичок у сфері професійного спілкування. Вона забезпечує практичне застосування студентами засвоєних на

заняттях термінів фінансово-економічного спрямування та оперування безпосередньо знаннями фахового матеріалу засобами іноземного мовлення, що виявляється в удосконаленні вмінь і навичок професійної мовленнєвої діяльності: будувати усних і письмових висловлювань та повідомлень, активної участі в діалозі, дискусії з актуальних професійних питань, проведенні їх глибокого методико-професійний аналізу.

Виокремлено найбільш поширені в освітній практиці елементи пошукової роботи: активне залучення студентів до наукових досліджень, підготовка до написання наукового реферату, ділового листа, фінансового документа чи звіту, організації проведення семінару, круглого столу або публічного виступу. Доведено, що це формує самостійність мислення студентів, їхню відповідальність, дає змогу студентам отримати навички самостійного пошуку, відбору й компонування навчального матеріалу, загартовує волю, вчить дослідницької роботи та формує ініціативні навички потенційного лідера, що необхідно для майбутнього фахівця міжнародного рівня.

Література

1. Алексюк А.М. Загальні методи навчання / А. М. Алексюк, В. І. Помогайба // Педагогіка : за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Вища школа, 1986. – С. 160-199.
2. Варій М.Й. Основи психології і педагогіки: навчальний посібник / М. Й. Варій, В. Л. Ординський. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 376 с.
3. Закон України про вищу освіту // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 31.01. 2018).
4. Зільберштейн А. І. Керування пізнавальною діяльністю учнів в умовах проблемного навчання / А. І. Зільберштейн // Питання проблемного навчання: зб. наук. пр. – К., 1978. – С. 7-20.
5. Манько В.М. Ступенева підготовка інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва: монографія / В.М. Манько, В.В. Іщенко. – Київ : Науково-методичний центр аграрної освіти, 2005. – 506 с.
6. Махмутов М. И. Принцип проблемности в обучении / М. И. Махмутов // Вопросы психологии. – 1984. – № 5. – С. 30-36.
7. Федоренко І.Т. Дидактичні умови оптимізації підготовки учнів до засвоєння нових знань: Автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.01 / Київський держ. пед. ін-т. – К., 1976. – 42 с.

Реферат

Теоретическое обоснование методики формирования иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности будущих бакалавров финансово-экономических специальностей

Наталья Разенкова,

*аспирант лаборатории технологий профессионального обучения
Института профессионально-технического образования
Национальной академии педагогических наук Украины*

**КЛЮЧЕВЫЕ
СЛОВА:**

профессиональная коммуникативная компетентность, иноязычная компетентность, формы и методы, проблемное обучение

В статье освещены теоретические проблемы методики экспериментального исследования по формированию иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности будущих бакалавров финансово-экономических специальностей.

Определено, что проблема развития иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности студентов финансово-экономических вузов обусловлена социальным заказом общества на профессионалов, способных осуществлять свою профессиональную деятельность на международном уровне социально-коммуникативных технологий передовых стран мира. С помощью предложенной системы методов и форм был определен эффективный подход для усвоения и дальнейшего совершенствования студентами их навыков в сфере профессионального общения и повышения культуры речи.

Результаты экспериментального исследования показали, что использование элементов проблемного подхода сформировали у студентов самостоятельность мышления, их ответственность, позволили получить навыки поиска, закалили волю, научили исследовательской работе и улучшили инициативные навыки потенциального лидера, необходимые для будущего специалиста международного уровня финансово-экономической сферы.

Abstract

Theoretical substance of experimentation methods of formation of foreign language professional communicative competence of future bachelors of financial and economic specialties

Natalia Razenkova,

*postgraduate student of the laboratory of technology of vocational training
Institute of Vocational Education and Training of
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*

KEY WORDS:

professional communicative competence, foreign language activities, forms and methods, problem learning

The article deals with theoretical problems of the methodology of experimental research on the formation of foreign-language professional communicative competence of future bachelors of financial and economic specialties.

It was defined that the necessity of this study was determined by modern priorities of the state policy in the field of education, in particular, financial and economic, which are aimed at training future specialists of the specified sphere with high intellectual potential, developed professional competences, capable of self-realization and self-development. Only a specialist who has sound professional knowledge, possesses advanced skills and sufficient possession of foreign communication competence, such as knowledge of the norms and rules of professional communication at the international level, who operates the technologies, which are part of the concept of "communicative potential", is able to supply the implementation of the set strategic tasks".

It was found out that the problem of development of foreign-language professional communication skills of students of financial and economic higher educational institutions is due to social orders of the society for professionals who are able to carry out their professional activities at the international level of social and communicative technologies of the advanced countries of the world. A list of the most promising methods and forms aimed at maximizing the development of professional competence was drawn out, which took into account the specifics of the financial and economic sphere and means of foreign language activities that could be used to achieve the readiness of future specialists to solve professional problems with the help of foreign communication. These methods and forms were theoretically grounded on the basis of certain pedagogical conditions as the most effective ones for achieving the goals of the above-mentioned

---

experimental study on the formation of foreign-language professional communicative competence of future bachelors of financial and economic specialties, and also an effective approach for mastering and further improvement of students' skills in the field of professional communication and in the problem of improving the culture of speech.

The optional activity in the form of the workshop which mechanism was aimed at the method of problem learning based on a consistent and purposeful setting of problem tasks to students was defined, that gave an opportunity for students to master actively under the teacher's management for getting new knowledge. The main requirements for its application are following the forms of educational activities: formulation of cognitive tasks in accordance with the content of the educational material and foreign language abilities of students; setting a hypothesis concerning a professional direction by means of foreign speech; mobilization of mental reserves and use of various methods of cognition; activation of students in cognitive activities; analysis and evaluation of results of students' educational work.

The results of the pilot study showed that the use of elements of the problem approach formed the students' autonomy of thinking, responsibility, that allowed them to acquire the skills of search, to strengthen their will, to improve the initiative skills of a potential leader.

References

1. Aleksiuk A.M. Zahalni metody navchannia / A. M. Aleksiuk, V. I. Pomohaiba // Pedagogika : za red. M. D. Yarmachenka. – K. : Vyscha shkola, 1986. – S. 160-199.
2. Varii M. Y. Osnovy psykholohii i pedagogiki: navchalnyi posibnyk / M. Y. Varii, V. L. Ordynskiy. – K. : Tsentr uchbovoi literatury, 2007. – 376 s.
3. Zakon Ukrainy pro vyshchu osvitu // Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2014, № 37-38, st. 2004. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia: 31.01. 2018).
4. Zilbershtein A. I. Keruvannia piznavalnoiu diialnistiu uchniv v umovakh problemnoho navchannia / A. I. Zilbershtein // Pytannia problemnoho navchannia: zb. nauk. pr. – K., 1978. – S. 7-20.
5. Manko V.M. Stupeneva pidhotovka inzheneriv-mekhanikiv silskohospodarskoho vyrobnytstva: monohrafiia / V.M. Manko, V.V. Ishchenko. – Kyiv : Naukovo-metodychnyi tsentr ahrarnoi osvity, 2005. – 506 s.
6. Makhmutov M. Y. Pryntsyp problemnosti v obuchenii / M. Y. Makhmutov // Voprosy psykholohii. – 1984. – № 5. – S. 30-36.
7. Fedorenko I. T. Dydaktychni umovy optymizatsii pidhotovky uchniv do zasvoiennia novykh znan: Avtoref. dys. dokt. ped. nauk: 13.00.01 / Kyivskiy derzh. ped. in-t. – K., 1976. – 42 : zb. nauk. prac. – 2016. – Vyp. 11. – S. 54-62.

УДК: 378:[37.011.3-051:338.48]

КОМУНІКАТИВНО-ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ ДО ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Галина Богатирьова,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Донецький національний університет економіки

торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

ORCID: 0000-0003-3790-4735

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

професійна підготовка фахівців, готовність до професійної діяльності, екскурсійна діяльність, туризм, готовність до екскурсійної діяльності,

Реферат

У статті визначено й обґрунтовано процес реалізації комунікативно-психологічної складової готовності фахівців туризму до екскурсійної діяльності. Автором аналізується психолого-педагогічна проблема, що стосується вдосконалення системи професійної підготовки фахівців сфери туризму у зв'язку зі зростанням обсягу екскурсійних послуг на ринку. Успішне формування готовності до екскурсійної діяльності відбувається за умови індивідуально мотивованого і стимулюючого ставлення особистості до майбутньої професії екскурсовода. Посилення особистісного виміру в процесі навчання майбутніх фахівців сфери туризму передбачає оволодіння вміннями самостійного туроперейтингу; підсилення інтересу та здібностей майбутніх фахівців до обраного фаху. Комунікативно-психологічна складова готовності є обов'язковою умовою забезпечення рівня професійної майстерності фахівців з організації надання екскурсійних послуг. У зв'язку з цим формування готовності як інтегративної

комунікативно-психологічна складова готовності

якості особистості передбачає певний рівень емоційної інтелігентності, вміння діяти в полікультурному середовищі, психологічну налаштованість на фахову екскурсійну діяльність, сформовані емоційно-ціннісні детермінанти поведінки особистості. Саме від рівня сформованості комунікативно-психологічного компонента готовності майбутніх фахівців з туризму залежить продуктивна трансформація культурно-просвітницької інформації в процесі екскурсійного обслуговування споживачів туристичних послуг.

Постановка проблеми. Важлива роль у реалізації завдань «Стратегії розвитку туризму та курортів в Україні на період до 2026 року» належить безперервній професійній туристичній освіті, якість якої потребує вдосконалення. У зазначеному документі вказується, що Україна відстає від провідних держав світу за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг. Саме тому організація якісної системи професійної підготовки фахівців туристичного супроводу та обслуговування стає першочерговим завданням закладів вищої освіти відповідного профілю. Актуалізується проблема готовності майбутніх фахівців туризму до екскурсійної діяльності, зокрема її комунікативно-психологічна складова.

Мета статті – визначити й розкрити структурні елементи комунікативно-психологічної складової готовності майбутніх фахівців туризму до екскурсійної діяльності

Аналіз останніх досліджень. Теорія розвитку екскурсійної діяльності розглядалася в роботах учених: В. Абрамова, М. Тонкошкур, М. Поколюдній, Л. Альтгайма та ін. Питанням організації екскурсійної діяльності в Україні присвячено праці В. Бабарицької, А. Короткова, С. Нездоймінова, Т. Сокол, І. Чагайди та ін. У роботах В. Федорченко, Н. Фоменко, М. Скрипника та ін. приділяється увага аналізу теоретичних та методичних засад підготовки фахівців сфери туризму. Професійній підготовці майбутніх організаторів екскурсійної діяльності приділили увагу Г. Матвеева, Л. Курило, В. Бабарицька, М. Коллегаєв та ін. Водночас, недостатньо визначені й розкриті механізми формування готовності майбутніх фахівців з туризму до екскурсійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Зростання обсягу екскурсійних послуг на ринку організованого туризму потребує вдосконалення системи професійної підготовки фахівців цієї сфери діяльності. Цьому сприяють об'єктивні фактори, а саме: розвиток туристичної сфери надшвидкими

темпами; набуття туризмом статусу провідної і найбільш динамічної сфери світового господарства; формування туризмом власного соціального простору тощо. Сьогодні вже можна вважати туризм суспільним полікультурним інститутом.

В. Федорченко стверджує, що «немає необхідності доводити, що економічний і культурний потенціал держави залежить від стану туристської індустрії. У цьому значенні держава зацікавлена в розвитку як туризму, так і туристської освітньо-педагогічної парадигми, надання цим сферам пріоритетної державної значущості [10]. За контрольними показниками розвитку сфери туризму та курортів в Україні передбачається збільшення у п'ять разів кількості робочих місць у сфері туризму [8]. Саме тому необхідна належна оцінка значення проблематики підготовки кадрів туристичної галузі.

Ми виходили з того, що професійно-туристична діяльність є комплексом заходів, що різнопланово діють на функціональний стан людини, його інтелектуальний і моральний розвиток в плані оволодіння складними вміннями й навичками, певним рівнем організації здібностей. Підготовка майбутніх екскурсиводів до професійної діяльності передбачає компетентність у галузі туристичної сфери, а рівень професійності майбутніх спеціалістів і залежить від рівня сформованості готовності до цього виду діяльності.

Термінологічний аналіз дав змогу виявити такі ознаки «готовності»: стан схильності суб'єкта до певної активності в певній ситуації; стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності; акумулювання попереднього досвіду активності суб'єкта у певній ситуації тощо.

Вчені акцентують увагу на важливих аспектах «готовності до професійної діяльності»: операційному (володіння певним набором знань, умінь, навичок, можливість набуття нового досвіду в межах певної

діяльності); мотиваційному (системі спонукальних якостей щодо певної сфери діяльності особистості); соціально-психологічному (рівню зрілості комунікативної сфери особистості, вмінням здійснювати колективно-індивідуальну діяльність); психофізіологічному. З нашої точки зору, для професійної підготовки майбутніх фахівців з організації екскурсійної діяльності найбільш значущим є соціально-психологічний аспект готовності, зокрема, його комунікативно-психологічна складова.

Будь-який вид екскурсійної діяльності можна вважати психологічною стратегією співробітництва, адже мова йде про диференційований підхід до екскурсійного обслуговування різних груп населення. Згідно теорії співробітництва і суперництва (М. Дойча), ефективність міжособистісної, мужсуб'єктної взаємодії значною мірою залежить від характеру соціальної взаємозалежності її учасників: позитивна взаємозалежність (кооперація); негативна залежність (суперництво, конкуренція); відсутність взаємозалежності (індивідуальна поведінка) [11]. Опрацювання основних положень зазначеної теорії співробітництва і суперництва передбачає необхідність в системі професійної підготовки майбутніх фахівців туризму переходу від авторитарного стилю до технологій діалогової взаємодії. У свою чергу, такий підхід дасть змогу перейти до продуктивно-мисленнєвої діяльності фахівців з організації надання екскурсійних послуг й активізує вибір траєкторії взаємодії фахівця з потенціальним споживачем туристичного продукту.

Аналіз наукових праць показав, що вчені виокремлюють такі компоненти готовності до професійної туристичної діяльності: аксіологічний (систему цінностей і професійних установок); когнітивний (наявність комплексу професійно-орієнтованих знань про особливості туристичної діяльності); діяльнісний (наявність проектувально-конструкторських, виконавських, аналітико-рефлексивних умінь і навичок); особистісно-комунікативний (морально-психологічна готовність і комунікативна компетентність, професійно-

ділове і міжособистісне спілкування) [2; 4; 6; 9].

Нами була розроблена схема процесу реалізації комунікативно-психологічної складової готовності фахівців з туризму до екскурсійної діяльності [рис. 1]. Одним з компонентів процесу визначені суб'єктивні та об'єктивні виміри готовності, а саме: суб'єктивні – створення мікроклімату в групі, володіння почуттям гумору, культура мови й володіння немовними засобами спілкування тощо; об'єктивні – логічні прийоми, технологічні інструменти реалізації потреб і вимог, прийоми показу, уміння користуватися спеціалізованою термінологією, вивчення інтересів і запитів екскурсантів та ін.

Комунікативно-психологічна складова готовності, з нашої точки зору, передбачає способи реалізації в процесі рівноправного діалогу на основі толерантного співробітництва та вміння діяти в полікультурному середовищі; сформованість комунікативних умінь та навичок як елементів емоційної інтелігентності майбутнього фахівця. Саме емоційний компонент готовності до екскурсійної діяльності виділяють учені (Л.В. Курило), зауважуючи, що важливим для формування цієї якості є позитивна психологічна налаштованість студентів, їхня емоційна стабільність, сформовані емоційно-ціннісні детермінанти поведінки у професійних ситуаціях.

Важливим є посилення особистісного виміру майбутніх фахівців, що сприятиме процесу самопізнання у ставленні до майбутньої професійної діяльності. Ми погоджуємося з думкою вчених (зокрема І.А. Арсененко, М.Ю. Коллегаєва та ін.), що «необхідне раннє професійне самовизначення студентів спеціальності «Туризм» до професійної діяльності» [2; 4]. Саме в рамках навчального процесу варто максимально залучати студентів до професійно-орієнтованої діяльності з метою отримання максимально різнобічної інформації про професію, активно запроваджувати моделювання або відтворення ситуацій професійної діяльності (метод педагогічного проектування).

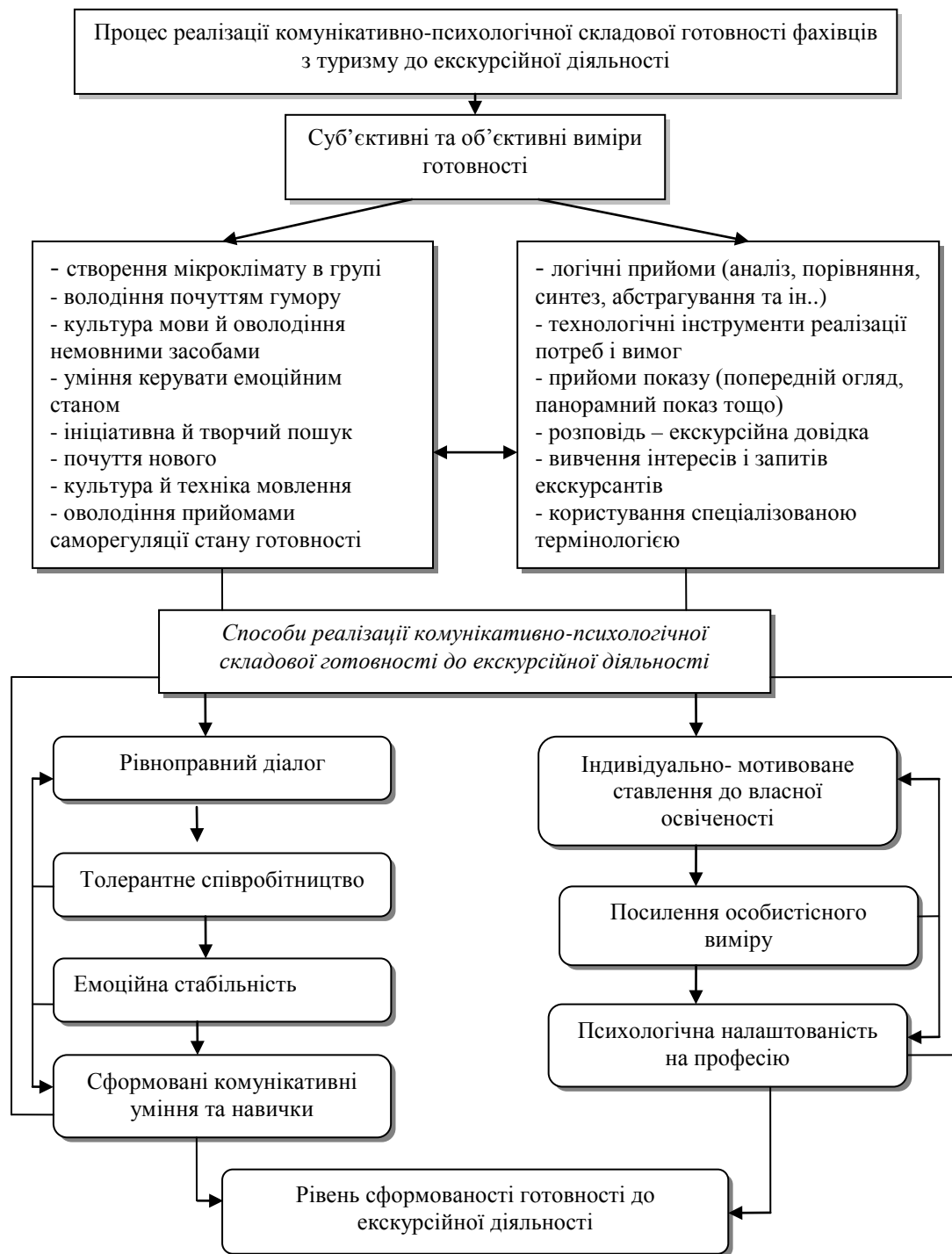

Рис. 1

Схема процесу реалізації комунікативно-психологічної складової готовності до екскурсійної діяльності

Також слушним буде для реалізації комунікативно-психологічної компоненти готовності до екскурсійної діяльності використовувати в процесі навчання: комунікативно-тренінгові заняття, комунікативно-діяльнісні ситуації,

професійно спрямовані завдання проектної діяльності, імітаційно-рольове моделювання, конструювання екскурсійних маршрутів тощо. Ми погоджуємося з думкою авторів «Педагогіки туризму» (Федорченко В. К., Фоменко Н. А., Скрипник М. І.) про те, що

для майбутніх організаторів екскурсійної діяльності важливим є продуктивне цілісне мислення, формування якого відбувається лише в умовах творчого ставлення до знань. Кінцевою метою цього процесу є продуктивна трансформація культурно-просвітницької інформації, яка відбувається з наближенням знань до змісту особистого культурного буття людини [7]. Цілком слушно автори розглядають туризм як чинник соціальної і культурної інтеграції, інструмент діалогічної взаємодії.

Аналіз наукових праць дав нам змогу визначити, що готовність до екскурсійної діяльності – складне особистісне утворення, яке включає психологічну, психофізіологічну, соціальну складову, характеризує поведінку особистості в ситуаціях професійного характеру і забезпечує швидкість набуття та актуалізації необхідного професійного досвіду. Сформованість цієї якості особистості майбутніх фахівців сфери

туризму дасть змогу ефективніше вирішувати завдання формування та просування позитивного іміджу України як країни, привабливої для туризму

Висновок. Екскурсійна діяльність трактується вченими як основа формування ринку екскурсійних послуг, емність якого постійно зростає в умовах економічної стабільності держави. Цей факт актуалізує співвідношення попиту та пропозицій екскурсійних послуг і посилює вимоги до підготовки спеціалістів відповідного профілю.

Перспективи подальших досліджень. Удосконалення моделі вітчизняної туристської освіти з раціональним використанням запозичень європейських моделей освіти в туризмі дасть змогу вирішити проблему готовності майбутніх фахівців до якісного екскурсійного обслуговування різних верств населення і категорій туристів.

Література

1. Альтгайм Л. Б. Основи музейної та екскурсійної діяльності: [курс лекцій] / Л. Б. Альтгайм. – Тернопіль: Тернопільський нац. пед. університет ім. В. Гнатюка, 2007. – 113 с.
2. Арсененко І. А. Екскурсійна діяльність як основа функціонування ринку екскурсійних послуг / І. А. Арсененко, В. М. Іванова // Науковий часопис Scintific journal НПУ ім. М. П. Драгоманова National Pedagogical Dragomanov University. Серія 4. Географія і сучасність. – 2015. – Вип. 19 (33). – С. 191-195.
3. Бабарицька В. Екскурснознавство і музеєзнавство: [навчальний посібник] / Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. – К. : Альтерпрес, 2007. – 464 с.
4. Коллегаєв М. Ю. Організаційно-педагогічні умови формування готовності бакалаврів з туризму до професійної діяльності в індустрії активного відпочинку / М. Ю. Коллегаєв. Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Частина III. – 2013. – № 18 (277). – С. 65-71.
5. Матвеева Г. В. До визначення сутності професійної діяльності екскурснознавця / Г. В. Матвеева // Гуманітарні науки. – 2007. – № 2. – С. 43-56.
6. Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: [навч.- методичний посібник] / С. Г. Нездоймінов. – Одеса: Астропринт, 2011. – 216 с.
7. Педагогіка туризму: [навч. посіб.] // Федорченко В. К., Фоменко Н. А., Скрипник М. І. – К. : Слово, 2004. – 296 с.
8. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 168-р. Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p>
9. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності / Т. Г. Сокол; за заг. ред. Орлова В. Ф. – К. : Грамота, 2006. – 264 с.
10. Федорченко В. К. Історія екскурсійної діяльності в Україні: [навч. посібн.] / Федорченко В. К., Костюкова О. М., Дьорова Т. А., Олексійко М. М.. – К. : Кондор. – 2004. – 166 с.
11. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: [монографія] / В. К. Федорченко / За ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2004. – 472 с.
12. Чагайда І. М. Екскурснознавство: [навч. посібн.] / І. М. Чагайда, С. В. Грибанова. – К., 2004. – 240 с.

Реферат

Коммуникативно-психологическая составляющая готовности специалистов по туризму к экскурсионной деятельности

Галина Богатырева,

*кандидат педагогических наук, доцент,
Донецкий национальный университет экономики
и торговли имени Михаила Туган-Барановского*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

профессиональная подготовка специалистов, готовность к профессиональной деятельности, экскурсионная деятельность, туризм, готовность к экскурсионной деятельности, коммуникативно-психологическая составляющая готовности

В статье определен и обоснован процесс реализации коммуникативно-психологической составляющей готовности специалистов туризма в экскурсионной деятельности. Автором анализируется психолого-педагогическая проблема, которая касается усовершенствования системы профессиональной подготовки специалистов сферы туризма в связи с ростом объема экскурсионных услуг на рынке. Успешное формирование готовности к экскурсионной деятельности происходит при индивидуально мотивированного и стимулирующего отношении личности к будущей профессии экскурсовода. Усиление личностного измерения в процессе обучения будущих специалистов сферы туризма предполагает овладение умениями самостоятельного туроперейтингу; усиления интереса и склонности будущих специалистов к выбранной специальности. Коммуникативно-психологическая составляющая готовности является обязательным условием обеспечения профессионального мастерства специалистов по организации предоставления экскурсионных услуг. В связи с этим, формирование готовности как интегративной качества личности предполагает определенный уровень эмоциональной интеллигентности, умение действовать в поликультурном окружении, психологическая настроенность на профессиональную экскурсионную деятельность, сформированные эмоционально-ценностные детерминанты поведения личности. Именно от уровня сформированности коммуникативно-психологического компонента готовности будущих специалистов по туризму зависит продуктивная трансформация культурно-просветительской информации в процессе экскурсионного обслуживания потребителей туристических услуг.

Abstract

Communicative-psychological component of the readiness of tourism specialists for excursion activities

Galina Bohatryrova

*PhD in Pedagogy, associate professor
Donetsk National University
of Economy and Trade named after Mikhail Tugan-Baranovsky,
Department of International Economics and Tourism*

KEY WORDS:

professional training of specialists, readiness for professional activity, excursion activity, tourism, readiness for excursion activity, communicative-psychological component of readiness

The article defines and substantiates the process of implementation of the communicative-psychological component of the readiness of tourism specialists to excursion activities. The author analyzes the psychological and pedagogical problem, which concerns the improvement of the system of professional training of specialists in the tourism sphere in connection with the growth of the excursion services volume in the market. Successful formation of readiness for excursion activity takes place under the condition of an individually motivated and stimulating attitude of the individual to the future profession of the guide. Strengthening the personal dimension in the training of future specialists in the field of tourism involves mastering the skills of independent tour operations; increasing the interest and inclination of future specialists to the chosen specialty. The communicative-psychological component of readiness is a prerequisite for ensuring the level of specialists' professional skills in providing excursion services. In this regard, the formation of readiness as an integrative quality personality involves a certain level of emotional intelligence, the ability to act in a multicultural environment, psychological mood for professional excursion activities, formed emotional and value determinants of personality behavior. It is precisely from the level of the communicative-psychological component formation of the readiness the future specialists in tourism that productive transformation of cultural and educational information in the process of excursion service depends.

References

1. Althaim L. B. (2007). *Osnovy muzeinoi ta ekskursiinoi diialnosti. Kurs lektsyi* [Fundamentals of Museum and Excursion Activities Lecture Course]. Ternopil: Ternopilskiy nats. ped. universytet im. V. Hnatiuka [in Ukrainian].
2. Arsenenko I. A., Ivanova V. M. (2015). *Ekskursiina diialnist yak osnova funkcionuvannia rynku ekskursiinykh poslug* [Excursion activity as the basis of the functioning of the market of excursion services]. *Naukovyi chasopys NPU im. M.P. Dragomanova – Scientific journal Scitntific journal NPU im. M.P. Drahomanov*, 19, 191-195 [in Ukrainian].
3. Babarytska V., Korotkova A., Malynovska O. (2007). *Ekskursoznavstvo i muzeieznavstvo* [Excursiology and Museology]. Kyiv: Altpres [in Ukrainian].
4. Kollehaiev M.Y. (2013). *Orhanizatsiino-pedagogichni umovy formuvannia gotovnosti bakalavriv z turyzmu do profesiinoi dialnosti v industrii aktyvnogo vidpochynku* [Organizational-pedagogical conditions of formation of readiness of bachelors from tourism to professional activity in the industry of active rest]. *Visnyk Luganskogo natsionalnogo universytetu im. T. Shevchenka - Visnyk of the Luhansk National University named after T. Shevchenko*, 18, 65-71 [in Ukrainian].
5. Matveieva G. V. (2007). *Do vyznachennia sutnosni profesiinoi dialnosni ekskursoznavstvia* [By definition of the essence of the professional activity of the excursion scientist]. *Gumanitarni nauky – Humanities*, 2, 43-56 [in Ukrainian].
6. Nezdoiminov S. H. (2011), *Orhanizatsiia ekskursiinykh poslug: navch.- metodychni posibnyk* [Organization of Excursion Services]. Odesa: Astroprint [in Ukrainian].
7. Fedorchenko V., Fomenko N., Skripnik M. (2004). *Pedagogika turyzmu – Pedagogy of tourism*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017). «Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «About Approval of Tourism and Resorts Strategy of Development for the Period until 2026», available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-г> (Accessed 24 April 2017).
9. Sokol T. H. (2006). *Osnovy turystychnoi diialnosti* [Fundamentals of Tourism Activities]. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
10. Fedorchenko V. K., Kostiukova, O. M. Dorova, T. A., Oleksyiko M. M. (2004). *Istoriia ekskursiinoi diialnosti v Ukraini* [History of Excursion Activity in Ukraine]. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
11. Fedorchenko V. K. (2004). *Teoretychni ta metodychni zasady pidgotovky fakhivtsiv dlia sfery turyzmu* [Theoretical and methodological principles of training specialists for the sphere of tourism]. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
12. Chahaida I. M., Hrybanova S. V. (2004). *Ekskursoznavstvo* [Excursiology]. Kyiv: ITPFU [in Ukrainian].

УДК: 378:656.6-052]:378.147

УПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ

Інна Склярєнко,

кандидат педагогічних наук, PhD,

начальник відділу інтелектуальної власності

науково-дослідного сектора Київської державної академії

водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

ORCID: 0000-0002-3970-078X

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

дуальна система навчання, навчальний процес, компетенції, майбутні фахівці водного транспорту, морський флот

Реферат

У статті викладено положення щодо впровадження дуальної системи навчання у вищих навчальних закладах при підготовці майбутніх фахівців водного транспорту. Розглянуто основні питання і проблеми, пов'язані з організацією впровадження у закладах вищої освіти дуальної системи навчання. Обґрунтовано необхідність впровадження даної системи навчання у Державний університет інфраструктури та технологій із урахуванням її переваг. Науково підтверджено й доведено, що організація навчального процесу за дуальною формою зумовлена необхідністю індивідуалізації навчання, посилює практичну спрямованість підготовки шляхом інтеграції в освітній

процес великого обсягу виробничої практики, створює якісно нові умови для організації практичної підготовки, підвищує професійну мобільність студентів, що, безсумнівно, підвищує конкурентоспроможність випускників і забезпечує їх працевлаштування в морському флоті. Дуальна система орієнтована на безпосередню підготовку фахівців водного транспорту до практичної професійної діяльності, передбачає пряму участь у цьому процесі морських суден і від традиційної існуючої системи навчання відрізняється спрямованістю і ступенем наближеності змісту підготовки фахівців до реальних умов морського флоту.

Постановка проблеми. В сучасних умовах вища освіта розглядається як головний ресурс, рушійна сила відновлення національних і глобальних економік. Формується нова роль знань як одного з основних факторів економічного розвитку. Економіка і суспільство, засновані на знаннях, навчанні протягом усього життя стали способами вирішення проблем конкурентоспроможності і використання нових технологій, поліпшення соціальної єдності, рівних можливостей і якості життя. Інтеграція освіти, науки і виробництва є на сьогодні одними з пріоритетних напрямків розвитку нашої держави. У досягненні високого рівня якості вищої освіти, що задовольняє потреби ринку праці, відповідає завданням індустріально-інноваційного розвитку країни, потребам особистості і кращим світовим практикам у галузі освіти важливу роль має відіграти дуальна система вищої освіти.

Дуальна система вищої освіти, що отримала світове визнання як форма підготовки кадрів, заснована на максимальному залученні умов реального виробництва для освоєння професії моряка. Дуальна система дозволяє поєднати в навчальному процесі теоретичну і практичну підготовку, причому вивчення теорії в навчальному закладі доповнюється практичним навчанням на морському судні, майбутньому місці працевлаштування.

У нашому дослідженні ми розглядатимемо технологію навчання як системну категорію, де основними складовими компонентами структури будуть цілі і зміст навчання, засоби співпраці під час педагогічної взаємодії, а також організація навчального процесу та результат діяльності учасників цього процесу.

Аналіз останніх досліджень. Актуальній сьогодні проблемі дуальної системи навчання присвячені деякі праці зарубіжних вчених, переважно

пострадянського простору, серед яких окремо необхідно виділити М.К. Альжанова [4], Г. Брауна [9], Х. Бірмана [8], О.Ю. Глайсснера [2], С.Б. Кузембаєва [4], А.А. Кутумової [5], Я.М. Нейматова [6], Г.М. Топурія [7] та деяких інших. Переважно у своїх наукових доробках ці автори наголошують на теоретичних засадах сутності дуальної технології навчання саме у розрізі професійної освіти. Попри це недостатньо вивченим на сьогодні є напрямок застосування дуальної технології навчання у вищих навчальних закладах при підготовці майбутніх фахівців водного транспорту, у зв'язку з чим і пов'язана необхідність нових розробок та напрацювань.

Метою статті є аналіз впровадження дуальної системи навчання у закладах вищої освіти (Далі – ЗВО) при підготовці майбутніх фахівців водного транспорту на прикладі навчального процесу Державного університету інфраструктури та технологій.

Виклад основного матеріалу. Питання ефективності навчання сьогодні ставиться особливо гостро в зв'язку з тим, що в масовій освіті серед студентів спостерігається значне зниження інтересу до навчання, у значній більшості з них відсутня мотивація до надбання професійних знань і умінь. За таких умов вищій школі доводиться долати недоробки виховання і шкільної освіти, в тому числі, і вводити в арсенал педагогічних прийомів постійний «підігрів» інтересу студентів до предмету навчання.

Довгі роки в Україні існувала установка, що молодим людям досить дати знання, а завдяки знанням, отриманим у ЗВО, вони стануть успішними і в бізнесі, і на держслужбі. Внаслідок такого підходу наша держава опинилась у ситуації, коли в надлишку є величезна кількість фахівців з вищою фундаментальною освітою, а реальна економіка стала відчувати брак кваліфікованих практико-орієнтованих кадрів [1]. Сьогодні роботодавці потребують

грамотних для ведення реального підприємництва та виробництва юристів, економістів, управлінців, інноваційних менеджерів та інших фахівців, без яких взагалі не можлива комерціалізація наукомістких технологій.

У системі сучасної освіти актуальною є розробка і впровадження в навчальний процес тих педагогічних технологій, які підвищують інтенсивність, якість, рівень мотивації, привабливість процесу пізнання.

В даний час держава і, зокрема, морський флот, ставлять перед освітніми установами завдання – підготувати справжніх фахівців, а не просто випускників з дипломними «корочками». Ринок праці потребує високопрофесійних кадрів морської справи, які вміють якісно і відповідально виконувати свої обов'язки, адаптуватися до умов, що змінюються. Одним із шляхів вдосконалення підготовки фахівців є впровадження дуальної системи навчання.

Дуальна система навчання отримала широке поширення за кордоном, зокрема в Німеччині, і орієнтована на максимальну адаптацію підготовки в установах освіти до специфіки потреб професійної сфери [2, с.24].

На сьогодні існує декілька моделей дуальної системи, специфіка яких визначається складом цільової аудиторії студентів та формами взаємозв'язку закладів освіти та роботодавців (прямі або через спеціальні посередницькі структури). Незважаючи на специфіку змісту, всі існуючі моделі дуальної системи реалізують єдиний принцип ефективного взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовки на основі оптимального поєднання організації паралельного навчання в освітній установі і на виробництві – морському судні.

У світовій практиці дуальна освіта розглядається як поєднання навчання в освітній установі з практичною підготовкою на виробництві, на замовлення і за допомогою роботодавців та спрямована на виховання і розвиток особистості, забезпечення усвідомленого вибору професії, формування практичних компетенцій, які сприяють зростанню професійної мобільності та успішному працевлаштуванню випускників навчального закладу [5, с.140].

Дуальна система орієнтована на безпосередню підготовку фахівців водного транспорту до практичної професійної

діяльності, передбачає пряму участь в цьому процесі морських суден і від традиційної існуючої системи навчання відрізняється спрямованістю і ступенем наближеності змісту підготовки фахівців до реальних умов морського флоту. Ці основоположні вимоги дуальної системи забезпечуються за рахунок збільшення обсягу виробничої практики, її цільової спрямованості на формування у студентів з ряду дисциплін професійних компетенцій, навичок і умінь, а успішність її функціонування визначається ефективністю організації взаємовигідних механізмів довгострокового співробітництва ЗВО і морського флоту [8, с.89].

На підставі вищевикладеного визначимо, що під дуальною цільовою підготовкою слід розуміти інноваційну форму організації навчання, що передбачає узгоджену взаємодію теоретичної та практичної сфер в підготовці фахівців водного транспорту і рівня кваліфікації відповідно до потреб морського флоту, побудованої на єдності трьох методологічних підстав: аксіологічного (паритетність гуманістичних і техніко-технологічних цінностей і цілей); онтологічного (компетентнісний підхід); технологічного (організація процесу розвитку професійної діяльності, соціально-професійних відносин). Дані інтеграційні підстави відображають спільність цілей, цінностей, змісту, діяльності, що реалізуються в умовах дуальної системи навчання.

Основним структурним механізмом дуальної системи, що забезпечує вдосконалення якості підготовки і високу ефективність взаємодії ЗВО та виробництва є цикловий підхід інтеграції виробничої практики в навчальний процес і модульний принцип організації підготовки фахівців [3, с. 92]. Цикловий метод організації навчального процесу передбачає раціональне поєднання теоретичного навчання в навчальному закладі з виробничою практикою на морських судах, які чергуються протягом навчального року за схемою: теоретичний цикл – виробнича практика – теоретичний цикл – виробнича практика і т.д. В середньому, в навчальному році може бути до 4-х теоретичних і 4-х практичних циклів (за умови, що цикл вимірюється в тижнях, що найбільш повно відповідає потребам ЗВО і можливостям

морського флоту України). У світовій практиці теоретична і практична підготовка суміщені в рамках одного тижня [6, с. 59].

При цикловій організації навчального процесу створюються умови для закріплення на практиці знань, набутих студентами з циклу дисциплін з їх прив'язкою до потреб майбутньої професійної сфери працевлаштування випускників, а установа освіти отримує можливість оперативного корегування змісту підготовки з урахуванням існуючих вимог морського флоту.

Модульний принцип підготовки базується на логічній послідовності розподілу дисциплін навчального плану в рамках семестрів навчального року по модулях із завершеністю підготовки з дисциплін в рамках окремого модуля (або декількох модулів – при великому обсязі годин підготовки). Відзначимо, що заміна паралельного вивчення всіх дисциплін семестру на послідовне, блочно-модульне дозволяє: уникнути дублювання змісту підготовки з дисциплін навчального плану; оптимізувати інтенсивність навчального навантаження студентів і підвищити її результативність; забезпечити більш високий рівень готовності студентів до вивчення дисциплін наступного циклу і якості підготовки, в цілому; уникнути формального проходження студентами виробничої практики на морських суднах.

Перспективи впровадження Державним університетом інфраструктури та технологій дуальної системи в навчальний процес морських спеціальностей орієнтоване на підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних максимально адаптуватися до мінливих умов ринку і вимог морського флоту. Її впровадженню має передувати велика підготовча робота, включаючи вивчення досвіду її організації за кордоном. Організація навчального процесу підготовки в Державному університеті інфраструктури та технологій за дуальною технологією є одним з факторів, що додають цінність реалізованих нею освітніх послуг.

Основною метою впровадження дуальної системи в навчальний процес Державного університету інфраструктури та технологій є підвищення конкурентоспроможності випускників шляхом максимальної адаптації навчального

процесу до вимог компетентнісної моделі підготовки майбутніх фахівців морського транспорту, що реалізується через механізм безперервного залучення екіпажу суден до процесу закріплення і поглиблення отриманих у закладах вищої освіти знань і формування студентами практичних професійних навичок і вмій.

Дуальна система гармонійно поєднується з принципами кредитної технології, створюючи реальні умови для організації самостійної роботи, курсового та дипломного проектування студентів, і спрямована на ефективне планування навчального навантаження і забезпечення відповідності навчальних планів Державного університету інфраструктури та технологій вимогам міжнародних стандартів якості. Одночасно дуальна система є «м'яким» механізмом відновлення і розвитку форм співпраці Державного університету інфраструктури та технологій та морського флоту України.

Основними завданнями дуальної системи навчання студентів Державного університету інфраструктури та технологій має стати: забезпечення практичної спрямованості підготовки та наближеності її змісту до реальних вимог потенційних місць працевлаштування випускників, включаючи організацію адресної підготовки студентів, орієнтовану на замовників; поглиблення теоретичних знань зі спеціальних дисциплін навчального плану та набуття практичних навичок; підвищення результативності проходження виробничої практики та забезпечення готовності випускників до самостійної роботи відразу після закінчення університету (максимальне скорочення періоду адаптації випускника на флоті).

Організація навчального процесу та його навчально-методичного супроводу в рамках дуальної системи навчання об'єктивно вимагає вирішення наступних питань: обґрунтування рішення щодо переведення спеціальності на дуальну систему навчання; вибір, скільки семестрів потребують переведення навчального процесу на дуальну систему; визначення числа періодів (міні-семестрів) та міні-сесій і планування інтенсивності вивчення предметів в міні-семестрах; визначення бази практики та укладання договорів з морським флотом

України; формування академічних груп, які навчаються за дуальною технологією; здійснення першого експериментального запуску навчального процесу за дуальною системою та ін.

Перехід на дуальну систему навчання вимагає проведення ефективних реорганізаційних заходів з проектування і організації навчального процесу та його методичного забезпечення.

Дуальна система організації навчального процесу відбиватиметься в графіку навчального процесу як складовій частині навчального плану. Важливими проблемами проектування графіку навчального процесу є:

- вибір терміну (семестру) переведення навчального процесу на дуальну технологію (для студентів можливі варіанти переходу з п'ятого чи шостого семестру; в результаті експериментальної апробації обох варіантів у Державному університеті інфраструктури та технологій прийнятний варіант переходу з 6-го семестру);

- визначення числа періодів (міні-семестрів) і міні-сесій (методологічно правильно планувати таке число міні-семестрів у річному графіку навчального процесу, щоб тривалість кожного з них була достатня для досягнення цілей навчання – студенти досить глибоко і повно освоюють навчальний матеріал по циклам дисциплін, закріпленим за теоретичним міні-семестром, і пізніше закріплюють його в практичному циклі, на практиці на судні; тривалість як теоретичного, так і практичного міні-семестрів оптимально має становити 5 тижнів).

Виробнича практика для студентів III-V курсів має бути розрахована на 20 тижнів, плюс п'ять тижнів переддипломної практики (всього 10 кредитів). Навчальний процес під час практичних міні-семестрів не повинен перериватися, один день в тиждень повинні проходити лекції з профільюючих дисциплін.

Традиційний поділ навчального плану на цикли автономних дисциплін не формує у більшості студентів цілісного сприйняття спеціальності і для дуальної технології малоприсади. Тому дисципліни навчального плану за дуальною технологією комплектуються за модульним і цикловим принципом з розрахунку, що дисципліна освоюється в одному теоретичному або

теоретичному і практичному міні-семестрах (модулях) зі здачею іспитів після кожного циклу дисциплін. Кожен модуль повинен містити загальнотеоретичну, методологічну та організаційно-технологічну функціонально орієнтовану інформацію за фахом. В рамках теоретичних циклів дисциплін передбачені практичні модулі з дисциплін, що проводяться провідними фахівцями морської справи.

Важливою складовою навчально-методичного комплексу за дуальною технологією є методичне забезпечення професійних практик. Виробнича практика дозволяє ефективно поєднувати теоретичні знання з практичною підготовкою на судні і спрямована на формування у майбутніх фахівців водного транспорту умінь і навичок (практичних компетенцій), специфічних для даної спеціальності.

Практика студентів третього і четвертого курсів повинна відповідати основним принципам організації навчання за дуальною технологією і розвивати навички наукового, творчого підходу до вирішення професійних завдань. Дуальна технологія вигідно відрізняється від традиційної за ступенем орієнтації на конкретно-практичні завдання в реальних умовах морського флоту. Навчально-методичні матеріали, розроблені в рамках дуальної форми, відрізняються принциповою орієнтацією на практичну діяльність студентів.

Системоутворюючим документом планування практичної підготовки мають стати «Методичні вказівки щодо проходження професійних практик на морському судні», що визначатимуть цілі, терміни, тривалість, зміст і методику проведення навчальної, виробничої та переддипломної практик відповідно до навчальної програми. Всі види виробничих практик мають проводитись на суднах, закріплених загальноуніверситетським наказом.

Організація та навчально-методичне керівництво виробничою практикою студентів з боку університету повинні здійснюватися випускаючими кафедрами, які призначають як керівників практики професорів, доцентів, досвідчених викладачів, які добре знають специфіку професії і діяльність баз практики. На флоті відповідальність за організацію практики

студентів покладається на капітана екіпажу, відповідального за її проведення на судні. Обов'язки студентів, керівників по практиці від кафедри і флоту повинні бути закріплені в методичних вказівках щодо проходження професійних практик.

Кожна з виробничих практик на 3-4 курсах мають свої цілі і завдання. Це дозволяє студентам не тільки набувати практичні навички, знайомитися з середовищем своєї майбутньої професійної діяльності, а також вже з третього курсу визначитися з темою дипломної роботи та цілеспрямовано від практики до практики проводити дослідження за її окремими аспектами. Розроблена система завдань на практику дозволяє студентам цілеспрямовано знайомитися з особливостями служби на флоті.

За результатами практики студент-практикант має скласти звіт. Звіт повинен готуватися в процесі проходження практики по кожному розділу таким чином, щоб до терміну закінчення практики було закінчено і складання звіту. Звіт з практики оформлюється єдиним документом в кінці кожного семестру, з включенням в нього проміжних звітів по міні-семестрах практики і звітів за завданнями на практику з окремих дисциплін.

Робоча програма з виробничої практики є одним з визначальних документів, які організовують навчальний процес студентів за дуальною технологією. Крім загальнонавчаних розділів, робоча програма практик повинна включати завдання на практику з дисциплін, передбачених навчальним планом, контроль за формуванням компетенцій майбутнього фахівця. Зміст робочої програми практик повинен складатися з шести розділів: цілі і завдання; об'єкти і місця виробничої практики; організація і керівництво практикою; зміст програми практики з базових дисциплін; завдання на практику з дисциплін, які передбачені навчальним планом; порядок оформлення результатів практики.

Організація практики в рамках дуальної технології відіграє принципово важливу роль і включає: формування бази практики; визначення формату і змісту договору з морським флотом щодо проходження виробничої практики; укладення договору на

проходження виробничої практики; розробку комплексної програми практик; контроль і моніторинг проходження студентами виробничої практики та її поточних і підсумкових результатів; оцінку за підсумками практики результатів її проходження студентами.

Завершальним етапом проходження виробничої практики студентів є оцінка результатів за її підсумками. Офіційним документом, що відображає результати проходження студентом виробничої практики, є звіт з практики. Відповідність повноти і змісту звіту вимогам і завданню на практику контролюється керівником практики від ВНЗ, який має право допустити представлений звіт до його захисту або рекомендувати студенту доопрацювати звіт відповідно до існуючих вимог. Формат захисту звіту з практики визначається керівниками освітніх програм самостійно. Захист звітів може носити персональний характер або проходити в будь-якій публічній формі, включаючи внутрішньоуніверситетські конференції за підсумками практики. В Державному університеті інфраструктури та технологій в якості форми публічного захисту звіту ми пропонуємо приймати загальноуніверситетську конференцію, яка організовується і проводиться кафедрами за підсумками кожної практики. Склад комісії з приймання та оцінки звітів повинен затверджуватися випускаючою кафедрою. До складу комісії має входити керівник практики від кафедри, завідувач кафедри і провідні викладачі кафедри з циклу дисциплін поточної виробничої практики. Результати захисту звітів в обов'язковому порядку повинні оформлюватися протоколом. В Державному університеті інфраструктури та технологій управління підсумкова оцінка за результатами виробничої практики оформлюється один раз на семестр (за результатами двох практик). У зв'язку з цим, оформлення протоколу з оцінкою результатів за підсумками кожної практики є підставою для виставлення підсумкової оцінки, яка є середнім арифметичним значенням оцінки за підсумками кожної з двох практик. Офіційним документом з підсумкової оцінки результатів виробничої практики є екзаменаційна відомість. Слід звернути увагу на те, що оцінка результатів виробничої

практики визначається з урахуванням оцінки за підсумками проходження практики, виставленої студенту в щоденнику виробничої практики керівником від судна. Остання при ухваленні рішення по підсумковій оцінці повинна бути домінуючою.

Очевидно, що організація навчального процесу за дуальною формою спрямована на необхідність індивідуалізації навчання, посилене практичну спрямованість підготовки шляхом інтеграції в навчальний процес великого обсягу виробничої практики, створює якісно нові умови для організації практичної підготовки, підвищує професійну мобільність студентів, що, безсумнівно, підвищує конкурентоспроможність випускників і забезпечує їх працевлаштування на морському флоті.

Висновок. Дуальна система навчання як технологія є результатом взаємодії освітнього закладу з роботодавцем і, як

показує досвід європейської системи освіти, дає визначеність у майбутній професійній діяльності і в успішній соціальній адаптації. Студент, починаючи з перших етапів навчання, включається в практичну службу як член екіпажу морського судна, виконує обов'язки відповідно до покладених на нього функцій, розпоряджається ресурсами, несе відповідальність, опановує необхідні професійні вміння та навички, а в деяких випадках може отримувати заробітну плату за договором. Як показує досвід, співвідношення часу теоретичного і виробничого навчання становить від 40 до 60%. Отже, дослідження результатів застосування дуальної системи навчання у європейських ВНЗ, заснованої на посиленні практичної спрямованості підготовки студентів, дозволяють стверджувати, що дана система є ефективною технологією підготовки майбутніх фахівців водного транспорту.

Література

1. Андрейців І. Що таке дуальна освіта і навіщо вона Україні / І. Андрейців. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/16/222630/>
2. Глайсснер О.Ю. Система высшего образования в Германии: великое множество путей / О.Ю. Глайсснер // *Alma mater*. – 2008 – № 10. – С. 22-31.
3. Гузеев В.В. Сборник приёмов педагогической техники. Эффективные образовательные технологии / В.В. Гузеев. – М. : ООО «Дистанционные технологии и образование», 2008. – 320 с.
4. Кузембаев С.Б. Перспективы дуального образования / С.Б. Кузембаев, М.К. Альжанов // *Техническое и профессиональное образование*. – 2014. – № 4. – С. 12-19.
5. Кутумова А.А. Дуальная система обучения как технология подготовки бакалавров профессионального обучения в современных условиях педагогического ВУЗа / А.А. Кутумова, Г.А. Яркова // *Современные наукоемкие технологии*. – 2016. – № 41. – С. 139-142.
6. Нейматов Я.М. Образование в XXI веке: тенденции и прогнозы / Я.М. Нейматов. – М. : Алгоритм, 2002. – 146 с.
7. Топурия Г.М. Совершенствование практической подготовки студентов / Г.М. Топурия // *Инновационные технологии в образовании и научно-исследовательской работе: Межд. научно-практ. конф.* – Оренбург, 2009. – С. 100-102.
8. Biermann H. Pädagogik der beruflichen Rehabilitation: Eine Einführung Heilund Sonderpädagogik / H. Biermann : W. Kohlhammer Verlag, 2007. – 240 p.
9. Braun G. Das Studium muss besser auf den Beruf vorbereiten / G. Braun // *WISU-Magazin*. – 2009. – № 5. – P. 601-602.
10. Duales Studium – Studieren und Berufserfahrung. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hochschulkompass.de/studium/rundums-studieren/studienformen/duales-studium.html>.

Реферат

Внедрение дуальной системы обучения в вузах в процессе подготовки будущих специалистов водного транспорта

Інна Склярєнко

*кандидат педагогических наук, PhD,
доцент кафедры гуманитарных дисциплин,
начальник научно-организационного отдела
научно-исследовательской части*

Государственного университета инфраструктуры и технологий

**КЛЮЧЕВЫЕ
СЛОВА:**

дуальная система обучения, учебный процесс, компетенции, будущие специалисты водного транспорта, морской флот, ресторанное хозяйство

В статье изложены положения по внедрению дуальной системы обучения в высших учебных заведениях при подготовке будущих специалистов водного транспорта. Рассмотрены основные вопросы и проблемы, связанные с организацией внедрения в ВУЗах дуальной системы обучения. Автором обоснована необходимость внедрения данной системы обучения в Государственном университете инфраструктуры и технологий с учетом его преимуществ. Научно подтверждено и доказано, что организация учебного процесса по дуальной системе обусловлена необходимостью индивидуализации обучения, усиливает практическую направленность подготовки путем интеграции в учебный процесс большого объема производственной практики, создает качественно новые условия для организации практической подготовки, повышает профессиональную мобильность студентов, что, несомненно, повышает конкурентоспособность выпускников и обеспечивает их трудоустройство на морском флоте. Дуальная система ориентирована на непосредственную подготовку специалистов водного транспорта к практической профессиональной деятельности, предусматривает прямое участие в этом процессе морских судов и от традиционной существующей системы обучения отличается направленностью и степенью близости содержания подготовки специалистов к реальным условиям морского флота.

Abstract

Dual training system implementation in higher education institutions in the training process of water transport future specialists

Inna Sklyarenko,
PhD in Pedagogy,

*Associated Professor of the Department of Humanities,
Head of the scientific and organizational department of the research
department State University of Infrastructure and Technology*

KEY WORDS:

dual system of education, training process, competence, water transport future specialists, maritime fleet

The article outlines the provisions for dual system implementation in higher education institutions (HEIs) in the training process of water transport future specialists. The main issues and challenges on dual education system implementing management HEIs. The author substantiates the necessity to introduce this training system at the State university of infrastructure and technology taking into account its advantages. It is scientifically grounded and proved that the organization of the educational process via the dual form is aimed at the necessity to individualize training, enhances applied training via integration a large volume of internship practice into the educational process, creates qualitatively new conditions for practical training organization, increases students' professional mobility to, undoubtedly, raise graduates' competitiveness and ensures their employment in maritime fleet. The dual system is focused on first-hand training of water transport specialists for their practical professional life, involves direct involvement of maritime courts in this process and differs from existing traditional training system thanks to training content focus and presence degree to maritime fleet real-life environment.

References

1. Andreitsiv I. Shcho take dualna osvita i navishcho vona Ukraini / I. Andriitsiv. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/16/222630/>
  2. Glayssner O.Yu. Sistema vysshego obrazovaniya v Germanii: velikoe mnozhestvo putey / O.Yu. Glayssner // Alma mater. – 2008 – № 10. – S. 22-31.
  3. Guzeev V.V. Sbornik priYomov pedagogicheskoy tehniky. Effektivnyie obrazovatelnyie tehnologii / V.V. Guzeev. – M. : OOO «Dstantsionnyie tehnologii i obrazovanie», 2008. – 320 s.
  4. Kuzembaev S.B. Perspektivy dualnogo obrazovaniya / S.B. Kuzembaev, M.K. Alzhanov // Tehnicheskoe i professionalnoe obrazovanie. – 2014. – № 4. – S. 12-19.
-

5. Kutumova A.A. Dualnaya sistema obucheniya kak tehnologiya podgotovki bakalavrov professionalnogo obucheniya v sovremennyih usloviyah pedagogicheskogo VUZa / A.A. Kutumova, G.A. Yarkova // *Sovremennyye naukoemkie tehnologii*. – 2016. – № 41. – S. 139-142.
6. Neymatov Ya.M. Obrazovanie v NHI veke: tendentsii i prognozy / Ya.M. Neymatov. – M. : Algoritm, 2002. – 146 s.
7. Topuriya G.M. Sovershenstvovanie prakticheskoy podgotovki studentov / G.M. Topuriya // *Innovatsionnyie tehnologii v obrazovanii i nauchno-issledovatel'skoy rabote: Mezhd. nauchno-prakt. konf.* – Orenburg, 2009. – S. 100-102.
8. Biermann H. Pädagogik der beruflichen Rehabilitation: Eine Einführung Heilund Sonderpädagogik / H. Biermann : W. Kohlhammer Verlag, 2007. – 240 p.
9. Braun G. Das Studium muss besser auf den Beruf vorbereiten / G. Braun // *WISU-Magazin*. – 2009. – № 5. – P. 601-602.
10. Duales Studium – Studieren und Berufserfahrung. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.hochschulkompass.de/studium/rundums-studieren/studienformen/duales-studium.html>.

УДК: 377.011.3-052:005.966-027.561:159.9

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ДО ВИБОРУ Й РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

Інна Гриценюк,

кандидат педагогічних наук, доцент,

старший науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри

Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

ORCID: 0000-0003-0317-3620

ResearcherID: S-7719-2017

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

заклади професійної (професійно-технічної) освіти, учні, психологічна готовність, консультування з професійної кар'єри, Центри розвитку професійної кар'єри, професіоналізм фахівців, професійний розвиток особистості, професійно-практична діяльність, самореалізація, планування професійної кар'єри

Реферат

У статті розглянуто проблему формування психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри. Охарактеризовано суть понять «психологічна готовність» та «психологічна готовність учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри». Представлено два основні підходи до визначення змісту й структури психологічної готовності – функціональний і особистісний. Відповідно до функціонального підходу, психологічна готовність розглядається як певний стан психічних функцій. Цей стан учні наближають до феномену, який називають «оперативним спокоєм», «передстартовим станом», «мобілізаційною готовністю», «оптимальним робочим станом і станом спокою» тощо. Особистісний підхід передбачає розгляд психологічної готовності як *результату підготовленості до певної діяльності*. Розкрито структуру психологічної готовності майбутніх кваліфікованих робітників до вибору й реалізації професійної кар'єри, визначено критерії та рівні сформованості. Виділено структурні компоненти психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри: *оцінювально-орієнтаційний, емоційно-вольовий та мотиваційно-ціннісний*.

За результатами педагогічного експерименту виявлено особливості сформованості компонентів психологічної готовності до вибору й реалізації професійної кар'єри учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти впродовж навчання. Визначено психолого-педагогічні умови формування психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри у професійній підготовці, а саме: професійна орієнтація, психолого-педагогічний супровід системи консультування з професійної кар'єри учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, створення освітнього простору для самовизначення учня, робота Центрів розвитку професійної кар'єри при закладах професійної (професійно-технічної) освіти, підтримка батьків, підвищення кваліфікації і професійна перепідготовка педагогів. Висвітлено результати дослідження стану сформованості психологічної готовності в учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри.

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві триває період активних соціально-економічних перетворень, що зумовило, зокрема, зміну вимог до майбутнього фахівця. У зв'язку з цим, однією з найважливіших проблем професійної освіти стає пошук нових підходів до підготовки компетентних, висококваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, відповідальних, цілеспрямованих, які вміють мобілізувати себе для вирішення професійних завдань, готових до вибору й реалізації професійної кар'єри.

Успішна реалізація професійної кар'єри передбачає, перш за все, психологічну готовність особистості до її побудови. У науковій літературі накопичено значний матеріал стосовно феномену готовності людини до різних видів діяльності. У роботах О. Г. Асмолова, Д. І. Водзинського, Д. М. Узнадзе, О. О. Ухтомського визначено зміст, обґрунтована структура, способи її формування, параметри готовності до діяльності та умови, що впливають на динаміку, тривалість і стійкість її проявів. Встановлено, що формування психологічної готовності здійснюється через навчання прийомам аналізу творчої самореалізації (М. Кашапов), через формування професійної спрямованості (В. Кузнецов, М. Паламарчук, С. Ступницька).

Аналіз останніх досліджень. Проблеми планування професійної кар'єри, вибору та розвитку професійної кар'єри, кар'єрного зростання – це порівняно нова психолого-педагогічна проблема. Поставлена зарубіжними авторами (Д. Холланд, Д. Д. Сьюпер), вона отримала свій розвиток у роботах вітчизняних дослідників (В. Білолипецький, В. Ігнатов, О. Понедєлков, О. Турчинов), які теоретично обґрунтували доцільність застосування процесного, статусного та ціннісного підходів до вивчення кар'єри. Проблемами розвитку консультування з професійної кар'єри займаються такі вітчизняні вчені, як: С. Алексєєва, Л. Базиль, В. Байдулін, І. Гриценюк, Л. Єршова, Д. Закатнов, Л. Злочевська, В. Орлов, Н. Торчевська та ін. Дослідники І. Ладанов та А. Пригожина виявляють специфіку кар'єрного шляху в організаційній ієрархії. А. Я. Кібанов визначає

зміст цілей кар'єри. У роботах О. Егоршина і В. Романова представлені моделі кар'єри і кар'єрні стратегії. Типології соціальних кар'єр розробляються І. Куколевим, Т. Рисковим, Н. Слепцовим. Проте в науковій літературі недостатньо повно висвітлено проблему формування психологічної готовності учнів а у професійно-технічних навчальних закладах.

Метою статті є обґрунтування структури психологічної готовності, виявлення психолого-педагогічних умов формування психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри.

Виклад основного матеріалу. Серед багатьох проблем, що виникають при вивченні формування психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри, на наш погляд, особливо актуальними є ті, що пов'язані з уточненням змісту поняття «психологічна готовність», «психологічна готовність учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри» з обґрунтуванням структури психологічної готовності, з виявленням психолого-педагогічних умов формування психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри.

У дослідженнях Л. Карамушки психологічна готовність розглядається як істотна передумова будь-якої цілеспрямованої діяльності особистості, її регуляції, стійкості та ефективності. Відомо два основних підходи до визначення змісту й структури психологічної готовності – функціональний і особистісний [4, с. 39].

У рамках функціонального підходу психологічна готовність трактується як певний стан психічних функцій, який забезпечує високий рівень досягнень при виконанні того чи іншого виду діяльності [2]. Цей стан близький до феномену, який О. Ухтомський назвав «оперативним спокоєм» [4, с. 39]. Такої точки зору дотримуються М. Левітов, А. Пуні («передстартовий стан») [5, с. 32], Ф. Генів («мобілізаційна готовність»), С. Ільїн («оптимальний робочий стан і стан спокою») [4, с. 39] та ін.

Із позицій особистісного підходу психологічну готовність розглядають як результат підготовленості до певної діяльності. Згідно з цим підходом, готовність розуміється як стійке, багатоаспектне й ієрархізоване утворення особистості, що включає низку компонентів (мотиваційний, когнітивний, операційний тощо), адекватних вимогам, змісту та умовам діяльності, що дають змогу суб'єкту більш або менш успішно здійснювати діяльність [2]. Цей підхід відображений у роботах К. Дурай-Новакової [1, с. 52-59], М. Дьяченко, Л. Кандибовича [3], В. Моляко, А. Смирнова [4, с. 39] та ін.

Психологічна готовність включає, з одного боку, запас професійних знань, умінь і навичок; з іншого – риси особистості (переконання, здібності, інтереси, пам'ять, мислення, увага, працездатність, емоційність, моральний потенціал особистості), що забезпечують успішне виконання професійних функцій.

Зміст психологічної готовності складають інтегральні характеристики особистості, що поєднують інтелектуальні, емоційні та вольові властивості, професійно-моральні переконання, потреби, звички, здібності, знання, вміння й навички.

Вивчення змістовних характеристик психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри дало нам змогу виділити ті проблеми, які стали предметом дослідження. Це, перш за все: формування й підтримка стійкої професійної спрямованості особистості учня закладів професійної (професійно-технічної) освіти на успішну кар'єру в обраній сфері діяльності, розвиток ціннісного ставлення до професії, інтересу до неї, бажання виявляти в ній свої здібності, розвиток потреби в кар'єрних досягненнях; розвиток і вдосконалення рефлексивних умінь, спрямованих на аналіз і оцінку власної діяльності; формування образу «Я» як суб'єкта, орієнтованого на професійну кар'єру, розвиток адекватного самосприйняття учня, формування впевненості у собі, формування емоційної стійкості, цілеспрямованості, розвиток навичок самоконтролю.

Ми погоджуємося з думкою І. Прокопенко, яка вважає, що психологічна

готовність учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної кар'єри – це особистісне утворення, яке характеризується усвідомленням особистістю можливості реалізації власних здібностей в умовах професійної діяльності, наміром здійснення професійної кар'єри в єдності компонентів: мотиваційно-ціннісного (ціннісне ставлення до професії, інтерес до неї, потреба в кар'єрних досягненнях, ціннісні орієнтації), оцінювально-орієнтаційного (адекватна самооцінка, впевненість у собі), емоційно-вольового (емоційна стійкість, самоконтроль, цілеспрямованість) [6].

У дослідженнях вченої висвітлено також психолого-педагогічні умови формування психологічної готовності студента до професійної кар'єри. Аналіз зазначених досліджень уможливує виокремити низку організаційно-педагогічних умов формування психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри, а саме:

- формування й підтримка стійкої професійної спрямованості особистості учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти на успішну кар'єру в обраній професійній діяльності здійснюється за допомогою стимулювання їх позитивного ставлення до майбутньої професії, розвитку ціннісного ставлення до неї, інтересу, прагнення проявляти свої здібності, потреби в кар'єрних досягненнях;

- розвиток і вдосконалення рефлексивних умінь, поєднуючись із формуванням образу «Я» як суб'єкта, орієнтованого на професійну кар'єру, забезпечує адекватне самосприйняття учнем закладів професійної (професійно-технічної) освіти шляхом засобів самопізнання і протиставлення своїх досягнень з досягненнями результату в обраній сфері діяльності на етапі професійної підготовки;

- формування емоційної стійкості і цілеспрямованості ґрунтується на розвитку навичок самоконтролю, забезпечує усвідомлення учнями закладів професійної (професійно-технічної) освіти значущості професійної кар'єри у досягненні успіху в майбутній професійній діяльності [6].

Дослідження психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-

технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри показало, що учнів цікавить інформація про кар'єрне зростання, бажання будувати в подальшому кар'єру, зацікавленість в успішності своєї професійної кар'єри. Однак це не завжди спонукає до дії, переходу від бажання до безпосередньої роботи з підготовки до подальшої успішної професійної кар'єри, так як існують такі проблеми, як: невпевненість в своїх силах, в успіху подальшої побудови професійної кар'єри, недостатнє усвідомлення своїх особливостей, знання про те, як і яким чином можна здійснити підготовку до успішної професійної кар'єри.

Дослідження особливостей формування психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної кар'єри здійснювалося в ході педагогічного експерименту.

Упродовж 2016-2017 навчального року здійснювався констатувальний етап педагогічного експерименту в Навчально-методичному центрі професійно-технічної освіти у Вінницькій області, ДНЗ «Ржищівський професійний ліцей» (м. Ржищів, Київська область), ДНЗ «Шосткинський центр професійно-технічної освіти» (м. Шостка, Сумська обл.), Вищому комерційному училищі Національного торговельно-економічного університету (м. Київ), Колківському ВПУ (Волинська обл., Маневський р-н).

Вибірка: 402 учня закладів професійної (професійно-технічної) освіти, з яких 134 навчається на першому курсі, 134 – на другому, 134 – на третьому.

Метою педагогічного експерименту було визначення рівня сформованості компонентів психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри.

При цьому нами вирішувалися такі конкретні завдання:

- вивчити сучасні методики дослідження факторів професійної кар'єри, представлені у психолого-педагогічній літературі;

- підібрати діагностичну методику для дослідження рівня сформованості

психологічної готовності учнів до вибору й реалізації професійної кар'єри;

- визначити критерії і виявити рівень сформованості окремих компонентів психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри.

Основними критеріями сформованості психологічної готовності до вибору й реалізації професійної кар'єри в учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти є: цінності й ціннісні орієнтації у розвитку особистості, інформованість про розвиток професійної кар'єри, самопізнання, самовизначення, соціальний і професійний досвід.

Проведене дослідження виявило, в основному, середній рівень розвитку оцінювально-орієнтаційного компонента, низький рівень розвитку емоційно-вольового компонента і високий рівень розвитку мотиваційно-ціннісного компонента психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри (табл. 1).

Експериментальні дані свідчать про те, що багато учнів не вважають себе здатними до прийняття рішення у складних ситуаціях, в них слабо розвинений самоконтроль, що характеризує їх як невпевнених осіб у своїх силах. Також серед респондентів дуже низький відсоток учнів, що вважають за краще підкорятися, консервативних і нерішучих. Однак учнів, яких можна охарактеризувати як людей, здатних впливати на інших, що прагнуть до лідерства у групах, орієнтованих на постійні зміни і нововведення в організаціях, які володіють високим рівнем намагань, виявилось теж не так багато. Учні закладів професійної (професійно-технічної) освіти відрізняє недостатньо високий рівень емоційної стійкості, нормативності, низький рівень дипломатичності, відсутність незалежності і підвищена конфліктність. Усе це говорить про недостатню сформованість емоційно-вольового компонента психологічної готовності учня закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри.

Таблиця 1.

Рівні розвитку психологічної готовності
учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти
до вибору й реалізації професійної кар'єри.

Компоненти	Рівні розвитку психологічної готовності, %		
	високий	середній	низький
Мотиваційно-ціннісний	47	39	14
Оцінювально-орієнтаційний	16	46	38
Емоційно-вольовий	34	24	42

На сучасному етапі актуалізується проблема визначення комплексу психолого-педагогічних умов підвищення ефективності системи консультування з професійної кар'єри учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

До психолого-педагогічних умов відносяться: професійна орієнтація, психолого-педагогічний супровід системи консультування з професійної кар'єри учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, створення освітнього простору для самовизначення учня, робота Центрів розвитку професійної кар'єри при закладах професійної (професійно-технічної) освіти, підтримка батьків, підвищення кваліфікації і професійна перепідготовка педагогів.

У цілому, дослідження професійної кар'єри в рамках концепції життєвого шляху говорить про те, що вибір професії може і не відігравати такої важливої ролі, яку йому зазвичай приписують у прийнятті рішення про початок трудового життя. Однак рішення про зміну місця роботи або повне завершення кар'єри може виявитися таким, що веде за собою набагато більш статистично значущі соціальні й психологічні наслідки у світлі тенденцій, які підтримують бажання отримувати задоволення від своєї роботи. У педагогічному дослідженні вказується на значні розбіжності у швидкості професійного зростання, патернах початку і завершення кар'єри, можливості розвитку та віддачі, одержуваної від особистого зростання, які залежать від статі, віку, соціоекономічного рівня, рівня кваліфікації та сфери праці

Висновок. Проміжні результати педагогічного експерименту показують середній рівень розвитку оцінювально-орієнтаційного

компонента, низький рівень розвитку емоційно-вольового компонента і високий рівень розвитку мотиваційно-ціннісного компонента психологічної готовності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри.

В основу навчально-виховного процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, що забезпечує психологічну підготовку учнів до вибору й реалізації професійної кар'єри, має бути покладено подання матеріалу в формі професійно значущих завдань і ситуацій, стимулювання діалогу рівних партнерів під час їх вирішення, рефлексія і подолання протиріч між професійними вимогами й реальними досягненнями майбутнього фахівця під час навчальної ділової гри та в реальній ситуації. Навчальні ситуації, що змінюються в залежності від цілей на різних етапах навчально-виховного процесу, мають характеризуватися: інноваційністю предметного змісту завдань, представленістю професійних функцій, сходженням від ситуацій з докладними рольовими передумовами до ділових ігор проблемного характеру. Психокорекційна робота з розвитку психологічної готовності учнів до вибору й реалізації професійної кар'єри може будуватися на основі інтеграційного підходу, що включає положення діяльнісного і гуманістичного підходів. Для ефективної роботи системи консультування з професійної кар'єри учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти необхідно використовувати весь комплекс психологічних засобів і психолого-педагогічних умов, спираючись на діяльність Центрів розвитку професійної кар'єри при закладах професійної (професійно-технічної) освіти, підтримку батьків і компетентність педагогів.

Подальшого вивчення потребують проблеми розвитку психологічної готовності до вибору й реалізації професійної кар'єри учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, зокрема: вивчення взаємозв'язку готовності з їх первинною адаптацією на виробництві; взаємовпливу саморозуміння і професійної готовності під час навчання; взаємозв'язку готовності й конкурентоспроможності особистості.

Література

1. Дурай-Новакова К. М. Проблемы и задачи спецкурса «Профессиональная готовность студентов к педагогической деятельности в системе подготовки учителей» / К. М. Дурай-Новакова // Теория и практика высшего педагогического образования : межвуз. сб. науч. тр. / под ред. В. А. Слостенина. – М. : МГПИ, 1982. – С. 52-59.
2. Волинчук О. А. Формування психологічної готовності особистості до управлінської діяльності під час навчання у ВНЗ. – [Електронний ресурс] / О. А. Волинчук // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : [електронний журнал]. – URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/172>
3. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во Белорус. ун-та, 1976. – 176 с.
4. Карамушка Л. М. Психология управления : навч. посіб. / Л. М. Карамушка. – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.
5. Левитов И. Д. О психологических состояниях человека / И. Д. Левитов. – М. : Просвещение, 1964. – 334 с.
6. Прокопенко И. Г. Формирование психологической готовности студента к профессиональной карьере: автореф. дис. на соискание степени канд. психол. наук, спец. 19.00.07 / И. Г. Прокопенко. – Оренбург, 2011. – URL: <http://www.dissercat.com/content/formirovanie-psikhologicheskoi-gotovnosti-studenta-k-professionalnoi-karere>
7. Чернявская А. П. Психологическое консультирование по профессиональной ориентации / А. П. Чернявская. – М. : Владос-Пресс, 2004. – 96 с.

Реферат

Формирование психологической готовности учащихся заведений профессионального (профессионально-технического) образования к выбору и реализации профессиональной карьеры

*Інна Гриценюк,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічного освіти НАПН України професійне училище торгівлі та харчових технологій»*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

заведения профессионального (профессионально-технического) образования, учащиеся, психологическая готовность, консультирование по профессиональной карьере, Центры развития профессиональной карьеры, профессионализм специалистов, профессиональное

В статье рассмотрена проблема формирования психологической готовности учащихся заведений профессионального (профессионально-технического) образования к выбору и реализации профессиональной карьеры. Охарактеризованы сущность понятий «психологическая готовность» и «психологическая готовность учащихся заведений профессионального (профессионально-технического) образования к выбору и реализации профессиональной карьеры». Указываются два основных подхода к определению содержания и структуры психологической готовности – функциональный и личностный. Согласно функциональному подходу психологическая готовность рассматривается как определенное состояние психических функций. Это состояние ученые приближают к феномену, который называют «оперативным покоем», «предстартовым состоянием», «мобилизационной готовностью», «оптимальным рабочим состоянием и состоянием покоя» и т.д. Личностный подход предполагает рассмотрение психологической готовности как результата подготовленности к определенной деятельности. Раскрыта структура психологической готовности будущих квалифицированных рабочих к выбору и реализации профессиональной карьеры, определены критерии и уровни сформированности. Выделены структурные компоненты психологической готовности учащихся заведений профессионального (профессионально-технического) образования к выбору и реализации профессиональной карьеры: оценочно-ориентационный, эмоционально-волевой и мотивационно-ценностный.

По результатам педагогического эксперимента выявлены особенности сформированности компонентов психологической готовности к выбору и реализации профессиональной карьеры учащихся учреждений профессионального (профессионально-технического) образования в течение обучения. Определены психолого-педагогические условия формирования психологической готовности учащихся заведений профессионального (профессионально-технического) образования к выбору и реализации профессиональной карьеры во время профессиональной подготовки, а именно: профессиональная ориентация, психолого-педагогическое

развитие личности, профессионально-практическая деятельность, самореализация, планирование профессиональной карьеры

сопровождение системы консультирования по профессиональной карьере учащихся заведений профессионального (профессионально-технического) образования, создание образовательного пространства для самоопределения учащегося, работа Центров развития профессиональной карьеры при заведениях профессионального (профессионально-технического) образования, поддержка родителей, повышение квалификации и профессиональная переподготовка педагогов. Представлены результаты исследования состояния сформированности психологической готовности учащихся учреждений профессионального (профессионально-технического) образования к выбору и реализации профессиональной карьеры.

Abstract

Development of vocational (professional and technical) schools students' psychological preparedness to professional career

Inna Hrytsenok,

PhD, Associated professor,

Senior researcher of the Laboratory of professional career of Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine

KEY WORDS:

establishment of vocational education, students, psychological preparedness, professional career counseling, career development centers, professionalism of the experts, professional development of the individual, professional and practical activities, self-realization, career planning

The article deals with the problem of formation of psychological readiness of students of vocational schools to the selection and implementation of a professional career. The essence of the concepts of «psychological preparedness» and «psychological preparedness of students of vocational education institutions to the selection and implementation of a professional career» is defined. Functional and personal approaches to the definition of the content and structure of psychological preparedness are indicated. In accordance with the functional approach, psychological readiness is seen as a certain state of psychic functions. This state brings scientists closer to a phenomenon called «operational calm», «pre-star state», «mobilization readiness», «optimal working status and state of rest» etc. The personal approach suggests the consideration of psychological preparedness as a result of readiness for a particular activity. The article reveals the structure of the psychological preparedness of future qualified workers for the professional career choice and their implementation, defines the criteria and levels of its maturity. Following structural components of the psychological preparedness of the students of vocational schools for the professional careers choice and their implementation are marked out: assessment-orientation, emotional-volitional and motivational-value. The peculiarities of the components of psychological preparedness for the choice and implementation of the professional career of the students of vocational schools during the study were revealed according to the results of the pedagogical experiment.

The psychological and pedagogical conditions of forming the psychological preparedness of the students of vocational schools for the professional careers choice and their implementation in vocational training were determined as follows: professional orientation, psychological and pedagogical support of the system of professional career counseling for students of vocational schools (vocational and technical education), creation of an educational space for the student's self-determination, the work of the Centers for the development of professional careers at the schools of vocational education, parent support, professional training of teachers. The results of the study of the formation of the psychological preparedness of students of vocational schools before the selection and implementation of professional careers are set out.

References

1. Duray-Novakova K. M. Problemy i zadachi spetskursa «Professionalnaya gotovnost studentov k pedagogicheskoy deyatel'nosti v sisteme podgotovki uchiteley» / K. M. Duray-Novakova // Teoriya i praktika vysshego pedagogicheskogo obrazovaniya : mezhvuz. sb. nauch. tr. / pod red. V. A. Slastenina. – M. : MGPI, 1982. – S. 52-59.
2. Volinchuk O. A. Formuvannya psihologichnoyi gotovnosti osobistosti do upravlinnskoyi diyalnosti pid chas navchannya u VNZ: [elektronniy resurs] / O. A. Volinchuk // Aktualni problemi navchannya ta viovannya lyudey z osoblivimi potrebami : [elektronniy zhurnal]. – UPL: <http://ap.uu.edu.ua/article/172>
3. Dyachenko M. I. Psihologicheskie problemy gotovnosti k deyatel'nosti / M. I. Dyachenko, L. A. Kandybovich. – Minsk : Izd-vo Belorus. un-ta, 1976. – 176 s.
4. Karamushka L. M. Psihologiya upravlinnya : navch. posib. / L. M. Karamushka. – K. : Milenium, 2003. – 344 s.
5. Levitov I. D. O psihologicheskikh sostoyaniyah cheloveka / I. D. Levitov. – M. : Prosveschenie, 1964. – 334 s.
6. Prokopenko I. G. Formirovanie psihologicheskoy gotovnosti studenta k professionalnoy karere: avtoref. dis. na soiskanie stepeni kand. psihol. nauk nauk, spets. 19.00.07 / I. G. Prokopenko. – Orenburg, 2011. – UPL: <http://www.dissercat.com/content/formirovanie-psikhologicheskoi-gotovnosti-studenta-k-professionalnoi-karere>
7. Chernyavskaya A.P. Psihologicheskoe konsultirovanie po professionalnoy orientatsii / A.P. Chernyavskaya. – M. : Vlados-Press, 2004. – 96 s.

УДК: 377:338.48-05/:[502/504:005.336.2]:330.3-026.16

ФОРМУВАННЯ ГЕОЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИСТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Мар'ян Сеньків,

аспірант Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

освіта сталого розвитку, професійна освіта, компетентнісний підхід, геоecологічна компетентність

Реферат

У статті проаналізовано дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців із проблеми забезпечення якості професійної освіти в умовах сталого розвитку українського суспільства, нормативно-правові документи стосовно модернізації професійної освіти в Україні. Акцентовано увагу на необхідності постійного оновлення змісту професійного навчання з урахуванням потреб суспільства й вимог національного ринку праці. Підкреслено важливість формування соціальних і творчих рис особистості фахівця, його професійно важливих якостей. Розглянуто умови формування геоecологічної компетентності майбутніх фахівців із туристичного обслуговування в контексті сталого розвитку; наведено визначення понять: «компетентність», «сталий розвиток», «геоecологічна культура»; обґрунтовано суть компетентнісного підходу до формування системи знань, умінь і навичок майбутніх фахівців з туристичного обслуговування, що відповідає вимогам сфери туризму; сформульовано авторське поняття «геоecологічна компетентність майбутніх фахівців з туристичного обслуговування»; розкрито компоненти геоecологічної компетентності (ціннісно-мотиваційний, інноваційно-когнітивний, суб'єктно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний).

Опрацьовано «Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», яка серед перспективних завдань визначає оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентного підходу й особистісної орієнтації, врахування світового досвіду та принципів сталого розвитку. Охарактеризовано процес формування геоecологічної компетентності фахівців з туристичного обслуговування (на прикладі дисципліни «Екологія») та виокремлено найголовніші завдання, згідно з якими відбувається становлення особистості в соціальному та професійному середовищах. Увагу приділено основним положенням державної освітньої політики з удосконалення системи професійної освіти і навчання в контексті сталого розвитку суспільства. Доведено, що реалізація означених завдань буде неможливою без набуття фахівцями ключових компетентностей (інструментальних, міжособистісних і системних), тобто професійної компетентності, у структурі якої особливе місце відведено геоecологічній компетентності

Постановка проблеми. Формування освіти сталого розвитку (далі – ОСР) є базовою умовою трансформації світового суспільства, а для нашої країни – першим кроком на шляху включення її в процес формування стратегії сталого розвитку. Основні цілі освіти сталого розвитку сформульовано в низці міжнародних документів і програм, розроблених під егідою ООН. Освіта сталого розвитку відображає сенс первинного поняття «сталий розвиток» (англ. sustainable development) і визначається як «модель соціально-економічного розвитку держави, що на основі узгодження й гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових задовольняє потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність наступних поколінь задовольняти свої власні потреби» [13; 14]. Варто також розуміти, що сталий розвиток означає процес, а не мету чи зразок функціонування суспільства. Головним чинником сталого розвитку є адекватне врахування довгострокових тенденцій розвитку системи «природа-суспільство-людина».

У шостому розділі Програми Дій «Порядку денного на XXI століття» було проголошено, що освіта є фундаментом сталого розвитку, а формування нового світогляду має бути орієнтоване на створення умов для збереження життя на планеті Земля шляхом: переорієнтації освіти на питання сталого розвитку; забезпечення професійної підготовки людей упродовж усього життя; поширення обізнаності населення щодо стану довкілля і проблем виживання людства [9, с. 194]. Для реалізації цих завдань у 2005 р. було прийнято Стратегію освіти для сталого розвитку Європейської Економічної Комісії (ЄЕК) ООН, яка визначила конкретне завдання для урядів і держав, принципи, організаційні основи реалізації, зокрема включення ОСР в системи формальної й неформальної освіти і навчання [3, с. 50].

Тому, на нашу думку, розроблення й реалізація освітніх програм, навчально-методичне забезпечення у контексті Концепції сталого розвитку є найважливішим завданням сучасної освітньої галузі. Особливу роль у виконанні цього завдання мають відігравати заклади професійної освіти,

оскільки саме в їх освітньому середовищі реалізуються сучасні підходи до формування геоecологічної компетентності майбутніх фахівців з туристичного обслуговування.

Аналіз останніх досліджень. Наразі науковцями активно досліджується питання якості професійної підготовки майбутніх фахівців на засадах компетентнісного підходу як найбільш ефективного для освітнього процесу, такого, що відповідає сучасним вимогам суспільства. А саме, з: філософії сучасної освіти (В. Андрущенко, О. Ануфрієва, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай, В. Огнев'юк та ін.), безперервної професійної освіти (С. Батишев, Л. Герганов, П. Лузан, Н. Ничкало, В. Орлов, Л. Пуховська, В. Радкевич, С. Сисоєва та ін.), фундаменталізації, інтеграції й гуманізації професійної освіти (С. Гончаренко, Р. Гуревич, Ю. Кушнер, О. Новіков та ін.), формування екологічної компетентності (С. Головіна, К. Корсак, О. Колонькова, В. Подоляк, Н. Пустовіт, Дж. Равена А. Хуторський, Л. Хоружа, С. Шмалей та ін.); екологічної культури молоді (Н. Єфименко, Л. Лук'янова, Н. Олійник, О. Пруцакова, Л. Титаренко та ін.); процесу екологічного виховання в учнівському та студентському середовищі (В. Білик, Т. Вайда, В. Крисаченко, Г. Пустовіт, С. Шмалей та ін.); особливості організації екологічної освіти в зарубіжних країнах (В. Ломакович, Г. Марченко, В. Червонецький, М. Швед та ін.); формування геоecологічної компетентності (Н. Демидова, Т. Нечаєва, Л. Розанов).

Результати аналізу наукової та навчальної літератури, нормативних документів, а також результатів дисертаційних досліджень дають змогу дійти висновку, що, попри великий спектр досліджень, проблема формування геоecологічної компетентності майбутніх фахівців з туристичного обслуговування в закладах професійної освіти залишається недостатньо розробленою.

Мета статті – розглянути сучасні підходи до формування геоecологічної компетентності майбутніх фахівців з туристичного обслуговування в контексті сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Перехід до нової моделі розвитку освіти на засадах сталості є важливим засобом управління

розвитком економічної, соціальної й екологічної політики, що базується на компетентнісному підході. Його роль є безперечною, оскільки формування різних компетентностей, зокрема геоecологічної, сприяє розвитку у фахівців активної соціальної позиції, готовності постійно навчатися, здатності адаптуватися до умов суспільного життя, приймати рішення та бути відповідальними за їх наслідки.

Для економіки України ХХІ століття ідеальним вважається фахівець, особистість якого характеризується почуттям власної гідності, громадянськістю, толерантністю, орієнтацією на соціальне й професійне самовизначення та самореалізацію та поліпрофесіоналізмом, готовністю до здійснення суміжних видів діяльності, удосконалення та оволодіння новими ключовими і професійними компетентностями [11, с. 8; 6, с. 90; 8, с. 66; 10, с. 6; 14]. У контексті сталого розвитку компетентнісний підхід розглядається як новий підхід до цілепокладання у підготовці фахівців, а компетентність утверджується як нова цільова категорія, що слугує спільною мовою для представлення результатів освіти, їх проектування та опису.

Визначальним кроком на шляху розвитку освіти в інтересах сталого розвитку стало прийняття «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [1], яка визначає екологізацію освіти, а серед перспективних її завдань – оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентного підходу та особистісної орієнтації, врахування світового досвіду та принципів сталого розвитку. У Стратегії ЄЕК ООН у галузі освіти в інтересах сталого розвитку загальна мета ОСР націлена на набуття знань і навичок, що сприяють формуванню екологічно свідомого суспільства, нових світоглядних позицій, цінностей, а також розвитку, що є соціально бажаним, економічно життєздатним і екологічно збалансованим [5].

Найважливішою особливістю сталого розвитку в закладах професійної освіти є практичне освоєння прийомів професійної майстерності з широким використанням новітніх технічних засобів, сучасних освітніх та інформаційних технологій. Аналіз педагогічної літератури щодо суті геоecологічної компетентності розкриває

досить вузьке поле трактувань цього терміну. Т. Нечаєва розглядає геоecологічну компетентність як «здатність і готовність застосовувати геоecологічні знання і вміння в професійній діяльності; формувати туристичний продукт, з огляду на геоecологічний аспект розвитку туристичної дестинації; проектувати ecологічні маршрути; вміння самостійно й оперативно приймати відповідальні рішення» [7, с. 10]. Н. Демидова розглядає поняття «геоecологічна культура» як спосіб, процес, міру і результат культурно-історичного освоєння людиною довкілля з метою адаптації, осмислення природоохоронної діяльності, окультурення антропогенно-змінених територій різного просторового рангу на благо гармонії людини з природою. Результатом прояву геоecологічної культури є геоecологічна компетентність і духовно-моральні якості особистості, що сприяють розвитку шкільної географії в контексті ключових завдань освіти для сталого розвитку [4, с. 19]. Л. Розанова геоecологічну компетентність характеризує як усвідомлення просторово-часової єдності і взаємозв'язку в географічній дійсності природних, соціально-ecономічних, техногенно-природних і техногенних процесів, об'єктів; правильне використання знань та навичок в суб'єктно-об'єктній діяльності; вміння самостійно розрізняти й оцінювати рівень безпеки чи небезпеки довкілля для вироблення професійної діяльності [12, с. 231].

Відтак, геоecологічна компетентність майбутніх фахівців з туристичного обслуговування є складною інтегративною властивістю особистості, що поєднує науково-природничі знання, вміння, професійно важливі якості, які визначають її активну позицію в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, забезпечують здатність здійснювати професійну діяльність у галузі туризму з позицій геоecологічної обґрунтованості й доцільності.

Відповідно до специфіки поняття «геоecологічна компетентність», визначено його компоненти: ціннісно-мотиваційний – ціннісні орієнтири майбутнього фахівця, які впливають на його професійну діяльність:

мотиви, необхідності й бажання, прагнення та пізнавальні інтереси людини; інноваційно-когнітивний – сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення майбутньої професійної кар'єри; суб'єктно-діяльнісний – вміння виконувати певні набуті способи та прийоми професійної діяльності для розв'язання відповідних завдань; формування соціокультурної свідомості та соціокультурної відповідальності, культурної толерантності та адекватної поведінки в соціумі з іншою культурою; рефлексивно-оцінний – формує механізми моніторингу процесу формування геоecологічної компетентності, самоконтролю рівня розвитку власних властивостей, якостей і здібностей, самооцінки фахівцями професійної поведінки, її осмислення, саморегуляції, прогнозування подальших дій, здатність формулювати оцінні судження, прагнення до самовдосконалення геоecологічної компетентності.

Формування геоecологічної компетентності майбутніх фахівців з туристичного обслуговування є одним з найголовніших завдань сталого розвитку, основними з яких є: виховання і практична підготовка вільного, функціонально грамотного фахівця у сфері туристської професійної діяльності, здібного до творчої і продуктивної співпраці; виховання інтересу і прагнення до оволодіння висотами професійної майстерності в тому чи іншому напрямі туристської діяльності: ecологічний, науковий, краєзнавчий, спортивний туризм (піший, водний, лижний, велосипедний, автомобільний, морські круїзи, авіатури тощо), у розвитку вітчизняної індустрії туризму і безперервній самоосвіті; вдосконалення навчально-виховного процесу професійної підготовки висококваліфікованих фахівців для різних сфер індустрії туризму на основі використання сучасних освітніх та інформаційних технологій; формування ініціативності та активності студентів завдяки розвитку різноманітних організацій на основі партнерських відносин і продуктивної творчої діяльності.

У кінцевому результаті формується компетентність майбутнього фахівця з туризму як якість його особистості, яка дає йому змогу розуміти довкілля не тільки абстрактно, але й візуально, усвідомити його

комплексність, взаємозалежність, структурно-функціональну суть, уміти керувати ним, не порушуючи екологічної рівноваги. Потреба формування геоecологічної компетентності актуалізується у кількох змістовно самостійних напрямках – гармонізації взаємодії людини і природи, екологічної освіти і компетентнісно-орієнтованої освіти. Оскільки збалансованість є результатом узгодження економічно-соціального розвитку суспільства та збереження довкілля, то однією з важливих тенденцій в геоecологічній складовій сталого розвитку є формування в студента здатності самостійно вирішувати й діяти в інтересах сталості та збереження довкілля [2]. Основним завданням сучасного науково-педагогічного пошуку є створення системи формування геоecологічної компетентності як невід'ємного складника у структурі професійної компетентності фахівців з туристичного обслуговування.

Розглядаючи питання формування геоecологічної компетентності фахівців з туристичного обслуговування в умовах професійної освіти, можна констатувати, що безпосередньо поняття «геоecологічна компетентність» немає, але в освітньо-професійних програмах підготовки молодших спеціалістів сфери туризму надається 54 академічні години на вивчення дисциплін «Екологія» («Основи екології»), де передбачається формування у студентів знань, умінь і навичок, значущих з цього погляду. А певна частина матеріалу виділяється на самостійне опрацювання студентами. Зокрема, серед завдань курсу зазначено: розвиток умінь встановлювати гармонійні стосунки з природою на основі поваги до життя як найвищої цінності та всього живого як унікальної частини біосфери; формування емоційно-ціннісного ставлення до природи, до себе, а також оволодіння таким важливим умінням, як технологія прийняття рішень, вільного вибору і дій у різних сферах життя, що розглядається як складник компетентності. Аналіз навчальних програм дає підстави для висновку про переважно загальнонауковий характер екологічних знань. Вони стосуються глобальних і регіональних екологічних проблем та зв'язків. А ситуацію, яка склалася з викладанням геоecологічних знань у майбутніх фахівців сфери туризму, можна вважати як незадовільну. Адже включення окремих

геоecологічних питань до навчальних програм не вирішує проблем формування системи геоecологічних знань та екологічного світогляду у фахівця, оскільки геоecологічна компетентність має відмінні від екології як науки об'єкти вивчення, мету, завдання, принципи і методологію. Отже, результати аналізу сучасного стану професійної підготовки майбутніх фахівців з туристичного обслуговування свідчать про недостатність забезпечення необхідних сучасних підходів для формування в них геоecологічної компетентності.

Результати аналізу навчальних планів і державних стандартів підготовки фахівців з туристичного обслуговування дають змогу стверджувати, що вони повинні володіти соціальними, гуманітарними, культурологічними, історичними, правовими, естетичними, рекреаційними, екологічними, економічними та іншими аспектами знань, двома-трьома іноземними мовами, сучасними комп'ютерними інформаційними технологіями. З іншого боку, професіоналам туристичної індустрії мають бути притаманні доброзичливість, знання психології, уміння самостійного надання різних видів туристських послуг, що зумовлює необхідність наявності фундаментальних знань

Висновок. Модернізація професійної освіти спрямована на реалізацію цілей та завдань сталого розвитку, розроблених під егідою ООН, що стосуються широкого спектру питань, зокрема – освітніх. В Україні принципи сталого розвитку чітко відображені в «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», яка визначає перспективні завдання оновлення цілей і змісту освіти на основі сучасних підходів. Основними завданнями сучасної професійної освіти майбутніх фахівців з туристичного обслуговування можна вважати: підготовку конкурентоспроможних, компетентних, високопрофесійних фахівців, здатних відповідально ставитися до проблем довкілля, застосовувати геоecологічні знання і досвід у професійних та життєвих ситуаціях, а також новітні й технічні засоби, інформаційно-комунікаційні технології тощо. Є очевидним те, що реалізація означених завдань буде можливою за умови набуття студентами ключових компетентностей (інструментальних, міжособистісних і

системних), а також професійної місця матиме геоecологічна компетентність. компетентності, у структурі якої особливе

Література

1. Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» – [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
2. Ануфрієва О. Л. Компетентнісний підхід до економічної освіти / О. Л. Ануфрієва. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.cippe.edu.ua.
3. Бондар О. І. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях : науково-методичний посібник для вчителів / Бондар О. І., Барановська В. С., Сресько О. В. та ін.; за ред. О. І. Бондаря. – Херсон : Гринь Д. С., 2015. – 228 с.
4. Демидова Н. Н. Теория и методика формирования геоэкологической культуры школьников средствами географии: диссертация доктора педагогических наук: 13.00.02 / Демидова Наталья Николаевна; [ФГБОУ ВПО «Нижегородский государственный педагогический университет»]. – Нижний Новгород, 2012. – 346 с.
5. Європейська економічна комісія (ЄЕК) ООН «Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні» від 2005р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dea.gov.ua/chapter/koncepciya_regional4noi_sistemi_osviti_dlya_stalogo_rozvitku
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики: колективна монографія / [Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина [та ін.]; за заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
7. Нечаева Т. А. Формирование геоэкологической компетентности при подготовке специалистов по туризму в образовательных учреждениях среднего профессионального образования: диссертация кандидата педагогических наук: 13.00.08 / Нечаева Татьяна Алексеевна; Ленинградский государственный университет им. А.С. Пушкина. – Санкт-Петербург, 2014. – 176 с.
8. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. І. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65-69.
9. Програма дій «Порядок денний на XXI століття»: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-деЖанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.) : Пер. з англ. – 2-ге вид. – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
10. Равен Дж. Педагогическое тестирование : проблемы, заблуждения, перспективы : пер. с англ. / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 1999. – 144 с.
11. Радкевич В.О. Професійна освіта і навчання для сталого розвитку суспільства Професійно-технічна освіта. – 2015. – № 4 (69). – С. 7-11.
12. Розанов Л. Геоэкология: учебно-методическое пособие для вузов / Л. Розанов. – М. : Дрофа, 2010. – 272 с.
13. Humen Ecology, Humen Economy: Ideas for an Ecologically Sustainable Future / Edited by M. Diesendorf and C. Hamilton. – St Leonard, Australia : Allen & Unwin, 1997. – 378 p.
14. Tuning Educational Structures in Europe. EC: Educational and Culture. Socrates-Tempus, 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eua.be/eua/en/projects_ects.jspx.

Реферат

Формирования геоэкологической компетентности будущих специалистов по туристическому обслуживанию в контексте устойчивого развития

Сеньків Мар'ян,

аспірант Інститута професійно-технічного образования НАПН України

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

образование устойчивого развития, профессиональное образование, компетентностный подход, геоэкологическая компетентность

В статье раскрыты исследования отечественными и зарубежными учеными проблемы обеспечения качества профессионального образования в условиях устойчивого развития украинского общества, нормативно-правовые документы по модернизации профессионального образования в Украине. Отмечена необходимость постоянного обновления содержания профессионального обучения с учетом потребностей общества, требований национального рынка труда. Акцентировано внимание на важности формирования социальных и творческих черт личности специалиста, его профессионально важных качеств. Рассмотрены условия формирования геоэкологической компетентности будущих специалистов по туристическому обслуживанию в контексте устойчивого развития; приведены определения понятий: «компетентность», «устойчивое развитие», «геоэкологическая культура»; обоснована сущность компетентностного подхода к формированию системы знаний, умений и навыков будущих специалистов по туристическому обслуживанию, что соответствует требованиям сферы туризма; сформулировано

авторское понятие «геоэкологическая компетентность будущих специалистов по туристическому обслуживанию»; раскрыты компоненты геоэкологической компетентности (ценностно-мотивационный, инновационно-когнитивный, субъектно-деятельностный, рефлексивно-оценочный).

Изучено «Национальную стратегию развития образования в Украине на период до 2021 года», которая среди перспективных задач определяет обновление целей и содержания образования на основе компетентного подхода и личностной ориентации, учета мирового опыта и принципов устойчивого развития. Охарактеризован процесс формирования геоэкологической компетентности специалистов по туристическому обслуживанию (на примере дисциплины «Экология») и выделены главные задачи по формированию геоэкологической компетентности будущих специалистов по туристическому обслуживанию, согласно которым происходит становление личности в социальном и профессиональном средах. Внимание уделено основным положениям реализации политики совершенствования системы профессионального образования в контексте устойчивого развития. Определено, что реализация указанных задач устойчивого развития будет невозможна без приобретения специалистами ключевых компетентностей (инструментальных, межличностных и системных), то есть профессиональной компетентности, в структуре которой особое место принадлежит геоэкологической компетентности.

Abstract

Geo-ecological competence formation for future tourism services specialists in the sustainable development movement

Senkiv Marian,

postgraduate student at the Institute of Vocational Education and Training of NAES of Ukraine

---

KEY WORDS:

sustainable development creating, VET, competence-based approach, geo-ecological competence

The article is devoted to national and foreign scientists researches on the problem of VET quality assurance specialists in the sustainable development movement of Ukrainian society, legislation on VET content in Ukraine. The necessity for permanent upgrading VET content considering society needs and national LM requirements. The importance of forming a person's social and creative features and his/her professionally important qualities is emphasised. Terms and conditions for future tourism services specialists' geo-ecological competence forming in the sustainable development movement are described; the definition of concepts "competence", "sustainable development", "geo-ecological culture" is given; the essence of competence-based approach for designing the knowledge, skills and qualities system for future tourist services specialists according to tourism sector requirements; the author's concept "geo-ecological competence of future tourism services specialists" is phrased; the geo-ecological competence components (value-motivational, innovation-cognitive, subject-activity, reflexive-evaluative) are revealed.

The National Strategy for Education Development 2021 was studied and outlined its prospective tasks to update education goals and contents in accordance with competence-based approach and personal positioning taking into account world experience and principles of sustainable development. The process of future tourism services specialists' geo-ecological competence forming (on the example of the subject "Ecology") is characterized and main tasks for future tourism services specialists' geo-ecological competence forming supporting personal becoming in social and professional environments are outlined. The emphasis is placed on policy implementation for VET system improve in the sustainable development movement. It is determined that realization of sustainable development specified tasks will be impossible without obtaining key competencies by specialists (instrumental, interpersonal and systemic) in other words, professional competence with special place for geo-ecological competence.

References

1. Ukaz Prezidenta Ukrainy vid strateshiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 25.06.2013 r. № 344/2013 «Pro Natsionalnu 2021 roku». – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym

dostupu:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

2. Anufrieva O. L. Kompetentnisnyi pidkhid do ekonomichnoi osvity / O. L. Anufrieva. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : www.cippe.edu.ua

3. Bondar O. I. Ekolohichna osvita dlia staloho rozvytku u zapytanniakh ta vidpovidiakh : naukovo-metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv / Bondar O. I., Baranovska V. Ye., Yeresko O. V. ta in.; za red. O. I. Bondaria. – Kherson : Hrin D. S., 2015. – 228 s.

4. Demydova N. N. Teoryia y metodyka formyrovanyia heoekolohycheskoi kultury shkolnykov sredstvamy heohrafiy: dySSERTatsyia doktora pedahohycheskykh nauk: 13.00.02 / Demydova Natalia Nykolaevna; [FHBOU VPO «Nyzhehorodskyi hosudarstvennyi pedahohycheskyi unyversytet»]. – Nyzhnyi Novhorod, 2012. – 346 s.

5. Ievropeiska ekonomichna komisiia (IeEK) OON «Osvita v interesakh staloho rozvytku v Ukraini» vid 2005r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://dea.gov.ua/chapter/koncepciya_regionalnoi_sistemi_osviti_dlya_stalogo_rozvytku

6. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukraïnski perspektyvy: Biblioteka z osvitoi polityky: kolektyvna monohrafiia / [N.M. Bibik, L.S. Vashchenko, O.I. Lokshyna [ta in.]; za zah. red. O.V. Ovcharuk. – K. : «K.I.S.», 2004. – 112 s.

7. Nechaeva T. A. Formyrovanye heoekolohycheskoi kompetentnosti pry podhotovke spetsyalystov po turyzmu v obrazovatelnykh uchrezhdeniakh sredneho

professyonalnoho obrazovanyia: dySSERTatsyia kand. ped. nauk: 13.00.08 / Nechaeva Tatiana Alekseevna; Lenynhradskyi hosudarstvennyi unyversytet ym.A.S. Pushkyna. – SPb , 2014. – 176 s.

8. Pometun O. I. Kompetentnisnyi pidkhid – naivazhlyvishi orientyr rozvytku suchasnoi osvity / O. I. Pometun // Ridna shkola. – 2005. – № 1. – S. 65-69.

9. Prohrama dii «Poriadok denni na XXI stolittia»: Ukhvalena konferentsiieiu OON z navkolyshnoho seredovyscha i rozvytku v Rio-deZhaneiro (Samit «Planeta Zemlia», 1992 r.): Per. z anhl. – 2-he vyd. – K. : Intelsfera, 2000. – 360 s.

10. Raven Dzh. Pedahohycheskoe testyrovanye : problemy, zabluzhdeniia, perspektyvy : per. s anhl. / Dzh. Raven. – M. : Kohyto-Tsentr, 1999. – 144 s.

11. Radkevych V.O. Profesiina osvita i navchannia dlia staloho rozvytku suspilstva Profesiino-tekhnicna osvita. – 2015. – № 4(69). – S. 7-11.

12. Rozanov L. Heoekolohyia: uchebno-metodycheskoe posobyie dlia vuzov. – M. : Drofa, 2010. – 272 s.

13. Humen Ecology, Humen Economy: Ideas for an Ecologically Sustainable Future / Edited by M. Diesendorf and C. Hamilton. – St. Leonard, Australia : Allen & Unwin, 1997. – 378 p.

14. Tuning Educational Structures in Europe. EC: Educational and Culture. Socrates-Tempus, 2006. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.eua.be/eua/en/projects_ects.jsp

УДК: 377.36:37.091.313

КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОЕКТНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖІВ І ТЕХНІКУМІВ

Тетяна Пашенко,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник

лабораторії науково-методичного супроводу

підготовки фахівців у коледжах і технікумах

Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

проектна діяльність студентів технікумів і коледжів, оцінювання результатів

Реферат

У статті здійснено аналіз методичних аспектів контролю та оцінювання групової проектної діяльності студентів. Отримання в навчальному закладі теоретичних знань на сьогодні розглядається умовою необхідною, але недостатньою для задоволення вимог ринку праці. Акценти помітно змістилися в бік формування здатностей застосування знань на практиці, з високим рівнем самостійності і відповідальності. Однією з навчальних технологій, що забезпечує певний баланс між академічними знаннями і прагматичними вміннями, і є метод проектів. Аналіз спеціальної літератури і досвід діяльності технікумів та коледжів свідчить про недостатню інтенсивність застосування творчих проектів у практиці роботи навчальних закладів. Причина нереалізованості проектної технології полягає в тому, що її впровадження не підготовлене ні в організаційному, ні в технічному, ні, найголовніше, в особистісному, психологічному плані. Тому чітке розуміння змісту, критеріїв технології проектної діяльності, володіння методикою її застосування дає можливість як окремим вчителям, так і керівникам навчальних закладів об'єктивно оцінювати й прогнозувати її впровадження. Дослідженням встановлені основні принципи контролю навчальних досягнень студентів під час проектно-технологічної діяльності, розглянуті функції, реалізацію яких передбачає процес оцінювання проектної діяльності студентів, як і будь-якої навчальної діяльності взагалі і проектної зокрема.

Проектна діяльність – це особливий вид діяльності, який вимагає самоконтролю й самоаналізу, що проявляються в самостійній роботі студента. Завершальним етапом роботи у проекті є його захист. Під час захисту учасники проекту звітують про результати його реалізації. Дуже важливо, щоб контроль знань, умінь та навичок був не епізодичним, а систематичним і регулярним. Оцінювання не має складатися тільки з оцінки педагога, а враховувати самооцінку і взаємооцінку учасників проекту, зовнішню експертну оцінку. Треба пам'ятати про заохочувальну роль оцінювання у проектній діяльності.

Постановка проблеми. Завдання сучасного професійного закладу освіти (технікуму, коледжу) – це виховання компетентної особистості, яка не лише володіє знаннями, високими моральними якостями, а й здатна самостійно, нестандартно, креативно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях, застосовуючи свої знання, досвід і беручи на себе відповідальність за самостійний вибір форм і методів роботи.

Аналіз останніх досліджень. Багато науковців досліджують питання використання методу проектів у навчальному процесі. При вивченні проблем, пов'язаних з проектною діяльністю студентів, були визначені основні характеристики методу проектів та види проектів, здійснено опис реалізації їх у процесі навчання (І. Сергеев, Н. Gudjons, К. Frey, D. Fried-Booth, F. Stoller, W. Kilpatrick); розглянуті методичні аспекти застосування цієї технології (Г. Романова, Ю. Жилаєва, Д. Левітес); розроблено класифікацію проектів (S. Haines, Н. Gudjons, Н. Коряковцева), досліджено використання методу проектів у професійній підготовці (Л. Липська, В. Черних);

вивчено можливості методу проектів у формуванні навчально-пізнавальної самостійності студентів (В. Копилова, І. Степанова) та ін.

Аналіз спеціальної літератури і досвіду діяльності технікумів та коледжів свідчить про недостатню інтенсивність застосування творчих проектів у практиці роботи навчальних закладів. Причина нереалізованості проектної технології полягає в тому, що її впровадження не підготовлене ні в організаційному, ні в технічному, ні, найголовніше, в особистісному, психологічному плані. Тому чітке розуміння змісту, критеріїв технології проектної діяльності, володіння методикою її застосування дає змогу як окремим учителям, так і керівникам навчальних закладів, об'єктивно оцінювати і прогнозувати її впровадження.

Навчання з використанням проектних технологій має безумовні переваги, зокрема, створює умови для творчої самореалізації студентів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей. Студенти набувають досвіду вирішення реальних проблем з огляду на

майбутнє самостійне життя, яке проектують у навчанні. Водночас, застосування означеної технології на практиці має низку проблем, серед яких – питання, пов'язані з контролем та оцінюванням навчальних проектів.

Мета статті – охарактеризувати методичні аспекти контролю та оцінювання групової проектної діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка робота над темою чи просто групова робота ще не є методом проектів. Останній передбачає певну сукупність навчально-пізнавальних прийомів, що дають змогу вирішити ту чи іншу проблему шляхом самостійних дій студентів з обов'язковою презентацією (представленням, викладенням) отриманих результатів.

Для подання результатів роботи у проекті можна розробити презентацію або текстовий документ, розмістити отримані матеріали на сайті чи блозі, або вибрати інші засоби. У презентації важливо відобразити весь хід роботи: завдання, що були поставлені, методи пошуку та опрацювання використаних матеріалів, отримані результати та висновки.

Презентація повинна відповідати навчальним цілям проекту, допомагати в розкритті поставлених у проекті питань. Вона не повинна бути великою і нагадувати інформаційний довідник з обраної теми. Презентація має відображати дослідницьку діяльність студентів у навчальному проекті, оскільки використовувати її необхідно для наочного подання результатів своєї самостійної діяльності. При розробці форм та критеріїв оцінювання презентації увагу необхідно звертати на зміст, грамотність викладу матеріалу, достовірність інформації, оформлення та взаємодію студентів у процесі роботи.

Презентація дає можливість подати матеріал більш наглядно, індивідуально, з використанням елементів якісної графіки, відеоматеріалів, звуковим супроводом. Використання комп'ютерних презентацій сприяє розвитку наочно-образного мислення, стійкості уваги, образної пам'яті, уважності, спостережливості, стимулює продуктивні творчі функції мислення. У процесі створення презентації студенту необхідно проявити себе сценаристом, режисером, художником і вимогливим глядачем.

Публікація повинна створюватися з урахуванням віку аудиторії, на яку вона розрахована, і, відповідно, змісту, що їй притаманний. Необхідно ретельно продумати, яким чином можна досягнути поставлених

навчальних цілей. Для цього варто розробити спочатку схему планування її змісту та структури.

При оцінюванні публікації бажано звертати увагу на те, чи вносить вона якісь якісні зміни до навчального процесу, наскільки ефективно використовувалися при цьому комп'ютерні технології, чи сприяє вона формуванню у студентів навичок мислення високого рівня.

Після перегляду публікації необхідно її проаналізувати, визначити, в чому її сильні сторони, чи відображається зв'язок між використанням комп'ютерних технологій та одержанням нових знань і навичок. Варто встановити, яким чином вона демонструє уміння студентів інтерпретувати, оцінювати, узагальнювати, аналізувати інформацію, чи свідчить про розуміння поставлених навчальних цілей, і взагалі, чи відповідає розробленим критеріям оцінювання.

Для встановлення зв'язку з іншими студентами у світі доцільно створювати веб-сайти. Вони слугують водночас і засобом пошуку партнерів для здійснення завдань проекту, й інформаційними ресурсами для інших студентів. Веб-сайти можна використовувати для демонстрації процесу навчання, для опублікування результатів анкетних опитувань, для подання студентських робіт, висвітлення результатів проекту, відображення подій із життя групи чи навчального закладу.

Веб-сайт цікавий тим, що дає змогу зробити багато гіперпосилань на матеріали, які ми не бачимо, потрапивши на ту чи іншу сторінку. Доцільно і корисно після завершення роботи обговорити створений веб-сайт.

Завершальним етапом роботи у проекті є його захист. Важливо не тільки подати опис проекту та хід його виконання, але й відобразити участь кожного із членів групи у проекті. Отже, у виступі мають бути названі: назва і цілі проекту; засоби, методи і шляхи, що були обрані для реалізації проекту; з якими труднощами і проблемами зустрілися учасники проекту в ході його реалізації; результати проекту; висновки, зроблені на основі результатів проекту; наскільки вдалося досягти мети проекту.

Загальновідома презентація формату PowerPoint вже давно є допоміжним засобом візуалізації навчального матеріалу, але її можна віднести до стандартних. Зовсім нещодавно в навчальному середовищі почали зустрічатися слова «скрайбінг», «скрайб», «скрайбер», що є складниками скрайб-технології. Скрайбінг (від

англ. Scribe – «розмічати») – нова техніка презентації, винайдена британським художником Ендрю Парком для британської організації наукових знань.

Доповідь спікера супроводжується ілюстраціями «на льоту» малюнків фломастером на білій дошці. Таким чином, слухачі чують і бачать одночасно приблизно одне й те ж саме, що полегшує сприйняття інформації. Це, насамперед, мистецтво відображати своє мовлення в малюнках, причому, процес відбувається в реальному часі, паралельно з доповіддю мовця. Скрайб-презентація відображає ключові поняття розповіді та взаємозв'язок між ними. Наразі скрайбінг – інноваційна технологія, за допомогою якої можна привернути увагу слухачів, забезпечити їх додатковою інформацією та виокремити головні моменти доповіді. Крім того, проглядати скрайб (зображення, що з'являється з-під пера, ручки, маркера) набагато цікавіше, ніж звичайне відео. Скрайбінг має багато переваг, що допоможе урізноманітнити подачу матеріалу, зацікавить студентів, полегшить сприйняття інформації. Серед «плюсів» цієї технології можна виділити такі: участь та увага аудиторії; якісне засвоєння інформації та запам'ятовування ключових моментів; зручне сприйняття інформації; можливість безперервного спілкування зі слухачами [5].

Основні завдання контролю – виявлення рівня правильності, об'єму, глибини і дієвості засвоєних студентами знань, отримання інформації про характер пізнавальної діяльності студентів в навчальному процесі, визначення ефективності методів, форм і засобів навчання.

Процес оцінювання проектної діяльності студентів, як і будь-якої навчальної діяльності взагалі, і проектної зокрема, передбачає реалізацію таких функцій:

- навчальна функція, що зумовлена зворотним зв'язком як передумовою підтримання дієвості й ефективності процесу навчання, в якому беруть участь два суб'єкти – викладач і студент, і за цієї умови система навчання може функціонувати ефективно лише з дотриманням дії прямого і зворотного зв'язків;

- діагностична функція суть якої полягає у виявленні прогалин у знаннях студентів, тому важливо своєчасно виявити недоліки, працювати над їх усуненням;

- стимулююча функція аналізу й оцінювання навчальної діяльності студентів

зумовлюється психологічними особливостями людини, що виявляється в бажанні особистості отримати оцінку результатів своєї діяльності, зокрема навчальної. Викладач повинен допомогти студентам усвідомити якість і результативність навчальної праці, що психологічно стимулює їх до активної пізнавальної діяльності;

- виховна функція полягає у впливі аналізу й оцінки навчальної діяльності на формування у студентів низки соціально-психологічних якостей: організованості, дисциплінованості, відповідальності, сумлінності, працьовитості, дбайливості й охайності, наполегливості тощо.

- розвивальна функція виявляється в тому, що студент, отримавши оцінку, відчуває бажання й потребу в активізації пізнавальної діяльності, це стимулює особистість до розвитку психічних властивостей і процесів – волі, уваги, мислення, мовлення тощо;

- коригувальна функція полягає в тому, що на основі виявленого рівня знань, умінь і навичок, утруднень, недоліків, причин неуспішності вживаються заходи щодо їх усунення;

- прогностична функція, в результаті реалізації якої викладач отримує дані для оцінки результатів своєї праці, методики, для подальшого їх удосконалення; оцінювання результатів навчальної діяльності студента допомагає йому скоригувати, поліпшити свою навчальну роботу;

- контролююча функція дає можливість визначити і співвіднести рівень знань, умінь, навичок студента з вимогами навчальної програми, забезпечити об'єктивність оцінювання, підготуватися до засвоєння нового навчального матеріалу.

Крім того, важливим моментом оцінювання є те, що воно реалізується при дотриманні принципів, суть яких полягає: в плановості (аналіз і оцінювання мають здійснюватися не стихійно, а з дотриманням певного плану), систематичності й системності (аналіз і оцінювання мають відповідати структурним компонентам змісту вивченого матеріалу і бути постійними), об'єктивності (аналіз і оцінювання мають бути науково обґрунтованими і базуватися на засадах гуманізму і демократизму), відкритості й прозорості (студенти мають знати свої оцінки й оцінки однокурсників, що давало би змогу порівнювати успіхи, стимулювало б до підвищення активності), економічності (методи, прийоми, зміст завдань мають бути співвідносними з наявним бюджетом часу студентів, а методи –

ще й доступними і зрозумілими), тематичності (перевірка якості знань студентів з окремих тем, розділів проводиться за темами, блоками, модулями); врахування індивідуальних можливостей студентів [1].

За умов рейтингового підходу пропонується для оцінки проектної діяльності застосовувати 10 критеріїв, з них 5 критеріїв – виконання, і 5 критеріїв – захисту проекту [4].

Аналіз результатів роботи студентів, які виконують проект, потрібно спрямувати за двома напрямками: спеціальному і загальному. Спеціальний аналіз має за мету з'ясувати, вдало чи невдало виконаний той чи інший проект (або його частина), і якщо невдало, то з'ясувати причини. Загальний аналіз має на меті з'ясування помилок загального характеру, наприклад, неохайність у технічному виконанні, незначне відхилення від наміченого плану тощо [3].

П. Лернером запропоновані такі критерії оцінювання результатів виконаних проектів:

- аргументованість вибору теми, практична направленість проекту і значимість виконаної роботи;
- обсяг і повнота розробок, виконання прийнятих етапів проектування, самостійність, підготовленість до сприйняття проекту іншими людьми, його матеріальне втілення;
- аргументованість запропонованих рішень, підходів, висновків, повнота бібліографії;
- рівень творчості, оригінальність теми, підходів, знайдених рішень, аргументів, що пропонуються; своєрідність матеріального втілення і представлення проекту;
- якість пояснювальної записки: оформлення, відповідність стандартним вимогам, рубрикація і структура тексту, якість ескізів, схем, малюнків; якість і повнота рецензій;
- якість виробу, відповідність стандартам, оригінальність [2].

Критерії оцінювання мають стати для студентів надійною керівною основою для забезпечення справжньої реалізації цілей проекту. Це можливо тільки за таких умови, коли: критерії оцінювання будуть розроблятися лише після вибору мети всього проекту; заздалегідь повідомлені студентам; будуть максимально підтримуючими, стимулюючими повну (різнобічну) роботу за темою проекту; критерії оцінювання сприятимуть творчості студентів, і їх буде достатньою.

Кожен із критеріїв оцінювання проектної діяльності передбачає певну кількість балів, це залежить від шкали оцінювання, що

використовується. Оцінка включає в себе бал, тобто цифрову або іншу символічну форму вираження та фіксації оцінювання успішності за даними критеріями.

Отже, для того, щоб підвищити ефективність навчального процесу і забезпечити об'єктивність оцінювання проектної діяльності студентів, необхідно проводити оцінювання на кожному етапі проектної діяльності з дотриманням виділених критеріїв.

Дуже важливо, щоб контроль знань, умінь та навичок був не епізодичним, а систематичним і регулярним. Систематичність контролю є важливим психологічним фактором, який організовує й дисциплінує студентів, створює постійну трудову атмосферу, формує потребу в праці, наполегливість і спрямованість у досягненні мети. Регулярний контроль сприяє виробленню в студентів навичок самоконтролю, вміння аналізувати свою роботу, критично оцінювати її результати. Без систематичного контролю за засвоєнням студентами знань, навичок та умінь неможливо правильно організувати навчально-трудова процес, забезпечити його ефективність.

У ході роботи над проектом студенти неодноразово можуть звертатися до критеріїв оцінювання їхньої навчальної діяльності. Для цього готуються тести, контрольні запитання, розробляються форми оцінювання презентацій, публікацій, веб-сайтів тощо. При цьому варто зауважити, що дуже добре, якщо студенти знають, хто, коли та на якому етапі буде оцінювати їхню роботу. Оцінювання може проводитися учителями, групами студентів або кожним студентом окремо.

Проектна діяльність – це особливий вид діяльності, що вимагає самоконтролю й самоаналізу, які проявляються в самостійній роботі студента. До критеріїв уміння виконувати самостійну роботу можна віднести: вміння планувати, вибирати форми, методи і прийоми діяльності, раціонально організувати свою діяльність, враховувати результати й коригувати подальші дії, бачити її перспективи та кінцевий результат.

Висновок. Проектна діяльність як особливий вид діяльності потребує самоконтролю й самоаналізу, які проявляються в самостійній роботі студента. Завершальним етапом роботи у проекті є його захист. Під час захисту учасники проекту звітують про результати реалізації проекту. Дуже важливо, щоб контроль знань, умінь та навичок був не

епізодичним, а систематичним і регулярним. Оцінювання не має складатися тільки з оцінки педагога, а враховувати самооцінку і взаємооцінку учасників проекту, зовнішню експертну оцінку. Треба пам'ятати й про заохочувальну роль оцінювання у проектній діяльності.

Література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання. Навч. посібник / А.М. Алексюк – К. : ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Лернер П. Проектування як основний вид пізнавальної діяльності школярів / П. Лернер // Завуч. – 2003. – № 7. – С. 6-10.
3. Сасова И. Через проблему – к практическому результату / И. Сасова // Учитель. – 2001. – № 5. – С. 35-38.
4. Чечель И. Метод проектов: субъективная и объективная оценка результатов / И. Чечель // Директор школы. – 1998. – № 4. – С. 3-10.
5. Сорока Т. В. Скрайбінг як сучасна форма візуалізації навчального матеріал у/ Т. В. Сорока // Нове в практику. – 2015. – № 15-16 (283-284).– С. 60-62.

Реферат

Контроль и оценка результатов проектной учебной деятельности студентов колледжей и техникумов

Татьяна Пашенко,

*кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник,
старший научный сотрудник лаборатории научно-методического сопровождения
подготовки специалистов в колледжах и техникумах
Института профессионально-технического образования НАПН Украины*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

проектная деятельность студентов техникумов и колледжей, оценка результатов, образование, проектная технология, обучение

В статье осуществлен анализ методических аспектов контроля и оценки групповой проектной деятельности студентов. Получение в учебном заведении теоретических знаний сегодня рассматривается условием необходимым, но недостаточным для удовлетворения требований рынка труда. Акценты заметно сместились в сторону формирования способностей применения знаний на практике с высоким уровнем самостоятельности и ответственности. Одной из учебных технологий, обеспечивающих определенный баланс между академическими знаниями и прагматическими умениями, и является метод проектов. Анализ специальной литературы и опыта деятельности техникумов и колледжей свидетельствует о недостаточной интенсивности применения творческих проектов в практике работы учебных заведений. Причина нереализованности проектной технологии заключается в том, что ее внедрение не подготовлено ни в организационном, ни в техническом, ни, самое главное, в личностном, психологическом плане. Поэтому четкое понимание содержания, критериев технологии проектной деятельности, владение методикой ее применения позволяет как отдельным учителям, так и руководителям учебных заведений, объективно оценивать и прогнозировать ее внедрения. Исследованием установлены основные принципы контроля знаний студентов во время проектно-технологической деятельности, рассмотрены функции, реализация которых предусматривает процесс оценки проектной деятельности студентов по любой учебной деятельности вообще, и проектной в частности.

Проектная деятельность – это особый вид деятельности, который требует самоконтроля и самоанализа, которые проявляются в самостоятельной работе студента. Завершающим этапом работы в проекте является его защита. Во время защиты участники проекта отчитываются про результаты реализации проекта. Очень важно, чтобы контроль знаний, умений и навыков был не эпизодическим, а систематическим и регулярным. Оценивание не должно состоять только из оценки педагога, а нужно учитывать самооценку и взаимооценку участников проекта, внешнюю экспертную оценку. Нужно помнить и о поощрительной роли оценки в проектной деятельности.

Abstract

Control and assessment of college and technical students' project training results

Tetyana Pashchenko,

PhD, Senior researcher,

*Senior researcher at the Laboratory of scientific and methodological support
for specialists' training at colleges and technical schools
the Institute of vocational education and training
of the National academy of educational science of Ukraine*

KEY WORDS:

technical schools
and colleges
students' project
activity, results
assessment,
educational, project
technology,
training

The article analyzes monitoring and evaluation methodological aspects of a group of students' project activities. Today the acquiring of theoretical knowledge at a training institution is considered a necessary condition, but not the sufficient one, to meet labour market demands. The emphasis has shifted significantly towards forming the ability to apply knowledge in practice performing high level of self-dependence and responsibility. The training technology for providing clearly stated academic knowledge and pragmatic skills balance is the method of projects. The analysis of professional literature and technical schools and colleges experience demonstrates the lack of creative projects active use within training institutions practice of educational institutions. The source for design technology outstanding is in lack of implementation management, technical aspects, or, most importantly, personal, psychological terms. Therefore, clear understanding of the content, technology criteria, methodology knowledge allows both individual teachers and heads of educational institutions to put in perspective and predict its implementation. The research establishes the basic students' knowledge monitoring principles while their project-technological activities, examines functions those foresee student's project activity assessment in any educational activity and project one specifically.

Project activity is a special kind of activity that requires self-control and self-analysis which are manifested in student's independent work. The final stage of the project is its critical review when students report on the results of its implementation. It is very important to conduct systematic and regular control of knowledge, skills and abilities. Evaluation should not consist only of a teacher's assessment, but include self-assessment and project participants' mutual evaluation, external peer review. It is necessary to remember the encouraging role of evaluation within project activities.

References

1. Alekseyuk A.M. Pedagogika vischoyi shkoli. Kurs lektsiy: modulne navchannya. Navch. posibnik / A.M. Alekseyuk. – K. : ISDO, 1993. – 220 s.
2. Lerner P. Proektuvannya yak osnovniy vid piznavalnoyi diyalnosti shkolyariv / P. Lerner // Zavuch. – 2003. – № 7. – S. 6-10.
3. Sasova I. Cherez problemu – k prakticheskomu rezultatu / I. Sasova // Uchitel. – 2001. – № 5. – S 35-38.
4. Chechel I. Metod proektov: sub'ektivnaya i ob'ektivnaya otsenka rezultatov / I. Chechel // Direktor shkolyi. – 1998. – № 4. – S. 3-10.
5. Soroka T. V. SkraybIng yak suchasna forma vIzualIzatsIYi navchalnogo material / T. V. Soroka // Nove v praktiku. – 2015. – № 15-16 (283-284). – S. 60-62.

УДК: 377.011.3-051:[005.966:004

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Лідія Гуменна,

молодший науковий співробітник лабораторії

електронних навчальних ресурсів

Інституту професійно-технічної освіти

НАПН України

ORCID: 0000-0003-3813-5894

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

інформаційно-аналітична компетентність, модель розвитку, дидактична система, компонент системи, інформаційна культура

Реферат

У статті дано пояснення дефініції «інформаційно-аналітична компетенція педагогічних працівників професійних (професійно-технічних) навчальних закладів» як системотворчого компонента виробничої, освітньої, науково-виробничої, науково-дослідної й інноваційної діяльності та суспільної практики. Побудовано модель розвитку інформаційно-аналітичної компетентності (ІАК) та деталізовано компоненти її дидактичної системи: мотиваційно-цільовий, організаційно-процесуальний, змістовий, організаційно-технологічний, діагностичний і компонент результативності. Акцентовано увагу на значенні зовнішньої і внутрішньої мотивації педагогічних працівників для розвитку інформаційно-аналітичної компетентності. Деталізовано організаційно-педагогічні умови розвитку ІАК; зазначено важливість чотирьох її факторів: урахування точки зору педагогічних працівників, керівників професійних навчальних закладів, учнів/студентів, значимості інформаційно-аналітичної компетентності у професійній кар'єрі; науково-методичного супроводу розвитку зазначеної компетентності. Детально описано методи та засоби розвитку ІАК.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство є інформаційним і щоразу ставить нові вимоги як до системи професійно-технічної освіти, так і до професійної діяльності її суб'єктів. Саме тому у функціонуванні конкретних професійно-технічних навчальних закладів має постійно враховуватися, з одного боку, необхідність досконалого володіння фахівцями сучасними інформаційними технологіями, а з іншого – швидке старіння наукових знань, різноманітної навчальної та службової інформації, інформаційних технологій тощо. Це, безумовно, має істотний вплив, по-перше, як на всіх суб'єктів системи професійної (професійно-технічної) освіти, серед яких є особлива категорія – педагогічні працівники, так і на модернізацію професійної освіти та складові професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (далі –ЗП(ПТ)О).

Однак незаперечні досягнення у сфері методичної роботи щодо розвитку інформаційно-аналітичних теоретичних і технологічних знань, умінь і навичок педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів, подальший цілеспрямований розвиток цієї діяльності стримується недостатньою вирішеністю

завдань розроблення теорії і методики розвитку їхньої інформаційно-аналітичної компетентності – складової інформаційної культури.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми розвитку інформаційно-аналітичної компетентності (ІАК) на загальних теоретичних та методологічних засадах модернізації ПО розглядалися Р. Гуревичем, Н. Кузьміною, Н. Ничкало, В. Радкевич та ін.; з позиції теоретичних основ формування професійної компетентності педагогічних працівників у системі підготовки кваліфікованих робітників – В. Адольфом, Е. Зеєром, С. Коваленком, Н. Кузьміною, Т. Браже, М. Льїним, Г. Ібрагімовим, Е. Помиткіним, С. Шишовим та ін.; з інформаційно-аналітичного забезпечення органів управління професійно-технічною освітою різних рівнів досліджували О. Гуменний, Л. Петренко, І. Савченко; з точки зору підвищення інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників різних освітніх рівнів – Н. Гайсинюк, Н. Величко, Л. Забродська, Н. Зінчук, О. Назначило, В. Омельченко, Ю. Сурмін, В. Ягупов та ін.; з упровадження сучасних інформаційно-комунікативних технологій у процес підготовки фахівців

досліджувалися О. Григор'євою, М. Жалдаком, Г. Селевком, С. Сисоєвою, О. Спіріним, О. Тарасенко, Л. Тучкіною, В. Фомінім, Л. Шелеховою та ін.

Мета статті – відобразити й деталізувати модель розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників закладів П(ПТ)О та її реалізацію для покращення освітньої діяльності.

Виклад основного матеріалу. У сучасному інформаційному суспільстві найважливішими завданнями є отримання, розроблення та поширення освітніх, наукових і культурних відомостей, збереження кожною нацією своєї історичної спадщини та ідентичності, постійне й систематичне забезпечення високої якості освіти. Для цього важливо педагогам, а, отже, й педагогічним працівникам професійних навчальних закладів, розвивати латеральне мислення – непрямого та творчого підходу для вирішення освітніх проблем, що відображається на здатності до аналітико-синтетичного опрацювання інформації, рефлексії, вироблення правильного рішення у навчально-виховній діяльності, швидкої адаптації у разі постійних змін і нестандартних ситуацій. Сприймаючи події по-новому, вони мислять іншими категоріями, а тому змінюється й мотивація діяльності, відбувається пошук технологій досягнення більш високих результатів за короткі терміни і з мінімальними зусиллями. Володіння фахівцями сучасними інформаційними технологіями уможливило ефективне використання інформаційних ресурсів, а саме: оптимізувати та автоматизувати інформаційні процеси, розробляти навчально-виробничі технології, задіювати системи електронних телекомунікацій для підвищення якості навчального матеріалу. Застосування інноваційних педагогічних програм і методик підсилює освітні ефекти, оскільки дає педагогічним працівникам додаткові можливості для побудови індивідуальних освітніх траєкторій студентів/учнів, реалізації диференційованого підходу з урахуванням рівня їхньої готовності до навчання, організації різних форм навчально-пізнавальної діяльності на заняттях, активізації й цілеспрямованого самостійної роботи учнів тощо. На сайті коледжу Баддін

[1](Bowdoin College), Брауншвейг, штат Мен, зазначено: системне й логічне вирішення проблеми, виявлення причинно-наслідкових зв'язків і передбачення несподіваних результатів; їх розв'язання з позиції власного досвіду і знань, а також використання інших ресурсів – у разі необхідності – є інформаційно-аналітичною компетентністю.

Інформаційно-аналітична компетентність, на нашу думку, – це системотворчий компонент виробничої, освітньої, науково-виробничої, науково-дослідної й інноваційної діяльності та суспільної практики. Важливою її особливістю є сприяння розвитку латерального мислення.

Без інформаційно-аналітичної компетентності, як стверджує В. Ягупов, неможливо дотримуватися ключових принципів інформаційного суспільства: забезпечення загального та вільного доступу громадян до інформаційних й комунікаційних інфраструктур і технологій, відомостей і знань; підвищення довіри й безпеки при використанні ІКТ з акцентуванням уваги на етичних аспектах[2].

Розвиток ІАК педагогічних працівників професійних навчальних закладів є процесом реалізації інноваційної діяльності, спрямованої як об'єктивно, так і суб'єктивно на новий (для конкретного педагогічного працівника) результат. Тому цей процес доцільно розглядати як повний, завершений цикл продуктивної діяльності, що має бути реалізований у «певній часовій послідовності, за фазами, стадіями й етапами (часова структура організації діяльності)» [3, с. 8].

Узявши за основу гносеологічний і загальнометодичний аспекти теорії моделювання, теорії систем та основні компоненти практичної діяльності, нами розроблено модель розвитку ІАК педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів (рис. 1). При побудові моделі зроблено припущення, що розвиток інформаційно-аналітичної компетенції педагогічних працівників, здійснюваний усвідомлено й контрольовано, сприяє досягненню позитивного результату – динаміки всіх компонентів цього складного поліфункціонального утворення як складової професіоналізму

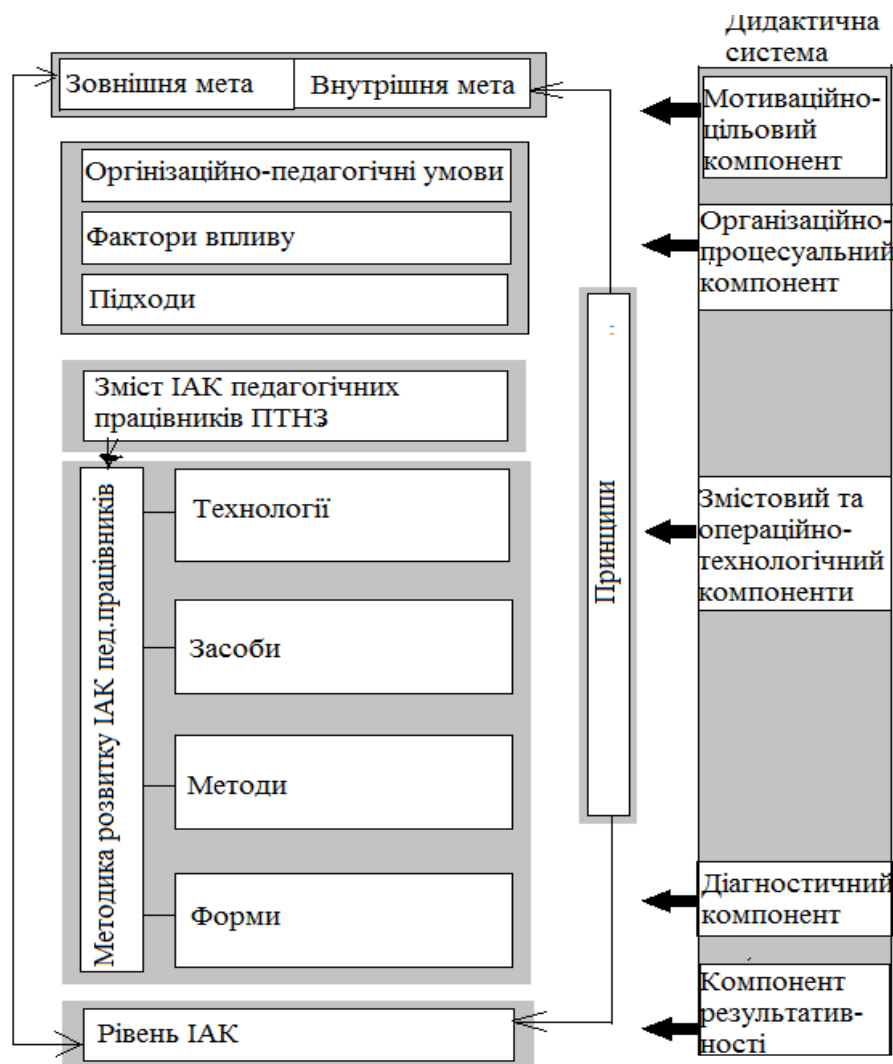

Рис.1.

Модель розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників закладів П(ПТ)О

Уточнимо елементи представленої моделі. Зовнішня її мета: розвиток інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників за вимогами інформаційного суспільства. Внутрішня – розвиток інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О для вдосконалення професійної діяльності.

Організаційно-педагогічні умови: організація методичної роботи, самоосвіта, відбір змісту розвитку інформаційно-аналітичної компетентності, розроблення навчально-методичного забезпечення, науково-методичний супровід.

Фактори впливу: педагогічний стаж, психологічні особливості; зовнішня та внутрішня мотивація.

Підходи: андрагогічний; компетентнісний; особистісно-орієнтований.

Зміст: розвиток інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О: інформаційно-аналітичні теоретичні та технологічні знання; комунікаційні, аналітичні та синтезуючі уміння й навички; спрямованість і мотивація особистості на інформаційно-аналітичну діяльність.

Методика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О:

- технології: Web-технологія, майстер-клас, е-портфоліо;
- засоби: ментальні карти, е-каталоги, е-щоденники, інформаційні та інформаційно-аналітичні системи, експертні системи, системи інформаційного обслуговування;
- методи: рефлексія, дослідницький, самостійна діяльність, репродуктивний, проектна діяльність;
- форми: очна (тренінги, семінари, бар-хамп, лекції, індивідуальні та групові консультації, дистанційна (вебінари, воркшопи, індивідуальна та групова робота в LMS).

Моніторинг рівня інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О – базовий, поглиблений, професійний.

Принципи: цілеспрямованість; актуальність; активність; достовірність; змістовність; альтернативність; обґрунтованість; системність; своєчасність; ініціативність; об'єктивність; безперервність.

Згідно розробленої моделі, її *мотиваційно-цільовий компонент* складається із зовнішньої та внутрішньої мотивації.

Зовнішня мотивація розвитку інформаційно-аналітичної компетентності зумовлена соціальним замовленням інформаційного суспільства. Один із засновників концепції інформаційного суспільства (або постіндустріального) Д. Белл у процесі його аналізу особливу увагу звертав на соціальні чинники, наголошуючи, що в ХХІ ст. вирішальне значення для економічного та соціального життя, виробництва знань, а також характеру трудової діяльності матиме такий новий соціальний лад, який ґрунтується на телекомунікаціях [4]. Внутрішньою є мотивація розвитку ІАК педагогічних працівників для: вдосконалення власної професійної діяльності; врахування інтенсивності конкурентоспроможності на ринку праці; кар'єрного зростання; підвищення категорії під час проходження атестації; отримання надбавок за інноваційну діяльність тощо.

Організаційною структурою дидактичної системи моделі є *організаційно-процесуальний компонент* (ОПК) розвитку ІАК педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів. Значимими елементами

зазначеного компоненту є організаційно-педагогічні умови, фактори впливу і підходи.

Організаційно-педагогічними умовами (ОПК) є організація методичної роботи, впровадження в систему підвищення кваліфікації науково-обґрунтованої багаторівневої та багатокомпонентної моделі розвитку ІАК; вибір форм і методів, адекватних професійному і життєвому досвіду педагогічного працівника, диференціація та інтеграція змісту; розроблення індивідуального плану саморозвитку; відбір контент-змісту для безперервного розвитку інформаційно-аналітичної компетентності на основі власного електронного освітнього середовища. При цьому важливо брати до уваги чотири точки зору – самого педагогічного працівника, його керівника, учнів/студентів, колег; розроблення електронного навчально-методичного забезпечення; науково-методичний супровід.

Факторами впливу зазначеного компонента моделі є: педагогічний стаж; психологічні особливості; мотивація, а також підходи – андрагогічний, компетентнісний та особистісно-орієнтований.

Компоненти – операційно-технологічний та змістовий – складаються із технологій, засобів, методів і форм.

Серед сучасних технологій заслуговують на особливу увагу Web-технологія – як сукупність методів та програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою ефективного опрацювання веб-ресурсів, що знаходяться у веб-просторі; майстер-класи, метою яких є тренування розумових здібностей, логічного інтелекту і вербальних навичок у процесі комунікації з тренером та в групі; е-портфоліо – набір матеріалів в електронному варіанті з динамічною інформацією, що демонструє інформаційно-аналітичні, теоретичні й технологічні знання, вміння, навички і здатність вирішувати завдання навчально-виховного спрямування у професійній діяльності.

Засоби: ментальні карти (інтелект-карти, карти розуму, карти пам'яті, Mind Maps) – зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем; е-каталоги – каталог на електронному носії, що подає переважно зміст паперового каталогу та містить інформацію про підвищення

доступності та якості освіти, забезпечення можливості дистанційного, індивідуального навчання, самоосвіти та систематизації досвіду використання електронних освітніх ресурсів у професійних навчальних закладах; е-щоденники – система з інформацією про електронні щоденники учнів/студентів, відвідування ними навчального закладу, розклад, про педагогічних працівників, адміністрацію, контактні дані тощо; інформаційно-аналітичні системи: інформаційно-аналітична система Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Інституту освітньої аналітики тощо; експертні системи – інформаційні системи автоматизації процесів прийняття рішень, створені на основі опрацювання вибірок статистичних даних, або в яких використовуються експертні оцінки. Експертні системи є різновидністю систем комп'ютеризованої підтримки прийняття рішень, в яких поєднується комплексне використання експертних оцінок та результатів аналітичного опрацювання даних[5, с. 5]; системи інформаційного обслуговування – бібліотечно-інформаційна система, спрямована на вирішення проблеми інформаційного забезпечення професійного навчального закладу сучасними інструментами інформаційного опрацювання через налагодження на новій основі бібліотечно-інформаційного обслуговування всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, автоматизовані робочі місця (АРМ) педагогічних працівників тощо.

Методи: рефлексія – пов'язана з необхідністю фіксації зупинки і самого процесу з метою виділення проблеми [6]. Саме через фіксацію реалізується ставлення суб'єкта до предмета рефлексії, відбувається поляризація рефлексивного процесу, що приводить до глибшого усвідомлення проблеми. Аналіз як наступний етап рефлексивного процесу може набувати форми внутрішнього діалогу, рішення, висновків або наміру діяти певним чином. Розвиток педагогічної рефлексії у ході професійно-педагогічної підготовки виявляється в глибині переосмислення педагогічним працівником власного досвіду та характеризується особистим внеском в організацію інформаційно-аналітичного росту, потребою особистості у вільному виборі змісту діяльності, способів її розширення і

поглиблення [7]. Важливого методологічного значення набуває положення про взаємозв'язок творчої та пізнавальної діяльності з рефлексією, що спрямована на розвиток самосвідомості, на осмислення й орієнтацію дій суб'єкта (інтелектуальна рефлексія), на самоорганізацію, рух через самопізнання, самоаналіз стану – внутрішніх психічних актів, власних форм і передумов, розумової діяльності, цілісного «Я» (особистісна рефлексія) та через осмислення діяльності учнів/студентів у спілкуванні; взаємовідображення суб'єктів (міжособистісна рефлексія); дослідницький – з питань інформаційної аналітики (консолідована інформація) розробки моделей і алгоритмів, інформаційно-аналітичних систем підтримки педагогічних процесів, розробки технологій і методів побудови інтелектуальних інформаційно-аналітичних SMART-комплексів для підготовки майбутніх конкурентноздатних фахівців; самостійна діяльність за методикою, розробленою О. Назначило, що передбачає поетапну роботу викладача з модулями: самостійну роботу до заняття, спільну і самостійну роботу під час занять та самостійну роботу після занять. У процесі дослідження вченою було виявлено, що «матеріал інформаційного блоку відтворюється тим легше, чим більше він пов'язаний з практикою безпосереднього здійснення інформаційно-аналітичної діяльності викладача»[8, с.123]. У процесі інтенсивної інтелектуальної праці педагогічного працівника збільшуються його інформаційно-аналітичні уміння й накопичується досвід; репродуктивний, спрямований на відтворення педагогічним працівником способів інформаційно-аналітичної діяльності за визначеним алгоритмом; проектна діяльність, метод проектів – педагогічна технологія, в якій поєднується сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю, що цілком відповідає поняттю «механізм». При цьому педагогічний працівник виконує роль куратора контенту змісту. Ця технологія сприяє розвитку пізнавальних навичок, умінь самостійно конструювати власні знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати критичне і творче мислення, що відповідає основній меті моделі розвитку їхніх

інформаційно-комунікаційних компетентностей.

Форми: очна та дистанційна.

Діагностичний компонент моделі розвитку ІАК педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів визначає моніторинг рівня їхньої інформаційно-аналітичної компетентності. Структура означеної моделі передбачає оволодіння об'єктом навчання теоретичними і технологічними інформаційно-аналітичними та синтетичними знаннями, уміннями й навичками у процесі навчально-виховної діяльності. У педагогічній теорії та практиці доведено, що ефективність навчально-виховного процесу значною мірою визначається технологією навчального заняття [9, с. 115]. Тому педагогічному працівникові важливо обрати таку форму навчання, яка б дала змогу за відносно короткий час розв'язати відразу кілька завдань, організовуючи різноманітну діяльність учнів/студентів. При цьому необхідно врахувати специфіку їхньої категорії та умови, в яких відбувається навчання. Так, у ході розробки педагогічним працівником навчально-методичного комплексу (сукупність технічних, програмних і методичних засобів забезпечення самостійної роботи учнів/студентів, спрямованої на одержання і практичне використання актуальних науково-теоретичних, технічних і технологічних знань), зумовлюється поетапна послідовність реалізації моделі розвитку ІАК: визначаються цілі й завдання процесу навчання, в межах якого використовуватиметься електронний навчальний комплекс (визначення інформаційної потреби); уточнюються початкові знання і вміння учнів/студентів до початку навчального процесу з використанням електронного підручника (діагностика знань та вмінь); здійснюється пошук і аналіз аналогів програмних продуктів з обраної тематики – пошук інформації (її аналіз потрібний для планування подальших дій); використовується наявний продукт або розробляється власний; здійснюється структурування змісту навчання згідно сформульованою мети; визначаються типи навчальних тренувальних завдань, розробляються схеми контролю знань (удосконалення умінь роботи з інформацією);

генеруються схеми інтерфейсу і сценарії комплексу (перероблення інформації і створення нового знання); підготовляється текст теорії (якісно-кількісне опрацювання інформації), ілюстрації та мультимедіа-компоненти; реалізовується електронний комплекс; проводиться експертиза й апробація кожного компонента; оформляються деталізовані методичні рекомендації щодо організації та проведення навчального процесу з використанням електронного комплексу [10, с. 112-113]. Таким чином, діагностичний компонент моделі розвитку ІАК визначається створенням електронного комплексу, що потребує реалізації усіх його компонент.

Компонент результативності відображає базовий, поглиблений чи професійний рівень інформаційно-аналітичної компетентності педагогічного працівника за даними діагностичного компонента. Інформаційно-аналітичну діяльність вважають не тільки цілеспрямованим процесом, результативність якого забезпечує рівень сформованості умінь спеціаліста знаходити, оцінювати й використовувати у своїй професійній діяльності необхідну інформацію, а також уміння аналізувати і структурувати інформацію, володіти спеціальними методами її аналізу, «виконувати її якісно-змістове перетворення, досліджувати і прогнозувати розвиток інформаційних процесів на основі формальних чи напівформальних моделей у межах сучасної соціально-економічної сфери діяльності людини.

Висновок. За умови створення та вдосконалення організаційно-педагогічних умов реалізації педагогічними працівниками професійно-технічних навчальних закладів відображеної та деталізованої моделі, уможливується розвиток їхньої інформаційно-аналітичної компетентності. Підвищення рівня ІАД виразиться через усвідомлення ролі інформації в житті індивіда, особи, фахівця, функціонування професійно-технічних навчальних закладів; знання й розуміння основних трактувань феномена інформації в інформаційному суспільстві та їх впливу на формування сучасної картини світу, на функціонування різних сфер суспільства і характер професійної діяльності педагогічних

працівників у закладах П(ПТ)О; готовність і здатність враховувати у своїй професійно-педагогічній діяльності закономірності інформаційних процесів й особливості їх

прояву; володіння навичками та вміннями аналізу, синтезу та оцінювання інформації з позицій її властивостей, професійної, практичної й особистісної значущості.

Література

1. Definition and Behavioral Indicators of Analytical Thinking/Problem Solving/ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bowdoin.edu/hr/manager-toolkit/PA7-review-resources-competency-analytical-thinking.shtml>. – Дата звернення: 17.06.2017.
2. Ягупов В. В. Чинники розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів / В. В. Ягупов // Професійне навчання на виробництві : [зб. наук. пр. / гол. ред. колегії Н. Ничкало]. – Київ : Вид-во ТОВ «ІМО-прес», 2016. – Вип. VI. – С. 130-142.
3. Новиков А. М. Методология: [монографія] / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М.: СИНТЕГ, 2007. – 663 с.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – М. : Academia, 1999. – 786 с.
5. Нейлор К. Как построить свою экспертную систему: Пер. с англ. / Нейлор К. – М. : Энергоатомиздат, 1991, – 286 с.
6. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя: [Текст] / Л. М. Митина. – М. : Флинта : Москов. психолого-социал. ин-т, 1998. – 200 с.
7. Литвиненко С. Формування педагогічної рефлексії у процесі професійної підготовки майбутніх учителів в умовах ступеневої освіти / С. Литвиненко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npd_2013_1.2_4.pdf – Дата звернення: 17.06.2017.
8. Назначило Е. В. Развитие информационно-аналитической компетентности преподавателя в процессе непрерывного педагогического образования: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 / Назначило Елена Валерьевна; Магнитогорский гос. ун-т. – Магнитогорск, 2003. – 193 с.
9. Морева Н. А. Технологии профессионального образования. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н. А. Морева. – М. : Академия, 2005. – 432 с.
10. Гайдамак Е. С. Развитие информационно-аналитической компетентности будущего магистра физико-математического образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Гайдамак Елена Сергеевна; Омский гос. пед. ун-т. – Омск, 2006. – 214 с.

Реферат

Развитие информационно-аналитической компетентности педагогических работников учреждений профессионального (профессионально-технического) образования

Лидия Гуменная,

младший научный сотрудник лаборатории
электронных учебных ресурсов

Института профессионально-технического образования
НАПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

профессиональное образование, информационно-аналитическая компетентность, модель развития, дидактическая система, компонент системы, информационная культура

В статье раскрыто значение дефиниции «информационно-аналитическая компетенция педагогов профессиональных (профессионально-технических) учебных заведений» как системообразующего компонента производственной, образовательной, научно-производственной, научно-исследовательской и инновационной деятельности и общественной жизни. Построена модель развития информационно-аналитической компетентности (ИАК) и детализированы компоненты ее дидактической системы: мотивационно-целевой, организационно-процессуальной, содержательной, организационно-технологической, диагностической и результативной. Акцентировано внимание на значении внешней и внутренней мотивации педагогических работников для развития информационно-аналитической компетентности. Детализировано организационно-педагогические условия развития ИАК; отмечено важность четырех ее факторов: учета точки зрения педагогов, руководителей профессиональных учебных заведений, учащихся / студентов, значимости информационно-аналитической компетентности в профессиональной карьере; научно-методического сопровождения развития указанной компетентности. Подробно описаны методы и средства развития ИАК.

Abstract

Information-analytical competence development for pedagogical staff of VET institutions

Lidiia Humenna,

Junior researcher

*Laboratory of e-learning resources
Institute of VET of NAES of Ukraine*

KEY WORDS:

VET, information-analytical competence, development model, system component, didactic system, information culture

The article reveals explanation of the definition "VET institutions pedagogical staff information-analytical competence" as a system-creating component for industry, education, R&D and manufacturing, research and innovative activity and social life sectors. The model of information-analytical competence development is built and its didactic system components are detailed: motivational-purpose, organizational-procedural, substantial, organizational-technological, diagnostic and resultant. The attention is drugged to teachers' inner and outer motivation importance for developing the information-analytical competence. The organizationally-pedagogical terms for information-analytical competence development are detailed; the importance of four factors is marked: considering point of view of pedagogical workers, VET schools leaders, students on information-analytical competence importance for professional life; scientifically-methodical support for the following competence development. Methods and facilities for information-analytical competence development are described in details.

References

1. Definition and Behavioral Indicators of Analytical Thinking/Problem Solving/ – [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.bowdoin.edu/hr/manager-toolkit/PA7-review-resources-competency-analytical-thinking.shtml>. – Data zvernennya: 17.06.2017.
2. Yahupov V. V. Chynnyky rozvytku informatsiino-analitychnoi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv / V. V. Yahupov // Profesiine navchannia na vyrobnytstvi : [zb. nauk. pr. / hol. red. kolehii N. Nychkalo]. – Kyiv : Vyd-vo TOV «IMO-pres», 2016. – Vyp. VI. – S. 130-142.
3. Novikov A. M. Metodologiya: [monografiya] / A. M. Novikov, D. A. Novikov. – M. : SINTEG, 2007. – 663 s.
4. Bell D. Gryadushee postindustrialnoe obschestvo. Opyit sotsialnogo prognozirovaniya / D. Bell. – M. : Academia, 1999. – 786 s.
5. Neylor K. Kak postroit svoyu ekspertnyuyu sistemu: Per. s angl. / K. Neylor – M. : Energoatomizdat, 1991. – 286 s.
6. Mitina L. M. Psihologiya professionalnogo razvitiya uchitelya: [Tekst] / L. M. Mitina. – M. : Flinta : Moskov. psihologo-sotsial. in-t, 1998. – 200 s.
7. Lytvynenko S. Formuvannia pedahohichnoi refleksii u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnykh uchyteliv v umovakh stupenevoi osvity / S. Lytvynenko. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNL OAD=1&Image_file_name=PDF/Npd_2013_1.2_4.pdf –Data zvernennia: 17.06.2017.
8. Naznachilo E. V. Razvitie informatsionno-analiticheskoy kompetentnosti prepodavatelya v protsesse nepreryivnogo pedagogicheskogo obrazovaniya: dis. ... kand. ped. nauk: spets. 13.00.08 / Naznachilo Elena Valerevna; Magnitogorskiy gos. un-t. – Magnitogorsk, 2003. – 193 c.
9. Moreva N. A. Tehnologii professionalnogo obrazovaniya. Ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. zavedeniy / N. A. Moreva. – M. : Akademiya, 2005. – 432 s.
10. Gaydamak E. S. Razvitie informatsionno-analiticheskoy kompetentnosti budushego magistra fiziko-matematicheskogo obrazovaniya: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Gaydamak Elena Sergeevna; Omskiy gos. ped. un-t. – Omsk, 2006. – 214 s.

УДК 377.091.12:005.73

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

Тетяна Поліщук,

аспірант Інституту ПТО НАПНУ,

директор ДНЗ «Бердичівське ВПУ»

ORCID: 0000-0002-5192-1921

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

організаційна культура, методика дослідження, заклад професійної освіти аграрного профілю, педагогічний експеримент, педагогічний колектив, базові цінності

Реферат.

У статті представлено методику дослідження стану та особливостей розвитку організаційної культури закладів професійної освіти аграрного профілю України. Засобом застосування методу рангової кореляції виявлено співвідношення пріоритетних цінностей педагогічних колективів, їх спрямованість на розвиток організаційної культури.

Використано досвід застосування методів дослідження проблем організаційної культури науковцями, де представлено теоретичні й емпіричні методи. Проаналізовано коло теоретичних наукових джерел, пов'язаних з вивченням проблеми розвитку організаційної культури.

Охарактеризовано взаємодії особистості з соціумом, між членами колективу, між керівництвом і підлеглими, у результаті чого відбувається формування і розвиток організаційної культури педагогічного колективу. Акцентовано увагу на важливості культурологічного підходу до вирішення проблеми розвитку організаційної культури як духовно-культурної складової цього процесу. Окреслено основні принципи методології дослідження. Серед них – принципи всезагальності, доступності, чіткості й однозначності, апріорності, поваги до особистісної (індивідуальної) та національної культур, партисипативності.

Описано цікаві факти використання методів індукції, систематизації та узагальнення. Їх застосування дало можливість уточнити суть категорії «організаційна культура», систематизувати принципи її формування та розвитку. Розкрито особливості пріоритетних цінностей педагогічних колективів і з'ясовано, як вони співвідносяться із цінностями українського суспільства, а також з європейськими цінностями. Визначено науково-теоретичні та методологічні засади дослідження проблеми розвитку організаційної культури закладів професійної освіти аграрного профілю, розробленого та проведеного в рамках виконання дисертаційного дослідження (2013–2017 р.р.; науковий керівник – член-кор. НАПН України, доктор педагогічних наук, професор В.О.Радкевич).

Постановка проблеми. Проблема організаційної культури є міждисциплінарною, тому ми опираємося на результати дослідження науковців в галузі філософії, культурології, менеджменту, економіки, педагогіки (зокрема професійної), соціальної психології тощо. У попередніх публікаціях з досліджуваної теми нами проаналізовано висвітлені в роботах науковців теоретичні засади та концептуальні підходи до вивчення проблеми розвитку організаційної культури. Нами враховано, що для створення наукових основ розвитку будь-якого об'єкта необхідно осмислити взаємозв'язок методології, теорії і науки як компонентів соціально значущої людської діяльності з пізнання та перетворення реальної дійсності [10, с. 9].

Аналіз останніх досліджень. Виходимо з розуміння методів дослідження організаційної культури як сукупності прийомів та засобів, які дають можливість

суб'єктам дослідження отримати достовірні дані. Тому, вибираючи методи, намагались досягти того, щоб вони були адекватними поставленим завданням. При цьому ми використовували досвід застосування методів дослідження проблем організаційної культури іншими науковцями (О.Білецької, В.Болгаріної, Л. Карамушки, О. Кислої, В. Лозниці, Л. Орбан-Лембрик, Ю. Палехи, І. Савка, Г. Тимошко, О. Тихомирової, О. Харчишиної, Н. Шаталової та ін.) [1; 3; 4; 5; 6; 9]. Такий підхід дав змогу переконатися в тому, що теоретичні й емпіричні методи дослідження значною мірою переплітаються і тісно взаємопов'язані.

Метою статті є визначення науково-теоретичних та методологічних засад дослідження проблеми розвитку організаційної культури закладів професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. На всіх етапах дослідження ми застосовували як

методи теоретичного, так і емпіричного дослідження. Насамперед, продумали логічну послідовність проведення дослідження. *На першому етапі (пошуковому)* було сформульовано проблему дослідження, визначено об'єкт та предмет дослідження, сплановано, як комплексно оцінити наявну організаційну культуру, спрогнозовано значення такого дослідження для педагогічної науки і практики. *На другому етапі (підготовчому)* було визначено мету, завдання та гіпотезу дослідження. Визначено та проаналізовано коло теоретичних джерел, пов'язаних з вивченням нашої проблеми, окреслені методологічні засади та методика дослідження. На цій основі розроблена програма педагогічного експерименту, намічені контрольні та експериментальні групи, продумана послідовність проведення експерименту. Наступний *етап (констатувальний та формувальний)* був присвячений безпосередньому здійсненню експерименту, визначенню його технологій. *Четвертий етап – узагальнюючий*, результатом якого стала перевірка гіпотези, аналіз виконання завдань дослідження, упровадження результатів, підготовка методичних рекомендацій.

Дотримуючись наміченої логіки, ми визначили основні методологічні засади дослідження проблеми організаційної культури. Основу їх складають підходи методологічного рівня, принципи, функції та методи. Не викликає сумніву присутність в дослідженні *філософського* аспекту. Він полягає в тому, що ми розглядаємо організаційну культуру закладу професійної освіти як невід'ємну складову загальнофілософського поняття «культура», тобто один з її різновидів. Трактують організаційну культуру як ідеології управління організацією вказує на необхідність реалізації філософського підходу.

Важливим компонентом організаційної культури є аксіологічний (ціннісний), який теж є предметом дослідження. Ми врахували закономірність взаємозв'язку та взаємозумовленості загальнокультурних, організаційних і педагогічних цінностей. З метою вивчення ціннісного компонента застосовувалися загальнонаукові методи (аналіз, синтез,

методи структурно-функціонального аналізу, синергетики, соціологічні опитування тощо).

Освіта, в цілому, як і її важлива ланка – професійна освіта – є, насамперед, явищем культури. Тому їй властиві основні закономірності розвитку культури як всезагального явища. У цьому контексті значну увагу приділяли дослідженню соціокультурного середовища, в якому зароджується та розвивається організаційна культура навчального закладу. Об'єктом нашого ретельного дослідження була сукупність соціально-культурних умов життєдіяльності членів педагогічного колективу, що закономірно впливають на свідомість і поведінку кожного, визначають якість їхньої взаємодії.

У сучасних умовах зазнає змін і характер взаємодії особистості з середовищем, між членами колективу, між керівництвом і підлеглими, в результаті чого й відбувається формування та розвиток організаційної культури. Ці зміни зумовлені становленням громадянського суспільства, подальшою демократизацією суспільного життя. Властивий освіті консерватизм (зокрема, сфері управління нею), а певним чином, і авторитаризм, вступає в суперечність з прихильністю громадян, зокрема молоді, до свободи, самостійності, ствердження власної гідності. Гостро постає проблема перебудови практики взаємодії між педагогами та учнями, співіснування їхніх субкультур. Конфлікти, що виникають на цьому ґрунті, мають долатися у площині культури взаємодії. Цю особливість маємо враховувати, вибудовуючи стратегію і тактику управління розвитком організаційної культури педагогічного колективу закладу освіти. А технології їх реалізації неодмінно вимагають культурологічного підходу до управління педагогічною системою розвитку організаційної культури педагогічного колективу закладу професійної освіти аграрного профілю. Акцент робимо на тому, що *культурологічний* підхід є концептуально вагомим для нашого дослідження. Він має забезпечити присутність у вирішенні проблеми розвитку організаційної культури духовно-культурної складової, не зводячи цей процес до суто прагматичного досягнення результату навчально-виробничої діяльності.

Важливим елементом методології дослідження є *принципи* формування та розвитку організаційної культури. У своєму дослідженні ми спиралися на основні принципи, виявлені у дослідженнях науковців [9, с. 128-136]. Серед них – принципи всезагальності, доступності, чіткості й однозначності, апріорності, поваги до особистісної (індивідуальної) та національної культур, партисипативності [5]. Принципово важливим для нас вважаємо врахування наявної можливості для співробітників досягти цілей, проголошених цінностей в існуючих реальних умовах. У процесі дослідження дійшли висновку, що цей перелік потрібно доповнити вкрай важливими для сьогодення принципами культуровідповідності, демократизації, децентралізації. Щодо останнього, то, враховуючи економічні й соціальні реальності, вважаємо необхідним для державних навчальних закладів системи професійної освіти оптимальне поєднання централізації і децентралізації управління.

Організаційна культура освітніх закладів характеризується певними функціями. Найбільш вагомими з них є: ціннісна, інформаційна, пізнавальна, нормативна, знакова. Дослідники даної проблеми (В. Болгаріна, В. Подлесних, О. Тихомирова) називають такі функції-завдання саме для організаційної культури: визначення цілей організації; формування культури праці співробітників, культури навчально-виховного та навчально-виробничого процесів і гармонізація організаційної культури закладу й культури працівників [1, с. 256-283; 6, с. 43; 9, с. 128-136]. Дослідниця проблеми формування організаційної культури в педагогічних колективах професійних ліцеїв О. Кисла, узагальнюючи функції організаційної культури, називає такі: інноваційні, селекційні та трансляційні [5]. У своєму дослідженні ми враховували змістові характеристики цих функцій як доречні.

Визначення науково-теоретичних основ нашого дослідження, застосування певних методів відбувалося з огляду на сформульовані мету, завдання та гіпотезу. Виходимо з розуміння методів дослідження організаційної культури як сукупності прийомів та засобів, що дають можливість суб'єктам дослідження отримати достовірні

дані. Саме тому, вивчаючи стан сформованості організаційної культури закладу професійної освіти аграрного профілю, ми застосовували досить традиційний метод – опитування, що включав анкетування, тестування, інтерв'ю, спостереження. Метод опитування дав можливість діагностувати стан існуючої організаційної культури в навчальних закладах, які брали участь в експерименті. На основі аналізу цих результатів, які включають і потреби, і побажання членів колективу щодо розвитку культури організації, ми проектували напрями, технології, умови цього процесу. Цікаві факти вдалося встановити у процесі використання методів індукції, систематизації та узагальнення. Їх застосування дало можливість уточнити суть категорії організаційна культура, систематизувати принципи її формування та розвитку.

Методи кількісного та якісного аналізу дали змогу діагностувати стан організаційної культури педагогічних колективів закладів професійної освіти. Застосування методу рангової кореляції уможливило відслідкувати пріоритетність цінностей цих колективів, спрямованості на розвиток організаційної культури. Так, для вивчення ціннісних орієнтацій педагогічного колективу ми використали методіку, розроблену ізраїльським вченим Ш. Шварцем. Перелік базових цінностей, визначений вченим, широко використовувався в дослідженнях загальноєвропейського рівня [2, с. 35].

Це дало змогу з'ясувати, як співвідносяться пріоритетні цінності педагогічних колективів з цінностями українського суспільства, а також з європейськими цінностями. Опитування, проведене нами з використанням цих показників у ряді колективів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (Далі – ЗП(ПТ)О) (2013 рік), і здійснений після цього аналіз показав, що в основному педагоги відмітили як пріоритетні такі цінності: *безпека* (виявилася серед найважливіших у 61,3% опитаних); *конформність* (була винесена на перші місця в 84% опитаних, адже вона, на їхню думку, може сприяти власній безпеці та певній стабільності); *влада* (майже третина респондентів називають її серед важливих

цінностей, що показує ставлення до влади, як джерела матеріального благополуччя, привілеїв та безпеки).

За цими показниками, результати близькі до тих, що їх показали респонденти проведеного міжнародного дослідження «Європейське соціальне обстеження» в Україні. Якщо для населення країн Європи найбільш значущими виявились *доброчливість, універсалізм, самостійність*, то українці назвали дещо інші. Серед найбільш значущих – *безпека, універсалізм, традиції, конформність, влада* (Рис. 1). Важливим фактором тут є невпевненість у завтрашньому дні – і це не як ситуативне явище, а як діагноз [2, с. 35]. Порівняльний аналіз, хоча він не може бути репрезентативним для всіх навчальних закладів професійної освіти і стосується лише наших респондентів, все ж дає змогу помітити певний збіг ціннісних орієнтацій з населенням України. Це – логічно, адже саме в такому середовищі перебувають наші педагоги та учнівська молодь. І хоч молоде покоління дещо відрізняється за своїми ціннісними орієнтаціями, однак зазнає значного впливу оточення.

Нагадаємо, що в листопаді 2013 р. – лютому 2014 р. в Україні відбувалися події, які народ назвав Революцією Гідності. Це, на нашу думку, вплинуло на ставлення педагогів до цінностей, спонукало до їх переоцінки. Для прикладу: якщо *досягнення* як особиста

цінність під час першого і другого опитувань серед ієрархії займало останнє (десяте) місце, то в жовтні 2016 р. – перемістилось на п'яте. Зміст цієї цінності складає особистий успіх, віра у можливість досягти його завдяки власним здібностям. Більшість відмітила *самостійність* як важливу цінність, чого раніше не спостерігалось (Табл. 1).

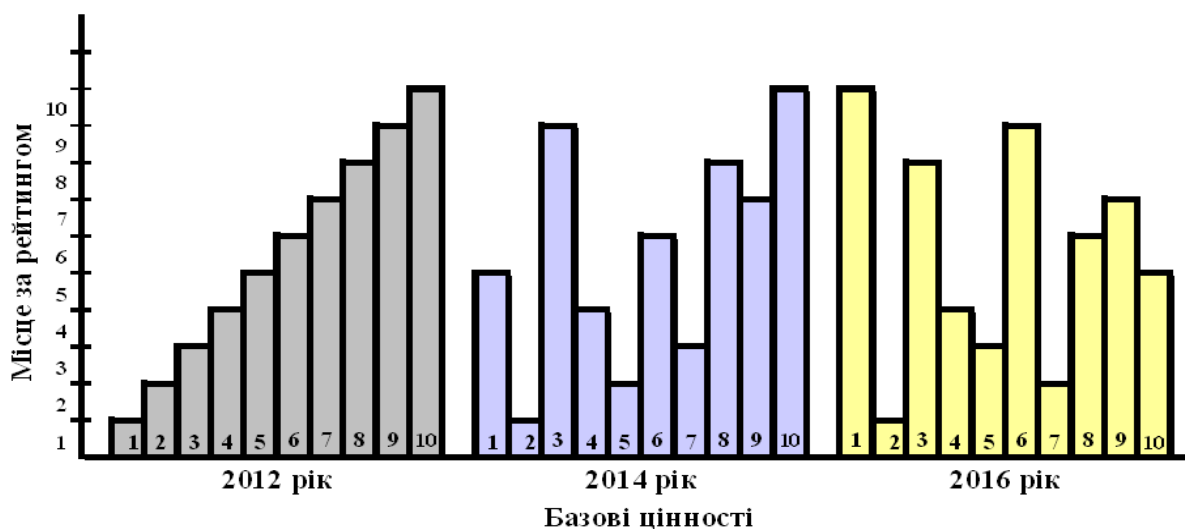
Якщо ж зробити деяке узагальнення, то останнє опитування продемонструвало відчутну спрямованість на європейські цінності. Дехто з респондентів пропонував внести до переліку базових цінностей патріотизм, що свідчить про усвідомленість причетності до долі свого народу. Варто акцентувати увагу на тому, що в структурі організаційної культури важливе місце відводиться цінностям, така тенденція до якісних змін у настроях педагогічних працівників свідчить про прогресивні зрушення.

Акцентуємо увагу на тому, що за цими ж показниками ми провели опитування серед педагогів закладів професійної освіти в березні 2012 р., у травні 2014 р., у жовтні 2016 р. У ході дослідження виникла необхідність застосувати метод експертних оцінок. Адже самооцінка часто має погіршеність необ'єктивності, перебільшеного суб'єктивізму. Це було нами зафіксовано на етапі діагностування стану організаційної культури педагогічного колективу державного навчального закладу «Бердичівське вище професійне училище».

Таблиця 1.
Порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій

2012 рік		2014 рік		2016 рік	
Місце за рейтингом	Базові цінності	Місце за рейтингом	Базові цінності	Місце за рейтингом	Базові цінності
1	Конформність	1	Безпека	1	Безпека
2	Безпека	2	Універсалізм	2	Самостійність
3	Влада	3	Самостійність	3	Універсалізм
4	Доброчливість	4	Доброчливість	4	Доброчливість
5	Універсалізм	5	Конформність	5	Досягнення
6	Традиції	6	Традиції	6	Гедонізм
7	Самостійність	7	Стимуляція	7	Стимуляція
8	Гедонізм	8	Гедонізм	8	Влада
9	Стимуляція	9	Влада	9	Традиції
10	Досягнення	10	Досягнення	10	Конформність

1 – Конформність
2 – Безпека
3 – Влада

4 – Доброзичливість
5 – Універсалізм
6 – Традиції

7 – Самостійність
8 – Гедонізм
9 – Стимуляція
10 – Досягнення

Рис.1.

Порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій.

Тут склалися певні традиції, сформувалися цінності, норми поведінки. Але стало зрозумілим, що в період кардинальних змін у житті суспільства з'явилась необхідність працювати по-новому. Оскільки навчальний заклад є одним з найкращих в Житомирській області, користується повагою як серед учнів, їхніх батьків та роботодавців, то спостерігалась певна заспокоєність, інертність. Керівники відчували гостру потребу в інноваціях, подальшому його розвитку. Вони усвідомлювали, що зупинятись на досягнутому означало застій, а то й регрес. Тож вирішено було шукати резерви розвитку у максимальному використанні можливостей педагогічного колективу, підвищенні культури організації в цілому. Але спочатку потрібно було об'єктивно оцінити стан розвиненості організаційної культури педагогічного колективу, яку розглядали як важливий ресурс розвитку свого навчального закладу. З цією метою були запрошені науковці Інституту професійно-технічної освіти НАПН

України, які дали експертну оцінку існуючому стану організаційної культури, допомогли спрогнозувати її розвиток на перспективу. На основі отриманих результатів було сплановано педагогічний експеримент, визначено умови подальшого розвитку організаційної культури педагогічного колективу.

Висновок. Існує значна кількість підходів до оцінювання такого складного й неоднозначного явища як організаційна культура. Ці методики є надзвичайно різноманітними і багатоплановими. Дослідження розвитку організаційної культури закладу професійної освіти аграрного профілю ми проводили за такими критеріями: привабливість культури, змістовна характеристика, ознаки, тип. Використання описаних методик може сприяти розв'язанню керівниками закладів професійної освіти управлінських проблем та проблем розвитку організаційної культури педагогічних колективів.

Література

1. Болгаріна В.С. Теоретичні аспекти розвитку організаційної культури професійно-технічного навчального закладу. / В.С. Болгаріна //

Управління розвитком професійно-технічної освіти в сучасних умовах: теорія і практика:

монографія / за ред. В.І. Свистун. – К. : «НВП Поліграфсервіс», 2014. – С. 256-283.

2. Глумин П. Украинский диагноз. // П. Глумин, И. Прядко // Корреспондент. – № 9 (446). – 2011. – С. 35.

3. Карамушка Л.М. Комплекс методик для вивчення особливостей та детермінант розвитку організаційної культури освітніх організацій / Л.М. Карамушка, К.В. Терещенко, В.І. Лагодзінська, В.М. Івкін, А.М. Шевченко // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. – Алчевськ : ЛАДО, 2014. – Т. І : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – 2014. – Вип. 40. – С. 9-15.

4. Карамушка Л. М. Психологія організаційної культури: навч. посіб. / Л. М. Карамушка, І. І. Сняданко. – Київ–Львів : Край, 2010. – 212 с.

5. Кислая Е.З. Формирование организационной культуры педагогического коллектива профессионального лицея: дис... канд.

пед. наук : 13.00.08 / Кислая Елена Зиновьевна. – Челябинск, 2006. – 160 с.

6. Подлесных В. И. Теория организации: учеб. для вузов / В.И. Подлесных. – СПб : Издат. Дом «Бизнес-пресса», 2003. – С. 43.

7. Поліщук Т. П. Аналіз стану організаційної культури педагогічних колективів ПТНЗ аграрного профілю / Т. П. Поліщук // Науковий часопис Національного університету імені М.П. Драгоманова. – Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. – 2016. – Вип. 54. – С. 149-157.

8. Почебут Л. Г. Организационная социальная психология / Л. Г. Почебут, В. А. Чикер. – СПб : Речь, 2000. – 227 с.

9. Тихомирова О.Г. Организационная культура: формирование, развитие и оценка / О.Г. Тихомирова. – СПб : ИТМО, 2008. – С. 128-136.

10. Управління розвитком професійно-технічної освіти в сучасних умовах: теорія і практика: монографія / за ред. В.І. Свистун. – К. : «НВП Поліграфсервіс», 2014. – С. 9.

Реферат
Методика исследования проблемы развития организационной культуры педагогического коллектива учреждений профессионального образования аграрного профиля

Татьяна Полищук,
аспирант Института ПТО НАПН Украины,
директор Бердичевского высшего профессионального училища

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

организационная культура, методика исследования, заведение профессионального образования аграрного профиля, педагогический эксперимент, педагогический коллектив, базовые ценности

В статье представлена методика исследования состояния и особенностей развития организационной культуры учреждений профессионального образования аграрного профиля Украины. Средством применения метода ранговой корреляции выявлено соотношение приоритетных ценностей педагогических коллективов, их направленность на развитие организационной культуры. Использован опыт применения методов исследования проблем организационной культуры учеными, где представлены теоретические и эмпирические методы. Проанализированы научные теоретические источники, связанные с изучением проблемы развития организационной культуры. Охарактеризованы взаимодействия личности с социальной средой, между членами коллектива, между руководством и подчиненными, в результате чего происходит формирование и развитие организационной культуры педагогического коллектива. Акцентировано внимание на важности культурологического подхода к решению проблемы развития организационной культуры как духовно-культурной составляющей этого процесса.

Определены основные принципы методологии исследования. Среди них – принципы всеобщности, доступности, четкости и однозначности, априорности, уважения к личностной (индивидуальной) и национальной культурам, партисипативности. Описаны интересные факты использования методов индукции, систематизации и обобщения. Их применение позволило уточнить суть категории «организационная культура», систематизировать принципы ее формирования и развития. Раскрыты особенности приоритетных ценностей педагогических коллективов и выяснено, как они соотносятся с ценностями украинского общества, а также с европейскими ценностями. Определены научно-теоретические и методологические основы исследования проблемы развития организационной культуры учреждений профессионального образования аграрного профиля, разработанного и проведенного в рамках выполнения диссертационного исследования (2013-2017 г. г.; научный руководитель – член-корр. АПН Украины, доктор педагогических наук, профессор В.А. Радкевич).

Abstract

Methodology of research of the problem of development of organizational culture of pedagogical staff of establishments of vocational education of an agrarian profile

Tatyana Polischuk,

*postgraduate student of the Institute of PTO of the NAPS of Ukraine
Director of DNZ "Berdychiv Higher Professional School"*

KEY WORDS:

organizational culture,
research methodology,
institution of
professional education
of the agrarian profile,
pedagogical
experiment,
pedagogical staff,
basic values

The article presents a methodology for studying the state and peculiarities of the development of the organizational culture of vocational education institutions of the agrarian profile of Ukraine. The means of applying the method of rank correlation revealed the correlation of the priority values of pedagogical staff, their orientation to the development of organizational culture. The experience of application of methods of research of problems of organizational culture by scientists is used, where theoretical and empirical research methods are presented. The scientific theoretical sources related to the study of the problem of the development of organizational culture are analyzed.

The interaction of the individual with the social environment, between the members of the collective, between management and subordinates is characterized, as a result of which the organizational culture of the pedagogical staff is formed and developed. Attention is focused on the importance of the culturological approach to solving the problem of the development of organizational culture as a spiritual and cultural component of this process. The main principles of the research methodology are determined.

Among them – the principles of universality, accessibility, clarity and uniqueness, a priori, respect for personal (individual) and national cultures, participativeness. The separate interesting facts about the use of methods of induction, systematization and generalization are described. Their application made it possible to clarify the essence of the category of organizational culture, to systematize the principles of its formation and development. The features of priority values of pedagogical staff are revealed and it is clarified how they relate to the values of Ukrainian society, as well as to European values. The scientific-theoretical and methodological bases of the research of the problem of development of the organizational culture of vocational education institutions agrarian profile, developed and conducted within the framework of the dissertation research (2013-2017, scientific adviser – Corresponding Member of NAPS of Ukraine, Doctor of pedagogical science, Professor Valentyna Radkevych).

References

1. Bolharina V.S. Teoretychni aspekty rozvytku orhanizatsiinoi kultury profesiino-tekhnichnoho navchalnoho zakladu. / V.S. Bolharina // *Upravlinnia rozvytkom profesiino-tekhnichnoi osvity v suchasnykh umovakh: teoriia i praktyka: monohrafiia / za red. V.I. Svystun. – K. : «NVP Polihrafservis», 2014. –S. 256-283.*
2. Hlumyn P., Priadko Y. Ukraynskyi dyahnoz. / Pavel Hlumyn, Ynna Priadko / P. Hlumyn, Y. Priadko // *Korrespondent. – № 9 (446). – 2011. – S. 35.*
3. Karamushka L.M. Kompleks metodyk dlia vyvchennia osoblyvosti ta determinant rozvytku orhanizatsiinoi kultury osvity orhanizatsii / L.M. Karamushka, K.V. Tereshchenko, V.I. Lahodzinska, V.M. Ivkin, A.M. Shevchenko // *Aktualni problemy psykholohii : zb. naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy / [red. kol. : S.D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – K. – Alchevsk : LADO, 2014. – T. I : Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia. Sotsialna psykholohiia / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky. – 2014. – Vyp. 40. – C. 9-15.*
4. Karamushka L. M. Psykholohiia orhanizatsiinoi kultury: navch. posib. / L. M. Karamushka, I. I. Sniadanko. – K.– Lviv : Krai, 2010. – 212 s.
5. Kyslaia E.Z. Formyrovanye orhanyzatsyonnoi kultury pedahohicheskoho kollektiva professyonalnoho lytseia: dys... kand. ped. nauk : 13.00.08: zashchyschena / Kyslaia Elena Zynovevna/ – Cheliabynsk, 2006. – 160 s.
6. Podlesnykh V. Y. Teoriya orhanyzatsyy: ucheb. dlia vuzov / V.Y Podlesnykh. – SPb.: Yzdat. Dom «Byznes-prensa», 2003. – S. 43.
7. Polishchuk T. P. Analiz stanu orhanizatsiinoi kultury pedahohichnykh kolektyviv PTNZ aharnoho profilu / T. P. Polishchuk // *Naukovyi chasopys Natsionalnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. – Serii 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy: zb. nauk. prats. – 2016. – Vyp. 54. – S. 149-157.*
8. Pochebut L. H. Orhanyzatsyonnaia sotsyalnaia psykholohiia / L. H. Pochebut, V. A. Chyker. – SPB : Rech, 2000. – 227 s.
9. Tykhomyrova O.H. Orhanyzatsyonnaia kultura: formyrovanye, razvytye y otsenka / O.H. Tykhomyrova. – SPb : YTMO, 2008. – S. 128-136.
10. Upravlinnia rozvytkom profesiino-tekhnichnoi osvity v suchasnykh umovakh: teoriia i praktyka: monohrafiia / za red. V. I. Svystun. – K. : «NVP Polihrafservis», 2014. – S. 9.

УДК 377:[37.06:004

СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

*Людмила Висоцька,
директор ДНЗ «Одеське вище професійне училище
торгівлі та технологій харчування»,
кандидат педагогічних наук*

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

професійно-технічна освіта, інформаційні технології, інформаційно-освітнє середовище, електронні засоби навчання

Реферат.

У статті висвітлено результати дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня «Створення інформаційно-освітнього середовища у професійно-технічному навчальному закладі торгівлі та технологій харчування», що проводився на базі ДНЗ «Одеське вище професійне училище торгівлі та технологій харчування».

Визначено суть поняття «інформаційно-освітнє середовище» (далі – ІОС) в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, описано його модель, визначено організаційно-педагогічні умови застосування. У структурі відкритого інформаційно-освітнього середовища представлено: контент-бібліотеку, базу навчально-методичних матеріалів, довідково-пошукову систему, електронні освітні ресурси загальноосвітніх та спеціальних дисциплін, депозитарій, електронні енциклопедії та довідники, репозиторій, конструктор особистого ІОС викладача, систему дистанційного навчання, електронні освітні ресурси соціально-економічного напрямку, електронні освітні ресурси управління, інші модулі, введення яких науково, методично й дидактично обгрунтовано.

Єдине ІОС представлено як таке, що поєднує широкий вибір навчального програмного забезпечення, мережних технологій (електронна пошта, форуми, програмне забезпечення колективного використання, чати, відеоконференції, аудіо- та відеозаписи) й широке коло навчальних інструментів, що базуються на використанні веб-технологій. Охарактеризовано особливості підготовки педагогічних працівників училища до створення електронних засобів навчання. Показано результати здійсненої в ході проведення експерименту адаптації ІОС до особливостей організації навчально-виховного процесу в освітньому закладі сфери торгівлі та ресторанного господарства.

Доведено, що використання можливостей ІОС істотно впливає на професійне зростання педагогів, підвищує результати навчальних досягнень учнів, сприяє зростанню якості освітнього процесу в цілому, надає учневі можливість включитися в активну професійну діяльність, бути здатним діяти у різних професійних ситуаціях і заявляти про себе як про компетентну особистість зі сформованою професійною, духовно-моральною й життєвою позицією.

Постановка проблеми. Одним з пріоритетних напрямів розвитку сучасної професійної (професійно-технічної) освіти є впровадження в освітній процес інформаційних технологій, використання яких реалізує ідею розвиваючого навчання та інтенсифікації усіх рівнів навчально-виховного процесу, підвищення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників засобами ІОС.

Колектив ДНЗ «Одеське вище професійне училище торгівлі та технологій харчування» (надалі ДНЗ «ОВПУТТХ»), реалізуючи в своїй роботі принцип інноваційності, де центральною ланкою є проведення дослідно-експериментальної роботи, здійснював дослідження під керівництвом науковців Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України (надалі ІПТО НАПН України) на тему: «Створення

інформаційно-освітнього середовища у професійно-технічному навчальному закладі торгівлі та технологій харчування» упродовж 2015-2017 р.р. Дослідження виконувалося відповідно до наказів: МОН України «Про проведення на базі Державного навчального закладу «Одеське вище професійне училище торгівлі та технологій харчування» дослідно-експериментальної роботи» за № 424 від 09.04.2015 р.; ДНЗ «ОВПУТТХ» «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі ДНЗ «ОВПУТТХ» за № 64 від 21.04.2015 р.

Актуальність теми експерименту зумовлена необхідністю комплексного вирішення науково-педагогічної проблеми створення професійно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища професійно-технічних навчальних закладів з відповідною адаптацією електронних засобів навчання до особистісних здібностей і потреб

осіб, які здобувають професію вперше, а також запитів щодо підвищення кваліфікації чи перепідготовки тих, хто має певний практичний виробничий досвід. Важливим напрямом інформатизації суспільства є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у систему професійної (професійно-технічної) освіти, оскільки цьому процесу відводиться випереджальна роль у розвитку всіх галузей життєдіяльності людини.

Мета статті – висвітлити результати впровадження ІОС, створеного на базі Одеського вищого професійного училища торгівлі та технологій харчування.

Аналіз останніх джерел. Поява електронних освітніх ресурсів (ЕОР) як складових інформатизації освіти забезпечує доступність знань, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей учнів у закладах професійної освіти на основі індивідуалізації навчання, інтенсифікації навчально-виробничого процесу тощо. Водночас, аналіз наукових праць з проблеми вдосконалення процесу навчання в закладах професійної освіти (О. Д. Гуменний, А. Г. Кононенко, Г. М. Кравцов, М. А. Пригодій, О. М. Прохорчук, О. М. Спірін та ін.), нормативних документів (Положення про електронні освітні ресурси (2012); ДСТУ 3017-95; ДСТУ 4861:2007; ДСТУ 7157:2010І) та сучасного стану інформатизації системи професійної та фахової передвищої освіти (А. А. Каленський, П. Г. Лузан, В. О. Радкевич та ін.) дав змогу виявити низку суперечностей між: зростаючими вимогами до якості професійної підготовки майбутніх фахівців сфери торгівлі та технологій харчування і недостатнім рівнем її навчально-методичного забезпечення з урахуванням можливостей ЕОР; необхідністю створення ІОС у закладах професійної (професійно-технічної) освіти і недостатнім рівнем готовності педагогічних працівників до його розроблення та використання у професійній підготовці майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Дослідно-експериментальна робота, проведення якої забезпечувала творча група педагогів-практиків, полягала у впровадженні ІОС, створеного спільно з науковими працівниками ІПТО НАПН України, на основі їхніх розробок та досвіду роботи колективу ДНЗ «ОВПУТТХ» і його адаптації до потреб

освітніх закладів торгівлі та технологій харчування.

Створене ІОС як середовище педагогічної системи побудоване на основі традиційної структури системи педагогічного процесу закладів професійної освіти (рис.1) з урахуванням не тільки інформаційно-програмно-технічних, а й психолого-педагогічних проблем. Визначається воно як штучно й цілеспрямовано побудоване середовище педагогічної системи в освітній діяльності закладу професійної (професійно-технічної) освіти, створене на основі сучасних педагогічних, інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій, методів, інтеграції інструментальних засобів із інформаційними ресурсами. Запровадження ІОС сприяє досягненню цілей навчально-виховного процесу в сучасній системі професійної (професійно-технічної) освіти, а саме: формуванню та розвитку здібностей особистості; включенню соціально-ціннісної активності особистості; забезпеченню можливостей для ефективної самоосвіти.

До структури відкритого інформаційно-освітнього середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти увійшли: контент-бібліотека; база навчально-методичних матеріалів; довідково-пошукова система; електронні освітні ресурси загальноосвітніх та спеціальних дисциплін; депозитарій; електронні енциклопедії та довідники; репозиторій; конструктор особистого ІОС викладача; система дистанційного навчання; електронні освітні ресурси соціально-економічного напрямку; електронні освітні ресурси управління; інші модулі, введення яких науково-методично та дидактично обґрунтовано (рис.2).

Єдине інформаційно-освітнє середовище поєднує широкий вибір навчального програмного забезпечення та мережних технологій, включаючи електронну пошту, форуми, програмне забезпечення колективного використання, чати, відео конференції, записи аудіо та відео, та широке коло навчальних інструментів, що базуються на використанні веб-технологій і створює передумови для: впровадження інноваційних, в тому числі й інформаційних педагогічних технологій, заснованих на суб'єктних взаєминах; рефлексивної діяльності суб'єктів освітнього процесу, здатних до адекватної самооцінки своєї особистості; об'єднання

зусиль педколективів освітніх закладів торгівлі та технологій харчування у розробці навчальних планів, навчальних програм, спільне використання науково-методичного забезпечення навчально-виховного, виробничого процесів та передового педагогічного досвіду; наукового обґрунтування навчально-виховного процесу; підвищення кваліфікації педагогічних

працівників, рівня їхньої інформаційної культури; активізацію навчальної діяльності учнів; розвиток здібностей і талантів учнів, підвищення рівня інформаційної культури; розкриття творчого потенціалу педагогічних працівників у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу.

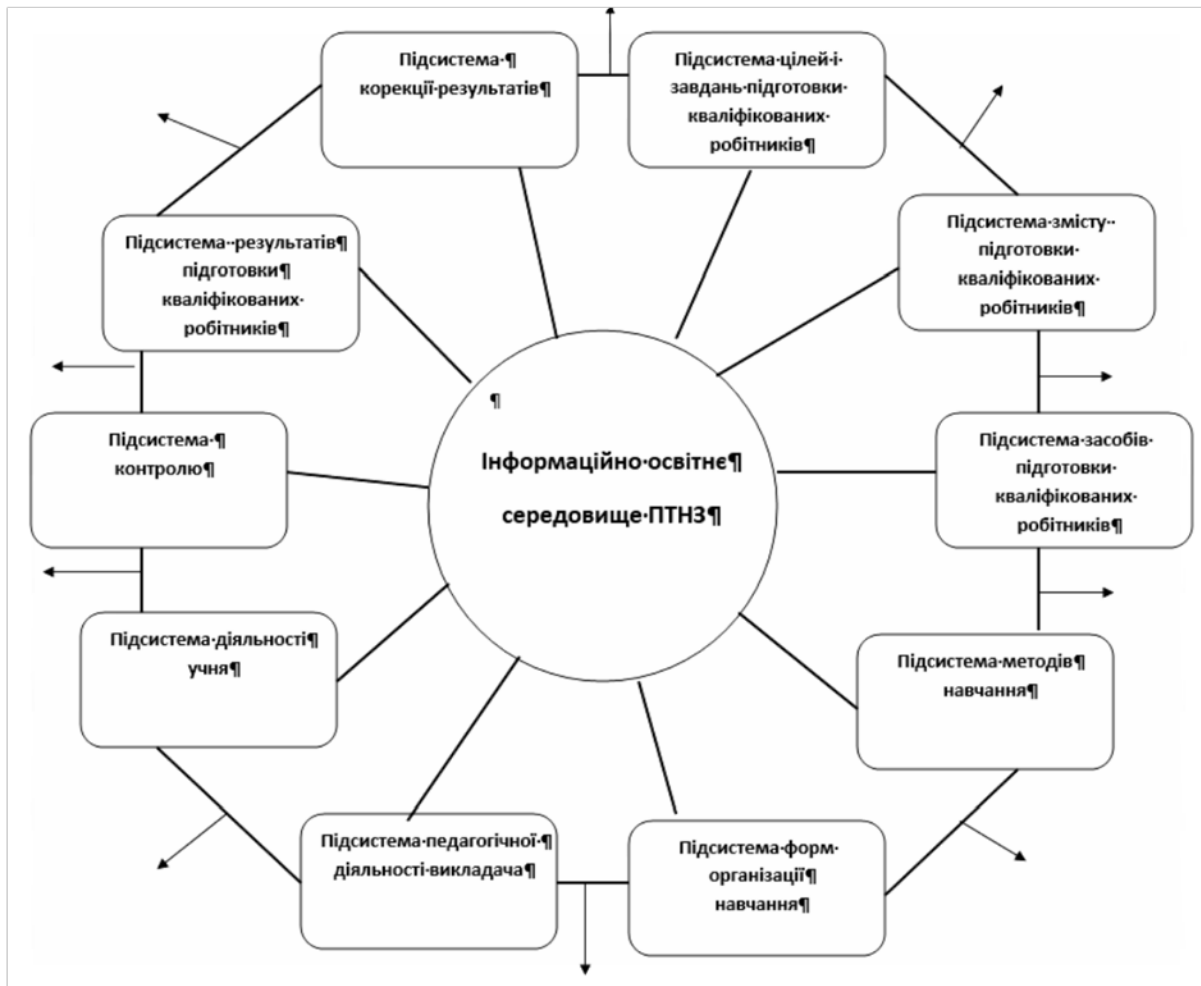

Рис.1.

Структура системи педагогічного процесу закладу професійної (професійно-технічної) освіти під впливом ІОС

Науково обґрунтовані педагогічні умови відкритого ІОС, спрямованого на гнучку, мобільну систему навчання територіально віддалених закладів освіти, забезпечують ефективну взаємодію суб'єктів освітньої діяльності. Підготовлено методичні рекомендації на тему: «Розробка, створення та

використання інформаційно-освітнього середовища у професійно-технічному навчальному закладі торгівлі та технологій харчування», які розкривають теоретичні та практичні аспекти розробки, створення та використання ІОС.

Рис.2.

Структура інформаційно-освітнього середовища освітнього закладу торгівлі та технологій харчування

У ході дослідження пройшли апробацію методичні рекомендації з використання педагогічними працівниками технології Magic Book 1.16 для створення якісних електронних засобів навчання. Напрацювання педагогічних працівників розміщуються на інформаційно-освітньому порталі ІТТО НАПН України, що дає можливість накопичувати й систематизувати методичні матеріали в інформаційно-освітньому середовищі.

У період здійснення дослідно-експериментальної роботи педагогами були створені електронні засоби навчання: навчальний посібник «Глумачний словник кулінара» (Висоцька Л.С.), навчальний посібник: «Розв'язування економічних задач з використанням інформаційних комп'ютерних технологій(на прикладі табличного процесора Microsoft Excel)»(Терновський В.Г.), педагогічний словник термінів з основ інформаційної культури (Ткаченко М. В.), методичні рекомендації «Позаурочна робота з

учнями як засіб формування професійних компетенцій учнів» (Заяць Р. Р.), методичні розробки щодо проведення майстер-класів професійної майстерності по професіям торгово-кулінарного профілю (Мартиненко О. С., Кучеренко В. С., Шипринська А. А., Богомолова Н. О.). Триває робота над розробкою електронного підручника «Устаткування підприємств харчування» (Саєнко Н.П.). Педагогічні працівники працюють над створенням навчальних фільмів професійного спрямування, наповненням веб-ресурсу сучасним комплексно-методичним забезпеченням предметів та професій не лише для викладачів професійних, загальноосвітніх дисциплін, майстрів виробничого навчання, а й для учнів.

З метою визначення результатів дослідно-експериментальної роботи, проводились:

- анкетування випускників з метою визначення рівнів мотиваційного компоненту.

За результатами опрацювання анкет отримано наступні результати: «високий» рівень – 18%, «достатній» – 65%, «низький» – 17% за професіями: кухар, кондитер, пекар, продавець продовольчих товарів;

• *аналіз* даних результатів успішності (зведені відомості успішності, протоколи поетапної атестації, протоколи екзаменів), в ході якого визначалися рівні сформованості когнітивного компонента: «високий» – 18%, «достатній» – 35%, «середній» – 32%, «низький» – 15% за професіями: кухар, кондитер, пекар, продавець продовольчих товарів;

• *моніторинг* рівня сформованості операційно-діяльнісного (праксеологічного) компонента за результатами успішності учнів у 2015–2017 р.р. (протоколи пробних кваліфікаційних робіт на поетапній та державній кваліфікаційних атестаціях, результати групових та училищних конкурсів професійної майстерності, виготовлення зразків продукції): «високий» рівень – 25%, «достатній» – 48%, «середній» – 21%, «низький» – 6% за професіями: кухар, кондитер, пекар, продавець продовольчих товарів.

Науковцями ПТО НАПН України на базі ДНЗ «ОВПУТТХ» та в режимі он-лайн з метою розвитку професійних компетентностей педагогічних працівників освітніх закладів профілю харчових технологій, торгівлі та ресторанного сервісу проводилися масові заходи:

• *тренінги* з проблеми вироблення практичних навичок використання комп'ютерної техніки для організації навчального процесу в інформаційно-освітньому середовищі ДНЗ «ОВПУТТХ»;

• *навчання* з питань розробки та створення педагогічними працівниками закладів професійної освіти електронних засобів навчання;

• *постійно діючі семінари* з проблем формування та розвитку інформаційної культури учасників навчального процесу: застосування ІКТ у навчальному процесі; оволодіння термінологічною лексикою, розвитком інформаційного світогляду та інформаційної грамотності;

• *онлайн-тренінги* за участю педагогічних працівників навчальних закладів профільного спрямування;

• *всеукраїнський круглий стіл-вебінар*: «Створення інформаційно-освітнього середовища для ПТНЗ торгівлі та технологій харчування» (24.06.2016 р.);

• *науково-практичний семінар* «Створення та використання інформаційно-освітнього середовища у ПТНЗ торгівлі та технологій харчування» (14-15.11.2016 р.);

• *всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція* під керівництвом науковців ПТО НАПН України на тему: «Сучасне інформаційно-освітнє середовище професійно-технічного навчального закладу» (21.09.2017 р.).

Активну участь у масових заходах взяли представники закладів професійної (професійно-технічної) освіти ДНЗ «Бердичівське вище професійне училище», Сумський центр ПТО харчових технологій, торгівлі та ресторанного сервісу, Професійний ліцей сфери послуг (м.Хмельник), ДНЗ «Хмельницький центр професійно-технічної освіти торгівлі та харчових технологій», Ізмаїльське вище професійне училище Київської державної академії водного транспорту ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, ДНЗ «Житомирське вище професійне технологічне училище», ДНЗ «Чорноморський морський коледж Одеського національного морського університету», Бурштинське торгівельно-економічний коледж Київського національного торгівельно-економічного університету, ДНЗ «Запорізьке вище професійне училище», Рубіжанський професійний ліцей, ДНЗ «Кіровоградське ВПУ №4», Центр професійно-технічної освіти (м.Житомир), Сумський центр ПТО харчових технологій, торгівлі та ресторанного сервісу, Житомирський Цент професійно-технічної освіти, та ін.

Результати дослідно-експериментальної роботи висвітлювалися на сторінках науково-методичного журналу «Професійно-технічна освіта» [1; 2]. Основні висновки дослідження були відображені в матеріалах науково-практичного семінару [3] й тезах Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції [4]. За результатами експерименту було також видано методичні рекомендації «Розробка, створення та використання інформаційно-освітнього середовища у професійно-технічному

навчальному закладі торгівлі та технологій харчування», рекомендовані вченою радою Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України (*протокол №12 від 28 грудня 2017 р.*), схвалені рішенням вченої ради ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України (*протокол №6 від 22 грудня 2017 р.*).

Висновок. На основі теоретичного аналізу філософської, педагогічної, психологічної, технічної літератури, концепцій розвитку системи професійної (професійно-технічної) освіти, наукових розробок учених ПТО НАПН України та творчих напрацювань педагогічного колективу ДНЗ «ОВПУТТХ» створено ІОС як педагогічну систему, побудовану на основі традиційної структури систем педагогічного процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти; розроблено педагогічні умови, що можуть застосовуватися в закладах професійної освіти; розроблено методичні рекомендації для педагогів-практиків; здійснено адаптацію ІОС до особливостей організації навчально-виховного процесу в освітніх закладах сфери торгівлі та

ресторанного господарства; організовано роботу з підготовки педагогічних працівників до створення електронних засобів навчання. У ході дослідження встановлено, що на кінець експерименту збільшилася частка учнів, які показали високий (25%) і достатній (48%) рівні професійної компетентності; зменшилася частка учнів, котрі виявили середній (21%) та низький (6%) рівні. Це є свідченням підвищення якості професійної освіти, що надає учню можливість включитися в активну професійну діяльність, бути здатним діяти у різних професійних ситуаціях і проявляти себе як компетентну особистість зі сформованою духовно-моральною і життєвою позицією.

Таким чином, дослідно-експериментальна робота, яка проводилася колективом ДНЗ «ОВПУТТХ» упродовж 2015-2017 р.р., показала, що використання можливостей ІОС суттєво впливає на професійне зростання педагогічних працівників, підвищує результати навчальних досягнень учнів, сприяє зростанню якості освітнього процесу в цілому.

Література

1. Карташова Л. Створення інформаційно-освітнього середовища державного навчального закладу «Одеське вище професійне училище торгівлі та технологій харчування»: результати I етапу експериментально-дослідної роботи / Л. Карташова, Л. Висоцька // Професійно-технічна освіта. – 2016 – № 1. – С. 27-30.

2. Висоцька Л. Проектування інформаційно-освітнього середовища / Л. Висоцька // Професійно-технічна освіта. – 2017. – № 2. – С. 29-33.

3. Створення інформаційно-освітнього середовища у професійно-технічному навчальному закладі торгівлі та технологій харчування :

Реферат

Создание информационно-образовательной среды в профессиональных образовательных учреждениях сферы обслуживания

*Людмила Высоцкая,
директор ГУЗ «Одесское высшее профессиональное училище
торговли и технологий питания»,
кандидат педагогических наук*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

професійно-

В статье отражены результаты опытно-экспериментальной работы всеукраинского уровня «Создание информационно-образовательной среды в профессионально-техническом учебном заведении торговли и технологий питания», которая проводилась на базе государственного учебного учреждения «Одесское высшее профессиональное училище торговли и технологий питания». Определена сущность понятия «информационно-образовательная

техническое образование, информационные технологии, информационно-образовательная среда, электронные средства обучения

среда» (далее – ИОС), описана её модель, определены организационно-педагогические условия применения. В структуре открытой информационно-образовательной среды профессионального образовательного учреждения представлены: контент-библиотека, база учебно-методических материалов, справочно-поисковая система, электронные образовательные ресурсы общеобразовательных и специальных дисциплин, депозитарий, электронные энциклопедии и справочники, репозиторий, конструктор личной информационно-образовательной среды преподавателя, система дистанционного обучения, электронные образовательные ресурсы социально-экономического направления, электронные образовательные ресурсы управления, другие модули, введение которых научно, методически и дидактически обосновано.

Единая информационно-образовательная среда представлена как объединяющая широкий круг учебного программного обеспечения, сетевых технологий (электронная почта, форумы, программное обеспечение коллективного использования, чаты, видеоконференции, аудио- и видео-записи) и обширный арсенал учебных инструментов, основанных на использовании веб-технологий. Охарактеризованы особенности подготовки педагогических работников училища к созданию электронных средств обучения. Показаны результаты проведенной в ходе эксперимента адаптации ИОС к особенностям организации учебно-воспитательного процесса в образовательном учреждении сферы торговли и ресторанного хозяйства.

Доказано, что использование возможностей ИОС существенно влияет на профессиональный рост педагогов, повышает результаты учебных достижений учащихся, способствует росту качества образовательного процесса в целом, предоставляет ученику возможность включиться в активную профессиональную деятельность, учит действовать в различных профессиональных ситуациях и заявлять о себе как о компетентной личности со сложившейся профессиональной, духовно-нравственной и жизненной позицией

Abstract

Information and educational environment creation in vocational education and training institutions of service sphere

Liudmyla Vysotska,

*Director of the State Education Institution “Odessa Higher Vocational School of Trade and Food Technologies”,
Candidate of Pedagogical Sciences*

KEY WORDS:

vocational education and training, information technologies, information and educational environment, e-learning tools

The results of the research and experimental work of Ukrainian level “Creating the information and educational environment in vocational education and training institution of trade and food technologies” based on the State Education Institution “Odessa Higher Vocational School of Trade and Food Technologies” are enlightened in the article.

The essence of the concept “information and educational environment” (hereinafter – IEE) in vocational education and training institutions is defined; the IEE model is described; the organizational and pedagogical conditions of IEE usage are determined. In the structure of open information and educational environment are presented: content library, teaching materials database, reference retrieval system, electronic educational resources for general and special disciplines, depository, electronic encyclopedias and reference books, repository, teacher’s personal IEE constructor, distance learning system, socio-economic electronic educational resources, electronic educational resources for managing, other modules, introduction of which are scientifically, methodically and didactically grounded.

Common IEE combines a wide range of training software, networking technologies (e-mail, forums, software of collective use, chats, video conferencing, audio and video recording) and a wide range of leaning tools based on web-technologies using. The peculiarities of VET institution teaching staff preparing to create electronic training aids are characterized. The results of IEE adaptation to the peculiarities of educational process organization in VET institution of trade and restaurant industry sphere, which was made during the experiment, are shown.

It is proved that using the IEE opportunities significantly influences the teachers’ professional growth, increases students’ learning outcomes, promotes educational process quality growth as a whole, gives a student the opportunity to be engaged to active professional activity, be able to act in different professional situations and to declare himself as competent personality with formed professional, moral and life position.

References

1. Kartashova L. Stvorenniya informatsiyno-osvitnogo seredovischa derzhavnogo navchalnogo zakladu «Odeske vische profesynne uchilische torgivli ta tehnologiy harchuvannya»: rezultati i etapu eksperimentalno-doslidnoyi roboti / L. Kartashova, L. Visotska // Profesynno-tehnichna osvita. – 2016 – № 1. – S. 27-30.

2. Visotska L. Proektuvannya informatsiyno-osvitnogo seredovischa / L. Visotska // Profesiyno-tehnichna osvita. – 2017. – № 2. – S. 29-33.

3. Stvorennaya informatsiyno-osvitnogo seredovischa u profesiyno-tehnichnomu navchalnomu zakladi torgivli ta tehnologiy harchuvannya : materiali konferentsiyi / uporyad. L. E. Visotska, A. B. ZuEva ; za nauk. red. V O. Radkevich, M. V. Artyushinoyi. – Kiyiv-Odesa : In-t PTO NAPN Ukrayini, DNZ

«Odeske VPU torgivli ta tehnologiy harchuvannya». – 2016.

4. Suchasne informatsiyno-osvitne seredovishe profesiyno-tehnichnogo navchalnogo zakladu : zbirnik tez Vseukrayinskoyi naukovopraktichnoyi internet-konferentsiyi / uporyad. L. E. Visotska, A. B. Zuyeva; za nauk. red. V. O. Radkevich, L. M. Yershovoyi. – Kiyiv-Odesa : In-t PTO NAPN Ukrayini. DNZ «OVPUTTH», 2017.

УДК 378.147:[378:33-052

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЕКОНОМІСТА

Ірина Галушак,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника*

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

мобільність,
професійна
мобільність,
майбутні економісти,
правові дисципліни,
підготовка фахівців

Реферат.

Здійснено теоретичний аналіз проблеми формування професійної мобільності як пріоритетного чинника модернізації підготовки майбутніх економістів. З'ясовано, що для забезпечення соціально-економічного розвитку державі потрібні конкурентоспроможні фахівці, які не тільки мають можливість обирати, приймати важливі рішення, а й бути мобільними на ринку праці.

У статті акцентується увага на різних підходах до трактування понять «мобільність» та «професійна мобільність». Доведено, що професійна мобільність є складним феноменом, специфіка якого пов'язана зі сферою фахової діяльності особистості, залежить від рівня розвитку самої особистості, її здатності, готовності й прагнення активно впливати і перетворювати об'єктивну реальність. Особливу увагу автор приділяє формуванню мобільності як інтегрованої особистісно-професійної якості сучасного економіста у наскрізному неперервному процесі професійної підготовки. Професійна мобільність є фактором конкурентоспроможності фахівців на ринку праці.

На основі узагальнення наукових досліджень встановлено, що професійна мобільність – це здатність особистості реалізовувати свою потребу в певному виді діяльності, що відповідає здібностям і можливостям особистості майстерно переходити від одного рівня професійної діяльності до іншого, тобто, розширюючи й поглиблюючи її характер чи рівень, виявляти свою професійну компетентність. Акцентується на двоспрямованості професійної мобільності економіста – організаційної і соціальної, – що, з одного боку, зумовлює розвиток внутрішньої позиції майбутнього економіста, а з іншого – рух уперед, упровадження і розвиток новацій яке неможливе без мобільної, компетентної діяльності індивідів.

Автором проведено анкетування, яке дало змогу виявити рівень готовності майбутніх економістів до професійної мобільності та зацікавленості їх у вивчення правових дисциплін. Підкреслено, що професійна мобільність майбутнього фахівця економіки є істотно важливою і невід'ємною складовою його професійної діяльності

Постановка проблеми. Проблема мобільності в економіці пов'язана з розглядом професійної мобільності як елементу ринкової організації праці, а саме: відтворення трудових ресурсів, зміни професійного і кваліфікаційного статусу робітників як виробників і споживачів матеріальних благ. Зміни в соціально-економічній сфері потребують розробки та впровадження нових підходів до формування змісту підготовки фахівця. Для забезпечення соціально-економічного розвитку державі потрібні

конкурентоспроможні фахівці, які не тільки мають можливість обирати, приймати важливі рішення, а й бути мобільними на ринку праці. Поза сумнівом, сьогодення зумовлює необхідність пошуку нових підходів до підготовки фахівців, найголовнішими рисами яких є освіченість, професійна компетентність, самостійність, професійна мобільність, професійна зрілість, здатність до творчості, самоорганізації, саморозвитку, освіти впродовж життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна мобільність традиційно досліджувалася в соціології, зокрема у класичних працях соціологів (Р.Бендікс, Т.Заславська, С.Ліпсет, Р.Ривкіна, Е.Саар, П.Сорокін, М.Тітма, Г.Чередниченко, В.Шубкін та ін.).

Професійна мобільність та конкурентоспроможність фахівця на ринку праці розкриті в дослідженнях вітчизняних учених (Л.Данилова, Н.Ничкало, О.Симончук, О.Щербак) та зарубіжних (П.Блау, Н.Василенко, Е.Корчагін, Г.Мухамедзянов, О.Олейнікова, О.Філатов, Д.Чернилевський). Професійній мобільності присвятили свої праці К.Барбакова, В.Войнович, С.Кугель, І.Мартинюк, В.Осовський, О.Шкаратан, В.Ядов та інші. Є напрацювання дослідників, де соціальна і професійна мобільність розглядаються у контексті компетентнісної парадигми (І.Гришина, Л.Овчарук, Л.Петровська та ін.).

Метою статті є аналіз проблеми формування професійної мобільності як пріоритетного чинника модернізації професійної підготовки майбутніх економістів.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що поняття «мобільність», і, зокрема, «професійна мобільність особистості» як ключова категорія дослідження є предметом полідисциплінарного вивчення не лише вітчизняної, але й зарубіжної науки.

Логіка дослідження вимагає, насамперед, розкриття термінів «мобільність» та «професійна мобільність». Великий тлумачний словник сучасної української мови «мобільність» визначає як рухливість, здатність швидко щось виконувати, пересуватися [8].

Аналіз публікацій з означеної проблеми засвідчує, що професійна мобільність досліджувалась переважно науковцями суспільних наук, відсутній системний підхід до цього комплексного явища. За твердженням Т.Заславської, професійна мобільність – це зміна трудової позиції або ролі фахівця, зумовлена зміною місця роботи чи професії [3]. Вагомим для нас є твердження Р.Пріми, яка вживає це поняття у двох аспектах: як переміщення індивідів у соціально-професійній структурі суспільства та як особистісну якість, що набувається в процесі навчальної діяльності і виявляється у

здатності легко й швидко освоювати нові реалії у різних сферах життєдіяльності [7]. Водночас зауважимо, що психологи досліджували передусім, особистісну готовність до змін професії. Так, за визначенням Л.Шевченко, професійна мобільність – це психологічна готовність фахівця, до розв'язання широкого кола виробничих завдань, здатність оперативно перебудовуватись залежно від ситуації.

Освітнє поле України, як слушно зауважує В.Крижко, будується, розвивається відповідно до суспільних цілей та науково обґрунтованих засобів, методів і шляхів їх здійснення. Це засвідчує потребу фахівців з економічною освітою, відтак, – професійно мобільних, оскільки специфіка діяльності вимагає від економіста мобільності, оволодіння такими якостями, як: цілеспрямованість, передбачення, прогнозування, готовність до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів виконання завдань в галузі економіки та фінансів, спираючись на передові світові тенденції, та ін. Означені педагогічні категорії, що віддзеркалюють одну і ту ж проблему, мають при цьому свої змістові відтінки, що істотно доповнює уявлення про феномен «професійна мобільність» майбутнього економіста й утруднює його трактування. У контексті такого трактування цілком правомірно постає питання про співвідношення понять «професійна зрілість», «професійна мобільність». Зазначимо, що професійна мобільність тісно пов'язана з усвідомленням особистістю необхідності навчатися впродовж усього життя.

Одним із завдань сучасної вищої школи є підготовка компетентного, «гнучкого», конкурентоспроможного спеціаліста. Н.Ничкало вважає головним завданням професійного навчання підготовку «кваліфікованих конкурентоспроможних кадрів з високим рівнем професійних знань, умінь, навичок і мобільності, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу і ринковим відносинам в економіці, виховання соціально активних членів суспільства, формування в них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей, національної свідомості» [6].

Цікавим є дослідження І.Бежа щодо становлення професіонала в сучасних соціальних умовах. На його думку, «умовою і

засобом реалізації професії виступає людина-професіонал, в особистості якої, з одного боку, втілюється те спільне, що характерне для будь-якого працівника, який зайнятий даним видом праці, а з іншого – індивідуальне, привнесене ним самим у кожний конкретний акт, кожний аспект професійної діяльності» [1].

Суттєвим для нас є твердження Ю.Калиновського [5, с. 53], що професійна мобільність – це здатність особистості реалізовувати свою потребу в певному виді діяльності, що відповідає здібностям і можливостям особистості майстерно переходити від одного рівня професійної діяльності до іншого, тобто, розширюючи й поглиблюючи її характер чи рівень, виявляти свою професійну компетентність.

На думку дослідників (Л.Армірова, Т.Большакова, Ю.Калиновський та ін.), підґрунтям формування професійної мобільності майбутніх фахівців повинні бути «ключові кваліфікації», що мають широкий радіус дії (виходять за межі однієї групи професій), готують спеціаліста до зміни і засвоєння нового фаху і професії, забезпечують готовність до інновації у професійній діяльності.

Зауважимо: проблема професійної мобільності – це, по суті, проблема розвитку і змін людських цінностей, їх сфери дій, конфліктів. У цьому контексті, на наш погляд, варто звернути увагу на позицію Л.Вершиніна, який, виводячи формулу компетентності сучасного спеціаліста, включає в якості її елементів мобільність знань, варіативність методу і критичність мислення [2], що дає змогу виокремити істотну характеристику професійної мобільності – її незавершеність.

Розглядаючи проблему професійної мобільності майбутніх економістів, Є. Іванченко зауважує, що динамізм сучасних суспільних перетворень потребує фахівців, які вміють аналізувати мінливі соціально-економічні тенденції, приймати й реалізовувати нестандартні рішення в ситуації ринкової конкуренції, скасовувати стереотипізацію з виробничої й особистісної сфер взаємодії.

На думку вченої, специфіка формування професійної мобільності фахівців фінансово-економічного профілю полягає в: необхідності впровадження інтегрованих

курсів, зміст яких містить знання, спрямовані на вирішення практичних виробничих проблем, розуміння себе, людей, які оточують спеціаліста, знаходження раціонального виходу з конфліктних ситуацій, забезпечення розвитку загальної і професійної культури майбутніх фахівців, професійно значущих якостей; необхідності розвитку творчого потенціалу майбутніх економістів; конструванні змісту їхньої підготовки на принципах цілісності і системності; необхідності врахування особливостей майбутньої професійної діяльності фінансиста, економіста в ході відбору структури і змісту підготовки [4].

Автором було побудовано просторову схему формування рівнів професійної мобільності майбутніх економістів, яка дає уяву про вплив якостей, що визначаються за критеріями, на формування горизонтальної та вертикальної професійної мобільності, показує поглинання рівнів під час переходу до більш високих та вплив кожного рівня на наступний.

На думку Є. Іванченко, структура професійної мобільності майбутніх економістів містить три компоненти: соціологічний, психологічний та економічний, які, у свою чергу, складаються зі здатностей, передбачених освітньо-кваліфікаційною характеристикою, якостей, необхідних для професійно мобільного економіста і двох групи факторів: об'єктивних та суб'єктивних.

Під професійною мобільністю майбутніх економістів, вслід за Є. Іванченко, ми розуміємо інтегровану якість особистості, що виявляється у здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності у сфері економіки та фінансів із залученням правової сфери; вмінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих сферах та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого, згідно аналізу економічної та соціальної ситуації в державі; володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного здобування; готовності до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів виконання завдань у галузі економіки та фінансів,

спираючись на передові світові тенденції; орієнтації в кон'юнктурі ринку праці [4].

Задля з'ясування готовності студентів четвертого курсу спеціальності «Облік і оподаткування» до професійної мобільності, нами було проведено анкетування. Студентам запропонували відповісти на запитання:

1. Що Ви вкладаєте у зміст поняття «професійна мобільність»? (Відповідь: а) професійна мобільність – це здатність швидко щось виконувати; б) професійна мобільність - здатність та готовність працювати в нових умовах; в) професійна мобільність - вміння ефективно використовувати знання на практиці; г) професійна мобільність - це інтегрована якість особистості що формується і розвивається у різних видах діяльності може проектувати і змінювати власну життєдіяльність).

2. Чи відчували Ви себе професійно мобільним фахівцем під час проходження практики? (Відповідь: а) так; б) ні; в) частково).

3. Яких знань та вмінь Вам не вистачає, щоб бути професійно мобільним фахівцем? (Відповідь: а) фахових дисциплін; б) дисциплін загальної підготовки; в) усіх).

4. Які знання та вміння з суміжних предметів Ви хотіли б отримати, щоб бути професійно мобільним фахівцем? (Відповідь: а) іноземна мова; б) господарське право; в) цивільне право; г) економетрика; д) статистика; е) інші;

З відповідей на перше запитання з'ясувалося, що більшість студентів (54%) не розуміють зміст поняття «професійна мобільність», вважаючи що це здатність швидко щось виконувати (позначка «а»), натомість 28% обрали відповідь з позначкою «г», і 18% сумарно віддали перевагу позначкам «б» та «в». Відповідаючи на друге запитання, більша частина, 63% студентів, відповіли: «так», 21% – «частково» і тільки 16% – «ні». Відповіді на третє запитання дали змогу констатувати, що найбільш важливими для студентів є знання та вміння, які здобуваються в процесі вивчення фахових дисциплін – 54%, в той же час значна частина студентів (38%) вважає, що всі дисципліни сприяють професійній мобільності, і 8% – зосередились лише на дисциплінах загальної підготовки. Втішними були відповіді на четверте запитання, оскільки більшість студентів обрали такі дисципліни, як:

господарське право та цивільне право (46%), знання англійської мови важливими є для 38% студентів, поглибити свої знання з економетрики та статистики бажали 12%, і 4% студентів вказали «інші».

Аналізуючи результати, можна стверджувати, що майбутні економісти недостатньо готові до професійної мобільності, розуміючи її як форму трудової мобільності, а не як засіб професійного розвитку особистості. Проведене опитування виявило існуючу проблему якісної правової підготовки фахівців-економістів. Отже, ми дійшли висновку, що існуюча система економічного навчання без належного врахування нормативно-правових чинників гальмує розвиток і поглиблення економічних реформ. Ми дотримуємося думки, що забезпечення єдності економічної (бізнесової) та юридичної підготовки через певний механізм їх співвідношення: оскільки бізнес – це економічні відносини, що регулюються правом, то предметним змістом викладання на економічному факультеті є саме ці відносини. Тобто професійно зорієнтовані дисципліни економічного профілю повинні отримати своєрідну «юридизацію». Останнє дає змогу краще підготувати професійно мобільного фахівця в економічній сфері.

Висновок. Процес формування професійної мобільності – складний, багатоаспектний, пов'язаний з оновлюваними функціями освітньої діяльності закладів вищої освіти. На нинішньому етапі мета вищої школи – підготувати до високопрофесійної, творчої праці кожного спеціаліста за умов повного розкриття його здібностей з можливостями реалізації особистих інтересів. При цьому професіоналізм потрібно розуміти не тільки як конкретну підготовку до визначеного виду діяльності, а й як спеціалізацію, спрямовану на певний вид діяльності в конкретних ринкових умовах.

Професійна мобільність є складним феноменом, специфіка якого пов'язана зі сферою фахової діяльності особистості, зокрема економічної. Професійна мобільність залежить від рівня розвитку самої особистості, її здатності, готовності й прагнення активно впливати і перетворювати об'єктивну реальність. Професійна мобільність майбутнього фахівця економіки є істотно важливою і невід'ємною складовою

його професійної діяльності. Подальші наукові розвідки у цьому напрямі спрямовуватимемо на розробку механізму

посилення юридичної підготовки майбутніх економістів, що сприятиме зростанню їхньої професійної мобільності

Література

1. Бех І.Д. Становлення професіоналізму в сучасних соціальних умовах // Педагогіка толерантності. – 2001. – №3 – С. 4.
2. Вершинина Л.В. Формирование социально-профессиональной мобильности студентов пединститута: автор. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Л.В. Вершинина. – Л., 1987. – 23 с.
3. Заславская Т.И. Трудовая мобильность как предмет экономико-социологического исследования // Методологические проблемы социологического исследования мобильности трудовых ресурсов: [под ред. Т.И. Заславской, Р.В. Рыбкиной]. – Новосибирск, 1974. – 57 с.
4. Иванченко С.А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / С.А. Иванченко. – Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – Одеса, 2005. – 20 с.
5. Калиновський Ю.И. Развитие социально-профессиональной мобильности андрагога в контексте социокультурной образовательной политики региона: автореф. дисс.. д-ра пед. наук: 13.00.01/ ИОВ РАО/ Ю.И. Калиновський. – М., 2001. – 46 с.
6. Ничкало Н.Г. Професійно-технічній освіті – державну підтримку та науково-педагогічне забезпечення / Н.Г. Ничкало // Нові технології навчання: Наук.-метод. збірник. Вип.15. – К. : ІСДО, 1995. – С. 11.
7. Пріма Р.М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика. Монографія. – Дніпропетровськ: ІМА-прес. – 2009. – 367 с.
8. Сучасний словник іншомовних слів / [уклад. Нечволод Л.І.]. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 768 с.

Реферат

Формирование профессиональной мобильности будущих экономистов

Ирина Галуцкая,

*кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и аудита
ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет им. В. Стефаника»*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

понятие «мобильность», профессиональная мобильность, будущие экономисты, правовые дисциплины, подготовка специалистов

Осуществлен теоретический анализ проблемы формирования профессиональной мобильности, как приоритетный фактор модернизации подготовки будущих экономистов. Установлено, что для обеспечения социально-экономического развития государству нужны конкурентоспособные специалисты, которые не только имеют возможность выбирать, принимать важные решения, но и быть мобильными на рынке труда.

В статье акцентируется внимание на различных подходах к трактовке понятий «мобильность» и «профессиональная мобильность». Доказано, что профессиональная мобильность является сложным феноменом, специфика которого связана со сферой профессиональной деятельности личности, зависит от уровня развития самой личности, ее способности, готовности и стремления активно влиять и преобразовывать объективную реальность. Особое внимание автор уделяет формированию мобильности интегрированной личностно-профессионального качества современного экономиста в сквозном непрерывном процессе профессиональной подготовки. Профессиональная мобильность является фактором конкурентоспособности специалистов на рынке труда.

На основе обобщения научных исследований установлено, что профессиональная мобильность – это способность личности реализовывать свою потребность в определенном виде деятельности, соответствующей склонностям и возможностям личности переходить от одного уровня профессиональной деятельности к другому, то есть, расширяя и углубляя ее характер или уровень, проявлять свою профессиональную компетентность. Акцентируется на двух направлениях профессиональной мобильности экономиста – организационной и социальной, – что, с одной стороны, обуславливает развитие внутренней позиции будущего экономиста, а с другой – движение вперед, внедрение и развитие новаций которое невозможно без мобильной, компетентной деятельности индивидов.

Автором проведено анкетирование, которое позволило выявить уровень готовности будущих экономистов к профессиональной мобильности и заинтересованности их в изучение правовых дисциплин. Подчеркнуто, что профессиональная мобильность будущего специалиста экономики является важной и неотъемлемой составляющей его профессиональной деятельности.

Abstract

Forming the future economist's professional mobility

Iryna Galushchak,

*Candidate of Economic Sciences, Associated Professor of the
Department of Accounting and Audit of the State Higher Education
Institution "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University"*

**KEY
WORDS:**

mobility,
professional mobility,
future economists,
legal disciplines,
specialists' preparation

The theoretical analysis of the problem of forming the professional mobility as a priority factor of modernizing the future economists' preparation is made in the article. It is revealed that to ensure the socio-economic development the state needs competitive specialists, who not only have the opportunity to choose, make important decisions and also be mobile at the labour market.

The article focuses on different approaches to interpreting the concepts "mobility" and "professional mobility". It is proved that professional mobility is a complex phenomenon; its specifics is related to the sphere of person's professional activity, depends on the person's development level, his ability, readiness and desire to influence actively and transform the objective reality. The author pays special attention to forming the mobility as an integrated personal and professional quality of a modern economist in the cross-cutting continuous process of professional training. Professional mobility is a factor of competitiveness of specialists at the labour market.

It is established by summarizing research that professional mobility is the person's ability to realize his need for a certain type of activity, which meets the abilities and capabilities of the individual to skillfully move from one level of professional activity to another, i.e. by expanding and deepening its character or level to reveal his professional competence. It is emphasized on two directional character of economist's professional mobility – organizational and social – which on the one hand determines the development of future economist's inner position and on the other – the movement forward, the introduction and development of innovations, which is impossible without the individuals' mobile, competent activity.

The author conducted a questionnaire which revealed the level of future economists' readiness to professional mobility and their interest in studying the legal disciplines. It is underlined that future economist's professional mobility is essential and integral part of his professional activity.

References

1. Bekh I.D. Stanovlennia profesionalizmu v suchasnykh sotsialnykh umovakh // Pedahohika tolerantnosti. – 2001. – №3-4.
2. Vershynyna L.V. Formyrovanye sotsyalno-professionalnoi mobylnosti studentov pedinstytuta: avtor. dys... kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Obshchaia pedahohyka, ystoriya pedahohyky y obrazovaniya» / L.V. Vershynyna. – L., 1987. – 23 s.
3. Zaslavskaia T.Y. Trudovaia mobylnost kak predmet ekonomyko-sotsiologicheskoho issledovaniya / T.Y. Zaslavskaia // Metodologicheskyye problemy sotsyologicheskoho issledovaniya mobylnosti trudovykh resursov: [pod red. T.Y.Zaslavskoi, R.V.Rybkinoi]. – Novosibirsk, 1974. – 57 s.
4. Ivanchenko Ye. A. Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnykh ekonomistiv u protsesi navchannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh: avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Ye.A. Ivanchenko; Pivdennoukr. derzh. ped. un-t im. K.D.Ushynskoho. – Odesa, 2005. – 20 s.
5. Kalynovskyi Yu.Y. Razvitiye sotsyalno-professionalnoi mobilnosti andrahoha v kontekste sotsyokulturnoi obrazovatelnoi polityky rehiona: avtoref. dyss.. d-ra ped. nauk: 13.00.01/ YOV RAO/ Yu.Y. Kalinovskii. – M., 2001. – 46 s.
6. Nychkalo N.H. Profesiino-tekhnichnii osviti – derzhavnu pidtrymku ta naukovopedahohichne zabezpechennia // Novi tekhnologii navchannia: Nauk.-metod. zbirnyk. Vyp.15. – K. : ISDO, 1995. – S. 11.
7. Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv / [uklad. Nechvolod L.I.]. – Kh.: TORSINH PLIU S, 2007. – 768 s.
8. Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: teoriia i praktyka. Monohrafiia. – Dnipropetrovsk: IMA-pres. – 2009. – 367 s.

УДК 378.013.43:316.7

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ІТ-СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Олена Зеліковська,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів

Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID 0000-0002-6559-9101

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

міжкультурна компетентність, міжкультурна комунікація, параметри національного стилю комунікації, особливості підготовки студентів ІТ спеціальностей

Реферат.

У статті актуалізується необхідність розв'язання проблеми формування міжкультурної компетентності (МКК) у майбутніх фахівців з напрямку підготовки «Комп'ютерні науки» у вищих закладах освіти. За результатами вивчення зарубіжного досвіду з метою виявлення та впровадження релевантних інновацій у систему підготовки фахівців зазначеного профілю з'ясовано, що дане питання є дійсно критичним для проектного менеджменту, де по завершенню навчального закладу працює більшість випускників з ІТ-спеціалізацією. Саме недостатня орієнтація в міжкультурному середовищі та дефіцит підґрунтя для усвідомлення власного культурного походження, тобто такої системи знань, яка дає можливість зрозуміти стратегії своєї та іншої комунікації, є однією з головних причин невдач міжнародних проектів. Аналіз зарубіжного практичного досвіду свідчить про необхідність інтеграції полікультурного компоненту в професійну підготовку ІТ-фахівців. Розкрито роль і значення таких навчальних дисциплін, як «Іноземна мова» і «Іноземна мова професійного спрямування» у формуванні міжкультурної компетентності.

Авторкою проаналізовано різні погляди вітчизняних і зарубіжних учених на структуру і зміст міжкультурної компетентності, методологічні підходи, механізми і технології її поетапного формування. Практична значущість дослідження полягає у виокремленні найбільш доцільних методів формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців з напрямку підготовки «Комп'ютерні науки» у вищих закладах освіти: текстового матеріалу для висвітлення ключових проблем МКК, smart-технологій для презентації результатів інтерактивного опитування студентів у вигляді графіків, відеоматеріалів з інтернету для супроводу інтерпретації міжкультурних розбіжностей іншомовної комунікативної поведінки у діловому середовищі з точки зору параметрів національних стилів комунікації.

Постановка проблеми. Ще в 1998 році С. Вилен зробив наголос на необхідності розуміння комунікативних процесів у команді професіоналів із представників різних країн та культур [15]. На сучасному етапі у галузі високих технологій це питання особливо загострене, оскільки саме на цю сферу покладається велика відповідальність за розвиток глобального прогресу та протидію кіберзлочинності. Співробітництво у цій галузі розвивається дуже стрімко завдяки можливостям дистанційної взаємодії. Доведено, що групи ІТ спеціалістів ефективні, коли вони складаються з представників різних наукових шкіл, що є необхідною передумовою технологічного прориву та інновацій. Вони виявляють глибше розуміння проблем та висувають нестандартні рішення [14]. Потребуваність вмінь співробітництва у групах з представниками різних культур чітко визначена у різних дослідженнях та звітах, замовлених провідними компаніями світу. Звіт під назвою Future Work Skills 2020, що узагальнює сучасні тенденції на ринку праці,

наголошує на тому, що для прийняття нестандартних рішень потрібно задіяти потенціал команди співробітників – представників різних культур [11]. Широко відомо, що в таких групах часто виникають міжкультурні непорозуміння, але за умови вмілого менеджменту та ефективної англомовної комунікації саме розбіжності створюють різницю потенціалів та сприяють прояву нестандартних підходів, креативному мисленню, що призводить до так званого ефекту синергії та забезпечує ефективність роботи. Віденський університет видав робочий документ «Стратегічне значення міжкультурної компетентності для керівників проектів у XXI столітті», в якому також наголошено, що в умовах глобалізації проектний менеджмент має як ніколи враховувати проблеми, що виникають внаслідок міжкультурної комунікації з представниками іноді кількох країн одночасно [13]. Але ті самі джерела загострюють питання ретельної підготовки до міжкультурної співпраці, що за їхнім

ствердженням має носити системне, науково-обґрунтоване та практично-доцільне спрямування й передувати безпосередній взаємодії.

Сучасні реалії такі, що більшість випускників напряму підготовки «Комп'ютерні науки» працюють саме у проектному менеджменті. Сформована на достатньому рівні міжкультурна компетентність є важливою основою професійної мобільності та успішної кар'єри. Для студентів ІТ-спеціальностей така можливість існує в межах дисципліни «Іноземна мова» та «Іноземна мова професійного спрямування». Але формування міжкультурної компетентності все ще має декларативний характер, і відсутність системного підходу до цього процесу у ВНЗ негативно позначається на конкурентоспроможності випускників, в т.ч. напряму комп'ютерних наук, на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень.

Компетентність як «здатність до діяльності» забезпечує готовність до постановки цілей і завдань; готовність до оцінки; готовність до дії; готовність до рефлексії та самоаналізу досягнутих результатів [2].

Компетентність дозволяє: вивчати (вміти вирішувати проблеми, самостійно займатися своїм навчанням, отримувати користь з досвіду, організовувати взаємозв'язок своїх знань і впорядковувати їх); шукати (отримувати і обробляти інформацію); думати (займати позицію в дискусії і формувати свою думку, оцінювати); братися за справу (включатися в проект; нести відповідальність; вміти організувати свою роботу; адаптуватися (вміння використовувати нові технології і комунікації, знаходити нове рішення) [4].

У нашому дослідженні слідом за К. Строгановою під міжкультурної компетентністю будемо розуміти здатність і готовність особистості до міжкультурного діалогу, що базуються на знаннях, уміннях і навичках, а також особистісних установках і стратегіях, за допомогою яких здійснюється успішний діалог з представниками іншомовної культури засобами вербального і невербального спілкування [8].

Вдосконалюючи вітчизняну систему професійної підготовки студентів ІТ-спеціальностей, вважаємо доцільним

звернення до зарубіжного досвіду з метою виявлення та впровадження релевантних інновацій у систему підготовки фахівців зазначеного профілю. Питання формування МКК загострилося за останні 10 років та є дійсно критичним для проектного менеджменту, де осідають більшість випускників з ІТ-спеціалізацією. За даними ООН кількість міжнародних компаній подвоїлось з 1990 року. Однією з головних причин невдач міжнародних проектів є недостатня орієнтація в міжкультурному середовищі та дефіцит системи знань, що дає можливість зрозуміти стратегії своєї та іншої комунікації. В термінах міжкультурної комунікації це розуміння до якої культури, наприклад, належите ви або ваш співрозмовник – колективістської або індивідуалістської. Компанії свідчать про те, що будуть включати CQ (Cultural Intelligence Quotient – така робоча аббревіатура МКК англійською мовою) як один з головних чинників відбору персоналу. До того ж вони збираються переосмислити програму тренінгів з МКК, зазначаючи, що базова підготовка, яка охоплює лише дозволи та заборони, притаманні певній культурі, в реальних умовах міжкультурного співробітництва не спрацьовує. На меті – розвиток міжкультурної чутливості (Intercultural Sensitivity), тобто опанування такого рівня МКК, що дійсно призведе до ефективної співпраці. На думку ІТ-фахівців, що базується на практичному досвіді міжнародної співпраці, у програму тренінгів для міжнародних команд, а також у програми підготовки студентів ІТ-профілю, треба інтегрувати полікультурний компонент.

Належну увагу цьому питанню приділив англійський учений М. Байрам [10], який виділив у структурному змісті МКК п'ять елементів: відносини, знання, вміння інтерпретації та співвіднесення, вміння відкриття і взаємодії, критичне усвідомлення культури. Для багатьох зарубіжних дослідників його модель міжкультурної компетентності донині слугує орієнтиром.

Вчені вітчизняні та близького зарубіжжя досліджували МКК згідно кількох напрямів: формування соціокультурної компетенції студентів (Р. Гришкова, І. Закірянова, О. Квасник); концепція діалогу культур у навчанні іноземним мовам

(В. Библер, А. Літвінов, Е. Пассов, О. Троїцька); основ міжкультурної та іншомовної комунікації (Е. Верещагін, Г. Єлізарова, Е. Шубин); формування міжкультурної компетенції (І. Зимня, О. Сніговська); міжкультурна комунікативна компетенція студентів в процесі професійної підготовки (І. Бахов, О. Кричківська, А. Приходько).

Численні дослідження підтверджують, що МКК успішно формують завдяки спеціальним програмам підготовки до міжкультурної комунікації [9], відповідним тренінгам [7], міжнародним студентським проектам із зазначеної тематики, шляхом організації позакласної роботи лінгвістичних центрів підготовки до міжнародного студентського обміну [5]. Але питання чим наповнювати зміст МКК в межах дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» для студентів ІТ-спеціальностей, щоб сформована компетентність випускників відповідала вимогам ринку праці, залишається відкритим.

Метою статті є виявлення особливостей формування МКК на сучасному етапі підготовки студентів напряму «Комп'ютерні науки» та обґрунтувати нові підходи до зазначеного процесу.

Виклад основного матеріалу. Головними ознаками міжкультурної компетентності за теоретичними узагальненнями вчених є: відкритість до пізнання чужої культури і сприйняття психологічних, соціальних та інших міжкультурних відмінностей; психологічне налаштування на кооперацію з представниками іншої культури; вміння розмежовувати колективне і індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур; здатність долати соціальні, етнічні та культурні стереотипи; володіння набором комунікативних засобів і правильний їх вибір залежно від ситуації спілкування; дотримання етикетних норм у процесі комунікації [6]. Тому з урахуванням комплексності процесу формування нас цікавить зміст формування МКК у студентів ІТ спеціальностей.

О. Садохін визначає в складі міжкультурної компетенції три групи елементів – афективні, когнітивні і процесуальні. До першого компоненту він відносить: емпатію, толерантність

(утворюють психологічний базис для ефективної міжкультурної взаємодії); до *когнітивного* компоненту -культурно-специфічні знання, які слугують основою для адекватного тлумачення комунікативної поведінки представників іншої культури як базис для запобігання нерозумінню і підстава для зміни власної комунікативної поведінки в інтерактивному процесі. *Процесуальний* компонент включає стратегії, що конкретно застосовуються в ситуаціях міжкультурних контактів. Розрізняють: 1) стратегії, спрямовані на успішне протікання такої взаємодії, спонукання до комунікації, пошук спільних культурних елементів, готовність до розуміння і виявлення сигналів нерозуміння, використання досвіду колишніх контактів та ін.; 2) стратегії, спрямовані на поповнення знань про культурну своєрідність партнера [6]. Але розуміння, чим наповнювати та як формувати кожний з компонентів така структура для нашого дослідження не прояснює.

Формування іншомовної МКК передбачає дотримання певної послідовності накопиченні міжкультурних знань. Спираючись на професійні знання студента, його власний життєвий досвід, рівень володіння іноземною мовою, викладач, здійснюючи методичний супровід, веде студента до поступового розширення його іншомовної МКК. При цьому слід враховувати, що всі види іншомовної діяльності на заняттях повинні бути вмотивованими, доречними, мати практичну фахову спрямованість та прагматичну цінність.

Такий механізм описаний у дисертації автора статті та містить в собі наступні етапи: активізація вже відомого лексичного матеріалу з теми паралельно з відтворенням фахових знань з профільної дисципліни; введення нових міжкультурних знань з опорою на порівняння власної комунікативної поведінки з комунікативною поведінкою вихідців з інших культур; наповнення нових понять зрозумілим змістом через наведення прикладів з професійної діяльності за обранням студентами фахом; закріплення нових понять шляхом вживання в аналогічних ситуаціях; свідоме вживання засвоєного поняття в спонтанному мовленні в нестандартних ситуаціях з опорою на фахові знання та одночасне формування позитивного

ставлення до вивчення іноземної мови та толерантності до представників інших культур [11, с. 174].

Варто зазначити, що інтенсивність педагогічного супроводу формування МКК зменшується поступово, в міру того, як вміння студентів стають сталими навичками, у них формується власне бачення проблеми та шляхи її подолання. Така педагогічна технологія під назвою *scaffolding*, виявилася доречною при формуванні МКК [12]. Головна стратегія на першому етапі підібрати такі матеріали, які висвітлюють головну проблему. Наприклад, в нашому експерименті – останні статті ВВС про комунікативні невдачі у міжкультурній комунікації, викликані неспроможністю команди ІТ експертів виконати складну професійну задачу, які одночасно загострюють питання про МКК. Матеріал активізує пізнавальну діяльність студентів та їх мотивацію до опанування МКК.

Далі стратегія викладача полягає в тому, щоб інтегрувати у курс «Іноземна мова» та «Іноземна мова професійного спрямування» знання про параметри (як кількісні, так і якісні) для опису національних стилів комунікації, що є історично складеним, детермінованим культурою і закріпленим традицією типом комунікативної поведінки народу, який проявляє себе у виборі та наданні переваг певним стратегіям і засобам комунікації що використовуються у процесі міжособистісної взаємодії [3]. У своїй дисертації спираючись на зарубіжний та вітчизняний досвід Т. Ларіна узагальнила параметри національних стилів комунікації, які поділяються на: *соціокультурні* (дистантність/контактність, орієнтованість на статус/орієнтованість на особистість, симетричність/асиметричність стосунків, та ін.); *аксіологічні* (пріоритетні цінності даної культури, що впливають на процес комунікації: особиста автономія та інтимність, повага до статусу або рівність, правда, щирість або збереження обличчя, молодість або старість, тощо); *соціолінгвістичні* (суб'єктно-об'єктна орієнтованість комунікантів, ступінь припустимості прямого комунікативного впливу, прямотліпність або непрямоліпність, ступінь формальності/неформальності,

демократичності у спілкуванні та ін.); *психолінгвістичні* (емоційна стриманість/емоційна відкритість, спрямованість та функціональна значимість емоцій, ступінь мовної експресивності); *лінгвістичні* (наявність, вибір і надання переваги тим чи іншим мовним засобам, особливості синтаксичної організації висловлення, ступінь їх ритуалізованості, у тому числі – кількісні характеристики, як-то: довжина окремого висловлення, кількість реплік, вживаних у різних комунікативних ситуаціях, лаконічність/багатослів'я, тощо); *паравербальні* (темп мовлення, гучність, тональність, допустимість і довжина пауз, допустимість і роль мовчання, тощо); *невербальні* [3, с. 8-9].

Практика зазначеного підходу на протязі останніх 12 років підтверджує дієвість такого підходу. Усвідомлення кожного з параметрів відбувається завдяки ретельно підбраного викладачем матеріалу та поясненнями, що висвітлює той чи інший параметр іншомовної комунікативної поведінки. Адже сучасні посібники з іноземної мови такого коментаря не містять. В кращому випадку надаються тексти крайнознавчого характеру, або про те, що варто та чого не можна робити у англомовній культурі. Майбутнім ІТ-фахівцям бракує бачення особливостей комунікативної поведінки не тільки носіїв англійської мови, але й вихідців із Близького та Далекого Сходу, Латинської Америки, країн Євросоюзу, Африки. Безумовно для ефективної взаємодії між викладачем та студентом саме викладач повинен мати відповідну МКК.

Алгоритм поетапного формування МКК, що передбачає інтерпретацію іншомовної комунікативної поведінки та задіює професійну сферу комунікації сприяє забезпеченню стійкого інтересу студентів до зазначеного процесу, усвідомленню причин комунікативних невдач у майбутній професійній діяльності, формує толерантне ставлення до полікультурного оточення. Щодо форм і методів, окрім традиційних практичних занять, важлива роль належить самостійній та індивідуальній роботі, підготовці до міжнародних студентських обмінів.

Студенти ІТ-спеціальностей володіють інформаційною та аналітичною компетентність на достатньо рівні, адже на них суттєво вплинув розвиток мережевої комунікації таких, як служба коротких повідомлень, засоби миттєвих повідомлень та інших нових медіа-ресурсів (месенджер Telegram, відеохостинг YouTube, соціальні мереж Livejournal, MySpace, Facebook, Twitter тощо). Вони є представниками так званого покоління Y, однією з характерних рис якого є багатозадачність у використанні засобів сучасних комунікацій. Отже, у навчальному процесі викладач повинен мати цілий репертуар засобів сучасної комунікації, smart-технологій для організації навчального процесу. Тому для формування МКК доцільно проводити короткі опитування з попередньою підготовкою питань, що здатні підвищити інтерес до аспекту, що вивчається, задіювати smart-технології, щоб представляти результати інтерактивного опитування студентів у вигляді графіків, супроводжувати інтерпретацію міжкультурних розбіжностей іншомовної комунікативної поведінки у діловому середовищі відеоматеріалами з YouTube. Такі матеріали та технології у супроводі коментарів викладача є суттєвим підґрунтям для поступового розуміння

національних стилів комунікації та опанування необхідними стратегіями для успішної співпраці з представниками інших культур.

Висновок. Оскільки у професійній діяльності майбутнім ІТ-фахівцям доведеться співпрацювати іноземною мовою з представниками майже всіх континентів, то умови міжкультурної взаємодії можуть з часом змінюватися. В умовах глобалізації, міжнародної співпраці, розвитку дистанційного співробітництва дуже важливо оновлювати свої навички [1]. Отже, формування міжкультурної компетентності – проблема комплексна, вона потребує нових підходів до її розв'язання, систематизації, теоретичного узагальнення, осмислення та втілення передового досвіду. А використання сучасних педагогічних технологій в поєднанні з інформаційно-комунікативними технологіями забезпечує системність, наступність, варіативність і гнучкість педагогічного супроводу зазначеного процесу. Міжкультурна компетенція передбачає не тільки вміння студентів аналізувати міжкультурні непорозуміння у професійному середовищі, а й досвід створювати їх моде.

Література

1. Зеліковська О.О. Формування міжкультурної компетенції студентів вищих економічних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Зеліковська Олена Олександрівна – Хмельницький, 2010. – 245 с.
2. Зникина Л. С. Професійно-комунікативная компетенция как фактор повышения качества образования менеджеров: дис. ... д-ра пед. наук / Л. С. Зникина. – Кемерово, 2004. – 406 с.
3. Ларина Т. В. Этностилистика в ее коммуникативном аспекте / Т. В. Ларина // Известия РАН. – 2007. – Т. 66, № 3.– С. 3-17. – Серия литературы и языка.
4. Мамонтова Н. Ю. Формирование коммуникативной межкультурной компетентности студентов вуза / Н.Ю. Мамонтова // Вестник Кемеровского государственного университета. – № 4 (4). – 2012. – С. 270-275.
5. Раздобарова М. Н. Межкультурная коммуникативная компетенция студентов в условиях модернизации профессионального образования / М.Н. Раздобарова // Известия Саратовского университета. – № 8(2). – 2008. – С. 121-123. – Серия Философия. Психология. Педагогика.
6. Садохин А. П. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования / А.П. Садохин // Журнал социологии и социальной антропологии. – Т. X. – 2007. – № 1. – С. 125-129.
7. Самохина Т.С. Эффективное деловое общение в контексте разных культур и обстоятельств: Учебное пособие по профессиональной межкультурной коммуникации / Т.С. Самохина. – М. : Р-Валент, 2005. – 215 с.
8. Строганова К. Е. Структура межкультурной компетенции и место в ней невербального компонента/ К. Е. Строганова // Сборник работ 74-й научной конференции студентов и аспирантов Белорусского государственного университета, 15-24 мая 2017, Минск. В 3 ч. Ч. 3 / БГУ, Гл. управление науки; отв. за выпуск С. Г. Берлинская. – Минск : БГУ, 2017. – С. 306-310.
9. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М. : Слово, 2000. – 624 с.

10. Byram Michael Assessing Intercultural Competence in Language Teaching/ Michael Byram // Sprogforum. – №18. – Vol. 6. – P. 8-13.
11. Clementini Massimo Future Work Skills 2020. IFTF, 2011. Access at URL: <http://www.iftf.org/futureworkskills/>
12. Meyer O. Towards Quality CLIL: successful planning and teaching strategies // Pulso: Revista de Educación (Madrid, Alcalá de Henares). – 2010. – Т. 33. – С. 11-29.
13. The Strategic Importance of Intercultural Competency for Project Managers in the 21st Century // Working Paper Series. – University of Applied Sciences of Vienna, 2013. – No.79.
14. Watson, W.E., Kumar, K. and Michaelson, L.K. (1993) 'Cultural Diversity's Impact on Interaction Process and Performance: Comparing Homogeneous and Diverse Task Groups', Academy of Management Journal 36: 590-602.
15. Wheelan S.A. Development Assessment Tools for Cross-cultural Research / S.A. Wheelan, G. Buzalo, E. Tsumura // Small Group Research. – 1998. – No 29(3). – P. 359-370.

Реферат

Формирования межкультурной компетентности студентов IT-специальностей: современный подход

Елена Зеліковська,

кандидат педагогический наук,

доцент кафедры иностранных языков математических факультетов

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

КЛЮЧОВЫЕ СЛОВА:

межкультурная компетентность, межкультурная коммуникация, параметры национального стиля коммуникации, особенности подготовки студентов IT-специальностей

В статье актуализируется необходимость решения проблемы формирования межкультурной компетентности у будущих специалистов по направлению «Компьютерные науки» в высших учебных заведениях. По результатам изучения зарубежного опыта с целью выявления и внедрения релевантных инноваций в систему подготовки специалистов указанного профиля выяснено, что данный вопрос действительно очень актуален для проектного менеджмента, где по завершению вуза работает большинство выпускников по IT-специализациям. Именно недостаточная ориентация в межкультурной среде и дефицит основы для осознания собственного культурного происхождения, то есть такой системы знаний, которая дает возможность понять стратегии своей и другой коммуникации, является одной из главных причин неудач международных проектов. Анализ зарубежного практического опыта свидетельствует о необходимости интеграции поликультурного компонента в профессиональную подготовку IT специалистов. Раскрыта роль и значение таких учебных дисциплин, как «Иностранный язык» и «Иностранный язык профессионального направления» в формировании межкультурной компетентности.

Автором проанализированы различные взгляды отечественных и зарубежных ученых на структуру и содержание межкультурной компетентности, методологические подходы, механизмы и технологии ее поэтапного формирования. Практическая значимость исследования заключается в выделении наиболее целесообразных методов формирования межкультурной компетентности у будущих специалистов по направлению подготовки «Компьютерные науки» в высших учебных заведениях: текстового материала для освещения ключевых проблем МКК, smart-технологий для презентации результатов интерактивного опроса студентов в виде графиков, видеоматериалов из интернета для сопровождения интерпретации межкультурных разногласий иноязычного коммуникативного поведения в деловой среде с точки зрения параметров национальных стилей коммуникации.

Abstract

Forming intercultural competence in students of IT-specialties: contemporary approach

Olena Zelikovska,

PhD in Pedagogical Sciences,

Associate Professor

Department of Foreign Languages for Mathematical Faculties

Taras Shevchenko National University of Kyiv

KEY WORDS:

intercultural competence, cross-cultural

The article emphasizes the necessity of solving the problem of developing intercultural competence in future specialists in the field of Computer Sciences in higher educational institutions. According to the results of foreign experience observations that in order to identify and implement relevant innovations in the IT students' training it was found that this issue is critically important for project management, where most graduates with IT specialization work. These findings are important

communication, parameters of the national style of communication, peculiarities of IT students' training

to identify and implement relevant innovations in the IT students' training. It is precisely the lack of orientation in the intercultural environment and the lack of grounds for awareness of its own cultural background, that is such a system of knowledge that makes it possible to understand their own strategies of communication and that of their communication partner that results in major failures of international IT projects. The analysis of foreign best practices shows the need to integrate a multicultural component into the professional training of IT specialists. The role and significance of such educational disciplines as "English" and "English for Specific Purposes" in the development of intercultural competence has been revealed. The author analyzes different views of internal and foreign scientists on the structure and content of intercultural competence, methodological approaches, mechanisms and technologies of its phased formation. The practical significance of the study is to highlight the most appropriate methods of building intercultural competencies for students majoring in Computer Sciences in higher education institutions: mining text materials to highlight key issues of the intercultural competence, smart technologies for presenting the results of interactive student surveys in the form of charts, video materials from the Internet to accompany the interpretation of the intercultural differences of foreign communication behavior in the business environment in terms of national styles of communication parameters.

References

1. Zelikovska O.O. Formuvannya mizhkulturnoi kompetentsii studentiv vyshchych ekonomichnykh navchalnykh zakladiv: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Zelikovska Olena Oleksandrivna – Khmelnytskyi, 2010. – 245 s.
1. Znikina L. S. Professionalno-kommunikativnaya kompetentsiya kak faktor povysheniya kachestva obrazovaniya menedzherov: dis... d-ra ped. nauk / L. S. Znikina. – Kemerovo, 2004. – 406 s.
2. Larina T. V. Etnostilistika v ee kommunikativnom aspekte / T. V. Larina // Izvestiya RAN. – 2007. – T. 66, № 3.– S. 3-17. – Seriya literatury i yazyika.
3. Mamontova N. Yu. Formirovanie kommunikativnoy mezhkulturnoy kompetentnosti studentov vuza / N.Yu. Mamontova // Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta. – № 4 (4). – 2012. – S. 270-275.
4. Razdobarova M. N. Mezhkulturnaya kommunikativnaya kompetentsiya studentov v usloviyah modernizatsii professionalnogo obrazovaniya / M.N. Razdobarova // Izvestiya Saratovskogo universiteta. – № 8 (2). – 2008. – S. 121-123. – (Seriya Filosofiya. Psihologiya. Pedagogika).
5. Sadohin A. P. Mezhkulturnaya kompetentnost: ponyatie, struktura, puti formirovaniya / A.P. Sadohin // Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii. – T. X. – 2007. – № 1. – S. 125-129.
6. Samohina T.S. Effektivnoe delovoe obschenie v kontekste raznykh kultur i obstoitelstv: Uchebnoe posobie po professionalnoy mezhkulturnoy kommunikatsii / T.S. Samohina. – M. : R-Valent, 2005. – 215 s.
7. Stroganova K. E. Struktura mezhkulturnoy kompetentsii i mesto v ney neverbalnogo komponenta/ K.E. Stroganova // Sbornik rabot 74-y nauchnoy konferentsii studentov i aspirantov Belorusskogo gosudarstvennogo universiteta, 15-24 maya 2017, Minsk. V 3 ch. Ch.3 / BGU, Gl. upravlenie nauki; otv. za vyipusk S. G. Berlinskaya. – Minsk : BGU, 2017. – S 306-310.
8. Ter-Minasova S. G. Yazyik i mezhkulturnaya kommunikatsiya. – M. : Slovo, 2000. – 624 s.

УДК 378:502/504-052]:005.336.2:001.8

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ

Сергій Кравченко,

аспірант кафедри педагогіки та суспільних наук

Полтавського університету економіки та торгівлі

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

критерії, показники,

Реферат

Домінуючим запитом суспільства стала підготовка кваліфікованих конкурентоздатних компетентних фахівців екологічного напрямку. Майбутні екологи повинні творчо мислити, самостійно висувати та реалізовувати варіанти рішень окремих екологічних проектів, бути дослідниками. Визначальною ознакою їхньої освітньої підготовки є формування дослідницької компетентності. Дана проблема є актуальною та узгоджується з основними положеннями

рівні сформованості дослідницької компетентності, дослідницька компетентність майбутніх екологів

Болонської декларації.

Розробка діагностичного інструментарію щодо оцінювання рівня сформованості дослідницької компетентності майбутніх екологів є важливим завданням при розробці відповідної методичної системи.

У статті проведено аналіз понять: «критерії», «показники» та «рівні сформованості дослідницької компетентності майбутніх екологів», визначено їх зміст. Запропоновано діагностичний інструментарій оцінювання рівня сформованості дослідницької компетентності майбутніх екологів: критерії, показники та рівні. Припускається, що розроблені критерії та показники дають змогу діагностувати на певних етапах освітнього процесу рівень формування дослідницької компетентності майбутніх екологів.

Перспективами подальших досліджень є експериментальна перевірка ефективності розроблених та представлених у даній статті критеріїв і їх показників для оцінки рівня сформованості дослідницької компетентності фахівців екологічної галузі.

Постановка проблеми. Домінуючим запитом сучасного суспільства до української вищої професійної школи стала підготовка кваліфікованих конкурентоздатних компетентних фахівців екологічного напрямку, здатних впевнено орієнтуватися в суміжних галузях знань, готових до конкуренції на міжнародному рівні, постійного професійного зростання. Вони мають вміло застосовувати набуті знання, вміння та навички в конкретних виробничих і технологічних ситуаціях, творчо мислити, самостійно висувати та реалізовувати варіанти рішень окремих екологічних проектів. У зв'язку з цим, визначальною ознакою освітнього процесу з підготовки майбутніх екологів має бути формування в них дослідницької компетентності як важливої складової фахової компетентності. Актуальність формування дослідницької компетентності цілком узгоджується із загальноєвропейськими тенденціями розвитку освіти, зокрема Болонської декларації, відповідно до якої відбувається переорієнтація національної системи освіти України на кінцевий результат.

Таким чином, розробка комплексу діагностичного інструментарію, який включатиме критерії та показники оцінювання рівнів сформованості результативності процесу формування дослідницької компетентності майбутніх екологів, стануть одним із завдань при розробці ефективної методичної системи її формування.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми компетентнісно-зорієнтованої освіти й формування компетентностей розглядалися в дослідженнях Н. Бібік, В. Болотова, І. Зимньої, Е. Зеєра, В. Краєвського, О. Локшиної, О. Овчарук, Л. Паращенко,

В. Петрук, Т. Петухової, О. Пометун, С. Ракова, О. Савченко, Ю. Татура, В. Стрельнікова та ін. У даних педагогічних дослідженнях основна увага приділена питанням діагностування рівня сформованості компетентності.

Питанню критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної компетентності фахівців різного профілю присвячені праці В. Беспалька, Г. Лапіної, А. Блощинського, П. Сікорського, В. Ягупова, А. Галімова та ін. Науковці, котрі вивчають проблему компетентнісного підходу в освіті, звертають увагу на складність діагностики компетенцій індивідуума. Дослідниця Т. Дементьєва запропонувала оцінювати формування компетенцій студентів за допомогою критеріально-показникової системи, що включає якісні показники та кількісні критерії.

Водночас, аналіз досліджень із цієї проблеми вказує, що на сьогодні проблема компетентнісного підходу у викладанні природничих дисциплін, формування дослідницької компетентності майбутніх екологів, визначення критеріїв, показників та рівнів її сформованості ще не одержала наукового осмислення й практичної реалізації. Дослідження наукових публікацій виявили також певну відмінність серед авторів стосовно однозначного трактування дефініцій: «критерій», «показник» та «рівень сформованості компетентності», так як наразі існують різні методологічні й теоретичні погляди на трактування цих понять.

Метою статті є обґрунтування критеріїв, показників та рівнів сформованості дослідницької компетентності майбутніх екологів. Завдання дослідження – проаналізувати науково-методологічні джерела з інформацією про зміст понять:

«критерій», «показник» та «рівень сформованості компетентності»; визначити перелік критеріїв, їх показники та рівні сформованості дослідницької компетентності майбутніх екологів.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу науково-методологічних джерел, присвячених питанням діагностування рівня сформованості компетентності, було визначено суть дефініцій: «критерій дослідницької компетентності», «показник дослідницької компетентності» та «рівень сформованості дослідницької компетентності майбутніх екологів». Під дефініцією «дослідницька компетентність майбутнього еколога» пропонується розуміти інтеграційну якість майбутнього фахівця в екологічній сфері, яка виявляється в усвідомленій готовності здійснювати активну дослідницьку діяльність, володіючи знаннями з методології і методів наукового дослідження, вміннями визначати суть, мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, впевнено працювати з довідковими та науковими джерелами, формулювати робочу гіпотезу, планувати та проводити дослідження, аналізувати отримані результати, знаходити взаємозв'язки між компонентами досліджуваного процесу чи явища, робити висновки, готувати публікації або виступи, захищати дослідницькі роботи, ефективно працювати в команді і нести відповідальність за результати дослідження; здатності переходити від процесуальної діяльності до творчої; прагнути до саморозвитку і самовдосконалення у професійній діяльності [10, с. 21]. Така якість формується при умові інтеграції відповідних знань, дослідницьких умінь, досвіду та мотиваційного компоненту, тобто внутрішньої потреби особистості в дослідницькій діяльності.

У системі вищої професійної екологічної освіти чільне місце має природничо-наукова підготовка, яка є основою для засвоєння дисциплін циклу професійної і практичної підготовки, впливаючи на формування професійних якостей майбутнього фахівця, рівень його мобільності, конкурентоспроможності й затребуваності на ринку праці, сприяє формуванню в студентів природничо-наукового світогляду. Ці якості дають людині уявлення про світ, у якому вона живе, про її

місце й роль у цьому світі, є невід'ємною частиною загальнолюдської культури, знайомить з методами наукового пізнання і створює базу для наукових досліджень [2, с. 34].

Результатом природничо-наукової підготовки має стати дослідницька компетентність – інтегральна характеристика якостей фахівця-еколога, що відображає його рівень фундаментальних природничо-наукових знань, природничо-наукового світогляду, досвід пізнавальної та практичної діяльності, які достатні для здійснення професійної діяльності. Компетентність забезпечується сформованістю її складників. Для діагностування сформованості певної компетентності науковці використовують критерії, показники та рівні сформованості.

Поняття «критерій» розглядалося як: мірило для визначення оцінки предмета чи явища; ознака, взята за основу класифікацій [15, с. 196]; ознака, на основі якої дається оцінка явищу, процесу, дії» [7, с. 149]; набір якісних характеристик, який виражає найвищий та досконалий рівень вивчення явища» [4, с. 149]; важлива і визначальна ознака, яка характеризує різні якісні аспекти певного досліджуваного явища, сприяє з'ясуванню його суті, дає змогу конкретизувати основні прояви [14, с. 123]; окремий узагальнений показник, що характеризує якість явища, його параметри, особливості чи характеристики, ставлення людини до процесу пізнання цього явища [1, с. 53; 13, с. 132]; ознака, на основі якої здійснюється оцінка, відокремлення, означення чи класифікація стану розвитку особистості, її якісних характеристик. [11, с. 36]; ознака, на основі якої здійснюється оцінка, відображається суть або класифікація якого-небудь явища, процесу, діяльності [3, с. 74]; вираження істотних змін процесу, явища чи його складових [5, с. 65].

Узагальнені вимоги, що висуваються дослідниками до критеріїв сформованості певної компетентності майбутніх фахівців це: соціальна цінність знань, умінь та навичок, їх відповідність вимогам ринку праці; відображення закономірностей між критеріями та показниками сформованості компетентності; оцінка стану розвитку компетентності майбутніх фахівців за рівнями.

Узагальнюючи вищенаведене, пропонуємо під дефініцією «критерій дослідницької компетентності майбутніх екологів» розуміти багатоаспектне явище, оцінку фактичного рівня сформованості даної компетентності. Нами взято до уваги вислови науковців О. Резван, який зазначив, що критерії, визначені без урахування показників, будуть хибними та необ'єктивними, та І. Богданової, яка вважає, що поняття критерій ширше, ніж показник. При одному критерії може бути ціла низка показників. Водночас, між показником та критерієм існує тісний зв'язок, оскільки якість показника залежить від того, наскільки він об'єктивно та повно характеризує прийнятий критерій і, навпаки, правильний вибір показників зумовлений науково обґрунтованим вибором критерію.

Варто зазначити, що в сучасній педагогічній літературі дефініція «критерій» тісно взаємопов'язана з терміном «показник». Так, Г. Гапончук стверджує, що кожен критерій складається із сукупності певних показників. Саме вони розкривають та уточнюють значення кожного критерію. Такий підхід до співвідношення термінів «критерій» та «показник» знаходимо у працях Л. Вікторової. Беручи до уваги думку цих науковців, вважатимемо, що ефективність формування дослідницької компетентності майбутніх екологів залежатиме не тільки від розробки критеріїв, але й від їх показників.

У педагогічній науці термін «показник» визначається як: величина або якість критерію, який змінюється [9, с. 114]; якісна та кількісна характеристика, що визначає різні стани та рівні критерію [8]; змінна величина, що набуває різних значень при визначенні об'єкта педагогічної діагностики [6]; кількісна характеристика, завдяки якій можна зробити висновок про розвиток або хід чого-небудь [12]. З огляду на сказане, дефініцію «показник дослідницької компетентності майбутніх екологів» пропонуємо розглядати як прояв, конкретне вираження критерію на певних етапах формування.

Критерій за своїм обсягом є більш широким поняттям, ніж показник, який характеризується низкою ознак. Показник як компонент критерію є типовим і конкретним виявом суті якості процесу чи явища, що підлягає дослідженню. Водночас, пріоритет

належить тим показникам, які характеризують виявлення якості, насамперед, у діяльності, поведінці, вчинках.

З огляду на розглянуті нами наукові джерела та власну інтерпретацію дефініції «дослідницька компетентність майбутнього еколога», було визначено наступні критерії дослідницької компетентності майбутніх екологів: *мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практичний, рефлексивний*. Залежно від прояву показників зазначених критеріїв у студента – майбутнього еколога, можливо стверджувати про сформованість певного рівня дослідницької компетентності в цілому.

Проведений аналіз відповідної наукової літератури засвідчив, що науковцями виділяється різна кількість рівнів певної компетентності, які, у свою чергу, характеризуються неоднаковим ступенем прояву показників кожного критерію. Здебільшого автори диференціюють рівні відповідно до предмета свого дослідження, надаючи їм власні назви.

Для оцінки певного критерію дослідницької компетентності майбутніх екологів пропонуємо застосовувати такі рівні сформованості: *репродуктивний, реконструктивний, креативний (творчий)*.

Окреслимо детальніше суть кожного рівня:

- *репродуктивний* рівень: студент характеризується відсутністю мотивації та ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, або частковим осмисленням цінності професійних знань та вмінь, пасивністю при оволодіння навчальним матеріалом, інколи може проявляти ситуативну зацікавленість до освітньої діяльності, має нестійкі мотиви до оволодіння майбутньою професією, що можуть змінюватися залежно від зовнішніх впливів, може усвідомлювати мету та завдання освітньої діяльності лише для отримання позитивної оцінки; поверхово орієнтується в методах та прийомах опрацювання даних за готовими методиками; репродуктивно відтворює узагальнені дослідницькі вміння; усвідомлює можливість використання ІКТ в дослідницькій діяльності; має ситуативні навички праці з ресурсами-пошукачами та бібліографічними джерелами, але виявляє труднощі з визначенням наукового апарату

дослідження в проектуванні та проведенні дослідження і розраховує на допомогу ззовні. Цей рівень характеризується частковою сформованістю дослідницьких умінь, внаслідок відсутності знань методики досліджень і практики дослідницької роботи, слабого самоконтролю, самооцінки, прагнення до самовдосконалення;

- *реконструктивний* рівень: студент виявляє стійкий інтерес до професійної підготовки, має високий рівень прояву соціальних, особистісних, пізнавальних мотивів до освітньої діяльності загалом та до вивчення природничих дисциплін зокрема, прагне досягнути високих результатів у майбутній професійній діяльності; на достатньому рівні володіє методологією науково-дослідницького дослідження, науковою термінологією, використовує науковий апарат дослідження; здатний виокремити та узагальнити дослідницьку проблему; впевнено працює з отриманими в результаті дослідження даними у різних паперових і електронних джерелах та в різних формах їх представляє (графіки, схеми, діаграми тощо); передбачає можливі ускладнення при реалізації дослідження; самостійно проектує дослідницькі процеси й уміло переносить свої знання, вміння та навички в нові ситуації; впевнено оволодіває новими інформаційними технологіями й використовувати їх у науково-практичній діяльності; використовує спеціалізоване програмне забезпечення, може створювати власні програмні продукти (сайти, блоги, відеоролики тощо); здійснює самооцінку; володіє однією або кількома іноземними мовами; може надавати допомогу іншим учасникам, та має певний досвід дослідницької роботи. Володіє достатньо сформованою системою дослідницьких умінь.

- *креативний* (творчий) рівень: студент характеризується стійкою та постійною мотивацією до освітньої діяльності, бажанням набувати нові знання, вмінням проявляти наполегливість у подоланні перешкод, труднощів у дослідницькій діяльності, проявом пізнавальних, особистісних, соціальних мотивів до професійної підготовки; володіє фундаментальними поняттями в методології наукового дослідження, самостійно формулює дослідницьку проблему, використовує в самостійній дослідницькій діяльності

емпіричні та теоретичні методи, створює нові (авторські) матеріали та дані, програмні продукти (сайти, блоги, відеоролики тощо); впевнено використовує пошукові системи для пошуку необхідних даних; створює власні програмні засоби та продукти, використовуючи спеціалізоване програмне забезпечення, розробляє супровідну документацію; уміє прогнозувати можливі ускладнення під час знаходження рішення до поставленого завдання; вільно володіє однією або кількома іноземними мовами; займається самоосвітою та самовдосконаленням; відповідає за наслідки власних досліджень; використовує особистий досвід та впевнено надає допомогу іншим. У нього яскраво проявляються процеси самоорганізації, саморегуляції і комунікації. Має сформовану систему дослідницьких умінь.

Охарактеризуємо детальніше суть та показники визначених раніше критеріїв дослідницької компетентності майбутніх екологів.

Мотиваційно-ціннісний критерій характеризується такими показниками: ціннісне ставлення майбутніх екологів до обраної професії; розуміння суспільної значущості професії; мотивація до набуття дослідницької компетентності; інтерес до вивчення фундаментальних природничих дисциплін.

Показниками *когнітивного критерію* мають бути: система знань з методології дослідження; володіння науковими поняттями, теоріями й концепціями природничих наук; розуміння значення інформаційно-комунікаційних технологій для вирішення дослідницьких завдань.

Практичний критерій виражається досвідом майбутніх екологів у застосовуванні набутих знань, умінь та навичок в дослідницькій діяльності.

Показниками *рефлексивного критерію* є вміння: аналізувати й адекватно оцінювати свою здатність до дослідницької діяльності (самооцінка, самоконтроль); координувати й регулювати дослідницьку діяльність усіх учасників дослідження й обирати адекватні засоби комунікативного впливу щодо її подальшого стимулювання (взаємооцінка, взаємоконтроль); організувати свою подальшу самоосвіту, самовдосконалення, саморозвиток у галузі дослідницької

діяльності та здатність контролювати власну діяльність.

Виокремлення рефлексивного критерію можна пояснити тим, що оцінка результатів дослідження має суттєве значення для формування самооцінки студента та його особистості загалом.

Наведені критерії, показники та рівні сформованості дослідницької компетентності пропонуються нами як вихідні дані для визначення рівня розвитку зазначеної якості майбутнього еколога.

Висновок. На основі аналізу теоретико-методологічних засад та практичного досвіду формування певних компетентностей у вищій школі визначено змістовну суть дослідницької компетентності майбутніх

екологів та її діагностичний інструментарій: критерії, показники і рівні сформованості. Розроблені нами критерії та показники дають змогу діагностувати на певних етапах освітнього процесу формування дослідницької компетентності майбутніх екологів. Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування дослідницької компетентності майбутніх екологів. Подальшого дослідження потребує експериментальна перевірка ефективності розроблених та представлених в даній статті критеріїв та їх показників для оцінки рівня сформованості дослідницької компетентності у процесі професійного навчання фахівців екологічної галузі.

Література

1. Беспалько В.П. Элементы теории управления процессом обучения. Ч. 2.: Измерение качества процесса обучения / В. П. Беспалько. – М. : Из-во «Знание», 1971. – 72 с.
2. Білецька Г.А. Природничо-наукова компетентність у структурі професійної компетентності фахівця-еколога / Г.А. Білецька, В.В. Басіста // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Методика навчання природничих дисциплін у вищій та середній школі» (XX Каришинські читання), м. Полтава, 29-30 травня 2013 р. / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава, 2013. – С. 33-35.
3. Блощинський І.Г. Обґрунтування критеріїв і показників ефективності процесу формування адекватної самооцінки курсантів у навчальному процесі ВВЗО / І. Г. Блощинський // Наукові записки. – Вінниця: ВАТ «Віноблдрукарня», 2001. – Вип. 4. – С. 74-76. – (Педагогіка і психологія).
4. Бобиенко О. М. Ключевые компетенции личности как образовательный результат системы профессионального образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук / О.М. Бобиенко. – Казань, 2005. – 23 с.
5. Галімов А.В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : [монографія] / А.В. Галімов. – Хмельницький : Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2004. – 376 с.
6. Гапончук Г.И. Формирование военно-педагогической направленности у курсантоввоенно-политических училищ: дис.канд. пед. наук / Г. И. Гапончук. – М. : ВПА, 1990. – 214 с.
7. Гриньова М.В. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / М.В. Гриньова. – Харків: Основа, 1998. – 300 с.
8. Зеер Э.Ф. Профорентология: Теория и практика: учеб. пособ. для высшей школы / Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Садовникова Н.О. – М. : Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга. 2004. – 192 с.
9. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – 2-е изд., стер. – М. : ИЦ «Академия», 2005. – 176 с.
10. Кравченко С.О. Обґрунтування сутності дослідницької компетентності майбутніх екологів С. О. Кравченко // *Colloquium-journal* № 2018. – № 2(13), Część 2. – Warszawa, Polska. – С. 20-22.
11. Курило В.С. Модування системи критеріїв оцінки розвитку освіти в регіоні / В.С. Курило // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – С. 35-39.
12. Лук'янова Л.Б. Формування екологічної компетентності майбутніх фахівців туризму. В.Т. Лозовецька, Л.Б. Лук'янова, Л.В. Козак та ін. Формування професійної компетентності фахівця сфери послуг і туризму. – Київ, 2010. – С. 87-127.
13. Резван О.О. Формування професійно-рефлексивної позиції майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі : монографія / О.О. Резван. – Х. : Вид-во «Точка». – 2014. – 400 с.

14. Торчевський Р.В. Педагогічні умови розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Торчевський Руслан Вікторович; Національна академія педагогічних наук України

Інститут професійно-технічної освіти. – К., 2012. – 300 с.

15. Философский словарь / под ред. М.М. Розенталя и П.Ф. Юдина; изд. 2-е, исп. и доп. – М. : Политиздат, 1968. – 432 с.

Реферат

Критерии, показатели и уровни сформированности исследовательской компетентности будущих экологов

Сергей Кравченко,

*аспирант кафедры педагогики и общественных наук
Полтавского университета экономики и торговли*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

критерии,
показатели,
уровни
сформированности
исследовательской
компетентности,
исследовательская
компетентность
будущих экологов

Доминирующим запросом общества стала подготовка квалифицированных, конкурентоспособных, компетентных специалистов экологического направления. Будущие экологи обязаны творчески мыслить, самостоятельно выдвигать и реализовывать варианты решений отдельных экологических проектов, быть исследователями. Определяющим признаком их образовательной подготовки является формирование исследовательской компетентности. Данная проблема является актуальной и согласовывается с основными положениями Болонской декларации.

Разработка диагностического инструментария по оценке уровня сформированности исследовательской компетентности будущих экологов является важной задачей при подготовке соответствующей методической системы.

В статье проведен анализ понятий: «критерии», «показатели» и «уровни сформированности исследовательской компетентности будущих экологов», определено их содержание. Предложен диагностический инструментарий оценки уровня сформированности исследовательской компетентности будущих экологов – критерии, показатели и уровни. Предполагается, что разработанные критерии и показатели позволят диагностировать на определенных этапах образовательного процесса уровень формирования исследовательской компетентности будущих экологов.

Перспективой последующих исследований есть экспериментальная проверка эффективности разработанных и представленных в данной статье критериев и их показателей для оценки уровня сформированности исследовательской компетентности специалистов экологической отрасли.

Abstract

Maturity criteria, indicators and levels for future environmental specialists' research competence

Serhiy Kravchenko,

*A postgraduate student of pedagogy and social science department
Poltava University of Economics and Trade,*

KEY WORDS:

criteria,
indicators,
research competence
maturity levels,
future ecologists'
research competence.

The prevailing request of the community was the training of skilled, competitive competent specialists in the environmental field. Future ecologists should think creatively, independently nominate and implement variants of the decisions of individual ecological projects, to be researchers. The defining feature of the educational process in their preparation is the formation of research competence in them. This problem is relevant and consistent with the Bologna Declaration.

The development of diagnostic tools for assessing future ecologists' research competence maturity level is an important task in developing the appropriate effective methodological system of formation.

The article analyzes the concepts of "criteria", "indicators" and "future ecologists' research competence maturity levels", their content is determined. The diagnostic tool for evaluating the level of development of the research competence of future ecologists: criteria, indicators and levels is proposed. It is assumed that the developed criteria and indicators will allow to diagnose at a certain stage of the educational process the level of formation of research competence of future ecologists.

The carried out research requires an experimental verification of the effectiveness of the criteria developed and presented in this article and their indicators to assess the level of formation of research competence of environmental specialists.

References

1. Bepalko V.P. Elementy teorii upravleniya protsessom obucheniya. Ch. 2. (Izmerenie kachestva protsessa obucheniya) / V. P. Bepalko. – M. : Iz-vo «Znanie», 1971. – 72 s.
2. Biletska G.A. Prirodnicho-naukova kompetentnist u trukturi profesiynoyi kompetentnosti fahivtsya-ekologa / G.A. Biletska, V.V. Basista // Materiali Mizhnar. nauk.-prakt.konf. «Metodika navchannya prirodnichih distsiplin u vischiiy ta seredniy shkoli» (XX Karishinski chitannya), m. Poltava, 29-30 travnya 2013 r. / za zag. red. prof. M. V. Grinovoyi. – Poltava, 2013. – S. 33-35.
3. Bloschinskiy I.G. Obgruntuvannya kriteriyiv i pokaznikiv efektivnosti protsesu formuvannya adekvatnoyi samoostinki kursantiv u navchalnomu protsesi VVZO / I.G. Bloschinskiy // naukovii zapiski. – Vinnitsya: VAT «Vinobldrukarnya», 2001. – Vip. 4. – S. 74-76. – (Pedagogika i psihologiya).
4. Bobienko O.M. Klyuchevyie kompetentsii lichnosti kak obrazovatelnyiy rezultat sistemyi professionalnogo obrazovaniya: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk / O.M. Bobienko. – Kazan, 2005. – 23 s.
5. Galimov A.V. Teoretiko-metodichni zasadi pidgotovki maybutnih ofitseriv-prikordonnikov do vihovnoyi roboti z osobovim skladom : [monografiya] / A.V. Galimov. – Hmelniyskiy : Vid-vo Natsionalnoyi akademiyi derzhavnoyi prikordonnoyi sluzhbi Ukraini im. B.Hmelniyskogo, 2004. – 376 s.
6. Gaponchuk G.I. Formirovanie voenno-pedagogicheskoy napravlenosti u kursantovvoenno-politicheskikh uchilisch: dis.kand. ped. nauk / G.I. Gaponchuk. – M. : VPA, 1990. – 214 s.
7. Grinova M.V. Formuvannya pedagogichnoyi kulturi maybutnogo vchitelya (teoretichniy ta metodichniy aspekti) / M.V. Grinova. – Harkiv: Osnova, 1998. – 300 s.
8. Zeer E.F. Proforientologiya: Teoriya i praktika: ucheb. posob. dlya vysshey shkoly / Zeer E.F., Pavlova A.M., Sadovnikova N.O. – M. : Akademicheskii proekt; Ekaterinburg : Delovaya kniga. 2004. – 192 s.
9. Kodzhaspirova G.M. Pedagogicheskii slovar: dlya stud. vyssch. i sred. ped. ucheb. zavedeniy / G.M. Kodzhaspirova, A.Yu. Kodzhaspirov. – 2-e izd., ster. – M. : ITs «Akademiya», 2005. – 176 s.
10. Kravchenko S.O. Obgruntuvannya sutnosti doslidniyskoyi kompetentnosti maybutnih ekologiv. Colloquium-journal. – №2(13), Część 2. Warszawa, Polska, 2018. – S. 20-22.

УДК: 378.047:37.018.4:37.041

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ

Роксоляна Зогуляк-Случик,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

університет,
соціальна робота,
соціальний працівник,
професійна етика,
педагогічна умова

Реферат.

У статті подано аналіз педагогічних умов навчального процесу університету, які сприяють формуванню професійної етики майбутніх фахівців соціальної роботи в межах професійної освіти в умовах глобалізації та трансформації українського освітнього середовища. Окреслено суть таких педагогічних умов, які є важливими для забезпечення професійно-етичного формування майбутніх соціальних працівників, а саме: формування позитивної мотивації до професійно-етичного вдосконалення; удосконалення змісту дисциплін у контексті формування професійної етики, науково-методичне забезпечення поглиблення теоретичних знань і вдосконалення практичних умінь, удосконалення системи суб'єкт-суб'єктної взаємодії, запровадження інноваційних форм і методів формування професійної етики в навчально-виховний процес, оволодіння інноваційними педагогічними і виробничими технологіями, участь у волонтерській практиці майбутніх соціальних працівників, безперервність формування професійної етики майбутніх соціальних працівників у системі методичної роботи в університетах, забезпечення участі студентів у позааудиторній діяльності, запровадження педагогічної системи формування професійної етики.

Охарактеризовано поняття «умова», яке в педагогічному аспекті трактується як обставину, причину, активний елемент, рушійну силу формування.

Поняття «педагогічна умова формування професійної етики майбутніх фахівців соціальної роботи» розглядатимемо як систему органічно взаємопов'язаних психолого-педагогічних і практичних дій в університеті, спрямованих на розв'язання конкретних

педагогічних завдань навчального процесу, що сприяють активному процесу формування професійної етики.

Виходячи з цього, підкреслено важливість впливу педагогічних умов освітнього процесу університету на формування професійної етики, які сприяють професійному становленню майбутніх соціальних працівників.

Постановка проблеми. У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», Законі України «Про вищу освіту», «Концепції національного виховання студентської молоді», Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на 2016–2020 роки відображено вимоги до формування професіонала, свідомого громадянина у процесі здобуття освіти у вищому навчальному закладі. Відомо, що процес становлення соціального працівника як фахівця відбувається в університетах, метою діяльності яких є створення оптимального освітньо-виховного простору, що базується на відповідних педагогічних умовах.

Аналіз останніх досліджень. Ми розглядатимемо педагогічну умову формування професійної етики майбутніх фахівців соціальної роботи як систему органічно взаємопов'язаних практичних дій в університеті, що сприяють активному процесу формування професійної етики, виходячи з ідей, висунутих В. Баранюк, Б. Без'язичним, А. Каленським, Ю. Колодійчук, Л. Руденко, Т. Семигінівською та іншими.

Метою статті є обґрунтування стрижневих педагогічних умов формування в університеті майбутніх соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу. З-поміж педагогічних умов, які є важливими для забезпечення професійно-етичного формування майбутніх фахівців соціальної роботи, можна виокремити: удосконалення змісту дисциплін у контексті формування професійної етики, удосконалення системи суб'єкт-суб'єктної взаємодії, запровадження інноваційних форм і методів формування професійної етики в навчально-виховний процес, участь у волонтерській практиці майбутніх соціальних працівників, забезпечення участі студентів у позааудиторній діяльності.

Одне з ключових місць у системі підготовки студентів університетів посідає *навчальна діяльність як* головного джерела отримання нових знань, умінь і навичок, що

згодом перевіряються та закріплюються в інших видах професійної підготовки. А це, відповідно, передбачає введення до професійно-етично-орієнтованих дисциплін додаткових тем і питань, необхідних для їхнього фахового зростання.

У навчанні студентів спеціальності «Соціальна робота» виокремлюють такі дисципліни: «Соціальна робота», «Індивідуальне консультування», «Етика соціальної роботи», «Технології соціальної роботи», «Соціальна робота з різними групами населення». Навчальний матеріал, поданий в означених курсах, має бути значущим для професійного становлення фахівця соціальної роботи. Це значно активізує професійно-етичну діяльність студентів і сприятиме підвищенню рівня сформованості їхньої фахової компетентності. Також структурованість і системність у наповненні фахових дисциплін етичним компонентом забезпечить розуміння майбутніми соціальними працівниками моральних цінностей, категорій, посприє розвитку професійно-важливих якостей.

Відомо, що цілісність освітнього процесу в університеті залежить від суб'єкт-суб'єктної взаємодії, у центрі якої має бути студент, що є ще однією педагогічною умовою формування. Адже знання та навички з професійної етики необхідні науково-педагогічним працівникам у взаємодії «по горизонталі» (у системі «викладач – викладач»), а надто – по «вертикалі» (у системі «викладач – студент») [4, с. 228].

Важливу роль, як показує досвід, відіграє підхід студентів до навчання, що залежить від їхнього ставлення до викладача, а це, у свою чергу, пов'язано зі спроможністю останнього вибудувувати відповідні суб'єкт-суб'єктні відносини, засновані на довірі та прищепленні інтересу до певної дисципліни [6, с. 190].

Узагальнивши досвід роботи викладача, проаналізувавши практику професійної підготовки студентів, спробуємо визначити найістотніші якості особистості педагога: повага й довіра до студентів; професійна

педагогічна майстерність; високий фаховий і моральний авторитет; творчий стиль діяльності; організаторські вміння; знання специфіки роботи зі студентською молоддю й урахування їхніх індивідуальних особливостей. Саме такі якості забезпечують ефективне формування професійної етики у майбутніх соціальних працівників.

Не випадково визріла потреба у запровадженні індивідуально-рефлексивних форм розвитку фаховості викладачів, орієнтації їх на переосмислення своєї діяльності задля суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Саме цей напрям орієнтує нас на виокремлення певних форм навчальної діяльності в університеті. Наразі особливу увагу приділяємо *наставництву, тьюторству, коучингу, фасилітаторству*.

Детальніше зупинимося на кожній з цих форм. Так, наставник – це особа, котра здійснює індивідуальне або групове професійне навчання, а наставництво є одним зі способів передачі педагогічного досвіду, у процесі якого початківець практично засвоює професійні прийоми під безпосереднім керівництвом педагога-майстра [2, с. 354].

Критеріями оцінювання професійно-етичної діяльності майбутнього соціального педагога його наставником є: професійна готовність до виконання основних завдань; вміння самостійно проектувати свою навчальну діяльність; готовність до фахової діяльності, вміння її аналізувати, виявляти свої помилки та знаходити раціональні способи їх усунення, вміння коригувати свою діяльність.

Водночас, *тьюторство*, на відміну від підсистеми наставництва, у сучасному навчально-виховному процесі університету спрямовує процес формування й удосконалення відповідних знань, умінь і навичок майбутніх соціальних працівників. Тьютор (англ. tutor – репетитор) – педагог-наставник, найбільш досвідчений фахівець, який здійснює викладання навчальних дисциплін з відповідної професії або спеціальності [2, с. 924]. Тьюторство ще називають ефективною практикою індивідуалізації навчально-виховного процесу ВНЗ, зокрема й університетів, у яких здійснюється формування та розвиток фахівців шляхом набуття й удосконалення

професійно-етичних умінь, зважаючи на особливий стиль взаємодії.

Коучинг у контексті дослідження застосовується для формування професійної етики майбутніх соціальних працівників. Зауважимо, що йдеться про вміння особистості, усвідомлюючи відповідальність щодо іншої людини, сприяти її руху до вирішення особистих і професійних проблем [1, с. 127].

Проте, на нашу думку, завданням вищої школи є не лише навчити молодь учитися, а головніше – прищепити бажання до самостійного пошуку та отримання нових знань. На основі висловленого нами спробуємо виокремити ключові установки викладача-фасилітатора, зокрема: конгруентність (відкритість), безумовне позитивне сприйняття студента, довіра, емпатійне розуміння та безоцінне ставлення до нього. Тобто ми отримали «тріаду Роджерса»[6, с. 104].

Водночас, хочемо зазначити, що формування професійної етики залежить від вивчення та запровадження в навчально-виховний процес університетів як педагогічного, так і виробничого інноваційного досвіду. У педагогічній науці інновація, з одного боку, розглядається як процес оновлення, реалізації, запровадження, а з іншого, – як діяльність із втілення новацій у відповідну соціальну практику [4, с. 147].

Особистість соціального працівника, сформована в результаті інноваційного навчання, характеризується такими рисами: відкритість до інновацій, готовність до плюралізму думок; усвідомлення необхідності інноваційної діяльності; орієнтація на сьогоднішнє і майбутнє; вміння визнавати іншу думку, не боячись змінити власну; готовність до подолання професійних невдач; позитивне сприйняття свого минулого досвіду; планування майбутніх дій для досягнення передбачуваних цілей та їх впливу на фахову самостійність.

Ще однією педагогічною умовою формування професійної етики студентів є участь у виробничій практиці, зокрема волонтерській. Зміст волонтерської практики ґрунтується на таких положеннях: основою для розробки програми є вимоги до рівня професійної етики; враховуються індивідуальний рівень майбутніх соціальних

працівників, їхні знання, уміння, здібності, емоційно-ціннісне ставлення до майбутньої професії; формування основних цінностей та здібностей майбутніх соціальних працівників прагнення до самовдосконалення тощо.

Важливою педагогічною умовою формування професійної компетентності є позааудиторна діяльність студентів, під якою ми розуміємо систему навчально-виховних заходів як невід'ємної освітньо-виховної частини діяльності університету. Саме вона здійснюється задля створення умов інтелектуального, духовного та професійного формування студентів, їхньої самореалізації.

Отже, можна стверджувати, що позааудиторна діяльність студентів в

університетах як педагогічна умова формування професійної етики майбутніх соціальних працівників сприяє гармонійному розвитку особистості шляхом поглиблення духовних контактів з навколишнім світом.

Висновок. Формування професійної етики майбутніх соціальних працівників стане результативним у випадку забезпечення університетами таких педагогічних умов, які враховуватимуть потреби студентів у професійно-етичному навчанні та зростанні завдяки засвоєнню передового досвіду, виробленню індивідуального стилю роботи, активної участі в безперервному процесі вдосконалення психолого-педагогічного процесу.

Література

1. Без'язичний Б. І. Теоретичні і методичні засади формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі професійної підготовки : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Без'язичний Борис Іванович. – Харків, 2016. – 435 с.

2. Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень ; [заст. голов. ред. О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко]. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

3. Інтернет-ресурси України : довідкове видання / [уклад. : В. В. Камишин, В. Д. Пархоменко та ін.]. – Київ : УкрІНТЕІ, 2004. – 239 с.

4. Каленський А. А. Развитие професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін : монографія / Андрій Анатолійович Каленський. – 2-ге вид., випр. і допов. – К. : ЦП «Компринт», 2016. – 424 с.

5. Мекшун Д. Педагогічні умови формування правової компетентності майбутніх соціальних працівників / Д. Мекшун // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Серія : Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 125. – С. 188-193.

6. Роджерс К. Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг. – Москва : Смысл, 2002. – 527 с.

Реферат

Педагогические условия формирования профессиональной этики будущих специалистов социальной работы в университете

Роксолана Зозуляк-Случик,

кандидат педагогических наук, доцент

кафедры социальной педагогики и социальной работы

Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

университет, социальная работа, социальный работник, профессиональная этика, педагогические условия

В статье представлено анализ педагогических условий учебного процесса университета, способствующих формированию профессиональной этики будущих специалистов социальной работы в рамках профессионального образования в условиях глобализации и трансформации украинской образовательной среды. Определены сущность таких педагогических условий, которые являются важными для обеспечения профессионально-этического формирования будущих социальных работников, а именно: формирование положительной мотивации к профессионально-нравственному совершенствованию; совершенствование содержания дисциплин в контексте формирования профессиональной этики, научно-методическое обеспечение углубления теоретических знаний и совершенствование практических умений, совершенствование системы субъект-субъектного взаимодействия, внедрение инновационных форм и методов формирования профессиональной этики в учебно-воспитательный процесс, овладение инновационными педагогическими и производственными технологиями, участие в волонтерской практике будущих социальных работников, непрерывность формирования профессиональной этики будущих социальных работников в системе методической работы в университетах, обеспечение участия студентов во внеаудиторной деятельности, внедрение педагогической системы формирования профессиональной этики.

Охарактеризовано понятие «условие», которое в педагогическом аспекте трактуют как

обстоятельство, активный элемент, движущую силу формирования.

Понятие «педагогическое условие формирования профессиональной этики будущих специалистов социальной работы» рассматривают как систему органично взаимосвязанных психолого-педагогических и практических действий в университете, направленных на решение конкретных педагогических задач учебного процесса, способствующих активному процессу формирования профессиональной этики.

Исходя из этого, подчеркнута важность влияния педагогических условий образовательного процесса университета на формирование профессиональной этики, которые способствуют профессиональному становлению будущих социальных работников.

Abstract

Pedagogical conditions of professional ethics formation for future social work specialists at a university

Roksolyana Zozuliak-Sluchyк,

Ph.D. in pedagogic, Associated Professor

*Department of Social Education and Social Work
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

KEY WORDS:

university;
social worker;
professional ethics;
pedagogical condition

The analysis of pedagogical conditions for university teaching process is represented in the article. They contribute formation of professional ethics for future social work specialists within the framework of vocational education in the context of globalization and the Ukrainian education environment transformation. It defines the essence of following pedagogical conditions important for ensuring future social workers' professional and ethic formation, namely: forming positive motivation for professional and moral improvement; study content upgrading under professional ethics formation, scientific and methodological support for deepening theoretical knowledge and improving practical skills, improving the system of subject-subject interaction, introduction of innovative forms and methods for forming professional ethics while training, mastering innovative pedagogical and production technologies via future social workers' volunteering practice, consistency of professional ethics formation for future social workers in the system of methodological work at universities, ensuring students' participation in extracurricular activities, implementation of pedagogical system for professional ethics formation.

The term «condition» meaning pedagogical aspect as a circumstance, active element, driving force of formation is characterized.

The term «pedagogical condition of professional ethics formation for future social work specialists» is seen as a system of organically interrelated psychological, pedagogical and practical activities at a university aimed at solving specific pedagogical tasks for educational process promoting active professional ethics formation.

Given this, the importance of pedagogical conditions influence for university educational process on professional ethics formation is emphasized. They are ministerial to future social workers' professional development.

References

1. Beziazychnyi B. I. Teoretychni i metodychni zasady formuvannia etychnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury u protsesi profesiinoy pidhotovky : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 / Beziazykyi Borys Ivanovych. – Kharkiv, 2016. – 435 s.
2. Entsyklopediia osvity / APN Ukrainy ; holov. red. V. H. Kremen ; [zast. holov. red. O. Ya. Savchenko, V. P. Andrushchenko]. – Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
3. Internet-resursy Ukrainy : dovidkove vydannia / [uklad. : V. V. Kamyshyn, V. D. Parkhomenko ta in.]. – Kyiv : UkrINTEI, 2004. – 239 s.
4. Kalenskyi A. A. Rozvytok profesiino-pedahohichnoi etyky u maibutnikh vykladachiv spetsialnykh dystsyplin : monohrafiia / Andrii Anatoliiovych Kalenskyi. – 2-he vyd., vypr. i dopov. – K. : TsP «Kompynt», 2016. – 424 s.
5. Koval S. A. Formuvannia profesiinotsinnisnykh orientatsii maibutnoho fakhivtsia Shkoly sotsialnoi roboty u protsesi yoho profesiinoy pidhotovky / S. A. Koval // Vitchyzniani zhurnal Shkoly sotsialnoi roboty. – 2008. – № 3. – S. 75-84.
6. Mekshun D. Pedahohichni umovy formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv / D. Mekshun // Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. – Seriya : Pedahohichni nauky. – 2015. – Vyp. 125. – S. 188-193.
7. Rodzhers K. Svoboda uchytstva / K. Rodzhers, D. Freiberg. – Moskva : Smysl, 2002. – 527 s.

УДК 377.3:629.331.36]:658.589

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ АВТОТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ВИРОБНИЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Леонід Романов,

аспірант,

Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, м. Київ

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

професійна освіта,
інноваційна
виробнича
технологія,
кваліфікований
робітник,
готовність,
педагогічна умова

Реферат.

У статті обґрунтовано необхідність формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників, зокрема автотранспортної галузі, до застосування інноваційних виробничих технологій та важливість дослідження відповідних педагогічних умов. Визначено, що готовність майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій є цілісним особистісним утворенням, що характеризується мотиваційно-ціннісним ставленням, професійно значущими особистісними якостями, сукупністю необхідних професійних знань, умінь і навичок, що забезпечують використання інноваційних виробничих технологій у професійній діяльності. Охарактеризовано її компоненти: мотиваційно-ціннісний, суб'єктивний, пізнавальний, діяльнісний.

Проаналізовано сучасні підходи науковців до визначення педагогічних умов різних аспектів підготовки кваліфікованих робітників автотранспортної галузі. За результатами досліджень визначено, що педагогічні умови підготовки майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі передбачають формування позитивної мотивації учнів до професійної діяльності, застосування інноваційних педагогічних технологій, створення відповідного освітнього середовища закладів професійної освіти, використання електронних засобів навчання.

Охарактеризовано процедуру та висвітлено результати експертного оцінювання педагогічних умов формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі, зокрема, до пріоритетних умов віднесено: підвищення мотивації учнів до оволодіння інноваційними виробничими технологіями; оновлення змісту навчання знаннями і вміннями щодо застосування інноваційних виробничих технологій; упровадження методики формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій; створення інноваційно-розвивального середовища.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни в житті українського суспільства висувають нові вимоги до підготовки фахівців різного профілю. Добробут країни та функціонування ринкової економіки значною мірою залежать від рівня професійної (професійно-технічної) освіти, зокрема від якості підготовки кваліфікованих робітників. У зв'язку з цим актуалізується необхідність формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників різних галузей, зокрема й автотранспортної, до застосування інноваційних виробничих технологій.

Закон України «Про освіту» (2017) проголошує освітні пріоритети забезпечення всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного

вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Досягнення поставленої мети у професійній (професійно-технічній) освіті можливо забезпечити формуванням готовності учнів до застосування інновацій у майбутній професійній діяльності, що передбачає визначення та обґрунтування відповідних педагогічних умов.

Аналіз останніх досліджень. Концептуальні засади підготовки сучасних кваліфікованих робітників обґрунтовані в працях П. Лузана, Н. Ничкало, В. Орлова, Л. Петренко, В. Радкевич та ін. Теоретичні і методичні аспекти підготовки майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі досліджували В. Динько, О. Дубініна,

Д. Гоменюк, А. Кононенко та ін.

Однак нині в Україні відсутні комплексні дослідження педагогічних умов формування готовності кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій. Науковий аналіз теоретичних і практичних аспектів зазначеної проблеми дав змогу виявити суперечності: між потребою у якісній підготовці сучасних кваліфікованих робітників автотранспортної галузі і недостатнім рівнем їхньої готовності до застосування інноваційних виробничих технологій; між технологічністю, прагматичністю і раціональністю виробничої сфери та необхідністю побудови професійної підготовки фахівців на засадах людиноцентризму; між визначенням важливості застосування сучасних інноваційних методів, форм, технологій навчання майбутніх кваліфікованих робітників та переважанням традиційних підходів до професійної підготовки; між необхідністю підвищення ефективності підготовки майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій і відсутністю методичних рекомендацій, що цьому сприяли б. Отже, тема статті є актуальною.

Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій.

Виклад основного матеріалу. Готовність майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій є цілісним особистісним утворенням, що характеризується мотиваційно-ціннісним ставленням, професійно значущими особистісними якостями, сукупністю необхідних професійних знань, умінь і навичок, що забезпечують використання інноваційних виробничих технологій в професійній діяльності.

Структура означеної готовності складається з чотирьох компонентів. Мотиваційно-ціннісний компонент містить потреби, мотиви і прагнення до професійного саморозвитку та особистісного росту,

характеризує мотивацію та ставлення майбутнього кваліфікованого робітника автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій. Суб'єктний компонент включає креативні та рефлексивні здібності, здатність до адекватної оцінки себе як особистості, професіонала, суб'єкта професійної діяльності в контексті застосування інноваційних виробничих технологій. Пізнавальний компонент утворюють знання, ступінь інформованості щодо застосування інноваційних виробничих технологій. Діяльнісний компонент включає вміння та навички, що забезпечують застосування таких технологій на практиці.

Ефективність формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій детермінована педагогічними умовами, під якими розуміємо зовнішні й внутрішні обставини, що визначають становлення і прояв досліджуваного феномена в учнів.

У контексті теми дослідження охарактеризуємо сучасні підходи науковців до визначення педагогічних умов різних аспектів підготовки кваліфікованих робітників автотранспортної галузі. Так, Д. Гоменюк до педагогічних умов підготовки кваліфікованих робітників для автосервісу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О) відносить: розроблення моделі підготовки майбутніх кваліфікованих робітників автосервісу до професійної діяльності; відбір і структурування її змісту відповідно до вимог ринку праці; педагогічний супровід професійного самоутвердження майбутніх кваліфікованих робітників автосервісу; створення професіоналізуючого середовища [1, с. 88].

Дослідником В. Динько обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективність підготовки кваліфікованих робітників з ремонту автотранспортної техніки у професійно-технічних навчальних закладах [2]: впровадження компетентісно-орієнтованих технологій підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів до виробничої діяльності; розробка та реалізація моделі партнерської взаємодії «ринку ремонту автотранспортної техніки – професійно-

технічний навчальний заклад – майбутній кваліфікований робітник з ремонту автотранспортної техніки»; активізація інноваційного стилю діяльності в системі «педагог – учень»; використання проектно-технології у процесі вивчення професійно-орієнтованих предметів. Дослідниця О. Дубініна визначає такі психолого-педагогічні умови навчання майбутніх робітників у центрах професійно-технічної освіти [3]: цілеспрямований розвиток в учнів потреби в самоосвіті та самовдосконаленні, системно-послідовне формування «умінь навчатися», створення сприятливого середовища для освітньої діяльності учнів.

У дисертації А. Кононенка визначено такі педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх слюсарів з ремонту автомобілів у професійно-технічних навчальних закладах: формування в учнів позитивної мотивації до оволодіння професійними знаннями й уміннями; створення інформаційного професійно-орієнтованого середовища; використання електронних засобів навчання у формуванні професійної компетентності учнів; застосування в навчальному процесі інтерактивних педагогічних технологій [4, с. 89-112].

Узагальнюючи результати проаналізованих досліджень, доцільно

вказати, що сучасні педагогічні умови підготовки майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі передбачають формування позитивної мотивації учнів до професійної діяльності, застосування інноваційних педагогічних технологій, створення відповідного освітнього середовища закладів професійної освіти, використання електронних засобів навчання.

З урахуванням результатів теоретичного аналізу здійснено експертне оцінювання педагогічних умов формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій. До експертної групи увійшли 19 експертів – науковці, керівники закладів професійної освіти, викладачів спеціальних дисциплін, методистів. Процедура експертного оцінювання здійснювалася в три етапи: на першому – в ході мозкового штурму визначено перелік педагогічних умов та уточнено їх формулювання, на другому – здійснено індивідуальне оцінювання значущості умов за шкалою від 0 до 10 балів, на третьому – за результатами визначення середньої оцінки кожної умови встановлено відповідне місце у загальному рейтингу. Результати експертного оцінювання представлені у табл. 1.

Таблиця 1.

Результати визначення експертами значущості педагогічних умов формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій

№ з/п	Педагогічна умова	Середній бал	Місце
1	Розроблення моделі формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій	3,68	10
2	Розроблення методики формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій	5,74	6
3	Підвищення мотивації учнів до оволодіння інноваційними виробничими технологіями	8,10	3
4	Використання особистісно-розвивальних педагогічних технологій	8,63	2
5	Оновлення змісту навчання знаннями і вміннями щодо застосування інноваційних виробничих технологій	7,52	4
6	Педагогічний супровід формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій	6,47	5
7	Навчання на рівні сучасних транспортних і технічних засобів	1,32	12
8	Застосування елементів дуальної системи професійної підготовки	5,16	8
9	Використання методів розвитку креативності учнів	2,89	11
10	Формування в учнів вмінь самоосвітньої діяльності	4,39	9
11	Створення інноваційно-розвивального середовища	9,21	1
12	Використання електронних навчальних ресурсів	5,58	7

Виходячи з кількості педагогічних умов (12) шкалюванням визначено такі критерії їх вибору (1-4 місце – пріоритетні), (5-8 місце – доцільні), (1-4 місце – бажані). Отже, перші чотири позиції обіймають такі педагогічні умови: створення інноваційно-розвивального середовища; упровадження методики формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій; підвищення мотивації учнів до оволодіння інноваційними виробничими технологіями; оновлення змісту навчання знаннями і вміннями щодо застосування інноваційних виробничих технологій.

Схарактеризуємо суть визначених умов такій послідовності, що відповідає структурі навчальної діяльності та логіці процесу формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі. Зокрема, підвищення мотивації учнів до оволодіння інноваційними виробничими технологіями передбачає формування інтересів, потреб установок, мотивів майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі щодо застосування інноваційних виробничих технологій. Загальновідомо, що мотиваційна сфера посідає провідне місце у структурі особистості, відповідно мотивація спонукає учнів до професійного саморозвитку, пізнання нового, творчого пошуку. Підвищення мотивації тих, хто навчається, зумовлюється такими чинниками, як обізнаність викладачів щодо основних мотивів навчання учнів, створення необхідних умов для реалізації їхніх особистісних потреб, орієнтація на успіх, встановлення гармонійних відносин між викладачем і навчальною групою та між учнями в групі, доброзичливе ставлення викладача до кожного учня, проведення „занять радості”, на яких учні мають можливість отримати задоволення від того, що вони знають та вміють (дискусії, ігри, конкурси тощо); делегування учням повноважень; зовнішні умови навчання (стан приміщення, обстановка в аудиторії, сучасні технічні засоби навчання). Важливим сучасним аспектом формування позитивної мотивації учнів вважаємо гейміфікацію навчання, що полягає у використанні ігрових практик та механізмів в навчальному процесі

для залучення тих, хто навчається, до вирішення навчально-пізнавальних та виховних проблем.

Оновлення змісту навчання знаннями і вміннями щодо застосування інноваційних виробничих технологій спрямоване на введення відповідних змістових блоків і тем до предметів професійно-теоретичної, професійно-практичної підготовки, варіативного компоненту змісту. При відборі і структуруванні змісту ми спиралися на результати дослідження Д. Гоменюка, який доводить, що при відборі і структуруванні змісту професійної підготовки кваліфікованих робітників автосервісу необхідно [1, с. 115-116]: врахувати його загальнокультурний, загальнопрофесійний, загальноспеціальний і спеціальний характер й забезпечити пріоритет фундаментальності, випереджуючу спрямованість змісту; надати навчально-програмній документації, що розробляється, системного характеру; забезпечити її достатню відкритість, гнучкість, варіативність, універсальність, технологічність та діагностичність, що дозволить ефективно оцінювати якість результатів професійної підготовки кваліфікованих робітників автосервісу; взявши за основу змісту відображений у навчально-програмній документації державний стандарт, водночас забезпечити можливість урахування варіативного компоненту, зумовленого специфікою регіону, інтересами особистості; відповідність змісту навчання суспільно-економічним запитам має бути основою нової філософії змісту професійної підготовки кваліфікованих робітників автосервісу.

Упровадження методики формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій має на меті методичний супровід оволодіння учнями відповідними знаннями, вміннями, навичками, розвитку їхніх креативних здібностей та інноваційних якостей. Складовими методики є цілі, зміст, методи, форми, технології, навчально-методичне забезпечення. Методика реалізує мотиваційно-особистісні, пізнавальні, практичні цілі формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування

інноваційних виробничих технологій та містить такі етапи цільовий; змістовий, процесуальний, контрольно-рефлексивний. Важливим аспектом методики є реалізація самостійної роботи учнів з метою поглиблення, узагальнення і прикладного застосування набутих знань і вмінь. Зокрема, передбачається створення учнями е-портфоліо, складовою якого є підготовлені завдання, матеріали щодо кількісних та якісних показників результативності опанування інноваційними виробничими технологіями.

Створення інноваційно-розвивального середовища розглядаємо як процес інтеграції зовнішніх і внутрішніх чинників, об'єктивних і суб'єктивних факторів ефективності професійної підготовки, що сприяє задоволенню індивідуальних потреб, засвоєнню цінностей та досвіду інноваційної діяльності, позитивно впливає на професійний розвиток та самореалізацію майбутніх кваліфікованих робітників. Таке середовище є відкритим, містить управлінський, інформаційний, суб'єктний, технологічний, матеріально-технічний компоненти. У його створенні вагомим завданням є проектування інтегрованого, динамічного, відкритого Web-простору.

Доцільно зазначити, що перші дві розглянуті умови є спрямованими на конкретні аспекти формування готовності (мотивація, зміст підготовки), а дві останні – узагальнюючими, такими, що інтегрують визначені експертами педагогічні умови, що оцінені нижче, ніж пріоритетні. Наприклад, упровадження методики формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій передбачає використання особистісно-розвивальних педагогічних технологій, методів розвитку креативності учнів, формування в них вмінь самоосвітньої діяльності, а створення інноваційно-розвивального середовища забезпечує

навчання на рівні сучасних транспортних і технічних засобів, застосування елементів дуальної системи професійної підготовки, використання електронних навчальних ресурсів.

Висновок. Формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій передбачає визначення та обґрунтування відповідних педагогічних умов. Результати теоретичного аналізу засвідчують важливість таких педагогічних умов підготовки майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі, як формування позитивної мотивації учнів до професійної діяльності, застосування інноваційних педагогічних технологій, створення відповідного освітнього середовища закладів професійної освіти, використання електронних засобів навчання.

Здійснене експертне оцінювання дозволило визначити такі педагогічні умови формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій: підвищення мотивації учнів до оволодіння інноваційними виробничими технологіями, оновлення змісту навчання знаннями і вміннями щодо застосування інноваційних виробничих технологій, упровадження методики формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій, створення інноваційно-розвивального середовища.

У подальших дослідженнях планується обґрунтування моделі формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі до застосування інноваційних виробничих технологій, експериментальна перевірка результативності визначених педагогічних умов.

Література

1. Гоменюк Д. В. Педагогічні умови підготовки кваліфікованих робітників для автосервісу у професійно-технічних навчальних закладах. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти» (015 – Професійна освіта (за

спеціалізаціями). – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ, 2014. – 249 с.

2. Динько В. А. Організаційно-педагогічні умови підготовки кваліфікованих робітників з ремонту автотранспортної техніки у професійнотехнічних навчальних закладах : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Володимир

Анатолійович Динько; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2016. – 24 с.

3. Дубініна О. В. Педагогічні умови навчання майбутніх робітників у центрах професійно-технічної освіти / О. В. Дубініна // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал / Міністерство освіти і науки України, Сумський державний університет імені А. С. Макаренка ; редкол. : А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова, Дж. Бішоп та ін. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – № 10 (54). – С. 56-65.

4. Кононенко А. Г. Формування професійної компетентності майбутніх слюсарів з

ремонтів автомобілів у професійно-технічних навчальних закладах. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти» (015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями)). – Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, Київ, 2018. – 348 с.

5. Теорія і практика впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників: монографія / [Лузан П. Г., Манько В. М., Нестерова Л. В., Романова Г. М.]; за заг. ред. Г. М. Романової. – К. : ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. – 216 с.

Реферат

Педагогические условия формирования готовности будущих квалифицированных рабочих автотранспортной отрасли к применению инновационных производственных технологий

Леонид Романов,
аспирант,

Институт профессионально-технического образования НАПН Украины, г. Киев

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

профессиональное образование, инновационная производственная технология, квалифицированный рабочий, готовность, педагогическое условие

В статье обоснована необходимость формирования готовности будущих квалифицированных рабочих, в частности автотранспортной отрасли, к применению инновационных производственных технологий и важность исследования соответствующих педагогических условий. Определено, что готовность будущих квалифицированных рабочих автотранспортной отрасли к применению инновационных производственных технологий является целостным личностным образованием, характеризуется мотивационно-ценностным отношением, профессионально значимыми личностными качествами, совокупностью необходимых профессиональных знаний, умений и навыков, обеспечивающих использование инновационных производственных технологий в профессиональной деятельности. Охарактеризованы ее компоненты: мотивационно-ценностный, субъектный, познавательный, деятельностный. Проанализированы современные подходы ученых к определению педагогических условий различных аспектов подготовки квалифицированных рабочих автотранспортной отрасли. На основе результатов исследований установлено, что педагогические условия подготовки будущих квалифицированных рабочих автотранспортной отрасли предусматривают формирование положительной мотивации учащихся к профессиональной деятельности, применение инновационных педагогических технологий, создание соответствующего образовательной среды учреждений профессионального образования, использование электронных средств обучения. Охарактеризована процедура и освещены результаты экспертной оценки педагогических условий формирования готовности будущих квалифицированных рабочих автотранспортной отрасли, в частности, к приоритетным условиям отнесены: повышение мотивации учащихся к овладению инновационными производственными технологиями; обновление содержания обучения знаниями и умениями по применению инновационных производственных технологий, внедрение методики формирования готовности будущих квалифицированных рабочих автотранспортной отрасли к применению инновационных производственных технологий, создание инновационно-развивающей среды.

Abstract

Pedagogical conditions for forming future skilled motor transport industry workers' readiness to apply innovative industrial technologies

Leonid Romanov,

a post-graduate student of the Institute of VET of NAES of Ukraine

KEY WORDS:

vocational education, innovative industry technology, skilled worker, readiness, pedagogical condition.

The article substantiates the necessity to form future skilled workers' readiness, in particular the motor transport industry, to apply innovative industry technologies and importance of studying appropriate pedagogical conditions. It is determined that the readiness of the future skilled motor transport industry workers' readiness to apply innovative industrial technologies is a holistic personal education, characterized by motivational and value-based attitude, professionally significant personal qualities, complex of necessary professional knowledge and skills to ensure the use of innovative industrial technologies in professional activities. Its components are characterized: motivational-value, subjective, cognitive, activity-oriented. Modern scientists' approaches to defining pedagogical conditions for various aspects of skilled motor transport industry workers training are analysed. Based on the results of the research, it has been established that pedagogical conditions for future skilled motor transport industry workers training foresee formation of students' positive motivation to professional activity, using innovative pedagogical technologies, creating an appropriate educational environment at VET schools, and e-learning modalities use. The procedure is described and expert evaluation results of pedagogical conditions for the formation of future skilled motor transport industry workers' readiness are highlighted, in particular, the priority conditions include: increasing students' motivation for mastering innovative industry technologies; updating training content with know-how knowledge and skills on innovative industry technologies; implementing methodology for forming future skilled motor transport industry workers' readiness to apply innovative industry technologies, and creating an innovation-developing environment.

References

1. Homeniuk D. V. Pedagogichni umovy pidhotovky kvalifikovanykh robotnykiv dlia avtoservisu u profesiino-tehnichnykh navchalnykh zakladakh. – Rukopys. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata pedagogichnykh nauk za spetsialnistiu 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity» (015 – Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy) / D. V. Homeniuk. – Instytut pedagogichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, Kyiv, 2014. – 249 s.
2. Dynko V. A. Orhanizatsiino-pedagogichni umovy pidhotovky kvalifikovanykh robotnykiv z remontu avtotransportnoi tekhniky u profesiino-tehnichnykh navchalnykh zakladakh : avtoref. dys ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Volodymyr Anatoliiovych Dynko; Natsionalnyi pedagogichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. – K., 2016. – 24 s.
3. Dubinina O. V. Pedagogichni umovy navchannia maibutnikh robotnykiv u tsestrakh profesiino-tehnichnoi osvity / O. V. Dubinina // Pedagogichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii : naukovyi zhurnal / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Sums'kyi derzhavnyi universytet imeni A. S. Makarenka ; redkol. : A. A. Sbruieva, O. Ye. Antonova, Dzh. Bishop ta in. – Sumy : SumDPU imeni A. S. Makarenka, 2015. – № 10 (54). – S. 56-65.
4. Kononenko A. H. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh sliushariv z remontu avtomobiliv u profesiino-tehnichnykh navchalnykh zakladakh. – Rukopys. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata pedagogichnykh nauk za spetsialnistiu 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity» (015 – Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy) / A. H. Kononenko. – Instytut profesiino-tehnichnoi osvity NAPN Ukrainy, Kyiv, 2018. – 348 s.
5. Teoriia i praktyka vprovadzhennia innovatsiinykh tekhnologii navchannia u profesiinu pidhotovku kvalifikovanykh robotnykiv: monohrafiia / [Luzan P. H., Manko V. M., Nesterova L. V., Romanova H. M.]; za zah. red. H. M. Romanovoi. – K. : TOV «NVP Polihrafservis», 2014. – 216 s.

РОЗДІЛ III

ЗАРУБІЖНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

УДК 377/378 : 93/94 (477)

ВІД КУПЦЯ – ДО ПІДПРИЄМЦЯ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕЛІТИ В XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Людмила Єршова,
доктор педагогічних наук, доцент,
заступник директора ІІТО НАПН України
ORCID: 0000-0002-2346-5842
ResearcherID: 0-7377-2017

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

підприємництво,
виховні ідеали,
цінності, професійна
освіта,
Україна XIX –
початку XX століття

Реферат.

Обґрунтовано міждисциплінарний характер дослідження трансформації образу української економічної еліти у XIX – на початку XX століття. Це пояснюється умовами глобалізації сучасного світу і приналежністю предмета дослідження до об'єктів багатьох наук: історії педагогіки, історії, філософії, культурології, соціології, етнографії, біології, психології та забезпечено застосуванням низки наукових підходів: культурологічного (а в його межах – геокультурного, етнокультурного, соціокультурного, біографічного, типологічного), психолого-соціологічного, історико-соціологічного, історико-філологічного, наративного, герменевтичного та ін. Охарактеризовано історичні, культурні, національні, ментальні, релігійні та інші особливості формування системи виховних ідеалів підприємницького стану України у XIX – на початку XX століття. Виявлено етнонаціональні відмінності у формуванні поглядів народів України на цінності та ідеали підприємницької діяльності.

Проаналізовано причини трансформації образу української економічної еліти у досліджуваний період. Увага акцентована на характеристиці найвагоміших цінностей українських підприємців (віра, родина, освіта, місцевий патріотизм) і чеснот (толерантність, помірність, стриманість, суспільна відповідальність). Виявлено причини домінування релігійно-моральної складової виховного ідеалу вітчизняних підприємців (нестійкість соціально-економічного становища нової підприємницької верстви, релігійно зумовлений критичний погляд на заняття торгівлею, внутрішньо особистісний конфлікт між людським прагненням до збагачення та християнським його запереченням). Обґрунтовано основну зміну у ставленні вітчизняних підприємців до освіти (освіта як престиж трансформувалася в освіту як умову фінансової безпеки та економічний спосіб мислення).

Постановка проблеми. Офіційне визнання Україною стратегічного курсу інтегрування в європейський культурно-освітній та економічний простір супроводжується й певними змінами у вітчизняній педагогічній теорії і практиці, зокрема, в царині історико-педагогічних досліджень, пов'язаних з проблемами етнокультурної специфіки, національної ідентичності, екологічної культури, свідомості й діяльності, які виходять за межі суто педагогічної проблематики, поширюючись на світоглядні й геополітичні простори сучасного наукового знання. Цим зумовлена й важливість вивчення історії формування в Україні образу підприємця та системи його

виховних ідеалів, на які сьогодні, в контексті пошуку шляхів модернізації економіки країни, покладаються великі сподівання української держави й суспільства.

Аналіз останніх досліджень. Наукові дискурси в історію освітніх і виховних систем розглядаються як пласт педагогічної культури, що є складовою загальнонародської культури. Відтак, узагальнений виховний ідеал підприємця України доцільно розглядати як систему різних етнокультурних ідеалів, дослідження яких потребує врахування низки наукових підходів, що існують в межах культурологічного, зокрема, геокультурного (О. Губко, Н. Маккавейський, О. Мамулькіна, В. Попов, В. Щербаківський), етнокультурного

(І. Бех, М. Боришевський, О. Вишневський, І. Зязюн, М. Стельмахович, О. Сухомлинська), соціокультурного (І. Бех, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Корбутяк, М. Левківський, П. Лузан, Н. Яковенко, В. Артамонов, О. Донченко, О. Лазурський, Н. Матвеева, В. Редька, Л. Х'ел), біографічного (Г. Белан, С. Руденко), типологічного (К. Мельник-Антонович, О. Ясь), та інших, що забезпечують цілісне вивчення досліджуваного феномену.

Метою дослідження є аналіз причин і наслідків трансформації образу української економічної еліти у XIX – на початку XX століття як історико-педагогічного феномену.

Виклад основного матеріалу. Історичні корені сучасного підприємництва сягають давніх часів існування купецької верстви, ідеали якої почали формуватися ще за часів Київської Русі. Уже в ті часи купецтво існувало як окремий, хоча й нечисленний соціальний прошарок [3, с. 10] з певним корпоративним устроєм, своїм кодексом честі і власними ідеалами. Однак варто уточнити, що українське купецтво, на відміну від європейського, не стало ні рушійною силою економічного розвитку країни, ні основним фактором розвитку українських середньовічних міст. Російський уряд в середині XVII ст. вперше виявив увагу до «свого ділового класу», визнавши, що «купецтвом усяке царство збагачується, а без купецтва жодна й мала держава бути не може» [7, с. 10], і з того часу безупинно заохочував приватне підприємництво, у результаті чого вже в середині XVIII ст. воно склалося як окремий стан. Українські ж купці, з огляду на відомі політичні й соціально-економічні події й тенденції XVII–XVIII ст., не мали чітко визначеного майнового статусу і часто приписувалися урядовцями до загальної маси «посполитих», тобто міщан чи навіть селянства.

У 1785 р. «Грамота на права та користі містам Російської імперії» або «Жалувана грамота містам» закріпила правовий статус населення міст як єдиного міщанського стану, до якого було віднесено й купецтво [2, с. 68-128]. Катерина II насаджувала у країні західноєвропейське розуміння третього стану або «середнього роду людей», які в суспільній становій ієрархії розміщувалися між дворянством і селянством. Саме в такому правовому полі опинилося українське

купецтво після поглинання українських земель Російською імперією, і саме такий його соціальний статус визначав особливості формування купецьких виховних ідеалів, які, варто зазначити, мали, окрім майнових, ще й помітні етнічні відмінності.

Насамперед, потрібно наголосити на інтернаціональному характері купецького стану. У кінці XIX ст. майже 60 % купців були представникам єврейського етносу, 30 % визнавали себе росіянами і лише близько 7 % – українцями. В «Одеському віснику» (1845) зазначалося, що торговці в Одесі представляють у своїх торгових операціях стільки ж окремих областей, скільки їх знаходиться на географічній карті Європи. Відтак, купецький виховний ідеал можна розглядати як систему різних національних ідеалів, сформованих на спільній правовій основі купецького стану, але на відмінному етнокультурному ґрунті. Цим пояснюються й різні уявлення про очікуване ідеальне виконання визначеної купецьким станом соціальної ролі. Спільною рисою представників купецького стану варто вважати економічний прагматизм, який виявлявся у вихованні в усіх купецьких поколіннях чіткого усвідомлення кінцевої мети їхньої торгово-економічної діяльності – отримання прибутку й забезпечення добробуту родини. Саме ця складова купецького виховного ідеалу зумовлювала здатність підприємців до виправданого економічного ризику, пояснювала їх інтерес до інновацій і зростаючу повагу до освіченості, тобто сприяла виявленню властивостей, прямо протилежних виховному ідеалу селянина. З одного боку, економічний прагматизм утримував купців від участі в ризикованих політичних акціях, а з іншого, – спонукав до раціонального використання прогресивних технологій виробництва чи сучасних методів ведення справ. Саме тому купці швидше «ставали на рейки прогресу» й реагували на зміни в суспільстві, ставши в кінці XIX ст. станом, відкритим «духу перемін» [3, с. 182].

Проте національна й конфесійна приналежність певного купецького роду, безперечно, урізноманітнювала й ускладнювала їх спільний виховний еталон. Основою формування українського купецького ідеалу можна вважати глибоку релігійність українців, їхню особливу повагу до землі й родини та особистісну свободу. Ці

фактори зумовлювали й специфіку їхнього виховного ідеалу, що вимагав ретельно дотримуватися принципів християнської моралі, поважати особистість покупця як «свого ближнього», виявляти чесність і справедливість у торгових стосунках, не вдаватися в надмірності, не схилитися перед розкішною й модою, виявляти терпимість до інших людей, бути добрим і привітним. Однак саме ці ідеальні риси, на думку багатьох дослідників купецького стану, зумовлювали відставання українського купецтва від російського та єврейського.

З огляду на це, досить цікавими є аналітичні висновки І. Аксакова щодо особливостей торгово-економічної діяльності купців різних національностей, оскільки дозволяють виділити низку характерних рис виховних ідеалів українських, російських і єврейських купців кінця XIX – початку XX ст. Дослідник підкреслював, що, на відміну від російських, українські купці були менш схильні до розкоші, моди, придбання нерухомості. Навіть отримуючи чималі прибутки, вони «задовольнялися своїми світленькими, чистенькими хатками», тоді як російські купці, як тільки їм дозволяли кошти, намагалися «в місцях своєї торгівлі обзавестися стаціонарними мурованими крамницями або покрити залізом дерев'яні» [1, с. 9]. На переконання І. Аксакова, «різниця між великоросійським і малоросійським купцем вбачається у самому способі торгівлі», тобто «малоросіянин майже ніколи не торгується, а тримається однієї певної ціни, яка, зрозуміло, визначається торговими обставинами, але здебільшого призначається ним із чесною упевненістю». Натомість, російський торговець «негайно розпізнає покупця за одягом, за мовою, за прийомом» і, як писав учений, «умить зметує» поступитися чи «стягнути з нього вдвічі більше справжньої ціни» [1, с. 11]. «Малоросійський купець, – наголошував І. Аксаков, – ніколи не кредитує, крім рідкісних випадків, тоді як уся російська торгівля заснована на зухвалому, божевільному кредиті, на відчайдушному ризику» [1, с. 12].

Попри усталені ментальні уявлення українців XVI–XVII ст. щодо іновірів як людей «злих» і «підозрілих» та антисемітську пропаганду, поширену в кінці XIX – на

початку XX ст. по всій Російській імперії, українці виявляли більшу прихильність до єврейських купців, ніж до російських. Купців-їудеїв поважали за привітність і терплячість, почуття гумору, дотримання міри й такту в торгових справах. «Наш народ охочіше купує в євреїв, ніж у великоросіян, – писав у журналі «Основа» (1862) П. Чубинський. – З євреєм можна торгуватися. Єврей привітний і терплячий». За спостереженнями П. Чубинського, великоруський купець здатен був обдурити більше, ніж єврейський, причому, робив це з «надзвичайною самовпевненістю і відчуттям власного достоїнства». Саме таке «горде шахрайство» українці вважали більш небезпечним, тому що йшло воно від православного купця, якому українці довіряли як «брату во Хресті», адже «як не повірити, коли божаться Христовим іменем».

Окремі національні відмінності українських торговців (довірливість, обережність, стриманість, неспішність та ін.) часто використовувалися для обґрунтування їхньої нездатності до торгової діяльності. Наприклад, дійсний член імператорського російського географічного товариства М. Домонтович відсутність підприємницького хисту пояснював розкішною природою і землеробським способом занять українців, які «розвинули в малороса здебільшого поетично-споглядальний напрям» і мало сприяли виробленню «практичності і комерційної спритності, якими вирізняються великороси» [5, с. 532]. Професор М. Сумцов також уважав, що українці ніколи не мали хисту до торгівлі, оскільки були «важкими на підйом хліборобами», людьми чесними, «з великим почуттям справедливості», які «не кидалися у великий бариш», і тому «завжди люди інших націй вихоплювали у них найбільш ласі шматки – у старовину – греки, пізніше – євреї та великороси» [8, с. 78]. Те, що українці «не схильні до торгової діяльності», підкреслював і А. Шмідт, зазначаючи, що вони «не розуміють прагнення до збагачення» й ні на що не проміняють тихе домашнє життя на неспокійне гондлярство, яке постійно вимагає напруженої уваги й спритності [6, с. 488, 489]. Аналогічну думку висловлював і М. Чайковський, відзначаючи, що українці тяжіють до «життя у сімейному колі», «не вимагають великих грошей і не накопичують

їх» [9, с. 121]. Варто визнати, що думка про відсутність в українців діловитості через наявність в'ялості, ліні й безтурботності була на той час досить поширеною. Однак уже тоді вона знаходила чимало опонентів, які найважливішими негативними факторами розвитку підприємницької ініціативи українців називали тривале існування на значній території України кріпацтва, постійну політичну залежність, потужну ідеологічну й економічну російську експансію [3, с. 65-66; 8, с. 79]. Поляк М. Чайковський з цього приводу писав, що українці «нагадували корів, у яких багато господарів». «Їх доїли до крові, – підкреслював він, – і видоїли всю високу фантазію» [9, с. 126]. Однак, попри все, в середовищі українського купецтва все ж змогла сформуватися ціла плеяда могутніх і впливових купецьких родин – Смиренків, Терещенків, Харитоненків, Яхненків та ін., які, з одного боку, слугували референтними постатями для молодих поколінь українських купців, а з іншого, – сприяли розвою не лише української економіки, але й культури та освіти.

Варто також зазначити, що специфіка торгово-економічної комунікації українського, російського і єврейського купецтва зумовила особливості формування національних купецьких образів. З огляду на це, спільність віри українців і росіян не стала запорукою так само спільних економічних інтересів. Наприклад, історик-економіст Д. Бованенко ще в 1927 р. не лише протиставляв інтереси українського й російського купецтва, але й переконував у ворожості останнього до українських національних інтересів. Водночас, єврейську буржуазію, попри конфесійну й ментальну «іншість», учений називав «авангардом європейського капіталу, що просувався на схід», стримуючи наступ російського капіталу на Україну і відкриваючи для українців зв'язки зі світовим європейським ринком. Таким чином, узагальнений виховний ідеал купецького стану в мультиетнічній імперії, з одного боку, можна назвати «інтернаціональним» конгломератом, продуктом етнічної й соціальної акультурації, тобто культурної адаптації членів поліетнічної спільноти, певного культурного обміну традиціями і звичаями, що відбувався у процесі реалізації торгово-економічних і соціальних контактів купців різних національностей і виявляв спільні для усього

купецького стану риси й тенденції (зростання інтересу до професійної освіти, вимога виховувати підприємливість, рішучість, толерантність, дієва релігійність та ін.). Однак, із іншого боку, його національні компоненти ґрунтувалися на своїй власній філософії та відмінній від інших життєвій психології, які зумовили особливості національної економічної стратегії і певні відмінності у сприйнятті виховних ідеалів інших національностей (українська обачність і обережність росіянами сприймалися як нерішучість і недалекоглядність; натомість притаманні російським купцям рішучість і ризикованість українцями оцінювалися як агресивність чи аферистичність; з точки зору «рішучого й ризикованого» російського купецтва, його інтереси на Україні виглядали як необхідна діяльність, спрямована на освоєння нового ринку, а, з точки зору «поміркованого» українського, – як економічна експансія, завоювання, захоплення).

Реформи другої половини XIX ст. різко змінили не лише соціальне, економічне й політичне обличчя суспільства, але й зумовили серйозну трансформацію виховного ідеалу купецького стану, представники якого стали носіями нового типу мислення, нової системи соціокультурних цінностей і традицій. У другій половині XIX ст. купецтво, попри зростання фінансової могутності свого стану, продовжувало в суспільстві зберігати ієрархічну «нижчість», порівняно зі станом дворянським, який залишався закритою суспільною верствою з найбільш ускладненим доступом «нових» членів. Тому у виховному ідеалі купецького стану в цей час чітко фіксується прагнення підприємців до «одворянення», що виявлялося через наслідування дворянської культури. Однак системне зростання фінансової потужності купецького стану, який легше пристосувався до умов пореформеного часу, паралельно з поступовим зниженням впливовості економічно консервативного в більшості своїй дворянства, зумовили те, що це наслідування не привело до уподібнення. Купецький стан до виховного ідеалу своїх представників став включати символічний компонент, який виявився через систему «символів-аналогів»: створення торгових логотипів замість дворянських гербів, заснування купецьких товариств на кшталт закритих дворянських

клубів, відкриття нового бюргерського стилю одягу, на противагу аристократичному, джентльменському, запровадження архітектурного купецького «модерну» замість аристократичної «класики» тощо [4, с. 294]. У цей період у стабільному елітному ядрі купецтва навіть з'явилася властива дворянським аристократичним колам тенденція до збереження «чистоти» своєї верстви, оскільки в середовище купців стрімко вривалися спритні новачки із середовища вчорашніх селян, які не встигали «окультуритися» і тому, отримавши юридичне право бути причисленими до купецького стану, ще мали системно завойовувати довіру його верхівки.

Однак закритість дворянського стану разом із «благородністю» його аристократичного ідеалу аж до початку XX ст. продовжували відігравати для заможного купецтва роль найвищої планки рівня особистісних і станових домагань, чим досить удадо користувалися російські уряди, активно залучаючи зростаючі капітали купецького стану до участі в організації соціального життя держави й тим самим стимулюючи розвиток благодійництва. Саме тому купці, заохочені можливістю станового «зростання» (отримання звання спадкових почесних громадян чи спадкового дворянства), упродовж останніх десятиліть існування Російської імперії були потужними інвесторами в соціальну сферу життєдіяльності суспільства й надійними партнерами влади. Довіра царя й визнання суспільства стали для купецького стану запорукою їхньої економічної безпеки й рушійними силами активної суспільної діяльності. Тому вже в кінці XIX ст. у виховному ідеалі представників купецького стану, окрім символів-ідентифікаторів, з'явилися також нові форми престижної соціальної поведінки (участь у роботі органів місцевого самоврядування, благоустрій рідних міст, розвиток їх інфраструктури, сприяння освіті, медицині, культурі тощо), що гартували соціальну відповідальність, позбавлену національного чи політичного забарвлення. Дієвість цього компонента виховного ідеалу зумовила тісний контакт купецтва з творчим людьми: письменниками, художниками, вченими, освітянами – й детермінувала появу в підприємницькому середовищі «цивілізованої

свідомості», «ліберального мислення» і «справжнього, а не уявного патріотизму».

Ще одним важливим результатом еволюції духовного світу підприємців стали зміни в освітньому компоненті купецького виховного ідеалу. Якщо в першій половині XIX ст. в купецькому середовищі панувала думка про те, що «наука лише відбиває від діла», то в другій половині століття увага підприємців до освіченості своїх дітей стала невпинно зростати: у 1860-х рр. ідеальною для купецького нащадка уявлялась освіта на рівні комерційної школи чи реального училища, а з 1890-х рр. стало виявлятися тяжіння купецької молоді до здобуття класичної освіти. Відтак, купецький виховний ідеал кінця XIX ст. вже потребував здобуття диплома престижного університету або вищого технічного закладу. Важливо також урахувати той факт, що в кінці XIX ст. для купецького стану освіта стала не лише елементом престижу, але й умовою фінансової безпеки купецьких династій, оскільки голова роду передавав у спадок своїм дітям не лише стану належність і власні капітали, але й спосіб мислення, в якому освіта робітників означала створення стабільного соціального середовища для розширення власної підприємницької діяльності. Зростаючі потреби економіки в освічених фахівцях сприяли усвідомленню купецьким станом необхідності забезпечення належною професійною освітою не лише своїх працівників, але й підвищення загального освітнього рівня усього населення, що й зумовило в сукупності розвиток інтересу торгово-промислової еліти до заснування й утримання комерційних, технічних і ремісничих навчальних закладів. Здобута освіта, безперечно, впливала на подальше формування стилю життя, смаків і цінностей купецької молоді, поглиблюючи трансформаційні процеси у змісті й дієвості купецького виховного ідеалу. На початку XX ст. своїми культурними запитами заможні купецькі родини вже мало чим відрізнялися від представників інтелігентських професій. Представники купецтва ставали пристрасними бібліофілами, колекціонерами рідкісних книг і творів мистецтва, заповзятими театралами, засновниками власних музеїв, галерей, бібліотек тощо.

Ще однією важливою складовою купецького виховного ідеалу слід визнати

сувору релігійність представників цього стану, засвідчену багатьма тогочасними джерелами. Сучасні дослідники називають кілька важливих причин того, що релігійно-моральна складова стала чи не найбільш важливою сферою духовного життя купецького стану й основним джерелом дієвості його виховного ідеалу. По-перше, треба назвати нестійкість соціально-економічного становища купців, зумовлену недосконалістю правового поля в галузі регламентації торгово-промислових стосунків, що, з одного боку, сприяла швидкому збагаченню недавніх вихідців із народу, а з іншого, – часто ставала причиною не менш стрімкого їх розорення. По друге, в громадській свідомості існував критичний погляд на підприємництво, пов'язаний з християнською традицією заперечення культу багатства й усвідомлення «неправди грошей». По-третє, релігійність підсилювалася внаслідок певного «внутрішнього морального розладу» у свідомості самих купців, який, з одного боку, викликався гонитвою за прибутком й експлуатацією людей, а з іншого, – прагненням спокутувати свій борг перед народом і бажанням «бути угодним» Богові, який за багатство «жадає відповідальності», щоб «знову не скотитися до бідності». Цей внутрішній конфлікт купці намагалися подолати ревним дотриманням обрядів, щедрими пожертвуваннями для церкви, систематичними добродійними справами в соціальній сфері, галузі освіти, науки й культури. Релігійність не просто стала особистісною потребою, але й виявилась елементом духовної спадщини багатьох купецьких династій, які утворили ядро економічної еліти країни, котра, активно засвоюючи європейський спосіб життя й формуючи нову систему групових соціокультурних цінностей, постала на початку XX ст. як альтернатива владній, аристократичній і духовній. Однак малочисельне українське купецтво, попри активну соціальну й культурну діяльність, «виявилось не готовим до ролі передвісників української модерної нації, не говорячи вже про творення української державності» [3, с. 40]. Лише поодинокі українські промисловці, як, наприклад, цукрозаводчики

Симиренки, усвідомлювали необхідність сприяння розвитку національного руху. Інтернаціональність та аполітичність виховного купецького ідеалу на українських теренах стали найбільш очевидними в кінці XIX – на початку XX ст., коли чітко окреслилася прерогатива торгово-економічних інтересів і цінностей, що стали важити в житті купецького стану більше, ніж проблеми національної чи політичної приналежності. Навіть напередодні Першої світової війни купецтво України залишалося «міцно вмонтованим» у систему самодержавного устрою Росії.

Висновок. Українська економічна еліта XIX – початку XX століття формувалася у правовому полі Російській імперії, що вплинуло на особливості формування виховних ідеалів купецького стану та їх трансформацію у свідомості нової підприємницької верстви. Спільною рисою виховного ідеалу усіх верств купецького стану були: прагматизм, суворість релігійності та аполітичності дій і вчинків. Основні відмінності в купецьких виховних ідеалах полягали в майновому розшаруванні стану та в особливостях етнічного походження його представників. До особливостей виховного ідеалу української економічної еліти варто віднести: домінування християнських і морально-духовних цінностей над утилітарно-прагматичними, повагу до покупців і партнерів, довірливість, стриманість, неспішність, обережність, несхильність до великого ризику, помірність підприємницьких запитів, аполітичність, умонтованість у систему ідеологічних орієнтирів і цінностей Російської імперії. Найбільш вагомими змінами в структурі виховного ідеалу вітчизняної економічної еліти стали: зростання значимості освіти, переорієнтація на соціально важливі справи, домінування суспільної відповідальності й місцевого патріотизму.

Перспективи подальших досліджень визначаються необхідністю дослідження причин і наслідків трансформації цінностей та ідеалів сучасного вітчизняного підприємництва як основи формування середнього класу українського суспільства.

Література

1. Аксаков И. Исследования о торговле на украинских ярмарках / И. Аксаков. – СПб. : Тип. Императорской АН, 1858. – 395 с.
2. Грамота на права и выгоды городам Российской империи // Российское законодательство X–XX веков : [в 9 т.]. – М. : Юридическая литература, 1984– . – Т. 5 : Законодательство периода расцвета абсолютизма. – 1987. – 528 с.
3. Донік О. Купецтво України в імперському просторі (XIX ст.) / О. Донік. – К. : Інститут історії України, 2008. – 271 с.
4. Ліндер Р. Підприємці і місто в Україні, 1860–1914 рр.: індустріалізація і соціальна комунікація на Півдні Російської імперії / Р. Ліндер ; [ред. О. М. Донік]. – К. ; Донецьк : Промінь, 2008. – 496 с.
5. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба : [в 39 т.]. – СПб. : Главное упр. ген. штаба, 1859– . – Т. 39 : Черниговская губерния / [сост. М. Домонтович]. – СПб : Тип. Ф. Персона, 1865. – 796 с.
6. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба : [в 39 т.]. – СПб. : Главное упр. ген. штаба, 1859– . – Т. 37 : Херсонська губернія. Ч. 1 / [сост. А. Шмидт]. – СПб : Военная типография, 1863. – 632 с.
7. Посошков И. Т. Книга о скудоти и богатстве и другие сочинения / И. Т. Посошков [ред. и коммент. Б. Б. Кафенгауза]. – М. : Изд-во АН СССР, 1951. – 409 с.
8. Сумцов М. Ф. Слобожане : Историко-этнографічна розвідка / М. Ф. Сумцов. – Харків : Вид-во «Союз», 1918. – 240 с.
9. Чайковский М. Записки Садык-Паши / М. Чайковский // Киевская старина. – 1891. – Т. XXXIII. – С. 117-130; 273-287; 446-457.

Реферат

От купца – до предпринимателя: трансформация ценностей украинской экономической элиты в XIX – начале XX века

Людмила Ершова,

доктор педагогических наук, доцент,
заместитель директора ИПТО АПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

предпринимательство, воспитательные идеалы, ценности, профессиональное образование, Украины XIX – начала XX века

Обоснованно междисциплинарный характер исследования трансформации образа украинской экономической элиты в XIX – начале XX века. Это объясняется условиями глобализации современного мира и принадлежностью предмета исследования к объектам многих наук: истории педагогики, истории, философии, культурологии, социологии, этнографии, биологии, психологии, и обеспечено применением ряда научных подходов: культурологического (а в его пределах – геокультурного, этнокультурного, социокультурного, биографического, типологического), психолого-социологического, историко-социологического, историко-филологического, нарративного, герменевтического и др. Охарактеризованы исторические, культурные, национальные, ментальные, религиозные и другие особенности формирования системы воспитательных идеалов предпринимательского состояния Украины в XIX – начале XX века. Выявлено этнонациональные различия в формировании взглядов народов Украины на ценности и идеалы предпринимательской деятельности.

Проанализированы причины трансформации образа украинской экономической элиты в исследуемый период. Внимание акцентировано на характеристике наиболее значимых ценностей украинских предпринимателей (вера, семья, образование, местный патриотизм) и добродетелей (толерантность, умеренность, сдержанность, общественная ответственность). Выявлены причины доминирования религиозно-нравственной составляющей воспитательного идеала отечественных предпринимателей (неустойчивость социально-экономического положения новой предпринимательской слои, религиозно обусловленный критический взгляд на занятие торговлей, внутренне личностный конфликт между человеческим стремлением к обогащению и христианским его отрицанием). Обоснованно основную смену в отношении отечественных предпринимателей к образованию (образование как престиж трансформировалась в образование как условие финансовой безопасности и экономической образ мышления).

Abstract

From a tradesman to an entrepreneur: the Ukrainian business leaders' values transformation in XIX and early XX centuries

Liudmyla Yershova,

Ph.D., Associate Professor,

Deputy Director, the IVET of the NAES of Ukraine

KEY WORDS:

entrepreneurship,
educational ideals,
values,
vocational education,
Ukraine of XIX-early
XX century

The interdisciplinary nature of studying the Ukrainian business leaders' values transformation in XIX and early XX centuries is justified. It is explained by globalization conditions and a research subject's belonging to objects of lots of sciences: education history, history, philosophy, culture, sociology, ethnography, biology, psychology and is provided via practicing a number of scientific approaches: cultural studies (within confines – geo-cultural, ethnocultural, sociocultural, biographical, typological), psychologic-sociological, historical-sociological, historical-philological, narrative, hermeneutic etc. It characterizes cultural, national, mental, religious and other peculiarities of forming education ideals system for Ukraine's entrepreneurial status in the XIX-early XX century. Ethnonational differences in forming Ukraine's peoples' insights in values and ideals of entrepreneurial activity are revealed.

The Ukrainian business leaders' image transformation reasons at a time of study are analyzed. The attention is focused on the characteristics of the Ukrainian entrepreneurs' most significant values (faith, family, education, localism) and virtues (tolerance, moderation, restraint, social responsibility). The reasons of religious and moral dominance in educational ideal for local entrepreneurs are revealed (socio-economic situation unsustainability for a new entrepreneurial stratum, the religion dependent critical look at trading activity, personal conflict between human desire for enrichment and its Christian denial). The main changes in local entrepreneurs' attitudes to education are substantiated (education as prestige has been transformed into education as a condition of financial security and economical mode of thinking).

References

1. Aksakov I. Issledovaniya o torgovle na ukrainskih yarmarkah / I. Aksakov. – SPb. : Tip. Imperatorskoy AN, 1858. – 395 s.
2. Gramota na prava i vygody gorodam Rossiyskoy imperii // Rossiyskoe zakonodatelstvo X–XX vekov : [v 9 t.]. – M. : Yuridicheskaya literatura, 1984. – T. 5 : Zakonodatelstvo perioda rastsveta absolyutizma. – 1987. – 528 s.
3. Donik O. Kupetstvo Ukrainy v imperskomu prostori (XIX st.) / O. Donik. – K. : Instytut istorii Ukrainy, 2008. – 271 s.
4. Linder R. Pidprijemtsi i misto v Ukraini, 1860–1914 rr.: industrializatsiia i sotsialna komunikatsiia na Pivdni Rosiiskoi imperii / R. Linder ; [red. O. M. Donik]. – K. ; Donetsk : Promin, 2008. – 496 s.
5. Materialy dlya geografii i statistiki Rossii, sobrannyye ofitserami generalnogo shtaba : [v 39 t.]. – SPb : Glavnoe upr. gen. shtaba, 1859– . – T. 39 : Chernigovskaya guberniya / [sost. M. Domontovich]. – SPb : Tip. F. Persona, 1865. – 796 s.
6. Materialy dlya geografii i statistiki Rossii, sobrannyye ofitserami generalnogo shtaba : [v 39 t.]. – SPb : Glavnoe upr. gen. shtaba, 1859– . – T. 37 : Hersonska guberniya. Ch. 1 / [sost. A. Shmidt]. – SPb : Voennaya tipografiya, 1863. – 632 s.
7. Pososhkov I. T. Kniga o skudoti i bogatstve i drugie sochineniya / I. T. Pososhkov [red. i komment. B. B. Kafengauza]. – M. : Izd-vo AN SSSR, 1951. – 409 s.
8. Sumtsov M. F. Slobozhane : Istorichno-etnografichna rozvidka / M. F. Sumtsov. – Harkiv : Vid-vo «Soyuz», 1918. – 240 s.

УДК 377/378:34(4-15)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Олександр Радкевич,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії зарубіжних систем професійної освіти і навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України
ORCID: 0000-0002-2648-5726
Researcher ID: E-9146-2016

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

педагогічні працівники,
Австрія,
Люксембург,
Німеччина,
Франція
учнівство
визнання кваліфікацій,
валідація освіти,
освітнє законодавство

Реферат

У статті розкриваються питання правового забезпечення розвитку професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи. Приділено увагу основним законодавчим актам, що регулюють розвиток загальної та професійної освіти в Австрії, Люксембурзі, Німеччині, Франції. Схарактеризовано додаткові джерела права в частині функціонування професійної освіти і навчання.

Розкрито особливості вертикального та горизонтального управління закладами професійної освіти і навчання із залученням представників різних громадських організацій, земель, кантонів тощо. Зосереджено увагу на взаємодії соціальних партнерів у частині консультування Уряду країн щодо цілей розвитку професійної освіти і навчання та планування ресурсів для цього.

Приділено увагу питанню підготовки кваліфікованих працівників (учнів, студентів) в системі двоступеневого учнівства та розвитку системи безперервного професійного навчання. Розглянуто питання професійного навчання дорослого населення для здобуття ними професійних кваліфікацій.

Представлено інформацію про професійну спрямованість навчання учнів, починаючи з початкової школи. Розкрито особливості об'єднання навчальних закладів у регіональні центри професійного навчання. Акцентовано увагу на питаннях створення для промисловості нових мульти-кваліфікацій, що сприятиме збільшенню інвестицій у розвиток професійної освіти і навчання.

Постановка проблеми. Розвиток систем професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи ґрунтується на законодавчому закріпленні основних та дочірніх ключових положень, що регулюють їх функціонування. На основі цього нами було проаналізовано законодавство Австрії, Люксембургу, Німеччини, Франції. Зауважимо, що це країни, в яких діє «романо-германська правова сім'я», суть якої полягає в сталості законодавчих актів до яких з часом вносяться численні зміни і доповнення, а у деяких випадках вони набувають додатків, що розширюють функціонал самого законодавчого акту. Однак, сам законодавчий акт не змінюється на новий без суттєвої потреби.

Аналіз останніх досліджень. Філософсько-теоретичні та практичні основи розвитку професійної освіти в Німеччині розкрито в працях Н. Абашкіної [1]. Тенденції розвитку систем професійної підготовки

виробничого персоналу сфери послуг в країнах Європейського Союзу досліджено М. Пальчук [2]. Особливості професійної підготовки учнівської молоді в країнах Західної Європи шляхом організації профільного та дуального професійного навчання обґрунтовано В. Радкевич [3]. Питання освітньої політики, розвитку інфраструктури професійної освіти, забезпечення якості навчання персоналу підприємств у країнах ЄС розкрито в працях О. Бородієнко [4]. Окрему увагу необхідно привернути питанню інтеграції сфери професійної освіти і навчання у світлі Стратегії ЄС «Європа 2020», яке розглядала С. Леу [5], в цьому контексті важливим є розвиток кваліфікацій і стандартів в країнах Європейського Союзу, що були описані в роботі Л. Пуховської [6] та інші.

Водночас, нами не виявлено праць, у яких би ґрунтовно досліджувалася проблема правового забезпечення розвитку систем

професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи.

Мета статті – дослідити та схарактеризувати нормативно-правові документи у сфері регулювання розвитку професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи та виокремити позитивний досвід для модернізації вітчизняної професійної (професійно-технічної) освіти.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Конституції, в Австрії діє Федеративна структура управління державою. Це означає, що законодавчі акти приймаються як на федеральному, так і земельному рівнях (округи на місцях). У другому випадку, округ сам трактує стан справ і, відповідно до цього, приймає законодавчі акти, котрі діють лише в межах конкретного округу.

Законодавча компетенція в галузі освіти належить до федерального рівня (ст. 14 Конституції). Округи на місцях здійснюють власну законодавчу компетенцію в питаннях науки та досліджень, молоді, сім'ї та навколишнього середовища, сільського та лісового господарства, будівництва та техніки. Таким чином, влада на місцях несе відповідальність за всі питання, які не відносяться до сфери компетенцій федерального управління державою (стаття 15 Конституції).

Зауважимо, що в Австрії відсоток федерального бюджету (ВВП) майже не впливає на розвиток професійної освіти. Це пояснюється тим, що професійна освіта тісно пов'язана зі шкільною. У цьому контексті нормативно-правове регулювання відноситься тільки для початкової професійної освіти і навчання.

Розвиток загальної освіти регулюється Законом Австрії «Про шкільну організацію» (Schulorganisationsgesetz) [7]. Відповідно до 16-тої поправки до Закону Австрії «Про школу», професійні навчальні заклади в системі дуальної освіти були формально інтегровані до другого рівня освіти. На основі цього, шкільна освіта є першим рівнем, а професійна освіта – другим.

Додатковими джерелами освітнього законодавства Австрії в частині професійної освіти і навчання є закони: «Про сільське та лісове господарство» (Land- und Forstwirtschaftliche Bundesschulgesetz) [8], «Про шкільну освіту» (Schulunterrichtsgesetz) [9], «Про шкільну освіту для професіоналів»

(Schulunterrichtsgesetz für Berufstätige) [10], «Про підтримку учнів» (Schülerbeihilfengesetz) [11] у їхніх поточних версіях з відповідними положеннями.

Навчальні заняття в дуальній системі визначені та описані в «Переліку навчальних професій» (Lehrberufsliste). На основі цього, очевидно є тенденція визначення нових професій та нових форм навчання. Дуальна система професійної освіти регулюється законами Австрії «Про професійне навчання» (Berufsausbildungsgesetz) від 1969 року, «Про зайнятість дітей та молоді» (Kinder- und Jugendlichenbeschäftigungsgesetz), «Про зайнятість іноземних громадян» (Ausländerbeschäftigungsgesetz) та іншими законодавчими актами.

Роль професійних навчальних закладів була юридично закріплена в параграфі 46 Закону Австрії «Про шкільну організацію» (Schulorganisationsgesetz) від 1962 року. Відповідно до цього законодавчого акту, промислові та комерційні професійні училища повинні поповнювати та сприяти підготовці осіб до комерційного, промислового учнівства, яке є юридичним еквівалентом дуальної системи учнівства на основі спеціалізованої інструкції.

Одна з багатьох цілей національної ініціативи зайнятості населення в Австрії полягає в тому, щоб прискорити розроблення та впровадження нових видів професійної діяльності. Йдеться про створення професій, з яких базові кваліфікації здобуваються упродовж перших двох років учнівства в дуальній системі професійної освіти. Професійна спеціалізація проходить протягом третього та четвертого років навчання.

До правового забезпечення розвитку професійної освіти належать також закони Австрії: «Про допомогу сім'ї» (Familienlastenausgleichsgesetz), що регулює підтримку сім'ї; «Про перерозподіл фінансів» (Finanzausgleichsgesetz), що регулює розподіл витрат між землями, Центральним Урядом та іншими учасниками; «Про заохочення до освіти дорослих та публічні бібліотеки» (Bundesfördergesetz über die Förderung der Erwachsenenbildung und Volksbüchereiwesens) тощо.

Ринок праці (Arbeitsmarktverwaltung) фінансує більшість навчальних програм для безробітних. Служба зайнятості також управляє та здійснює фінансування

професійної освіти за кошти Європейського соціального фонду (ESF). Вони складаються, головним чином, із субсидій для бізнесу для навчання працівників. Законодавчою базою в частині політики ринку праці є Закон Австрії «Про сприяння зайнятості» (Arbeitsmarktfördergesetze), а також відповідні акти про заохочення професійної освіти в їхніх поточних версіях з відповідними положеннями.

У законодавстві про професійну освіту і навчання, що наразі діє в **Люксембурзі**, можна виділити: закон «Про учнівство» та закон Великого Герцогства «Про внесення змін до закону «Про учнівство», в яких закладені правові основи початкової професійної освіти і навчання. Зауважимо, що цей закон залишається основним законодавством, що регулює професійну освіту.

Постановою Великого Герцогства, визначено: по-перше, професії та компетентності, в яких може бути задіяно підприємництво, щоб отримати сертифікат про необхідну кваліфікацію (certificate of saracité manuelle), по-друге, рівні та структуру навчання, що ведуть до отримання сертифіката. Правове регулювання встановлює детальні правила щодо типу практичного професійного навчання, підсумком якого є отримання сертифіката, подібного до сертифіката технічної та професійної кваліфікації (certificate of technical aptitude technique et professionnelle – CATP). Відповідно до цього положення, учні, які не можуть досягти цілей підготовки протягом визначеного строку, можуть отримати сертифікат про загальну освіту, а потім сертифікат про технічну та професійну кваліфікацію, якщо вони відвідують теоретичні заняття.

Законом Люксембургу «Про реформування середньої технічної освіти та безперервного професійного навчання» здійснюється реформування цих освітніх підсистем. Згідно з означеним законодавчим актом, запроваджено систему підготовки техніків як ще однієї ключової спеціалізації системи професійної освіти, поряд із середньою технічною освітою, здійснивши розширення доступу студентів до вищої освіти. Реформа технічної середньої освіти, зокрема впровадження підготовчої системи,

була задіяна поступово після набрання чинності закону «Про реформування середньої технічної освіти та безперервного професійного навчання». Відповідно до цього, Міністерство освіти запровадило нові види навчання, здійснило реструктуризацію навчальних програм різних галузевих профілів та видів середньої технічної освіти.

Цей закон також передбачає двоступеневе учнівство для студентів із труднощами в навчанні. Воно триває два роки та веде до отримання базової професійної кваліфікації у формі попереднього технічного та професійного сертифікатів. Згідно з означеним законом, у Люксембурзі було створено службу освіти для дорослих та надано правовий статус для Люксембурзького мовного центру (Center de langues Luxembourg), який дає змогу дорослим відвідувати вечірні заняття для отримання кваліфікацій та сертифікатів, котрі даються в професійній освіті і навчанні.

Постановою Великого Герцогства від 17 червня 2000 року, було започатковано навчання для дорослих у сфері професійної освіти. Цей нормативний акт визначає практичні аспекти та методи професійного навчання, що використовуються в системі освіти. Він вперше в історії Люксембургу передбачає валідацію попередньо здобутої освіти.

Професійна освіта і навчання в **Німеччині** засновані на правовій системі з різними рівнями та специфікаціями регулювання. Початкове навчання на підприємствах регулюється низкою Федеральних законів та нормативних актів, які прямо чи опосередковано впливають на це. Найважливішими рамковими умовами є вільний вибір та практика заняття, як це передбачено в Конституції Німеччини (стаття 12) [12], а також в законодавстві про позашкільну професійну підготовку [13]. Наступні законодавчі акти також особливо важливі для організації позашкільної професійної підготовки. Це: Закон про професійну освіту і навчання [14]; Кодекс ремесел [15] тощо. Безперервне професійне навчання, по суті, регулюється законом про сприяння працевлаштуванню [16], що неодноразово змінювався і доповнювався. Важливе місце у розумінні правової бази у

сфері професійної освіти і навчання в Німеччині має Закон про захист молоді [17].

Зауважимо, що федеративне законодавство формує правову основу для шкільної освіти, в тому числі професійної. Стаття 7 у поєднанні зі статтею 30 та статтями 70-75 Конституції [18] надає законодавчу компетенцію у цих сферах у федеративних землях і тим самим є освітнім федералізмом Німеччини.

Розпочинаючи з червня 2000 року, все чинне законодавство **Франції** щодо професійної освіти було об'єднано у формі Освітнього кодексу, який істотно змінив (уніфікував) колишні нормативно-правові акти у сфері освіти. Так, Закон Франції «Про освіту» [19] виконує низку завдань, спрямованих на підвищення рівня освіти та якості підготовки молоді країни. Закон передбачає також модернізацію національної системи освіти, зосереджуючись на трьох цілях: посиленні поваги до цінностей Республіки Франції; більш ефективної організації шкіл та викладання; підвищенні якості системи управління освітою.

Продовження професійного навчання було предметом окремого тому трудового права продовж останніх 38 років. Відповідні законодавчі та нормативні акти відображені в підрозділі Французького кодексу про працю. Цей нормативно-правовий документ був переглянутий 1 травня 2008 року та становить шосту частину кодексу, що називається «Професійне навчання впродовж усього життя» ('La formation professionnelle tout au long de la vie') [20]. Він охоплює також законодавчі положення про учнівство в частині дуальної системи професійної освіти.

До освітнього законодавства включено спеціальну процедуру для прийняття правил про безперервне професійне навчання. Воно охоплює: по-перше, взаємодію із соціальними партнерами, які ведуть переговори про національну багатопрофільну угоду, частину якої Парламент затверджує як елемент національного законодавства Франції, приділяючи особливу увагу професійному навчанню впродовж усього життя. Такі угоди змінюють і доповнюють попередні.

Основними змінами є нововведення: по-перше, це визнання індивідуальних прав на навчання (*droit individuel à la formation* або DIF); по-друге, це надання більш широких

можливостей для людей, які працюють на виробництві для навчання поза робочим часом; по-третє, це запровадження контракту на професіоналізацію (*contrat de professionnalisation*), що дає змогу працювати і навчатися як для молодих людей (віком від 16 до 25 років), так і для дорослих; по-четверте, запровадження курсів підвищення кваліфікації під час робочого часу, коли вони потребують цього; по-п'яте, значне збільшення внесків компаній у розвиток безперервного професійного навчання.

Закон Франції від 4 травня 2004 року «Про професійне навчання протягом усього життя» включає більшість положень цих національних багатопрофільних угод [20]. Перш ніж визначити спрямованість політики у сфері професійної освіти і навчання на національному рівні, Уряд проводить консультації для заінтересованих сторін, у тому числі для соціальних партнерів, представлених у Національній раді «Професійного навчання упродовж усього життя».

Висновки. Управління розвитком систем професійної освіти і навчання в країнах Західної Європи законодавчо закріплено в нормативно-правових документах на різних юрисдикційних рівнях: національному (федеральному), регіональному (регіони, округи, землі), місцевому (муніципалітети). Законодавча компетенція в галузі професійної освіти належить до національного (федерального) рівня. На регіональному та місцевому рівнях здійснюється власна освітня політика, тобто, влада на місцях несе відповідальність за всі питання, що стосуються сфери компетентності національного (федерального) управління освітою.

Професійна освіта в країнах Західної Європи тісно пов'язана зі шкільною (шкільна освіта – 1 рівень, професійна – 2 рівень), що регулюється освітнім законодавством. Заслужує на увагу досвід правового забезпечення дуальної системи професійної освіти на основі учнівства із залученням до цього процесу стейкхолдерів та інших заінтересованих сторін. У законодавстві чітко виписані принципи функціонування дуальної освіти, типи договорів та особливості практичного навчання в умовах підприємств і теоретичного – на базі навчальних закладів.

До національних ініціатив підвищення рівня зайнятості населення в країнах Західної Європи належать: розроблення та впровадження нових видів професійної діяльності і, на цій основі, створення системи мультикваліфікацій, з яких базові кваліфікації здобуватимуться упродовж перших двох років учнівства, а спеціалізація проходитиме протягом третього та четвертого років навчання. Широко розповсюджена роль служб (агентств, центрів) зайнятості в

розвитку професійної освіти і навчання, зокрема, в частині фінансування освітніх програм для безробітних. Означений досвід є цінним для модернізації національної системи професійної (професійно-технічної) освіти в частині децентралізації управління, оптимізації закладів професійної освіти, оновлення Переліку робітничих професій, запровадження нових освітніх програм і форм підготовки кваліфікованих працівників тощо.

Література

1. Абашкіна Н.В. Організаційно-педагогічні форми професійного навчання у зарубіжних країнах / Н.В. Абашкіна // Професійна освіта в зарубіжних країнах : порівняльний аналіз : монографія. Черкаси : Вибір, 2000. – С. 116-141.
2. Пальчук М.И. Системы подготовки производственного персонала сферы услуг в странах Европейского Союза: тенденции и перспективы развития: монография / М.И. Пальчук; под ред. Н.Г. Ничкало; Ин-т пед. образования и образования взрослых НАПН Украины. – Киев : Комунальне підприємство Київської обласної Ради «Квадрат», 2015. – 480 с.
3. Радкевич В.О. Професійна освіта і навчання: європейський контекст розвитку / В. О. Радкевич // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць. – 2017. – Вип. 14. – С. 5-15
4. Бородієнко О.В. Система забезпечення якості професійного навчання персоналу підприємств: зарубіжний досвід / О.В. Бородієнко // Професійна освіта: проблеми та перспективи. – 2016. – Вип. 11. – С. 120-125.
5. Леу С. Інтеграція сфери професійної освіти і навчання в європейському просторі у світлі Стратегії ЄС «Європа 2020» / С. Леу // Професійна освіта: проблеми і перспективи. – 2015. – Вип. 9. – 140 с.
6. Пуховська Л.П. Розвиток кваліфікацій і стандартів в країнах Європейського Союзу/ Л. П. Пуховська // Порівняльно-педагогічні студії. – 2014. – № 4 – С. 60-69.
7. Jusline – Das erfolgreiche Gesetzesportal. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jusline.at/gesetz/schog>
8. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Land – und forstwirtschaftliches Bundesschulgesetz, Fassung vom 11.12.2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009289>
9. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Schulunterrichtsgesetz, Fassung vom 11.12.2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009600>
10. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Schulunterrichtsgesetz für Berufstätige, Kollegs und Vorbereitungslehrgänge, Fassung vom 11.12.2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10010057>
11. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Schülerbeihilfengesetz 1983, Fassung vom 11.12.2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009531>
12. Deutscher Bundestag: Grundgesetz. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bundestag.de/grundgesetz>
13. Außerschulische Kinder und Jugendarbeit in Österreich [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bmfj.gv.at/dam/jcr:fb242b6-c139-4e15-a125-208e8a43bb55/Au%C3%9Ferschulische%20Kinder-%20und%20Jugendarbeit%20in%20%C3%96sterreich.pdf>
14. Bundesministerium für Bildung und Forschung. Gesetze. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bmbf.de/de/gesetze-267.html>
15. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gesetze-im-internet.de/hwo/>
16. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gesetze-im-internet.de/afg/BJNR005820969.html>

16. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gesetze-im-internet.de/juschg/BJNR273000002.html>

17. Deutscher Bundestag: Grundgesetz [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bundestag.de/grundgesetz>

18. Loi sur l'éducation. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ontario.ca/fr/lois/loi/90e02>

19. La formation tout au long de la vie. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.education.gouv.fr/cid217/la-formation-tout-au-long-de-la-vie.html>

Реферат

Тенденции правового обеспечения развития систем профессионального образования и обучения в странах Западной Европы

Александр Радкевич,

кандидат юридических наук,

старший научный сотрудник лаборатории зарубежных систем профессионального образования и обучения

Института профессионально-технического образования НАПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

педагогические работники, Австрия, Люксембург, Германия, Франция, ученичество, признание квалификаций, валидация образования, образовательное законодательство

В статье раскрываются вопросы законодательной основы функционирования профессионального образования в странах Западной Европы. Уделено внимание определению основных законодательных актов в части общего, профессионального образования в Австрии, Люксембурга, Нидерландов, Германии, Франции. Уделено внимание дополнительным источникам права в части функционирования профессионального образования.

Раскрыто положение относительно влияния ВВП на профессиональное образование и поддержку профессионального образования различными общественными организациями, землями, кантонами и другими группировками.

Уделено внимание вопросу подготовки квалифицированных работников (учащихся, студентов) в системе двухступенчатого ученичества для лиц с трудностями в обучении. Установлено, что взрослое население может проходить профессиональную подготовку и получать квалификации, сертификаты. Рассматриваются вопросы поддержки и развития непрерывного профессионального обучения.

Представлена информация о профессиональной направленности в обучении уже в начальной школе. Охарактеризовано объединение учебных заведений профессионального обучения в региональные центры профессионального обучения.

Показано создание новых мульти-квалификаций, которые можно подтвердить в соответствии с требованиями определенных профессий, что, в свою очередь, приведет к увеличению готовности промышленности инвестировать в профессиональное образование.

Раскрыто проблематику вертикального и горизонтального управления профессиональным образованием. Сосредоточено внимание на взаимодействии социальных партнеров в части консультирования правительства стран относительно целей профессионального образования и обучения, а также ресурсов, выделяемых для этого.

Abstract

Systems of legal support of vocational education and training in Western Europe countries

Oleksandr Radkevych,

PhD, Senior researcher

Laboratory of Foreign VET Systems' Research, IVET of NAES of Ukraine

KEY WORDS:

teachers, Austria, Luxembourg, Germany, France, apprenticeship, recognition of qualifications, validation of education, educational law

The article reveals the issues of legal support for the development of vocational education and training in the countries of Western Europe. The main legislative acts regulating the development of general and vocational education in Austria, Luxembourg, Germany, France were paid attention. Additional sources of law are described in terms of the functioning of vocational education and training.

The peculiarities of vertical and horizontal management of vocational education and training institutions with the involvement of representatives of various public organizations, lands, cantons, etc. are revealed. The focus is on the interaction of the social partners in advising the Government of the countries on the goals of the development of vocational education and training and planning of resources for this.

The attention was paid to the training of skilled workers (students, students) in the system of two-level apprenticeship and the development of a system of continuous professional education. The

questions of professional training of the adult population for obtaining their professional qualifications are considered.

The information about the professional orientation of students' education, starting from elementary school, is presented. The peculiarities of the association of educational institutions in the regional centers of vocational training are revealed. The emphasis is on the creation of new multi-qualifications for the industry, which will increase investment in the development of vocational education and training.

The problems of vertical and horizontal management of vocational education are revealed. It focuses on the interaction of social partners in advising the government on the goals of vocational education and training and the resources allocated for this.

References

1. Abashkina N.V. Orhanizatsiino-pedahohichni formy profesiinoho navchannia u zarubiznykh krainakh / N. V. Abashkina // Profesiina osvita v zarubiznykh krainakh : porivnialnyi analiz : monohrafiia. – Cherkasy : Vybiry, 2000. – S.116-141
2. Palchuk M.Y. Systemy podhotovky proyzvodstvennoho personala sfery usluh v stranakh Evropeiskoho Soiuzu: tendentsyy y perspektyvy razvytyia: monohrafiia / M. Y. Palchuk; pod red. N.H.Nychkalo; Ynstytut pedahohycheskoho obrazovanyia y obrazovanyia vzroslykh NAPN Ukrainy. – Kyev : Komunalne pidpriemstvo Kyivskoi oblasnoi Rady «Kvadrat», 2015. – 480 s.
3. Radkevych V.O. Profesiina osvita i navchannia: yevropeyskyi kontekst rozvytku /V. O. Radkevych // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnicnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika : zb. nauk. prats . – 2017. – Vyp. 14. – С.5-15/
4. Borodiienko O.V. Systema zabezpechennia yakosti profesiinoho navchannia personalu pidpriemstv: zarubiznyi dosvid / O.V.Borodiienko // Profesiina osvita: problemy ta perspektyvy. – 2016. – Vyp. 11. – S.120-125.
5. Leu S. Intehratsiia sfery profesiinoi osvity i navchannia v yevropeiskomu prostori u svitli Stratehii YeS «Evropa 2020» / S. Leu // Profesiina osvita: problemy i perspektyvy. – 2015 – Vyp. 9. – 140 s.
6. Pukhovska L.P. Rozvytok kvalifikatsii i standartiv v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu / L.P. Pukhovska // Porivnialno-pedahohichni studii. – 2014. – S.60-69.
7. Jusline – Das erfolgreiche Gesetzesportal. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.jusline.at/gesetz/schog>
8. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Land – und forstwirtschaftliches Bundesschulgesetz, Fassung vom 11.12.2017. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009289>
9. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Schulunterrichtsgesetz, Fassung vom 11.12.2017. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009600>
10. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Schulunterrichtsgesetz für Berufstätige, Kollegs und Vorbereitungslehrgänge, Fassung vom 11.12.2017. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10010057>
11. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Schülerbeihilfengesetz 1983, Fassung vom 11.12.2017. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009531>
12. Deutscher Bundestag: Grundgesetz [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.bundestag.de/grundgesetz>
13. Außerschulische Kinder und Jugendarbeit in Österreich. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.bmfj.gv.at/dam/jcr:fb2422b6-c139-4e15-a125-208e8a43bb55/Au%C3%9Ferschulische%20Kinder-%20und%20Jugendarbeit%20in%20%C3%96sterreich.pdf>
14. Bundesministerium für Bildung und Forschung. Gesetze. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.bmbf.de/de/gesetze-267.html>
15. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.gesetze-im-internet.de/hwo/>
16. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.gesetze-im-internet.de/afg/BJNR005820969.html>
17. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.gesetze-im-internet.de/juschg/BJNR273000002.html>
18. Deutscher Bundestag: Grundgesetz. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.bundestag.de/grundgesetz>
19. Loi sur l'éducation. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.ontario.ca/fr/lois/loi/90e02>
20. La formation tout au long de la vie. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.education.gouv.fr/cid217/la-formation-tout-au-long-de-la-vie.html>

УДК 378.018.43:004(438)(477)

ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ У СФЕРІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ: ПЕРЕХІД ДО ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ

Владислав Белан,

*аспірант, молодший науковий співробітник
лабораторії електронних навчальних ресурсів*

Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

ORCID: 0000-0002-7015-6508

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

інформатизація освіти,
відкрита освіта,
професійна освіта,
цифрова компетентність,
ІКТ, європейська
стратегія, європейське
законодавство,
електронне навчання,
дистанційне навчання,
центри дистанційного
навчання,
Республіка Польща,
країни ЄС

Реферат.

У статті описуються пріоритети політики ЄС у сфері інформатизації освіти в контексті реалізації програми «Освіта та професійна підготовка 2020». Розглядаються стратегічні європейські документи щодо інформатизації освіти, розвитку цифрових компетентностей і переходу до відкритої освіти. Окреслено інфраструктуру розвитку дистанційної освіти у Республіці Польща. Також описується проблематика використання дистанційного навчання у закладах вищої освіти Республіки Польща та їх перспективність для вітчизняних. Крім того, описується діяльність центрів дистанційного навчання, які діють при закладах вищої освіти Республіки Польща та Європейська Асоціація Університетів, в яких здійснюється дистанційне навчання, і яка охоплює деякі з них. У статті також розглядається розробка і впровадження стандартів якості відкритої освіти у країнах ЄС, а також важливість стандартизації цифрової компетентності викладачів і студентів. Зрештою, ще на початку статті, описуються ключові проблеми розвитку та впровадження ІКТ у вітчизняну освіту, виокремлені в Національній доповіді 2016 р. «Про стан і перспективи розвитку освіти в Україні».

Постановка проблеми. Порядок денний України у сфері розвитку впровадження у вітчизняну освіту інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), зумовлений новими завданнями та можливостями ІКТ максимально сприяти підготовці молоді до життя та діяльності в ХХІ столітті. Інноваційний потенціал ІКТ не можливо переоцінити, адже вони забезпечують як мінімум три функції: комп'ютерна грамотність, індивідуалізація та інтенсифікація освітнього процесу, а також новий тип навчальної діяльності – дистанційна освіта. На часі прискорене входження української освіти у сучасне середовище відкритої освіти [1, с. 7].

Невідкладного вирішення потребують ключові проблеми розвитку та впровадження ІКТ у вітчизняну освіту, виокремлені в Національній доповіді 2016 р. «Про стан і перспективи розвитку освіти в Україні», такі як:

- формування і широке впровадження єдиного освітнього інформаційного простору України та забезпечення належного наукового супроводу цих процесів;

- розгортання та удосконалення необхідних елементів інфраструктури регіональних інформаційних і

телекомунікаційних мереж, взаємопов'язаних як між собою, так і з глобальною мережею Інтернет, що дозволить подолати «цифрову нерівність» у різних регіонах України, зокрема в сільській місцевості;

- низький рівень інформаційно-комунікаційно-технологічних форм навчання (електронне навчання, мобільне навчання, застосування в освіті хмарних технологій, масові відкриті освітні курси тощо), що повільно запроваджуються в сучасній національній системі освіти України;

- фактична несформованість цілісної національної політики застосування ІКТ в освіті, недосконала нормативно-правова база, що не забезпечує побудову інформаційного суспільства та, як наслідок, гальмує інформатизацію освіти в Україні тощо [2, с. 159].

Успішне вирішення проблем інформатизації вітчизняної освіти (зокрема – професійної) нині розглядається в контексті реалізації європейського вибору нашої держави, інтеграції системи освіти України до європейського освітнього простору. Висока затребуваність вітчизняної освіти у зарубіжному досвіді потребує аналізу стратегічних орієнтирів інформатизації освіти в країнах ЄС, визначених у комплексній

стратегії розвитку ЄС «Європа 2020» та у флагманських ініціативах щодо її реалізації, зокрема, таких як «Програма у галузі цифрових технологій для Європи» та ін.

Метою статті є: характеристика пріоритетів політики ЄС у сфері інформатизації освіти в контексті реалізації програми «Освіта та професійна підготовка 2020».

Виклад основного матеріалу. Згідно сучасних уявлень, розвинуте інформаційне суспільство характеризується певними ознаками, такими як: збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства, створення глобального інформаційного простору, поява в економіці і в освіті принципово нових підходів до використання сучасних ІТ-технологій, високий рівень ІКТ-компетентності населення тощо.

Стратегічні європейські орієнтири процесів розвитку освіти і навчання в ХХІ ст. містять політичні документи ЄС, пов'язані з формуванням найкращої у світі конкурентної і динамічної знаннєвої економіки «knowledge-based economy», яка забезпечує стаке економічне зростання, створення більшого числа привабливих робочих місць і соціальну злагоду. Ця стратегія послідовно втілюється в житті через реалізацію «Лісабонської» (2000 – 2010) та нинішньої нової стратегії – «Європа 2020» (2011 – 2020).

Дослідники процесів інтеграції у сфері освіти відзначають, що специфічною особливістю реалізації програми «Європа 2020» стала велика увага політичної і експертної громад до питань радикальних змін у навчальному процесі за допомогою нових цифрових технологій. За прогнозами експертів передбачається, що протягом наступних 10 років обсяги застосування різних моделей он-лайн зростуть у 15 разів, близько третини всіх студентів здобуватимуть вищу освіту он-лайн [3].

Технологічний наголос модернізації освіти містять такі політичні документи ЄС: «Переосмислення освіти: інвестування у професійні навички з метою забезпечення кращих соціально-економічних результатів» (Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes), 2012 р. [4]; «Перехід до відкритої освіти: Інноваційне викладання та навчання для всіх за допомогою нових технологій та відкритих освітніх ресурсів» (Opening up Education:

Innovative teaching and learning for all through new Technologies and Open Educational Resources), 2015 р. [5]; «Нові пріоритети європейського співробітництва у сфері освіти та професійної підготовки» (New priorities for European cooperation in education and training), 2015 р. [6] та інші.

В них відзначається, що суттєві зміни в навчальний процес закладів освіти різних рівнів, вплив яких викликає не тільки зацікавлену увагу, підтримку, але й гостру тривогу академічної громади, вносять такі інноваційні феномени:

- масові он-лайн курси (MOOCs тощо), відкриті освітні ресурси (OER), навчальні аналітики (learning analytics), що надають допомогу студенту в самоорганізації та засвоєнні навчального курсу, персоналізації можливостей задоволення його індивідуальних освітніх потреб;

- цифрові платформи та портали, що пропонують доступ до OER будь-яких університетів світу;

- короткі, вузько сфокусовані он-лайн навчальні курси, спрямовані на формування конкретної професійної компетентності та здобуття відповідного освітнього мікросертифікату;

- сертифікаційні та екзаменаційні послуги сервісних кампаній щодо навчання на коротких спеціалізованих навчальних програмах.

У цьому зв'язку Європейський Союз пропонує комплексну програму, яка включає: розвиток сховищ відкритих освітніх курсів; створення і уніфікацію відкритих освітніх ресурсів; прийняття стандартів якості для відкритої освіти [4].

Реалізація першого напрямку пов'язана з прагненнями Єврокомісії забезпечити в єдиному європейському освітньому просторі можливості для самостійності й ініціативи студентів / учнів у формуванні власних траєкторій навчання, освітніх програм, курсів за вибором тощо. При цьому особлива увага приділяється розвитку веб-ресурсів типу MOOC – відкритої колекції дистанційних освітніх курсів, які випускаються за відкритими ліцензіями і доступ до них отримує кожен бажаючий.

Як відомо, Європа була піонером онлайн-навчання (Британський відкритий університет, Тюбінгенський університет та інші), проте в останнє десятиріччя лідерство

у сфері MOOC перемістилось у США, де потужно працюють такі провайдери онлайн-освіти як Coursera, Udacity і edX, пропонуючи понад 400 різних курсів для навчання з охопленням біля 3 млн. осіб, які навчаються.

На противагу цьому сценарію Комплексна програма реалізації європейської стратегії інформатизації освіти передбачає виведення локальних електронних освітніх ресурсів на загальноєвропейський і загальносвітовий рівні. На порядок денний винесено створення стратегічних партнерств, таких, наприклад, як *Європейська Асоціація Університетів, в яких здійснюється дистанційне навчання* (European Association of Distance Teaching Universities). За даними спеціального дослідження на період започаткування програми лише третина із 200 європейських університетів мали відповідний досвід у цьому напрямі. Пріоритетом щодо колективної розробки відкритих курсів проголошено створення курсів дистанційного навчання для вчителів, зокрема, розвиток онлайн-програм підвищення кваліфікації викладачів з окремих дисциплін European Schoolnet Academy, а також відкритих мереж eTwinning, SCIENTIX, Open Discovery Space тощо.

За задумом європейських експертів в майбутньому вони можуть інтегруватися в єдину платформу EPALE (Electronic Platform for Adult Learning in Europe). Потужним напрямом дій щодо цього є створення і уніфікація *відкритих освітніх ресурсів* (Open Education Resources, OER), які «мають стати більш помітними і доступними для всіх громадян».

Як показують експертні дослідження, відкриті освітні ресурси, напрацьовані в Європі в останнє десятиріччя, створювалися фрагментарно і використовувалися лише окремими ланками системи освіти (передусім, вищою освітою) та специфічними галузями (ІКТ та ін.). Їх контент був переважно англомовним. Тому Європейська Комісія планує підтримувати і розвивати успішні практики (наприклад, Open Education Europe), модернізувати і розширювати їх функції щодо пошуку і перегляду матеріалів, сприяючи створенню і розміщенню матеріалів з відкритими ліцензіями та забезпечуючи безкоштовний доступ до їх використання.

Важливим напрямом комплексної європейської програми в перспективі є

розробка і впровадження *стандартів якості відкритої освіти* (Open Quality Standarts). Досягнення цих цілей Європейська Комісія планує за допомогою: нових програм Erasmus + та Horizon 2020, які будуть заохочувати партнерські стосунки між творцями нового контенту (викладачами, видавцями, компаніями ІКТ та ін.) для збільшення поставок якісних відкритих освітніх ресурсів різними мовами; розробки нових бізнес-моделей і технічних рішень щодо забезпечення прозорості інформації в сфері авторських прав і відкритих ліцензій для користувачів цифрових навчальних ресурсів тощо [5; 7].

Таким чином, мова йде про цифрову революцію в європейській освіті, яка не обмежується технологічними заходами, а передбачає об'єднати широкий загал зацікавлених осіб (учнів, учителів, батьків, комерційні і некомерційні організації). Інструментами такого об'єднання стануть: новий Інтернет-ресурс із даними про рівень інформатизації різних закладів освіти в країнах-членах, Європейський реєстр інноваційних навчальних закладів відкритої освіти, започаткування європейських премій за досягнення у сфері цифрових технологій, передусім, для педагогів, які успішно використовують ІКТ у викладанні тощо.

Особливе місце в цих процесах відводиться формуванню готовності вчителів до інформатизації освіти, а також стандартизації їх цифрової компетентності. Як зазначають американські дослідники освіти Л. Томас (L. Thomas) та Дж. Кнезек (J. Knezek), в умовах формування цифрового світу та глобалізації освіти значення стандартів зростає. Вони стають гарантією того, що учні закінчуватимуть навчання готовими до світу праці та здатними зробити свій вклад у розвиток суспільства; а вчителі та керівники шкіл будуть спроможними використовувати переваги ІК-технологій у своїй професійній діяльності [8].

Найбільш поширеною практикою стандартизації інформаційної компетентності вчителів у європейському освітньому просторі є використання міжнародних програм сертифікацій, а саме, Європейських комп'ютерних прав ECDL (European Computer Driving Licence) та європейського педагогічного ІКТ сертифікату (European Pedagogical ICT Licence). Сертифікат ECDL є

загальноприйнятим у Європі та США стандартом цифрової грамотності, визнаний Європейською комісією, ЮНЕСКО, Радою Європейських Професійних інформаційних спільнот і Європейським товариством інформатики. Сьогодні він широко використовується міністерствами освіти різних країн для підготовки учнів та задля підвищення кваліфікації педагогів.

При ІКТ підготовці вчителів програма сертифікації ECDL дозволяє визначити набір знань та навичок у сфері ІКТ, забезпечує підтвердження навичок та демонструє компетентність вчителів. Європейський педагогічний ІКТ сертифікат EPICT (European Pedagogical ICT Licence), у свою чергу, являє собою стандарт європейської якості для неперервного професійного розвитку вчителів у сфері інтеграції ІК-технологій в освіту.

Програма EPICT поєднує педагогічні знання з питань інтеграції ІКТ в освіту із формуванням базових ІКТ-навичок, дотримуючись погляду, що одне без іншого робить навчання марним. EPICT складається з фіксованого числа модулів (у кількості від 5 до 8), яке включає обов'язкові та факультативні модулі. Кожен модуль має однакову структуру із загальною темою, яка описує ІКТ-навички та містить деякий педагогічний аспект. Порівнюючи міжнародні програми сертифікацій ECDL та EPICT, зауважимо, що програма ECDL головним чином спрямована на розвиток базових навичок користувача інформаційно-комунікаційних технологій, тоді як, програма EPICT зосереджена на компетентності вчителя / викладача до використання ІКТ у його педагогічній діяльності [9].

Цифрова компетентність вимірюється у громадян на різних рівнях для визначення відповідності умовам навчання та роботи. Так, наприклад, європейська мережа EUROPASS, що призначена для всіх, хто створює власне портфоліо у європейському форматі, пропонує дотримуватись стандартів цифрової компетентності, де ключовими складовими є здатність особи здійснювати:

1) Інформаційну грамотність та грамотність щодо роботи з даними:

- вміти сформулювати інформаційні потреби, шукати дані, інформацію та цифровий контент у цифрових середовищах, щоб отримати доступ до них та переміщатися між ними;

- вміти аналізувати, порівняти і критично оцінити достовірність і надійність джерел даних, інформацію та цифровий контент. Крім того, вміти аналізувати, інтерпретувати та критично оцінювати дані, інформацію та цифровий контент;

- вміти розміщувати, зберігати, організувати та вилучати дані, інформацію та контент у цифрових середовищах. Організувати та обробляти їх у структурованому середовищі.

2) Комунікацію та взаємодію:

- взаємодіяти через різноманітні цифрові технології та розуміти належні засоби цифрового зв'язку для даного контексту;

- поширювати дані, інформацію та цифровий контент між іншими за допомогою відповідних цифрових технологій;

- брати участь у житті суспільства через використання громадських та приватних цифрових послуг (сервісів). Пошук можливостей для самореалізації та участі громад через використання відповідних цифрових технологій;

- використовувати цифрові засоби та технології для спільних процесів, а також спільного створення ресурсів і знань;

- бути у курсі правил поведінки та знань при використанні цифрових технологій та взаємодії у цифрових середовищах;

- керувати однією чи багатьма цифровими ідентичностями, щоб мати змогу захистити власну репутацію, аби мати справу з даними, які вони продукують через кілька цифрових інструментів, середовищ і сервісів.

3) Створення цифрового контенту:

- створювати та редагувати цифровий вміст у різних форматах, щоб висловити себе через цифрові засоби;

- змінювати, покращувати, використовувати цифровий контент у сучасному наборі знань з усвідомлень того, як створювати новий, оригінальний та відповідний контент;

- усвідомлювати те, як використовувати авторські права та ліцензування щодо даних, інформації та цифрового контенту;

- планувати та розробити послідовність зрозумілих інструкцій для комп'ютерної системи для вирішення заданої проблеми або виконання певного завдання.

4) Безпеку:

- захист пристроїв та цифрового контенту, а також розуміння ризиків та загроз у цифрових середовищах. Знати про заходи безпеки та належним чином враховувати надійність та конфіденційність.

- захист персональних даних та приватності у цифрових середовищах; розуміння того, як користуватися та ділитися особистою інформацією, маючи можливість захистити себе та інших від будь-яких збитків.;

- уникнення небезпек для здоров'я та загроз для фізичного та психологічного благополуччя під час використання цифрових технологій;

- бути в курсі цифрових технологій задля соціального добробуту та соціальної інтеграції;

- звертати увагу на вплив цифрових технологій на навколишнє середовище та їх використання.

5) Вирішення проблем:

- виявити технічні проблеми при роботі пристроїв та використання цифрових середовищ, а також їх вирішення (від виявлення несправностей до вирішення більш складних проблем);

- оцінювати потреби та виявляти, оцінювати, вибирати та використовувати цифрові інструменти та можливі технологічні відповіді для їх вирішення;

- використовувати цифрові інструменти та технології для створення інноваційних процесів та продуктів;

- розуміти, де потрібно покращити або оновити власну цифрову компетенцію; мати можливість підтримувати інших, розвиваючи свої цифрові компетенції.

Проте, як відомо, вперше офіційно на загальноєвропейському рівні цифрова обчислювана компетентність була проголошена в якості ключової компетентності (однієї з восьми) у відомому документі Європейської Комісії «Ключові компетентності для навчання упродовж життя – європейська рамкова структура (2008). У визначенні вказувалось, що цифрова обчислювальна компетентність передбачає впевнене і критичне використання технологій інформаційного суспільства для роботи, дозвілля і спілкування. Фундаментом для неї слугують базові навички з ІКТ: використання комп'ютерів для віднаходження інформації, її

оцінювання, збереження, продукування, презентації та обміну нею, а також для спілкування й участі в інтерактивних мережах через Інтернет. Були також визначені важливі знання, вміння та ставлення, пов'язані з цією компетентністю.

У наступне десятиріччя ці положення було значно поглиблено в новому документі ЄС – Рамці цифрової компетентності для громадян (DigComp), (DigComp 2.0: Digital Competence Framework for Citizens), яка на сьогодні є одним з останніх європейських сучасних стратегічних документів, розроблених європейською спільнотою у сфері освітніх стандартів [10].

Огляд національних ІКТ-стратегій в освіті країн Європейського Союзу засвідчує, що вони відбивають затверджений ЄС у 2010 році «Цифровий порядок денний для Європи» (Digital agenda for Europe), охоплюючи широкий спектр різних напрямів – від забезпечення населення електронними послугами до створення швидкої безпечної широкопasmової мережі, з метою допомогти населенню. Такий стан справ підтверджується рейтингом країн світу за рівнем розвитку ІКТ-технологій (індекс розвитку ІКТ в країнах світу – ICT Development Index), де Європейські країни посідають перші місця. Так, за даними 2017 року в першу десятку країн входять такі: I – Ісландія (індекс 8,98), II – Південна Корея (індекс 8,85), III – Швейцарія (індекс 8,74), IV – Данія (ідекс 8,71), V – Великобританія (індекс 8,65), VI – Гонконг (індекс 8,61), VII – Нідерланди (індекс 8,49), VIII – Норвегія (індекс 8,47), IX – Люксембург (індекс 8,47), X – Японія (індекс 8,43) [11].

Для України, яка посідає 79 місце в рейтингу, з історичних причин актуальним є досвід країн Центральної Європи, зокрема, Польської Республіки, яка у цьому рейтингу займає значно вище 49-те місце. Республіка Польща демонструє позитивний приклад євроінтеграції, адже на законодавчому рівні займається розбудовою інформаційного суспільства, зокрема його поширенням ІКТ в освіті. Приймаючи до уваги, що ICT Development Index є комбінованим показником (за 11 параметрами), важливо ознайомитись з досвідом використання технологій дистанційного навчання в університетах Польщі і в перспективі провести порівняльний аналіз з розробкою

рекомендацій для вітчизняних університетів та інших навчальних закладів.

Як показало дослідження, головну роль у розвитку дистанційної освіти та навчання у Республіці Польща відіграють спеціалізовані центри дистанційного навчання при вищих навчальних закладах, саме: Сілезького університету м. Катовіце, Центрі безперервної освіти та навчання Швентокшиської Політехніки, Центрі нестационарної освіти Гданської політехніки, Польському віртуальному університеті, Віртуальному університеті Інституту професійної освіти і навчання м. Варшава, Центрі дистанційного навчання Варшавської політехніки, Центрі електронного навчання Гірничо-металургійної академії [12]. Вивчення польського досвіду та використання його ідей в практиці розбудови дистанційної освіти в Україні буде значним імпульсом для

приведення вітчизняної освіти у відповідність до потреб цифрової ери.

Висновок. Реалізація європейської стратегії інформатизації освіти вимагає цілого комплексу перетворень у вітчизняній освіті: формування і постійного вдосконалення сучасних цифрових компетентностей учнів/студентів, вчителів/викладачів, адміністративного персоналу на всіх рівнях освіти, включаючи професійну; розвитку бази відкритих освітніх ресурсів для безкоштовного використання; розробки законодавчого забезпечення визнання кваліфікацій, які отримуються за допомогою інноваційних освітніх технологій (МООС та ін.); широкого запровадження дистанційної освіти для прискореного входження вітчизняної освіти в сучасне середовище відкритої освіти.

Література

1. Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України). Збірник наукових праць. – К. : Видавничий дім «Сам», 2017. – 400 с.
2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ: Педагогічна думка, 2016. – 448 с. – (До 25-річчя незалежності України).
3. European Commission/EACEA/Eurydice (2013). Education and Training in Europe 2020: Responses from the EU Member States. Eurydice Report. Brussels: Eurydice, 148 p.
4. Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes (2012). European Commission, Strasbourg, 17 p.
5. Opening up Education: Innovative teaching and learning for all through new Technologies and Open Educational Resources (2013), Brussels, European Commission. Brussels, 13 p.
6. New priorities for European cooperation in education and training (2015), Brussels, European Commission, 114 p.
7. Report to the European Commission on New modes of learning and teaching in higher education (2014). Luxembourg: Publications Office of the European Union, 68 p.
8. Thomas L. G., Knezek D. G. (2008) Information, communications, and educational technology standards for students, teachers, and school leaders // International Handbook of Information Technology in Primary and Secondary Education – Vol. 20. – 333-348 p.
9. Освітня мережа Європейського Союзу EURYDICE // Key Data on Learning and Innovation through ICT at School in Europe (2011). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>
10. DigComp 2.0. The Digital Competence Framework 2.0. – [Internet]. Available from: <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcomp/digital-competence-framework>
11. ICT Development Index 2017. World ranking. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/#idi2017rank-tab>
12. Dobromir Dziewulak (2012). Kształcenie na odległość w wybranych państwach europejskich / D. Dziewulak // Analizy BAS (Biuro analiz sejmowych) – Warszawa, № 18 (85). – S. 1-11.

Реферат

Європейская стратегия в сфере информатизации образования: переход к открытому образованию

Владислав Белан,

*аспирант, младший научный сотрудник
лаборатории электронных учебных ресурсов
Института профессионально-технического образования НАПН Украины*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

информатизация
образования,
открытое образование,

В статье описываются приоритеты политики ЕС в сфере информатизации образования в контексте реализации программы «Образование и профессиональная подготовка 2020». Рассматриваются стратегические европейские документы по информатизации образования, развития цифровых компетенций и перехода к открытому

профессиональное образование, цифровая компетентность, ИКТ, европейская стратегия, европейское законодательство, электронное обучение, дистанционное обучение, центры дистанционного обучения, Республика Польша, страны ЕС

образованию. Описана инфраструктура развития дистанционного образования в Республике Польша. Также описывается проблематика использования дистанционного обучения в высших учебных заведениях Республики Польша и их перспективность для отечественных. Кроме того, описывается деятельность центров дистанционного обучения, действующих при высших учебных заведениях Республики Польша и Европейской Ассоциации Университетов, в которых осуществляется дистанционное обучение, и которая охватывает некоторые из них. В статье также рассматривается разработка и внедрение стандартов качества открытого образования в странах ЕС, а также важность стандартизации цифровой компетентности преподавателей и студентов. В конце концов, еще в начале статьи, описываются ключевые проблемы развития и внедрения ИКТ в отечественное образование, выделенные в Национальном докладе 2016 года под названием «О состоянии и перспективах развития образования в Украине». іокремлені в Національній доповіді 2016 р. «Про стан і перспективи розвитку освіти в Україні».

Abstract

European strategy in the field of informatization of education: transition to open education

Vladyslav Belan,

Phd. student, junior researcher of Digital training resources laboratory, Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine

KEY WORDS:

informatization of education, open education, vocational education, digital competence, ICT, European strategy, European legislation, e-learning, distance learning, distance learning centers, Republic of Poland, EU countries

The article describes the priorities of EU policy in the field of informatization of education in the context of the implementation of the program "Education and Training 2020". The strategic European documents concerning informatization of education, development of digital competences and transition to open education are considered. The infrastructure of development of distance education in the Republic of Poland is outlined. The problems of using distance learning in higher education institutions of the Republic of Poland and their perspectives for domestic ones are also described. In addition, describes the activities of distance learning centers operating in higher education institutions of the Republic of Poland and the European Association of Universities in which distance learning is carried out and which covers some of them. The article also examines the development and implementation of quality standards for open education in the EU, as well as the importance of standardizing the digital competence of teachers and students. Finally, at the beginning of the article, the key issues of the development and implementation of ICTs in native education are described in the National Report of 2016 "On the State and Prospects for the Development of Education in Ukraine".

References

1. Naukove zabezpechennia rozvytku osvity v Ukraini: aktualni problemy teorii i praktyky (do 25-richchia NAPN Ukrainy). Zbirnyk naukovykh prats. – K.: Vydavnychiy dim «Sam», 2017. – 400 s.
2. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; [redkol.: V. H. Kremen (holova), V. I. Luhovyi (zast. holovy), A. M. Hurzhii (zast. holovy), O. Ya. Savchenko (zast. holovy)]; za zah. red. V. H. Kremenia. – Kyiv: Pedahohichna dumka, 2016. – 448 s. – (Do 25-richchia nezalezhnosti Ukrainy).
3. European Commission/EACEA/Eurydice (2013). Education and Training in Europe 2020: Responses from the EU Member States. Eurydice Report. Brussels: Eurydice, 148 p.
4. Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes (2012). European Commission, Strasbourg, 17 p.
5. Opening up Education: Innovative teaching and learning for all through new Technologies and Open Educational Resources (2013), Brussels, European Commission. Brussels, 13 p.
6. New priorities for European cooperation in education and training (2015), Brussels, European Commission, 114 p.
7. Report to the European Commission on New modes of learning and teaching in higher education (2014). Luxembourg: Publications Office of the European Union, 68 p.
8. Thomas L. G., Knezek D. G. (2008) Information, communications, and educational technology standards for students, teachers, and school leaders // International Handbook of Information Technology in Primary and Secondary Education – Vol. 20. – 333-348 p.
9. Osvitnia merezha Yevropeiskoho Soiuzu EURYDICE // Key Data on Learning and Innovation through ICT at School in Europe (2011). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>
10. DigComp 2.0. The Digital Competence Framework 2.0. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcomp/digital-competence-framework>
11. ICT Development Index 2017. World ranking. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/#idi2017rank-tab>
Dobromir Dziewulak (2012). Kształcenie na odległość w wybranych państwach europejskich / D. Dziewulak // Analizy BAS (Biuro analiz sejmowych) – Warszawa, № 18 (85). – S. 1-11.

THE IMPACT OF EDUCATION REFORMS ON DEVELOPMENT OF CONTINUING VOCATIONAL EDUCATION IN TURKEY

Machyra Malysheva,

A Postgraduate student of the Institute

of Vocational Education and Training of the NAPS of Ukraine

KEY WORDS:

education reforms, Turkey, vocational education and training, continuing vocational education, lifelong learning.

Abstract

The article analyzes modern education reforms in Turkey and justifies their impact on development of continuing vocational education in the country. It was found that the reforming of vocational education and training in Turkey is carried out by the Ministry of National Education. It was stated that the system of vocational education in Turkey is aimed at performing innovative functions in the specialists' vocational training, since their relevance is confirmed by the experience of developed countries and the European Union. However, the strategies for continuing education development in Turkey complement formal, non-formal and informal education to create a flexible system of lifelong learning.

It was determined that core elements in reforming vocational education include establishing the links between the system of vocational education and the labour market; developing vocational standards and prospective training standards; designing vocational education curricula taking into account competency- and module-based approaches and learning outcomes; strengthening social partnership in vocational education; justifying and implementing the concept of lifelong learning etc. It was indicated that the lifelong learning concept implementation required that Turkish government develop and approve legislative and regulatory documents (the Law on Vocational Qualification Authority; the Non-Formal Education Institutions Decree etc.), aimed at realizing core principles of a Memorandum on Lifelong Learning in Europe.

It was concluded that the above-mentioned reforms related to the lifelong learning concept implementation in Turkey are extremely important for the country's innovative progress in the European area. However, there still exists a range of issues relevant for modern reforming processes in vocational education, namely, coordination and compliance of vocational training outcomes with the labour market needs; development of standards in vocational education and corresponding educational standards; strengthening of social relationships with employers and their involvement into active participation in the process of improving vocational education etc.

It was proposed that positive aspects of Turkish experience in reforming vocational education in the context of developing continuing vocational education should be implemented into the national system of professional (vocational) education in Ukraine.

Introduction. Transformational changes in society predetermined by globalization and integration processes, establishment of the single European area and enhancement of international communication facilitate continuing development of education systems towards their reforming based on the international requirements and practices.

Being a country, which strives to compete and defend its social and economic position in the global market, Turkey launched education reforms and started restructuring the education system including vocational education and training (VET). These actions were aimed at meeting the rapid changes in all aspects of life, ensuring modernization and adaptation to the socio-economic needs, as well as compliance of the existing education system with the international requirements, including those that are of high priority in the European Union. The driving factor in implementing education reforms

in Turkey was the need for the subjects of education to be ready for effective implementation of vocational functions in a dynamic and changing life, which necessitates acquisition of necessary qualifications with further continuing upgrading of vocational knowledge, abilities and skills of all members of society, regardless of their age, gender, welfare and social status.

Analysis of recent researches. Ukrainian and foreign scholars study the education systems in Turkey and their development under reforming. Having thoroughly explored the system of vocational education in Turkey in the 20th century, the Ukrainian scholar T. Desiatov outlined those challenging aspects that should be solved in the early 21st century [3]. Studying development trends in the system of Turkish higher teacher education, S. Usmanova conducted comparative analysis of educational levels in Ukraine and Turkey [6]. The scholar concluded that Ukrainian

and Turkish higher education systems are characterized by the advantages of multi-level structure of higher education, namely, the implementation of a new education paradigm and the possibility of integration into the global educational space [5]. Researches by A. Gazizova and L. Gure analyze the strategies for reforming higher education in Turkey and the issues of teacher training in higher education institutions. The researchers state that the characteristic feature of higher education reforms in Turkey is the search for an optimal correspondence between Turkish traditional higher education and the new trends caused by the Muslim country's participation in the Bologna process [1]. In his researches, F. Yakubov monitors and highlights achievements of Turkish universities in recent decades, namely, university autonomy was increased; their financial dependence on the state was reduced; academic freedom of teaching staff was promoted; the structure of universities internal management was improved; the European model of research activities was developed; the adaptation of universities to changing conditions was enhanced etc. [8]. While analyzing the national education organization in Turkey, S. Sapozhnykov reviews modern higher education and indicates that Turkey's higher education management is centralized and carried out by the Ministry of National Education (MoNE), which includes the central office as well as provincial and foreign representational offices [4]. The main duties of MoNE include planning, monitoring and managing all educational services in different institutions; establishing formal and non-formal education institutions; organizing Turkish citizens' training abroad; developing and approving curricula; coordinating activities of official, private and public organizations; updating facilities in education institutions [4].

Having analyzed researches by Turkish scholars (Ünal Başusta, Mustafa Yunus Eryaman, Sava Küce, Leslie David, Özelli, M. Tunç, Cem Tarhan, Berna Tezcan, Özgener Şevki et al.), M. Chykalova describes how the leading universities in Turkey organize and support the education policy of continuing education and vocational development of hospitality specialists under modern conditions of tourism education in the country [7]. The scholar mentions, "every year there are innovative approaches, systems and traditions, which depend on many factors of

economic, political and social development of the country" [7], thereby enhancing relevance of the studies on modern education reforms in Turkey that are being continually developed.

Thus, researches by Ukrainian and foreign scholars prove their diversity in studying the strategies for improving higher education quality in Turkey. However, the current reforming processes and changes in Turkish education systems do affect vocational schools, whose experience in modern development can be perspective and advisable while modernizing vocational education in Ukraine.

The aim of the study. The aim of the study is to analyze modern education reforms in Turkey and consider their impact on development of continuing vocational education in the country.

Results. The reforming of vocational education in Turkey is carried out by MoNE, which is responsible for general education management, comprehensively reforms all areas of VET and higher education. Presently, the national education structure in Turkey is regulated according to the Basic Law of National Education (1973), and its main types are formal and non-formal education. Formal education provides individuals of certain age with regular training based on the programmes designed for different purposes. Formal education is provided by preschool, primary, secondary and higher education institutions. Non-formal education involves short courses, social learning, distance learning in public and private schools, vocational education centres, which are coordinated by MoNE.

Preschool education is optional for children under the age of 6; subsequently, they are to obtain primary and secondary education. Modernization of secondary education in Turkey began with the adoption of the Primary Education and Secondary Education Law in March 2012. It states that four-year secondary education in the country can be of two types: general high secondary education (general high schools, Anatolian high schools, natural sciences high schools, social sciences high schools, fine arts and sports high school, teaching schools, multi-programme high schools) and vocational secondary education (technical and industrial vocational high schools, technical and industrial schools for girls, vocational schools of hotel management and tourism, business schools, medical schools, multidisciplinary schools).

Consequently, the structure of modern secondary school in Turkey comprises education institutions called “vocational schools”, which, in our opinion, are quite similar to Ukrainian high vocational schools.

The system of vocational secondary education in Turkey includes two main aspects: theoretical aspect (training in vocational schools) and practical one (training in enterprises). Changes in the system of students’ vocational training started long ago. The latest of them date back to 2001, when a law that determined the creation of new and strong links between vocational schools and enterprises (cooperations) of industry and trade was passed in Turkey. The vocational training policy in vocational schools is still carried out mainly under the Law on Apprenticeships and Vocational Training (1986), adopted by MoNE. This law is aimed at implementing vocational education, vocational guidance and training and contains requirements for the subjects of education in vocational schools and the conditions for their vocational training. In this context, it must be noted that in Turkey, vocational schools provide training for more than 130 professions; after finishing studies, graduates receive the qualification of a specialist and a technician. Without violating the norms of laws, the system of vocational education in Turkey is aimed at performing innovative functions in the specialists’ vocational training, since their relevance is confirmed by the experience of developed countries and the European Union.

It is well-known that the innovative concept of lifelong learning (LLL) is the fusion of two logics within its framework, namely, the logic of education (the development of citizens’ abilities) and the logic of production (an optimal use of human resources), aimed at uniting two systems, namely, the general education system and the vocational education one. Therefore, the strategies for continuing education development in Turkey complement formal, non-formal and informal education to create a flexible system of LLL.

Particularly significant changes are needed in the system of VET; its core elements are the following: establishing the links between the system of vocational education and the labour market; developing vocational standards and prospective training standards; designing vocational education curricula taking into

account competency- and module-based approaches and learning outcomes; strengthening social partnership in vocational education; enhancing qualification of teaching and managerial staff engaged in vocational training area; meeting the requirements of the European Qualifications Framework; justifying and implementing the concept of LLL; supporting the Vocational Qualifications Agency; promoting vocational education value; raising awareness of vocational education; developing vocational information systems [9].

Therefore, the today’s system of vocational education in Turkey is aimed at providing future specialists with quality vocational training in order to ensure welfare of Turkish citizens, support and enhance economic, cultural and social development of national and social cohesion, so that Turkey may become a constructive, creative and outstanding partner of modern civilization. On the way to the European area, it is important to promote higher education in Turkey, which signed the Bologna Declaration in 2001. The country’s higher education became stage-based after the European Credit Transfer System (ECTS) was introduced, and now graduates obtain academic diplomas recognized by the EU.

Focusing on the priorities of the Copenhagen Declaration (2002), identified for the candidate countries and member states of the European Free Trade Association and European Economic Area, as well as social partners in strengthening VET cooperation, Turkey has been implementing initiatives aimed at the citizens’ needs over the past decades. Thus, it ensures achieving strategic goals of joint activities, namely, improving quality and effectiveness of VET systems in the EU, facilitating access to education for all citizens, providing openness to the world [2].

Based on a new global need for improving quality of Turkish education up to the level in European or other developed countries, guided by the national resolutions outlined in plans for the country’s development, governmental programmes and the Declaration for General Education Goals, Turkey has been approximating quality of educational services to social and economic demands and principles of LLL for decades. It considers LLL to be a strategic initiative and the most flexible system that can provide optimal conditions for

continuing expansion of knowledge; ensures an organic link between various kinds of education or vocational experience and qualification; enables to adequately resolve issues related to the gap that exists between demand and offer in the labour market and adapt Turkish vocational education to European standards.

The Continuing Education Concept is the basis for Turkey's strategic development programmes, including a long-term strategy (Long Term Strategy (2001-2023)) aimed at increasing Turkey's stability and competitiveness on global scale; society informatization; completing the processes of education systems "equalization" up to the level required for membership in the European Union.

In September 2011, the changes in the MoNE led to creating a separate group of specialists in its structure, whose activities include solving those tasks related to the LLL concept implementation in Turkey, namely:

- creating a policy of education and training integration required for LLL, with the exception of compulsory education and ensuring its implementation, monitoring and evaluation.
- ensuring access to non-formal education and openness of educational services;
- providing those citizens who did not obtain formal education, dropped out or did not finish formal education at a certain stage and require further training with general or vocational education through non-formal education;
- preparing and presenting non-formal education facilities for education and training outsourcing, as well as their agreement with the Education Council;
- providing services related to non-formal education in private education institutions;
- providing all population groups (students, retirees) with access to comprehensive and vocational education under the Law on Apprenticeship and Vocational Training (1986).

Thus, the LLL concept implementation required that Turkish government develop and approve legislative and regulatory documents (the Law on Vocational Qualification Authority, 2006; the Non-Formal Education Institutions

Decree, 2006; the Primary Education and Education Law, 2012, etc.), aimed at realizing core principles (everyone should be able to acquire new basic skills; significant investments should be made in human resources; innovative teaching and learning methods should be promoted; the level of educational qualifications should be assessed; mentoring and counseling should be developed; the education system should be at most approximated to national reality etc.) of a Memorandum on Lifelong Learning in Europe (Lisbon, 2000).

Conclusions. The above-mentioned reforms related to the LLL concept implementation in Turkey are extremely important for the country's innovative progress in the European area. However, there still exists a range of issues relevant for modern reforming processes in vocational education, namely, coordination and compliance of vocational training outcomes with the labour market needs based on its quantitative and qualitative analysis; development of standards in vocational education and corresponding educational standards; design of curricula and training programmes based on vocational skills and modular technologies; strengthening of social relationships with employers and their involvement into active participation in the process of improving vocational education; enhancement of VET teachers and managers' vocational skills; adjustment of VET quality to the European qualifications framework; implementation of the LLL concept; establishment and functioning of vocational qualification bodies required to increase awareness of vocational education prestige and create vocational information systems, etc.

The implementation of these and other education reforms in today's Turkey is based on comprehensive and systematic approaches, LLL principles and citizens' needs for high-quality training. While modernizing Turkish education in general, such guidelines contribute to establishing a modern and flexible system of vocational education, since its development results are a rather perspective research area.

Literature

1. Gure L. Problems in Training Lecturers in Turkey / L. Gure, A. Gazizova // Higher Education in Russia. – 2008. – N 10. – P. 115-120.

2. The Declaration of the European Ministers of Vocational Education and Training, and the European Commission, convened in Copenhagen

on 29 and 30 November 2002, on enhanced European cooperation in vocational education and training (The Copenhagen Declaration). [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.rusmagistr.ru/page_0002/page_0026/page_0043/.

3. Desiatov T. M. The System of Vocational Education in Turkey : PhD thesis in Pedagogical Sciences: 13.00.04 / Tymofii Mykhailovych Desiatov. – Kyiv, 1998. – 239 p.

4. Sapozhnykov S. V. The System of Higher Education in the Turkish Republic under the Present Conditions / S. V. Sapozhnykov // The Bulletin of Albert Nobel Dnipropetrovsk University of Economy and Law. Series: Pedagogy and Psychology. – 2011. – N. 1. – P. 41-45.

5. Usmanova S. M. Comparative Analysis of Higher Education Levels in Ukraine and Turkey / S. M. Usmanova // Problems of Modern Teacher Education: [the collection of scientific works]. Series: Pedagogy and Psychology / Crimean Humanities University. – Yalta, 2009. – Issue 21, Part 3. – P. 226-231.

6. Usmanova S. M. Trends in Development of Higher Teacher Education in the Republic of Turkey: Abstract of PhD thesis in Pedagogical Sciences: 13.00.01 / Usmanova Susana Mansurovna; Crimean Humanities University. – Yalta, 2011. – 20 p.

7. Chykalova M. M. Pedagogical Conditions for Retraining and Advancement Training of Tourism Specialists (Based on Turkish Experience) / M. M. Chykalova / Electronic Professional (Pedagogical) Edition “National Education”. – Issue No 2 (22), 2014. – Mode of access : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua>. – Title from the screen.

8. Yakubov F. Ya. New Trends in the System of Higher Education in Turkey [Electronic resource] / F. Ya. Yakubov. – Mode of access : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Profos/2012_3/1/2012_1_01.pdf.

9. European Values in Vocational Education. EVive. Lifelong Learning Programme. – Mode of access : <http://evive.eduproject.eu/sample-page/>.

Література

1. Гурье Л. Проблемы подготовки преподавателей вузов Турции / Л. Гурье, А. Газизова // Высшее образование в России. – 2008. – № 10. – С. 115-120.

2. Декларация Европейской Комиссии и министров профессионального образования европейских стран по развитию сотрудничества в области образования и обучения в Европе, принятая на заседании 29-30 ноября 2002 года в Копенгагене (Копенгагенская декларация). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusmagistr.ru/page_0002/page_0026/page_0043/. – Назва з екрану.

3. Десятов Т. М. Система професійно-технічної освіти в Туреччині [Текст] : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Тимофій Михайлович Десятов. – Київ, 1998. – 239 с.

4. Сапожников С. В. Система вищої освіти Турецької Республіки в умовах сьогодення / С. В. Сапожников // Вісн. Дніпропетр. ун-ту економіки та права ім. А. Нобеля. Сер.: Педагогіка і психологія. – 2011. – № 1. – С. 41-45.

5. Усманова С. М. Сравнительный анализ уровней высшего образования в Украине и Турции / С. М. Усманова // Проблемы сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.]. Сер.: Педагогіка і психологія / РВНЗ «Кримський гуманітарний

університет». – Ялта, 2009. – Вип. 21. – Ч. 3. – С. 226-231.

6. Усманова С. М. Тенденції розвитку системи вищої педагогічної освіти в Республіці Туреччина : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Усманова Сусана Мансурівна ; РВНЗ «Кримський гуманітарний університет». – Ялта, 2011. – 20 с.

7. Чикалова М. М. Педагогічні умови перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для сфери туризму (з урахуванням досвіду Туреччини) / М. М. Чикалова // Електронне фахове (педагогічне) видання «Народна освіта». – Випуск № 2 (22), 2014. – Режим доступа : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua>. – Назва з екрану.

8. Якубов Ф. Я. Новые тенденции в системе высшего образования Турции [Электронный ресурс] / Ф. Я. Якубов. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Profos/2012_3/1/2012_1_01.pdf

9. European Values in Vocational Education. EVive. Lifelong Learning Programme. – Режим доступа: <http://evive.eduproject.eu/sample-page/> – Назва з екрану.

Реферат

Вплив освітніх реформ у Туреччині на розвиток безперервної професійної освіти

Махира Малишева,

аспірант Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

Освіта, реформи, Туреччина, професійно-технічна освіта та підготовка, безперервна професійна освіта, навчання впродовж життя

У статті проаналізовано сучасні освітні реформи в Туреччині та обґрунтовано їхній вплив на розвиток безперервної професійної освіти в країні. З'ясовано, що реформування професійної освіти і навчання у Туреччині здійснює Міністерство національної освіти. Встановлено, що система професійно-технічної освіти Туреччини націлена на реалізацію інноваційних функцій у професійній підготовці фахівців, актуальність яких підтверджується досвідом розвинених країн і Європейським Союзом. Водночас стратегії розвитку безперервної освіти в Туреччині передбачають взаємодоповнення формального, неформального, інформального навчання задля створення гнучкої системи освіти впродовж життя.

Визначено, що ключовими елементами модернізації професійної (професійно-технічної) освіти є формування зв'язків системи освіти з ринком праці; розвиток професійних стандартів і перспективних стандартів підготовки; розвиток куркулумів професійної (професійно-технічної) освіти на засадах компетентності, модульності й навчальних результатів; зміцнення соціального партнерства; обґрунтування і запровадження концепції навчання впродовж життя та ін. Зазначено, що для реалізації концепції освіти впродовж життя турецьким урядом розроблено і затверджено законодавчі й нормативно-правові документи (Закон щодо створення Управління професійних кваліфікацій, Декрет про інституції неформальної освіти та ін.), спрямовані на виконання ключових принципів Меморандуму безперервної освіти країн Європи.

Зроблено висновок, що означені реформи щодо реалізації концепції освіти впродовж життя в Туреччині є вкрай важливими для інноваційного поступу країни до європейського простору. Однак перспективними залишаються проблеми, актуальні для сучасних процесів реформування системи професійно-технічної освіти Туреччини, а саме: узгодження й відповідність результатів професійного навчання з потребами ринку праці; створення професійних стандартів і відповідних їм освітніх стандартів; зміцнення соціальних відносин із роботодавцями та залучення їх до активної участі в удосконаленні системи професійної освіти тощо.

Доведено, що позитивні аспекти турецького досвіду реформування системи професійно-технічної освіти у контексті розвитку безперервної професійної освіти доцільно імплементувати в національну систему професійної (професійно-технічної) освіти в Україні.

Реферат

Влияние образовательных реформ в Турции на развитие непрерывного профессионального образования

Махира Малышева,

аспирант Института профессионально-технического образования НАПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

образование, реформы, Турция, профессионально-техническое образование и подготовка, непрерывное профессиональное образование, обучение на

В статье проанализированы современные образовательные реформы в Турции и обосновано их влияние на развитие непрерывного профессионального образования в стране. Выяснено, что реформирование профессионального образования и обучения в Турции осуществляет Министерство национального образования. Установлено, что система профессионально-технического образования Турции нацелена на реализацию инновационных функций в профессиональной подготовке специалистов, актуальность которых подтверждается опытом развитых стран и Европейским Союзом. В то же время, стратегии развития непрерывного образования в Турции предусматривают взаимодополнение формального, неформального, информального обучения для создания гибкой системы образования на протяжении жизни.

Определено, что ключевыми элементами реформирования профессионально-технического образования является формирование связей системы образования с рынком труда; развитие профессиональных стандартов и перспективных стандартов подготовки; развитие куркулумов профессионально-технического образования на основе компетентности,

протяжении жизни

модульности и учебных результатов; укрепление социального партнерства; обоснование и внедрение концепции обучения в течение жизни и др. Отмечено, что для реализации концепции образования на протяжении жизни турецким правительством разработаны и утверждены законодательные и нормативно-правовые документы (Закон о создании Управления профессиональных квалификаций, Декрет об институте неформального образования и др.), направленные на выполнение ключевых принципов Меморандума непрерывного образования стран Европы.

Сделан вывод, что указанные реформы, касающиеся реализации концепции образования на протяжении жизни, в Турции крайне важны для инновационного развития страны в европейском пространстве. Однако перспективными остаются проблемы, актуальные для современных процессов реформирования системы профессионально-технического образования Турции, а именно: согласование и соответствие результатов профессионального обучения с потребностями рынка труда; создание профессиональных стандартов и соответствующих им образовательных стандартов; укрепление социальных отношений с работодателями и привлечения их к активному участию в совершенствовании системы профессионального образования и др.

Доказано, что позитивные аспекты турецкого опыта реформирования системы профессионально-технического образования в контексте развития непрерывного профессионального образования целесообразно имплементировать в национальную систему профессионального (профессионально-технического) образования в Украине.

References

1. Gure L. Problemy podgotovki prepodavatelei vuzov Turtsii / L. Gure, A. Gazizova // *Vysshee obrazovanie v Rossii*. – 2008. – № 10. – S. 115-120.
2. Deklaratsiia Evropeiskoi Komissii i ministrov professionalnogo obrazovaniia evropeiskikh stran po razvitiu sotrudnichestva v oblasti obrazovaniia i obuchenii v Evrope, priniataia na zasedanii 29-30 noiabria 2002 goda v Kopengagene (Kopengagenskaia deklaratsiia). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.rusmagistr.ru/page_0002/page_0026/page_0043/
3. Desiatov T. M. Systema profesiino-tekhnichnoi osvity v Turechchyni [Tekst] : dys... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Tymofii Mykhailovych Desiatov. – Kyiv, 1998. – 239 s.
4. Sapozhnykov S. V. Systema vyshchoi osvity Turetskoi Respubliki v umovakh sohodennia / S. V. Sapozhnykov // *Visn. Dnipropetr. un-tu ekonomiky ta prava im. A. Nobelia*. Ser.: *Pedahohika i psykholohiia*. – 2011. – № 1. – S. 41-45.
5. Usmanova S. M. Sravnitelnyi analiz urovnei vysshego obrazovaniia v Ukraine i Turtsii / S. M. Usmanova // *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity* : [zb. st.]. Ser.: *Pedahohika i psykholohiia* / RVNZ “Krymskyi humanitarnyi universytet”. – Yalta, 2009. – Vyp. 21. – Ch. 3. – S. 226-231.
6. Usmanova S. M. Tendentsii rozvytku systemy vyshchoi pedahohichnoi osvity v Respublitsi Turechchyna : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Usmanova Susana Mansurivna ; RVNZ “Krymskyi humanitarnyi universytet”. – Yalta, 2011. – 20 s.
7. Chykalova M. M. Pedahohichni umovy perezidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii kadrov dlia sfery turyzmu (z urakhuvanniam dosvidu Turechchyny) / M. M. Chykalova // *Narodna osvita* : [elektronne fakhove (pedahohichne) vydannia]. – 2014. – Vypusk № 2 (22). – Rezhym dostupu : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua>.
8. Yakubov F. Ya. Novye tendentsii v sisteme vysshego obrazovaniia Turtsii [Elektronnyi resurs] / F. Ya. Yakubov. – Rezhym dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Profos/2012_3/1/2012_1_01.pdf.
9. European Values in Vocational Education. EVive. Lifelong Learning Programme. – Rezhym dostupu: <http://evive.eduproject.eu/sample-page/>.

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

У збірнику висвітлюються:

- ✓ теоретико-методологічні основи розвитку професійної освіти і навчання;
- ✓ методичні засади професійного навчання майбутніх фахівців;
- ✓ зарубіжні та історичні аспекти розвитку професійної освіти і навчання.

Вимоги до змісту статті

До друку приймаються наукові статті українською, а також англійською, польською та німецькою мовами експериментального, узагальнюючого, методологічного й методичного характеру, в яких висвітлюються результати наукових досліджень (зі статистичною обробкою даних), що мають теоретичне й практичне значення, є актуальними для професійної освіти й раніше не публікувалися.

Аспіранти мають також надіслати рецензію та витяг із протоколу засідання лабораторії (кафедри) про рекомендацію статті до друку.

Наукова стаття повинна містити обов'язкові **структурні елементи**: актуальність (постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями); ступінь наукової розробки проблеми (аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується наукова праця); постановка завдання (формулювання цілей статті); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів; висновки з цього дослідження і перспективи подальших наукових розвідок.

Надіслана стаття має *подаватися* в завершеному й літературно опрацьованому вигляді та відповідати вимогам **наукового стилю**.

За **достовірність** фактів, цитат, власних імен, географічних назв, посилань на літературні джерела та інші відомості відповідають автори публікацій. Думка редакції може не збігатися з думкою авторів. Редакція зберігає за собою право на редагування і скорочення матеріалів. З редакційною політикою видання та порядком

рецензування статей можна ознайомитися на сайті журналу.

Надсилаючи статтю до редакції, автор дає згоду на її публікацію.

Передруки й переклади можливі за згодою видання.

Технічні вимоги

Тексти потрібно надавати в електронному форматі:

- ✓ редактор Microsoft Word (doc, docx),
- ✓ шрифт Times New Roman,
- ✓ кегль – 14, для таблиць – 12;
- ✓ поля: ліве – 30 мм, всі інші – 20 мм;
- ✓ міжрядковий інтервал – 1,5;
- ✓ абзац – 1,25 мм;
- ✓ знаки: лапки («»), апостроф ('), дефіс (-), тире (–);
- ✓ між ініціалами та перед скороченим написанням років і сторінок (наприклад: 1999 р.; 24 с.) проставляйте нерозривний інтервал (Shift+Ctrl+пробіл).

У статті не повинно бути зайвих надрукованих символів. Не використовуйте примусовий та ручний перенос слів та програмні засоби автоматичного комп'ютерного перекладу. Автоматично встановіть заборону «висячих» рядків. Не встановлюйте відступ (абзац) першого рядка табуляцією або кількома проміжками. Сторінки пронумеруйте.

Формули, таблиці, рисунки, схеми, графіки, виконані за допомогою програмних пакетів математичної та статистичної обробки, конвертуйте у графічні формати EPS і TIFF.

Загальний обсяг наукової статті – **10-12 сторінок** (з літературою і реферуванням).

Посилання на першоджерела розміщуйте у квадратних дужках, де арабською цифрою вказується номер першоджерела (цитованої праці), що відповідає номеру в списку використаної літератури, та сторінка, наприклад: [2, с. 147]. Декілька першоджерел в одному посиланні відокремлюються крапкою з комою.

Послідовність оформлення статті:

- ✓ індекс УДК (у лівому кутку чільної сторінки, великими літерами, напівжирним шрифтом);
- ✓ заголовок – мовою статті (посередині, великими літерами, напівжирним шрифтом);
- ✓ заголовок – двома іншими мовами (посередині, малими літерами, напівжирним шрифтом);
- ✓ прізвище, ім'я та по батькові автора статті, його науковий ступінь, звання, посада, установа (без скорочень, у правому кутку, курсивом, мовою статті і ще двома іншими), ORCID та Researcher ID; відсутність інформації з афіліювання авторів або неправильна чи неповна інформація призводять до втрати даних у профілях авторів та організацій, створенню множинних профілів, втрати даних про публікації.
- ✓ ключові слова й авторське резюме (реферат) – мовою статті і ще двома іншими; авторське резюме (реферування) виконує функцію незалежного від статті джерела інформації й має бути інформативним (не містити загальних слів), змістовним (відображати основний зміст статті й результати досліджень), компактним (230–250 слів).
- ✓ текст статті;
- ✓ література (прописними літерами, «напівжирним» шрифтом, посередині); першоджерела подаються в алфавітному порядку й оформлюються згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», нумерація суцільна; кількість першоджерел не повинна перевищувати 10. У списку наводять

тільки джерела, на які є посилання в тексті статті;

- ✓ транслітерація (references) списку використаної літератури (конвертація російських і українських букв у латиницю).

Порядок прийняття статті до друку

- ✓ Надішліть статтю на E-mail редакції.
- ✓ Отримайте підтвердження про включення її до збірника.
- ✓ Здійсніть оплату та надішліть інші матеріали.

Включення статей до збірника здійснюється за рішенням редколегії на підставі висновків експертизи. Матеріали, виконані з порушеннями цих правил, не розглядаються, не рецензуються і не повертаються авторам.

Результати НДР лабораторій ІПТО НАПН України друкуються безкоштовно. Інші статті публікуються на кошти авторів. Вартість однієї сторінки становить **35 грн.** **Реквізити для оплати вартості публікації висилаються на електронну адресу автора після ухвалення редакційною колегією рішення про прийняття статті до друку.**

Матеріали пересилайте електронною поштою на адресу редакції трьома окремими файлами:

- ✓ стаття (Petrova_stattya);
- ✓ сканована квитанція про оплату публікації (Petrova_orplata);
- ✓ контактні телефони, поштова й електронна адреса та номер відділення «Нової пошти», на яке слід вислати авторський примірник (Petrova_informaciya).

Подача статей завершується **25 березня** та **25 вересня**. Розсилка статей авторам здійснюється «Новою поштою» у травні та листопаді.

НАША АДРЕСА:

**03045, м. Київ,
Провулок Віто-Литовський, 98-а
Інститут професійно-технічної освіти
НАПН України
тел./факс (044) 259-45-53, 252-71-75
www.ivet-ua.science
E-mail редакції: red-ipto@ukr.net**

**ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВПРАЦІ
МИ РАДІ ПОШИРИТИ ВАШ ДОСВІД**

ISSN 2223-5752

Scientific Herald

OF THE INSTITUTE OF VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING OF THE NATIONAL
ACADEMY OF PEDAGOGICAL SCIENCES OF UKRAINE. VOCATIONAL PEDAGOGY
№ 15'2018

Contents

Part I

THEORY AND METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING DEVELOPMENT

Valentyna Radkevych

Scientific and methodological support of national vet and professional pre-high education modernization within the framework of european integration processes 5

Iryna Tarasiuk

Modernization ways for food industry specialists training at vet schools 16

Svitlana Kravets

Relevant prognostic model of distance professional learning 21

Valentyn Chymshyr, Vasyl Zheliaskov

Students' abilities recognition and development model 28

Tetyana Bugaenko

Formation model for future physical education teachers' professional activity of individual style under teaching internship course 34

Viktoriiia Kupriievych

Model of VET institutions leaders' professional self-improvement in the process of in-service training 41

Kateryna Yablunovska

Theoretical bases of forming the ecological competence of the agrarian higher education institutions' future academic staff 47

Part II.

**METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF
FUTURE SPECIALISTS PROFESSIONAL TRAINING**

Natalia Kulalaieva <i>SWOT-analysis on implementing dual education elements into future skilled workers training .....</i>	54
Natalia Razenkova <i>Theoretical substance of experimentation methods of formation of foreign language Communicative-psychological component of the readiness of tourism specialists for excursion activities.....</i>	61
Galina Bohatryova <i>Communicative-psychological component of the readiness of tourism specialists for excursion activities .....</i>	67
Inna Sklyarenko Dual training system implementation in higher education institutions in the training process of water transport future specialists	73
Inna Hrytsenok Development of vocational (professional and technical) schools students' psychological preparedness to professional career	81
Marian Senkiv Geo-ecological competence formation for future tourism services specialists in the sustainable development movement	88
Tetyana Pashchenko Control and assessment of college and technical students' project training results	95
Lidiia Humenna Information-analytical competence development for pedagogical staff of VET institutions	101
Tatyana Polischuk Methodology of research of the problem of development of organizational culture of pedagogical staff of establishments of vocational education of an agrarian profil.....	109
Liudmyla Vysotska Information and educational environment creation in vocational education and training institutions of service sphere.....	116
Iryna Galushcha Forming the future economist's professional mobility	123
Olena Zelikovska Forming intercultural competence in students of IT specialties: contemporary approach.....	129
Serhiy Kravchenko Maturity criteria, indicators and levels for future environmental specialists' research competence	135
Roksolyana Zozuliak-Sluchyk Pedagogical conditions of professional ethics formation for future social work specialists at a university ...	142
Leonid Romanov Pedagogical conditions for forming future skilled motor transport industry workers' readiness to apply innovative industrial technologies	147

Part III.

FOREIGN AND HISTORICAL ASPECTS OF VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING DEVELOPMENT

Liudmyla Yershova

From a tradesman to an entrepreneur: the Ukrainian business leaders' values transformation in XIX and early XX centuries **154**

Oleksandr Radkevych

Systems of legal support of vocational education and training in Western Europe countries..... **162**

Vladyslav Belan

European strategy in the field of informatization of education: transition to open education **169**

Machyra Malysheva

The impact of education reforms on development of continuing vocational education in Turkey **176**

Information is for authors **183**

Contents..... **185**

ISSN 2223-5752

В сборнике обоснованы особенности научно-методического сопровождения модернизации отечественного профессионального и профессионального предвысшего образования в контексте евроинтеграционных процессов. Охарактеризованы направления модернизации профессиональной подготовки специалистов пищевой промышленности в заведениях профессионального образования и теоретические основы формирования экологической компетентности будущих преподавателей аграрных высших учебных заведений. Представлены модели: дистанционного профессионального обучения, выявления и развития способностей студентов, профессионального самосовершенствования руководителей заведений профессионального (профессионально-технического) образования, формирования индивидуального стиля профессиональной деятельности будущих учителей физической культуры в процессе педагогической практики. Акцентируется внимание на формировании: профессиональной мобильности и иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности будущих экономистов, исследовательской компетентности будущих экологов, межкультурной компетентности у студентов IT специальностей, профессиональной этики будущих социальных работников. Раскрыты особенности формирования готовности: учеников к выбору и реализации профессиональной карьеры, будущих специалистов по туризму к экскурсионной деятельности, будущих квалифицированных рабочих автотранспортной отрасли к применению инновационных производственных технологий. Представлен историко-педагогический анализ трансформации ценностей украинской экономической элиты в XIX – в начале XX века и охарактеризованы зарубежные аспекты развития профессионального образования, а именно: европейская стратегия в сфере информатизации образования (переход к открытому образованию), правовое обеспечение развития систем профессионального образования в странах Западной Европы, влияние образовательных реформ на развитие непрерывного профессионального образования в Турции.

Для ученых, научно-педагогических и педагогических работников заведений профессионального (профессионально-технического), профессионального предвысшего и высшего образования, структурных учебных подразделений предприятий, институтов последиplomного педагогического образования, учебных(научно)-методических центров профессионально-технического образования, аспирантов, докторантов.

Scientific Herald of the Institute of Vocational Education and Training of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Vocational pedagogy : collection of researches: 15th ed. Editorial board : Institute of Vocational Education of NAPS of Ukraine ; [V. O. Radkevych (head) et al]. – Vyd.«Polissia», 2018 – 188 p.

ISSN 2223-5752

The collection substantiates the peculiarities of scientific and methodological support for modernisation national VET and occupational pre-high education in the context of European integration processes. The directions of food industry specialists' professional development on modern lines in VET schools and theoretical basis for HE agrarian teachers' ecological competence formation are described. The models of distance professional education, identification and development of students' abilities, VET schools managers' professional self-improvement, PE future teachers' individual style of professional activity as part of pedagogical practice are presented. The emphasis is put on future economists' professional mobility and foreign-language professional communication skills formation, future ecologists' research competence development, IT students' intercultural competence and future social workers' professional ethics advancing. The peculiarities of readiness formation for students' professional career choice and implementation, future tourism specialists' excursion activities, future skilled motor transport industry workers' innovative industry technologies use are revealed. The historical and pedagogical analysis of Ukrainian business leaders' values transformation in XIX and early XX centuries are represented and aspects of foreign VET development are described, namely: European strategy for education information support (move to open education), legislation provision of VET development in Western European countries, education reforms impact for CVET development in Turkey.

For researchers, scientific, pedagogical and teaching staff of professional (vocational) schools, specialists of pre-high and high education, structural units of enterprises, further teacher development institutes, educational (scientific)-methodological VET centres, PhD and Dr degree students.

Наукове видання

**Науковий вісник
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.
Професійна педагогіка**

**Збірник наукових праць
Випуск № 15**

Відповідальний редактор – Сніжана Леу
Літературний редактор – Лідія Гуменна
Технічний редактор – Владислав Белан

Підписано до друку 14.05.2018. Формат 60×84/8
Папір Lazer Copy. Друк дублікатор.
Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 12.
Тираж 300 прим.
Замовлення № 1045

Підготовлено до друку та віддруковано:
ЖККГВ «Полісся» ЖОР
10008, м. Житомир, вул. Шевченка, 18-а
e-mail: polis333@ukr.net

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції України
Серія ЖТ № 5 від 26.02.2004 р.*
